

**Ziņojums par Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam
un Nacionālā attīstības plāna 2021.–2027. gadam īstenošanu
un valsts ilgtspējīgu attīstību**

**Rīga, 2026
Valsts kanceleja**

Satura rādītājs

Saīsinājumi	3
Ievads	5
Nacionālo attīstības plānošanas dokumentu īstenošanas progresa novērtējuma metodika	6
Latvija2030 un NAP2027 stratēģisko mērķu indikatoru analīze	7
LATVIJA2030 stratēģisko mērķu indikatoru.....	7
NAP2027 stratēģisko mērķu indikatoru.....	12
Prioritāte "Stipras ģimenes, veseli un aktīvi cilvēki"	18
Rīcības virziens "Uz cilvēku centrēta veselības aprūpe".....	19
Rīcības virziens "Psiholoģiskā un emocionālā labklājība".....	29
Rīcības virziens "Stipras ģimenes paaudzēs".....	40
Rīcības virziens "Sociālā iekļaušana".....	48
Prioritāte "Zināšanas un prasmes personības un valsts izaugsmei"	57
Rīcības virziens "Zinātne sabiedrības attīstībai, tautsaimniecības izaugsmei un drošībai".....	58
Rīcības virziens "Kvalitatīva, pieejama, iekļaujoša izglītība".....	63
Prioritāte "Uzņēmumu konkurētspēja un materiālā labklājība"	74
Rīcības virziens "Produktivitāte, inovācija un eksports".....	75
Rīcības virziens "Darbs un ienākumi".....	83
Rīcības virziens "Kapitāls un uzņēmējdarbības vide".....	91
Prioritāte "Kvalitatīva dzīves vide un teritoriju attīstība"	100
Rīcības virziens "Daba un vide – "Zaļais kurss"".....	101
Rīcības virziens "Tehnoloģiskā vide un pakalpojumi".....	118
Rīcības virziens "Līdzsvarota reģionālā attīstība".....	127
Rīcības virziens "Mājoklis".....	136
Prioritāte "Kultūra un sports aktīvai un pilnvērtīgai dzīvei"	143
Rīcības virziens "Cilvēku līdzdalība kultūras un sporta aktivitātēs".....	144
Prioritāte "Vienota, droša un atvērta sabiedrība"	150
Rīcības virziens "Saliedētība".....	151
Rīcības virziens "Tiesiskums un pārvaldība".....	161
Rīcības virziens "Drošība".....	170
NAP2027 finanšu resursu ieguldījumi	177
Ekspertu aptaujas rezultātu kopsavilkums	180
Progresu vērtējums	181
Secinājumi	193

Saīsinājumi

ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
BIS	Būvniecības informācijas sistēma
BKUS	Bērnu klīniskā universitātes slimnīca
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
DESI	Digitālās ekonomikas un sabiedrības indekss
EEZ	Eiropas ekonomiskā zona
EK	Eiropas Komisija
EM	Ekonomikas ministrija
ERAF	Eiropas Reģionālās attīstības fonds
ES	Eiropas Savienība
ESF	Eiropas Sociālais fonds
ESS	Eiropas Sociālais pētījums
EUROSTAT	ES Statistikas birojs
GCI	<i>Global Competitiveness Index</i>
GII	<i>Global Innovation Index</i>
IAM	Ilgtermiņspējīgas attīstības mērķi
IeVP	Ieslodzījuma vietu pārvalde
IIN	Iedzīvotāju ienākuma nodoklis
IKP	Iekšzemes kopprodukts
IKT	Informācijas un komunikāciju tehnoloģijas
IZM	Izglītības un zinātnes ministrija
ĪADT	Īpaši aizsargājamas dabas teritorijas
Latvija2030	Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam
LM	Labklājības ministrija
LNB	Latvijas Nacionālā bibliotēka
KEM	Klimata un enerģētikas ministrija
KNAB	Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs
KUI	Korupcijas uztveres indekss
LVĢMC	Latvijas vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs
MK	Ministru kabinets
NAP2020	Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam
NAP2027	Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam
ne-ETS	ES emisijas kvotu tirdzniecības sistēmā neiekļautie sektori/darbības
NVD	Nacionālais veselības dienests
NVO	Nevalstiskās organizācijas
OECD	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija
PISA	Starptautiskā skolēnu novērtējuma programma
SIF	Sabiedrības integrācijas fonds
SEG	Siltumnīcefekta gāzes
SPKC	Slimību profilakses un kontroles centrs
TEN-T	Eiropas Transporta tīkls
TI	Transparency International
TM	Tieslietu ministrija
VARAM	Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija
VDI	Valsts darba inspekcija
VID	Valsts ieņēmumu dienests
VK	Valsts kanceleja

VKKF	Valsts kultūrkapitāla fonds
VM	Veselības ministrija
VP	Valsts policija
VRS	Valsts robežsardze
VSAA	Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra
VSAOI	Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas
VUGD	Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests
WEF	Pasaules Ekonomikas forums

Ievads

Šis ziņojums sniedz NAP2027 mērķu īstenošanas vidusposma novērtējumu, kā arī ietver informāciju par Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam īstenošanu un valsts ilgtspējīgu attīstību. Tajā tiek sniegts Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam stratēģisko mērķu sasniegšanas novērtējums, kā arī ir apzināts un analizēts progress NAP2027 mērķu sasniegšanā, ņemot vērā arī to, ka NAP2027 īstenošanu ietekmēja Latvijas Atvērto fondu plāna īstenošana.

Šajā ziņojumā tiek vērtēta arī valsts ilgtspējīga attīstība kopumā, balstoties uz ANO noteiktajiem ilgtspējīgas attīstības mērķiem, kas ietverti valstu vadītāju apstiprinātajā rezolūcijā "**Mūsu pasaules pārveidošana: ilgtspējīgas attīstības programma 2030. gadam**" jeb Dienaskārtība 2030. Tā nosaka [17 ilgtspējīgas attīstības mērķus](#) (IAM) un 169 apakšmērķus, kas sasniedzami, lai pasaulē mazinātos nabadzība un pasaules attīstība būtu ilgtspējīga. IAM tiek līdzsvaroti trīs dimensijās: ekonomika, sociālie aspekti un vide. IAM ir aktuāli visām valstīm un sasniedzami tikai kopīgiem spēkiem, vienlaikus daļa no IAM lielā mērā saskan arī ar valstu nacionāla līmeņa izaicinājumiem un mērķiem.

2020. gada 2. jūlijā Saeima apstiprināja NAP2027, kā arī pievienoja tam Saeimas paziņojumu par NAP2027, uzsverot, ka Covid-19 straujā izplatība pasaulē un ieviestie pandēmijas ierobežošanas pasākumi ir nopietni ietekmējuši valsts ekonomikas attīstību. Tas norāda uz nepieciešamību mainīt paradumus un līdzšinējo rīcību, plānot valsts attīstību un valsts budžetu skaidri noteiktu mērķu sasniegšanai, vairāk resursu novirzīt produktīvākai nākotnes nozaru un ideju izaugsmei, koncentrēties uz inovatīvas, zināšanās balstītas sabiedrības attīstību un spēju radīt jaunas zināšanas, kā arī mērķtiecīgi virzīties uz digitālu risinājumu attīstību visās tautsaimniecības nozarēs, it īpaši izglītībā, lai veidotu stabilu sabiedrības izaugsmes pamatu un nodrošinātu uz nākotni vērstus ieguldījumus cilvēkkapitālā.

Saeima ar šo 2020. gada 2. jūlija paziņojumu arī atzina, ka Covid-19 izraisītā krīze jau ir pierādījusi NAP2027 vadmotīva "Paradumu maiņa – ceļš uz attīstību" un stratēģisko mērķu – produktivitāte un ienākumi, vienlīdzīgas iespējas, reģionālā attīstība un sociālā uzticēšanās – aktualitāti un nozīmi valsts ilgtspējas aspektā. NAP2027 stratēģiskie mērķi atspoguļo tās mūsu kopīgās vērtības, uz kurām jābalstās Latvijas valstij un sabiedrībai, jo tās nemainās īstermiņa krīžu vai ārējo notikumu iespaidā. NAP2027 iezīmē savstarpēji nesaraucjami saistītas pārmaiņas tehnoloģijās, valsts pārvaldē, sabiedrības līdzdalībā un attiecībās starp iedzīvotājiem un valsti.

Geopolitiskā situācija pasaulē ir būtiski mainījusies, līdz ar Krievijas neizprovocēto uzbrukumu savai kaimiņvalstij Ukrainai Eiropas kontinentā ir sācies jauns karš un ir acīmredzami, ka ir augsta riska militārs un hibrīds apdraudējums ES dalībvalstīm, jo īpaši tām, kurām ir kopīga robeža ar Krieviju. Tas ir izpaudies, kā kaitējumi Baltijas jūrā ieguldītajiem sakaru un enerģētikas infrastruktūras savienojumiem, Krievijas dronu un lidmašīnu ielidošana ES dalībvalstu gaisa telpā, nelegālo migrantu plūsmas pie Latvijas, Lietuvas un Polijas robežas un cita veida hibrīdkara elementi. Tas neapšaubāmi ietekmē ne tikai Latvijas valsts drošības situāciju, bet arī ārvalstu sadarbības partneru, potenciālo investoru un ceļotāju uztveri un bažas par reģiona drošību, kas savukārt tieši ietekmē mūsu valsts attīstību un ekonomikas izaugsmes iespējas. Būtisks nākotnes izaicinājums ir arī Latvijas demogrāfiskā situācija – sabiedrības novecošanās un negatīvais dabiskais pieaugums, kas radīs izaicinājumu ekonomikas turpmākai izaugsmei un sociālā atbalsta sistēmām. Latvijas ekonomikas izaugsmes līmenis, salīdzinot IKP uz vienu iedzīvotāju ar ES dalībvalstu vidējo rādītāju, 2024.gadā ir 68,4 %, kamēr Igaunijas rādītājs ir 79% un Lietuvas rādītājs ir 87,5% no ES vidējā. Lai arī Igaunijas rādītājs pēdējo četru gadu laikā ir pat samazinājies, tomēr Latvija joprojām ievērojami atpaliek no abām savām kaimiņvalstīm, tādēļ nepieciešams pārskatīt valsts ekonomikas politiku, maksimālu uzsvāru liekot uz tautsaimniecības produktivitātes veicināšanu.

Nacionālo attīstības plānošanas dokumentu īstenošanas progresa novērtējuma metodika

Turpmākajā ziņojuma daļā tiek sniegts Latvija2030 un NAP2027 mērķu sasniegšanas progresa novērtējums par katru NAP2027 rīcības virzienu, informējot par NAP2027 rīcības virzienos izvirzīto mērķu sasniegšanu un mērķu indikatoru vērtībām, aprakstot katra mērķa indikatora izmaiņu tendenci un sniedzot tās grafisku novērtējumu, kā arī aprakstot katra indikatora izmaiņas ietekmējošos faktorus.

Mērķa indikatora grafiskais novērtējums tiek sniegts vienā no šādiem veidiem:

- 1) – virzība uz noteikto mērķa vērtību atbilst plānotajam;
- 2) – virzība uz mērķi ir pozitīva, tomēr nepietiekama mērķa vērtības sasniegšanai;
- 3) – virzība uz mērķi nenotiek, indikatora vērtība svārstās ap bāzes vērtību;
- 4) – virzība ir pretēja mērķim, mērķa sasniegšanas varbūtība zema;
- 5) – virzība ir diametrāli pretēja mērķim, mērķa sasniegšana nebūs iespējama;
- 6) N/A – virzība nav novērtējama, jo nav pieejami jaunāki dati.

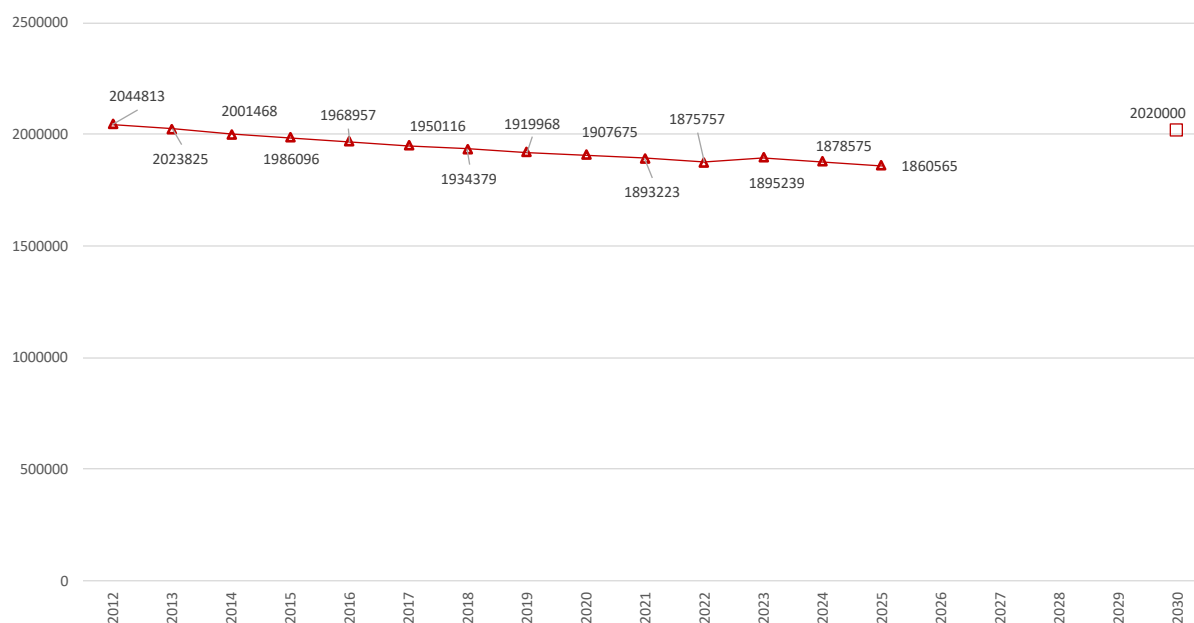
Katra rīcības virziena novērtējuma beigās tiek sniegts kopējs raksturojums par tā īstenošanas progresu.

Latvija2030 un NAP2027 stratēģisko mērķu indikatoru analīze

LATVIJA2030 stratēģisko mērķu indikatori

Latvija2030 ietver septiņus stratēģisko mērķu indikatorus. Divi no tiem ir kompleksi starptautiskie valstu reitingi, no kuriem pašlaik izmantošanai pieejams tikai Tautas attīstības indekss, bet atlikušie pieci indikatori raksturo demogrāfijas, ekonomisko aktivitāti, ienākumu līmeni un ienākumu nevienlīdzību, kā arī dabas resursu patēriņu, to mērot kā ekoloģisko pēdu jeb patērētos zemes platības hektārus uz vienu valsts iedzīvotāju. Dati par šiem indikatoriem iegūti no ANO, Eurostat un CSP, bet dati par Latvijas ekoloģiskās pēdas nospiedumu iegūti no *Global Footprint Network* tīmekļa vietnes. Latvija2030 noteica par mērķi panākt to, ka valsts iedzīvotāju skaits 2030. gadā ir lielāks nekā 2,02 miljoni iedzīvotāju.

1. attēls. Latvijas iedzīvotāju skaits gada sākumā no 2012. gada līdz 2025. gadam

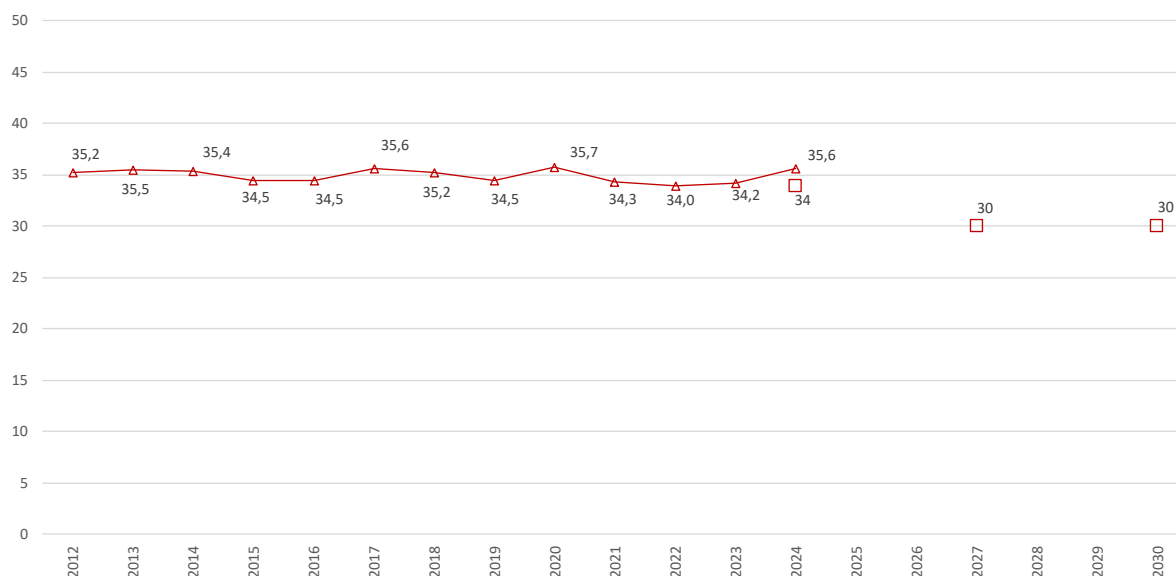
Datu avots: CSP

Latvijas iedzīvotāju skaita izmaiņas periodā no 2012. gada sākuma līdz 2025. gada sākumam redzamas 1. attēlā. Iedzīvotāju skaita izmaiņu tendence pēdējos gados norāda uz būtiski negatīvu šī rādītāja tendenci, kuru negatīvi ietekmē gan pastāvīgi negatīvais migrācijas saldo (izņemot 2022. gadu, kad Latvija uzņēma bēgļus no Ukrainas), gan dabiskā pieauguma negatīvie rādītāji, kuri būtiska dzimstības krituma kopš 2017. gada dēļ ir būtiski pasliktinājušies kopš 2021. gada. Ja 2016. gadā piedzima 11,2 dzīvi dzimuši bērni uz 1000 iedzīvotājiem, tad turpmāk šis rādītājs ir tikai samazinājies un 2024. gadā bija vairs tikai 6,9 dzīvi dzimuši bērni uz 1000 iedzīvotājiem, kas ir jeb par 9,1 tūkstoti jeb 41,3% dzīvi dzimušo mazāk nekā 2016. gadā. To neapšaubāmi ir ietekmējusi Latvijas sabiedrības dzimumu un vecuma struktūra, kas pakāpeniski kļūst dzimstības līmeņa saglabāšanai mazāk labvēlīga, tomēr noteikti to ietekmē arī sociālekonomiskā situācija valstī, tai skaitā bažas par ienākumu drošību un valsts drošību pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā.

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas mērķis ir panākt, ka Džini indeksa vērtība 2030. gadā ir zemāka par 30 punktiem, bet NAP2027 nosaka, ka jau 2027. gadā šī rādītāja

vērtībai jābūt 30 punktu. Tas ir rādītājs, kas parāda ienākumu sadalījumu starp sabiedrības locekļiem, un, jo augstāka ir indeksa vērtība, jo lielāka ir ienākumu nevienlīdzība. Džini indeksa vērtības izmaiņas Latvijā periodā no 2012. gada sākuma līdz 2024. gada sākumam redzamas 2. attēlā.

2. attēls. Džini indeksa vērtības no 2012. gada līdz 2024. gadam, %

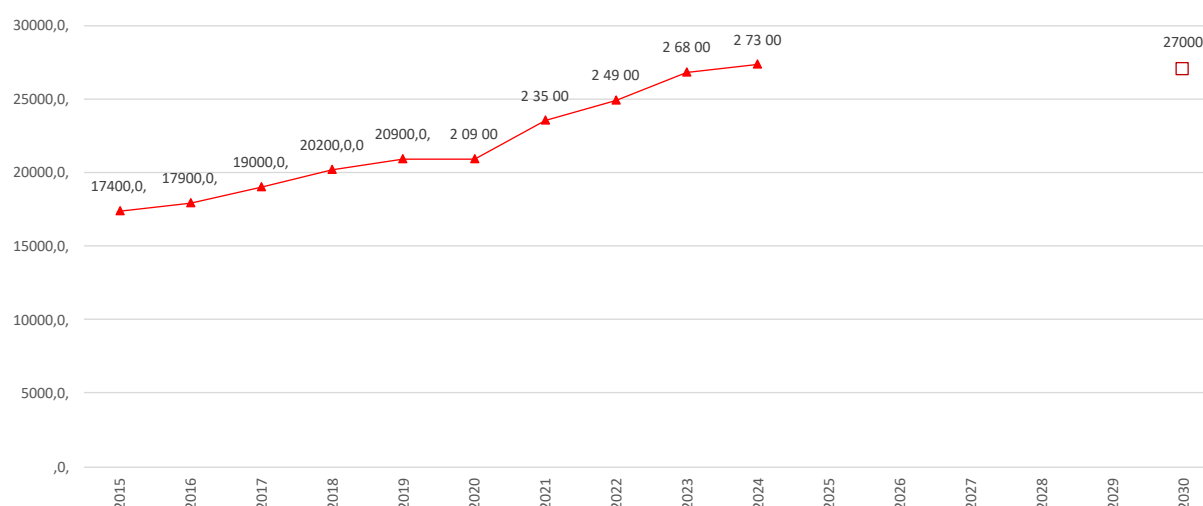

Datu avots: Eurostat

No attēla 2.attēla var secināt, ka ienākumu nevienlīdzība Latvijā nav būtiski mainījies pēdējo trīs gadu laikā, tomēr 2022. gadā ir tikusi sasniegta NAP2027 mērķa vērtība 2024. gadam, bet 2024. gadā Džini indeksa vērtība ir pieaugusi par 1,4 procentpunktiem. Līdzīga izmaiņu tendence ir vērojama arī attiecībā uz S80/S20 indeksu, kas 2021. gadā bija 6,6 (augstāko ienākumu kvintiles vidējie ienākumi par tik reizēm pārsniedz zemākās ienākumu kvintiles vidējos ienākumus), 2022. gadā tas bija 6,3 un 2024. gadam 6,7.

IKP uz vienu iedzīvotāju ir galvenais valstī esošās ekonomiskās aktivitātes rādītājs, kas atspoguļo ekonomikas izaugsmi un līdz ar to sabiedrības kopējās labklājības līmeni valstī. IKP uz vienu iedzīvotāju apjomi periodā no 2015. gada līdz 2024. gadam atspoguļoti 3. attēlā.

3. attēls. Iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes no 2015. gada līdz 2024. gadam

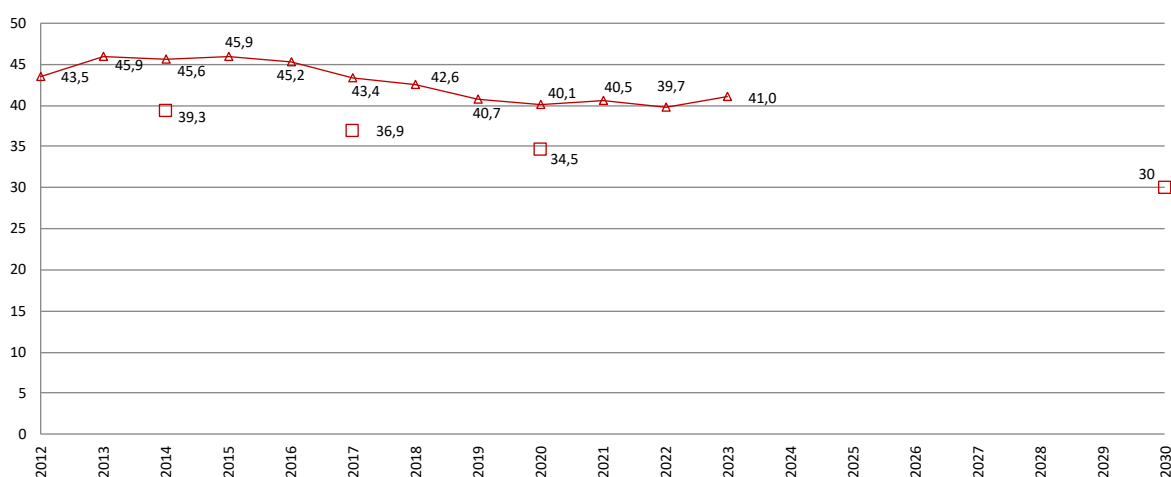

Datu avots: Eurostat

No 3. attēla var secināt, ka IKP uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes pēdējos gados ir uzrādījis stabilu pieauguma tendenci, izņemot nelielu kritumu 2020. gadā, kas bija Covid-19 pandēmijas pirmais gads, kas būtiski ietekmēja ekonomisko aktivitāti. Īpaši strauji šī rādītāja vērtība pieaugusi pēdējos gados, un Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā ietvertais mērķis sasniegt IKP uz vienu iedzīvotāju (27 000 EUR pēc pirktspējas paritātes) ir sasniegts jau 2024. gadā.

Viens no Latvija2030 mērķiem bija mazināt sociālekonomiskās atšķirības starp valsts reģioniem. Tādēļ kā viens no stratēģiskajiem mērķa indikatoriem ir iekļauts IKP uz vienu iedzīvotāju atšķirības jeb reģionālā IKP uz vienu iedzīvotāju dispersija. Šis rādītājs atspoguļots 4. attēlā.

4. attēls. IKP uz vienu iedzīvotāju vērtības pēc pirktspējas paritātes dispersija, %

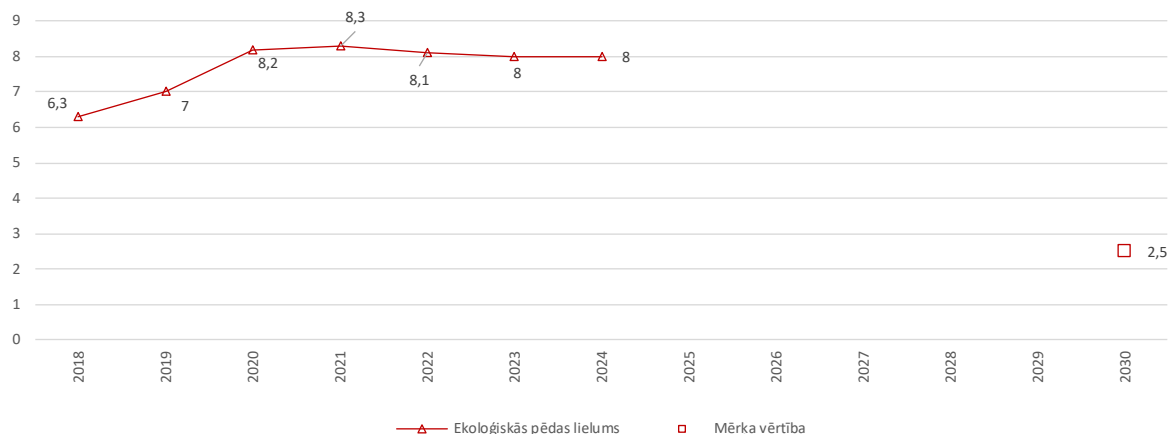

Datu avots: VARAM un CSP

Latvija2030 mērķis ir, ka reģionālā IKP uz vienu iedzīvotāju dispersijas skaitliskā vērtība ir zemāka par 30. Šis rādītājs ir datu izkliedes mērīšanas statistiskais rādītājs, kas parāda plānošanas reģionu IKP atšķirības starp reģioniem kopumā, jānorāda arī, ka IKP rādītājs plānošanas reģioniem tiek aprēķināts ar ievērojamu laika nobīdi (pašlaik jaunākie pieejamie dati ir tikai par 2023. gadu). Tāpat jānorāda, ka no 2021. gada 1. jūlija ir mainītas Rīgas, Kurzemes un Vidzemes plānošanas reģiona teritoriālās robežas. No 4. attēla secināms, ka IKP reģionālās atšķirības pēdējo gadu laikā nedaudz samazinās, tomēr varbūtība, ka šis mērķis tiks sasniegts, nav vērtējama kā augsta.

Latvija2030 viens no stratēģiskajiem mērķa indikatoriem ir ekoloģiskās pēdas nospiedums (hektāri uz vienu iedzīvotāju). Šis rādītājs parāda, cik daudz hektāru zemes resursa savas dzīves nodrošināšanai vidēji patērē viens valsts iedzīvotājs. Ja 2008. gadā ekoloģiskās pēdas nospiedums bija 3,5 hektāri uz iedzīvotāju, tad 2022. gadā tas jau sasniedza 8,1 hektārus uz vienu iedzīvotāju. Šā rādītāja izmaiņas atspoguļotas 5. attēlā.

5. attēls. Ekoloģiskās pēdas nospiedums, hektāri uz iedzīvotāju

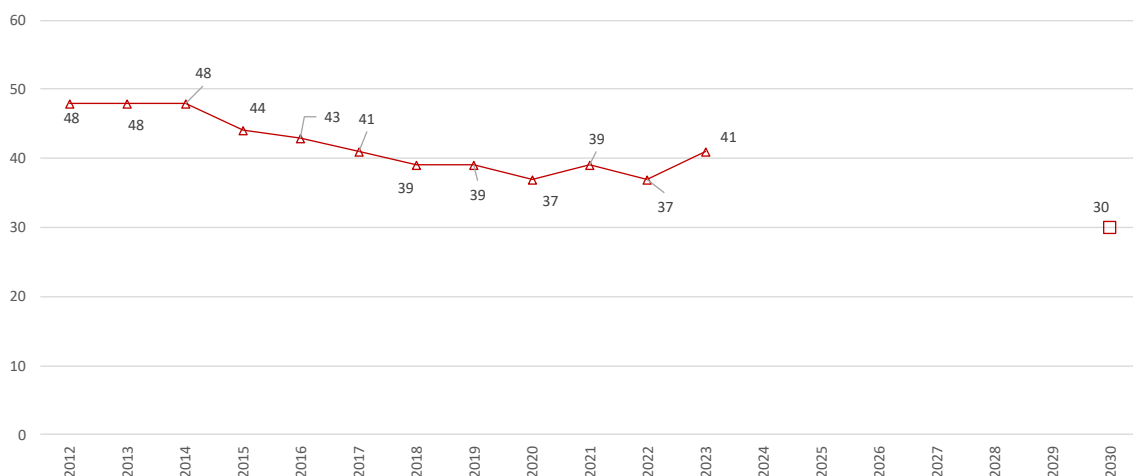

Datu avots: Global Footprint network

Atbilstoši *Global Footprint Network* novērtējumam, biokapacitāte Latvijā uz vienu iedzīvotāju 2024. gadā bija 9,5 zemes hektāri, kas nozīmē, ka biokapacitātes rezerve bija 1,5 hektāri. Salīdzinājumam – 2010. gadā šī rezerve bija 2,5 hektāri uz vienu iedzīvotāju, bet ekoloģiskās pēdas nospiedums bija 5,0 hektāri uz vienu iedzīvotāju. Var secināt, ka Latvijas ekoloģiskās pēdas nospiedums pēdējo piecpadsmit gadu laikā būtiski pieaudzis, bet biokapacitātes rezerve samazinājusies un 2021. gadā tā bija tikai 1 hektārs uz iedzīvotāju, bet 2024. gadā tā nedaudz pieaugusi un bija 1,5 hektāri.

Latvija 2030 kā viens no stratēģiskajiem mērķa indikatoriem ir ietverts tautas attīstības indekss, un paredzēts, ka Latvija šī indeksa valstu rangū sarakstā būs augstāk par trīsdesmito vietu. Tautas attīstības indekss sastāv no trim komponentēm – 1) sagaidāmā dzīves ilguma, 2) izglītošanās sagaidāmā un faktiskā vidējā ilguma un 3) nacionālā ienākuma uz vienu iedzīvotāju rādītāja. Latvijas vietas izmaiņas valstu rangū sarakstā no 2012. gada līdz 2021. gadam atspoguļotas 6. attēlā.

6. attēls. Latvijas vieta tautas attīstības indeksa valstu rangū sarakstā

Datu avots: ANO

Secināms, ka Latvijas vieta kopš 2020. gada tautas attīstības indeksa valstu rangū sarakstā mainījies maz, bet 2023. gadā pat noticis kritiens no trīsdesmit septītās vietas uz četrdesmit pirmo vietu pasaulē. Lai arī indeksa vērtība Latvijai ir palielinājusies par vienu desmitdaļu, tomēr Latviju apsteigušas Portugāle, Lietuva, Horvātija un San Marino. Tas liecina par to, ka nepieciešamas papildu pūles un ieguldījumi izglītības un veselības nozarēs, kā arī tautsaimniecības izaugsmē, lai Latvijas vietu valstu ranga sarakstā uzlabotu.

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam kā stratēģiskais mērķis tika ietverts arī globālās konkurētspējas indekss, paredzot, ka šī indeksa valstu rangā Latvija 2030. gadā būs augstāk par četrdesmito vietu pasaulē. Pēc 2020. gada nav pieejama informācija par globālās konkurētspējas indeksa aprēķiniem, tādēļ šis rādītājs Latvijas tautsaimniecības konkurētspējas novērtēšanai vairs nav pieejams.

Tabula Nr.1.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2030. gadā	Novērtējums
Latvijas iedzīvotāju skaits gada sākumā, skaits	2,16 (2009)	1,86 (2025)	>2,02	
Džini indekss, %	37,5 (2008)	35,6 (2024)	<30	
Iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes, <i>euro</i>	14500 (2008)	27300 (2024)	>27000	
IKP uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes reģionos dispersija, %	46,8 (2006)	40,4 (2022)	<30 (2030)	
Ekoloģiskās pēdas nospiedums, hektāri uz iedzīvotāju	3,5 (2008)	8 (2024)	<2,5	
Latvijas vieta Tautas attīstības indeksa valstu rangū sarakstā, vieta	48 (2007)	41 (2023)	<30	
Latvijas vieta Globālās konkurētspējas indeksa valstu rangū sarakstā, vieta	68 (2009)		<40	N/A

NAP2027 stratēģisko mērķu indikatori

NAP2027 definēja septiņus stratēģisko mērķu indikatorus.

Produktivitāte un ienākumi veido pamatu ilgtspējīgai izaugsmei, tādēļ produktivitāte kā darba ražīgums uz vienu darba stundu ir noteikta par vienu no stratēģisko mērķu indikatoriem. Produktivitātes paaugstināšana panākama ar mērķtiecīgu resursu ieguldīšanu augstākas pievienotās vērtības radīšanai un pārdošanai globālajā tirgū. NAP2027 paredz atbalstīt vietējos uzņēmējus, ieviest inovatīvas, jaunas tehnoloģijas, efektīvākus darba procesus un nodarbināto kompetenču pilnveidošanu – tā rezultātā veidojot uz zināšanām un inovāciju balstītas Latvijas konkurētspējas priekšrocības. Darba ražīguma uz vienu darba stundu izmaiņu tendence ir aplūkojama 7. attēlā.

7. attēls. Darba ražīgums uz vienu darba stundu % no ES vidējā līmeņa faktiskajās cenās pēc pirktspējas paritātes no 2012. gada līdz 2023. gadam.

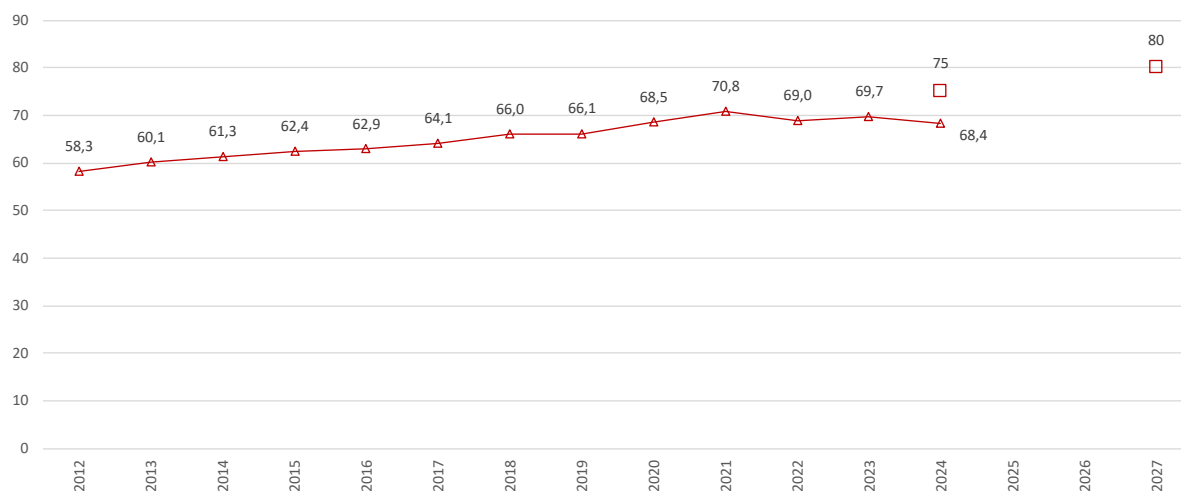

Datu avots: Eurostat

Darba ražīgums (eiro uz nostrādāto stundu) Latvijā relatīvi visaugstākais bija 2021. gadā, kad tas sasniedza 63,8% no ES vidējā. 2022. un 2023. gadā (provizoriskā rādītāja vērtība 2023. gadā ir 62,7%) produktivitātes līmenis Latvijā ir samazinājies, un, tendencei būtiski nemainoties, nebūs iespējams sasniegt NAP2027 mērķi. Jāatzīmē, ka arī abās pārējās Baltijas valstīs ir vērojamas līdzīgas tendences – pēdējos divos gados produktivitāte ir zemākā līmenī nekā 2021. gadā. Turklāt Latvijā ir trešais zemākais darba ražīgums no ES dalībvalstīm, vēl zemāks šis rādītājs ir tikai Bulgārijā un Grieķijā.

Kā otrs produktivitātes un ienākumu stratēģisko mērķi atspoguļojošs indikators NAP2027 ir noteikts IKP uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes, procentos no ES vidējā līmeņa. Lai gan šis rādītājs ir saistīts ar produktivitāti, tomēr tas raksturo valsts ekonomiskās aktivitātes apjomu kopumā un no tā izrietošo iedzīvotāju ienākumu pieaugumu, tādējādi demonstrējot izmaiņas sabiedrības materiālajā labklājībā. Tas tiek atspoguļots kā īpatsvars no ES vidējā līmeņa, lai parādītu atšķirības starp Latvijas sasniegto ekonomiskās aktivitātes līmeni un ekonomiskās aktivitātes līmeni ES vidēji un arī citās ES dalībvalstīs. IKP uz vienu iedzīvotāju, procentos no ES vidējā līmeņa pēc pirktspējas paritātes, izmaiņas ir attēlotas 8. attēlā.

8. attēls. IKP uz vienu iedzīvotāju, procentos no ES vidējā līmeņa pēc pirktspējas paritātes, izmaiņas no 2012. gada līdz 2024. gadam

Datu avots: Eurostat

Latvijas IKP uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes, salīdzinot ar ES vidējo rādītāju, līdz 2021. gadam ir uzrādījis stabilu pieauguma tendenci, kura atbilda virzībai uz NAP2027 plānoto mērķa vērtību. Tomēr periodā no 2021. gada līdz 2024. gadam šī indikatora vērtība Latvijai ir samazinājusies no 70,8% līdz 68,4%, kas norāda uz būtisku tendences maiņu un ekonomiskās izaugsmes atpalcību no pārējām ES valstīm. Vienlaikus skatot šo rādītāju Baltijas valstu kontekstā, jānorāda, ka Igaunijai tas samazinājies pat par 6% līdz 79%, bet Lietuvā tikai par 1% (2024. gadā 87 % no ES vidējā), līdz ar to atšķirība šajā rādītājā starp Latviju un Igauniju no vienas puses un Lietuvu no otras puses pieaugusi.

Džini indekss ir viens no stratēģiskā mērķa "Vienlīdzīgas iespējas" mērķa indikatoriem, bet tā izmaiņas jau tika apskatītas iepriekš. Otrs būtisks šī stratēģiskā mērķa indikators ir nabadzības riska indekss bērniem līdz 17 gadu vecumam. Tā vērtības atspoguļotas 9. attēlā.

9. attēls. Nabadzības riska indeksa bērniem līdz 17 gadu vecumam izmaiņas no 2012. gada līdz 2024. gadam

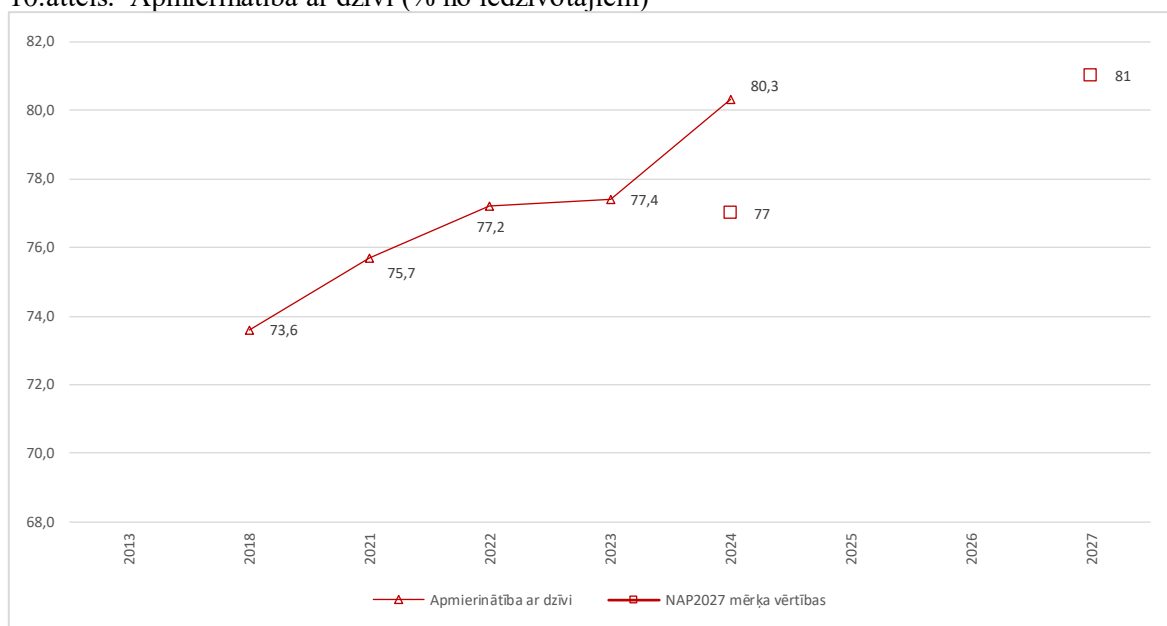

Datu avots: Eurostat

Šis rādītājs parāda to, cik liela daļa bērnu ir pakļauta ne tikai nabadzības riskam kā nepieciešamībai iztikt ar zemiem mājsaimniecības ieņēmumiem, bet arī no tā izrietošajiem ierobežojumiem ģimenēm ar bērniem veikt lielāku ieguldījumu, lai nodrošinātu pilnvērtīgu bērna attīstību, izglītības un veselības aprūpes iespējas. Bērnu nabadzības riska indekss Latvijā līdz 2019. gadam tika būtiski uzlabojies, taču 2020. un 2021. gadā, kas bija gadi ar būtisku Covid-19 pandēmijas ietekmi uz sabiedrību un tautsaimniecību, tas ir par 2,4 % pasliktinājies, bet 2024. gadā situācija ir uzlabojusies, indeksa vērtībai samazinoties līdz 14,7%, tomēr jānorāda, ka NAP2027 izvirzītais mērķis indeksa vērtību 2024.gadā samazināt līdz 13,5% nav sasniegts. Kopā ar lejupejošajiem dzimstības rādītājiem tas norāda uz nepieciešamību īstenot aktīvāku demogrāfijas atbalsta politiku, jo īpaši atbalstu ģimenēm ar bērniem.

Viens no visbūtiskākajiem NAP2027 stratēģisko mērķu indikatoriem ir apmierinātība ar dzīvi, ko var attiecināt uz visiem četriem stratēģiskajiem mērķiem. Vienlīdzīgu iespēju pieejamība rada iespējas kļūt produktīvam un gūt ienākumus, sociālā uzticēšanās un līdzsvarota reģionālā attīstība ļauj visas valsts iedzīvotājiem sekmīgi iekļauties sabiedrībā un savstarpēji sadarboties, tādējādi nodrošinot cilvēka svarīgākās vajadzības un radot apmierinātību ar dzīvi. Apmierinātības ar dzīvi indikators atspoguļo to, cik liela daļa valsts iedzīvotāju ir vidēja vai augsta apmierinātība ar dzīvi, šā indikatora vērtību izmaiņas pēdējos gados atspoguļotas 10.attēlā.

10.attēls. Apmierinātība ar dzīvi (% no iedzīvotājiem)

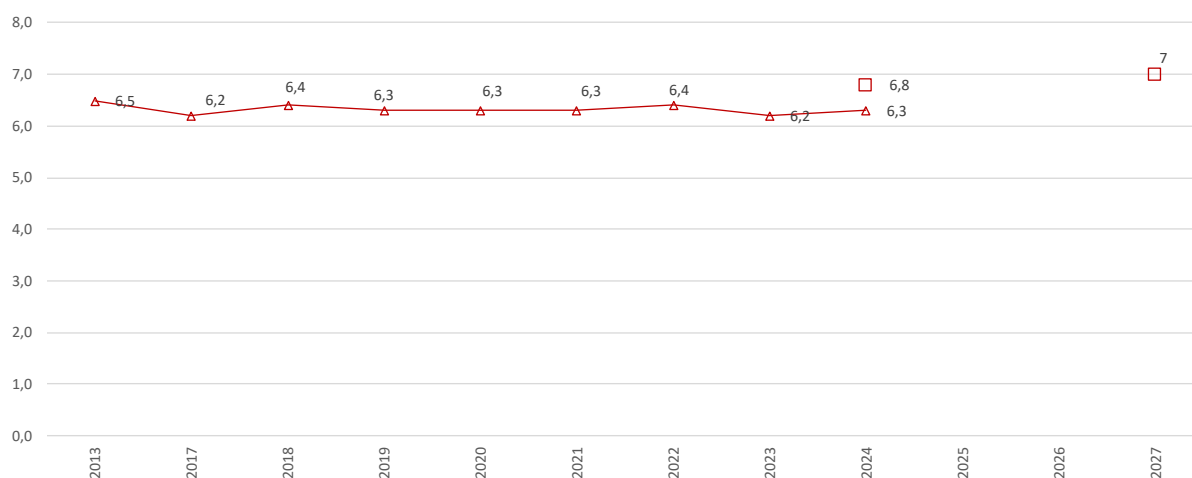
Datu avots: Eurostat

NAP2027 vērtība bāzes gadā (2018) bija 73,6%, bet 2024. gadā tā bija jau 80,3%, kas norāda, ka iedzīvotāju apmierinātība ar dzīvi kopumā pēdējos gados pieaug un pieaug to iedzīvotāju īpatsvars, kuru apmierinātība ir vidēja, bet iedzīvotāju īpatsvars ar augstu dzīves apmierinātību praktiski nemainās. CSP dati liecina, ka vispārējās apmierinātības ar dzīvi līmenis 2024. gadā bija 6,9 punkti, kas ir par divām punkta desmitdaļām vairāk nekā 2018. gadā. Vienlaikus arī jāatzīmē, ka iedzīvotāju apmierinātība ar savu finansiālo situāciju uzlabojās no 5,4 punktiem 2018. gadā līdz 5,9 punktiem 2022. gadā, bet apmierinātība ar darbu no 7,4 punktiem 2018. gadā līdz 7,7 punktiem 2023. gadā.

Būtisks NAP2027 stratēģiskā mērķa "Sociālā uzticēšanās" indikators ir sociālā uzticēšanās, kura tiek mērīta, balstoties uz Eurostat datiem par cilvēku uzticēšanos citiem cilvēkiem. Tā balstās cilvēka pārliecībā, ka uz līdzcilvēkiem var paļauties un līdz ar to arī sadarboties kopīgu mērķu sasniegšanai. Savstarpējā uzticēšanās ietekmē labklājību,

apmierinātību ar dzīvi, pilsonisko aktivitāti, tā palielina personīgās izaugsmes iespējas nākotnē, kā arī sekmē demokrātiju valstī. CSP dati par uzticēšanās citiem cilvēkiem izmaiņām atspoguļoti 11. attēlā.

11. attēls. Cilvēku uzticēšanās citiem cilvēkiem izmaiņas no 2013. gada līdz 2024. gadam

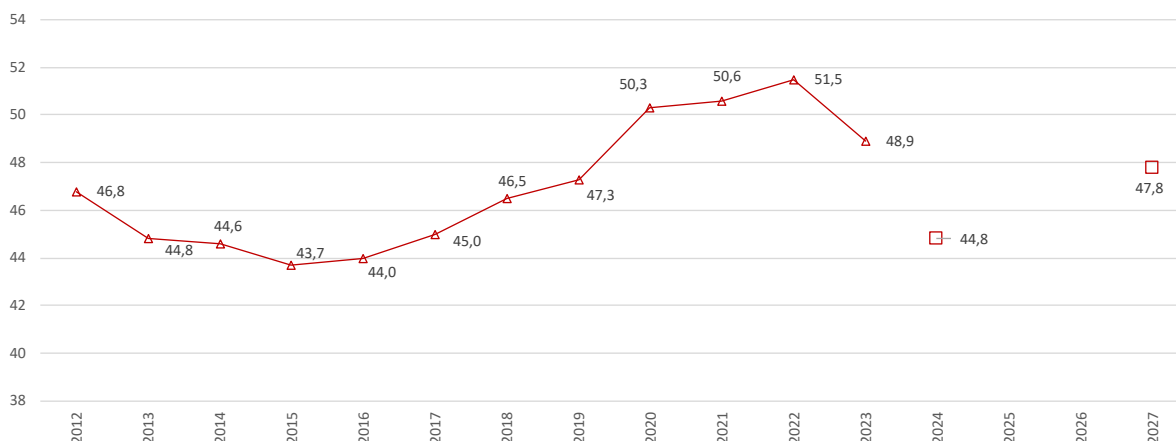
Datu avots: CSP

No 11.attēla secināms, ka cilvēku savstarpējā uzticēšanās pēdējo desmit gadu laikā nav pieaugusi, bet svārstījusi diapazonā no 6,2 līdz 6,4 punktiem. Lai šo tendenci pavērstu NAP2027 mērķa virzienā, būtu nepieciešams īstenot vairāk pilsoniskās sabiedrības stiprināšanas un sabiedrības līdzdalības atbalsta pasākumus, kas veicinātu sabiedrības iesaisti un sadarbību pilsonisko iniciatīvu īstenošanai, tādējādi palielinot arī savstarpējo uzticēšanos.

NAP2027 ceturtais stratēģiskais mērķis ir reģionālā attīstība kā pamats valsts ilgtermiņa līdzsvarotai izaugsmei. Tas paredz panākt reģionu potenciālu attīstību un sociālekonomisko atšķirību mazināšanos, uzlabojot uzņēmējdarbības vidi, ar lielāku prasmi izmantojot katram reģionam raksturīgos resursus, veicinot katram reģionam raksturīgo specializāciju un kompetences, kā arī radot apstākļus jaunu darbavietu un pakalpojumu izveidei.

Šim mērķim ir noteikts stratēģiskais mērķa indikators – reģionālā IKP starpība, kas ir četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais IKP uz vienu iedzīvotāju līmenis pret augstāk attīstīto plānošanas reģionu. Šī indikatora vērtības atspoguļotas 12. attēlā.

12. attēls. Četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais IKP uz vienu iedzīvotāju līmenis pret augstāk attīstīto plānošanas reģionu no 2012. gada līdz 2023. gadam, %

Datu avots: CSP

Attiecībā uz IKP aprēķinu reģionos nepieciešams norādīt, ka kopš 2021. gada mainījušās plānošanas reģionu un statistisko reģionu robežas, jo Rīgas plānošanas reģiona teritorija ir samazinājusies, atsevišķiem novadiem tiek pievienoti Kurzemes un Vidzemes reģioniem. Līdz ar to NAP 2027 apstiprināšanas brīdī fiksētie IKP uz vienu iedzīvotāju rādītāji reģionos nav vairs savstarpēji salīdzināmi ar pašreizējiem rādītājiem reģionos to pašlaik spēkā esošajās robežās. Tomēr izmaiņas nav tik būtiskas, lai tās neatspoguļotu reģionālās atšķirības, tieši otrādi – var secināt, ka pašreiz esošo reģionu robežās aprēķinātie IKP uz vienu iedzīvotāju rādītāji objektīvāk atspoguļo reģionālās ekonomiskās aktivitātes atšķirības, jo iepriekš pie Rīgas (Pierīgas) reģiona piederīgs bija Limbažu novads, Saulkrastu novads, Ogres novads, kā arī Tukuma novads. Secināms, ka četros ekonomiski mazāk attīstītajos reģionos vidējais IKP uz vienu iedzīvotāju attiecībā pret Rīgas reģionu ir palielinājies, piecu gadu laikā no 2017. gada (kas ir bāzes gads) līdz 2022. gadam pieaugot no 45% līdz 51,5% jeb par 6,5 procentpunktiem, tomēr jānorāda, ka 2023. gadā ir bijis šī rādītāja samazinājums līdz 48,9%, jeb par 2,6 procentpunktiem, kas rada riskus šā NAP2027 mērķa sasniegšanai.

Tālāk tiek sniegts apkopojums (tabula Nr.2) par NAP2027 stratēģiskajiem mērķiem, ietverot gan mērķu indikatoru bāzes gada vērtības, gan sasniedzamās vērtības, kā arī aktuālās indikatoru vērtības un mērķu īstenošanas progresu novērtējumu.

Tabula Nr.2.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums
[43] Nominālais darba ražīgums uz vienu darba stundu, procentos no ES-27 vidējā rādītāja	59,2 (2018)	62,7 (2023)	65	68	↗
[44] IKP uz vienu iedzīvotāju, procentos no ES vidējā līmeņa, pēc pirktspējas paritātes līmeņa	66 (2018)	68 (2024)	75	80	↗
[45] Džini indekss, %	35,2 (2018)	35,6 (2024)	34	30	↗
[46] Nabadzības riska indekss bērniem (0–17), %	14,5 (2018)	14,7 (2024)	13	11,5	↘
[47] Apmierinātība ar dzīvi, %	73,6 (2018)	80,3	77	81	↗
[48] Savstarpējā uzticēšanās (no 16 g.), skala no 1 līdz 10	6,4 (2018)	6,3 (2024)	6,8	>7	↘
[49] Reģionālā IKP starpība – četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais IKP uz vienu iedzīvotāju līmenis pret augstāk attīstīto plānošanas reģionu, %	45 (2017)	48,9 (2023)	52	55	↗

Izvērtējot NAP2027 stratēģisko mērķu sasniegšanas progresu, kopumā secināms, ka notiek sekmīga virzība uz stratēģisko mērķu sasniegšanu, jo ienākumu nevienlīdzība (vērtējot pēc Džini indeksa izmaiņām) samazinās, arī apmierinātības ar dzīvi (ar dzīvi vidēji apmierināto un augsti apmierināto iedzīvotāju īpatsvars) rādītājs ir jau pat pārsniedzis 2024.gadam plānoto mērķa vērtību. Attiecībā uz mērķi mazināt IKP atšķirības starp reģioniem, jāatgādina, ka plānošanas reģionu robežas kopš 2021.gada 1.jūlija ir mainījušās un vēsturiskie dati ir pārrēķināti atbilstoši pašlaik spēkā esošajām reģionu robežām un, atbilstoši šiem aprēķiniem, atšķirības starp reģioniem ir pat būtiskākas nekā tas tika uzskatīts agrāk. Vienlaikus jānorāda, ka relatīvi salīdzinot pašlaik esošajām reģionu robežām atbilstoši veikto aprēķinu konstatēto atšķirību mazināšanas tempu un virzību ar plānoto mērķa trajektoriju attiecībā uz reģioniem to robežās līdz 2021.gada 1.jūlijam, var secināt, ka plānotais mērķis netiks sasniegts līdzvērtīgā apjomā.

Bērnu nabadzības risks samazinās, darba ražīgums vienā darba stundā pieaug, un IKP uz vienu iedzīvotāju pret šo pašu rādītāju vidēji ES uzlabojas, tomēr šo indikatoru vērtību tendences ir mazāk pārliecinošas un vērtējams, ka pastāv risks NAP2027 nospraustās mērķa vērtības nesasniegt. Vienīgi savstarpējās uzticēšanās rādītāji ir stagnējoši un pat nedaudz pasliktinājušies, kas rada bažas par plānotā mērķa sasniegšanu. Taču šeit jāņem vērā, ka atbilstoši sabiedrības viedokļu aptaujām zems ir arī savstarpējais atbalsts sabiedrībā (4,8 punkti 10 baļļu skalā), zema ir pilsoniskā līdzdalība, kā arī uzticēšanās valdībai, Saeimai un politiskajām partijām. Sava loma šeit noteikti ir joprojām salīdzinoši augstajai ienākumu nevienlīdzībai sabiedrībā, kā arī ģeopolitiskās nestabilitātes dēļ pieaugošajam dezinformācijas apjomam.

Sabiedrības viedokļu līderu aptaujas rezultāti norāda uz to, ka progress NAP2027 mērķu sasniegšanā ir nevienmērīgs un vērojama ekspertu viedokļu dažādība. Kopumā redzams, ka viedokļu līderu viedoklis lielākoties sakrīt ar objektīvi redzamām NAP2027 stratēģisko mērķu indikatoru tendencēm, tomēr attiecībā uz mērķi “Produktivitāte un ienākumi” un mērķi “Reģionālā attīstība” vērojamas atšķirības starp viedokļu līderu novērtējumu, kas attiecībā uz diviem mērķiem atšķiras no Valsts kancelejas ekspertu sniegto vērtējuma. Viedokļu līderu novērtējumu negatīvā virzienā, visticamāk, ietekmējusi ekonomikas stagnācija pēdējo četru gadu laikā un joprojām augstākās ekonomiskās aktivitātes atšķirības starp reģioniem. Viskritiskāk vērtējama situācija attiecībā uz mērķi “Savstarpējā uzticēšanās”, kur gan NAP2027 mērķa indikatora tendence, gan viedokļu līderu novērtējums lielā mērā sakrīt. Vispozitīvāk novērtēta stratēģiskā mērķa “Vienlīdzīgas iespējas” sasniegšana, jo 42,8% respondentu to novērtējuši kā drīzāk sekmīgu vai sekmīgu un tikai 26,5% respondentu kā drīzāk nesekmīgu vai nesekmīgu. Šādi vērtējumi kopumā sakrīt arī ar šī mērķa indikatoru tendenču, kuras pēdējos gados ir uzlabojušās, novērtējumu.

Prioritāte "Stipras ģimenes, veseli un aktīvi cilvēki"

Rīcības virziens "Uz cilvēku centrēta veselības aprūpe"

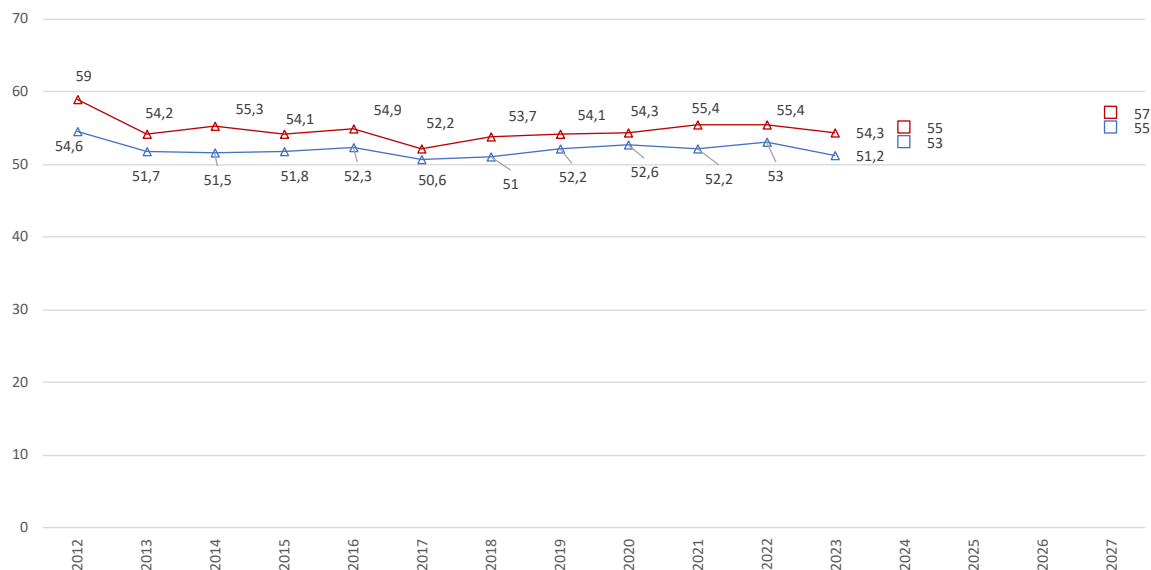
Rīcības virziena mērķis ir **sekmēt vienlīdzīgi pieejamu, kvalitatīvu veselības pakalpojumu nodrošināšanu**. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar to tendences novērtējumiem atspoguļots tabulā Nr.3.

Tabula Nr.3.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums
(59) Veselīgi nodzīvoti mūža gadi vīriešiem un sievietēm, gadi	50,6/52,2 (2017)	51,2/54,3 (2023)	53/55	55/57	
(60) Veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība (neapmierinātās vajadzības pēc veselības aprūpes pakalpojumiem), %	6,2 (2018)	8,4 (2024)	5,0	4,0	
(61) Tiešmaksājumi veselības aprūpē (no kopējiem veselības izdevumiem), %	41,8 (2017)	35,1 (2023)	38	33	
(62) Pacientu apmierinātība ar veselības aprūpes pakalpojumiem, %	76,2 (2018)	84 (2023)	78	80	
(63) Profilaktiski/medicīniski novēršamā mirstība uz 100 000 iedzīvotāju, skaits	342/198 (2018)	296/188 (2024)	325/191	316/179	
(64) Praktizējošo ārstu skaits uz 100 000 iedzīvotāju, skaits	336 (2018)	343 (2024)	342	345	
(65) Praktizējošo māsu skaits uz 100 000 iedzīvotāju, skaits	434 (2018)	416 (2024)	440	460	
(66) Vidējais gaidīšanas laiks bērniem (līdz 18 g. v.) uz sekundāru ambulatoru konsultāciju BKUS, dienas	48 (2019)	55 (2024)	42	39	
(67) Vidējais gaidīšanas laiks bērniem (līdz 18 g. v.) uz plānveida operāciju dienas stacionārā BKUS, dienas	40 (2019)	49 (2024)	38	35	

Makro līmeņa indikators, kas raksturo progresu vairākos rīcības virziena uzdevumos, ir veselīgi nodzīvoti mūža gadi vīriešiem un sievietēm. Tas atspoguļo iedzīvotāju dzīves kvalitāti un norāda gadu skaitu, kas tiks nodzīvoti veselīgi, bez funkcionāliem traucējumiem un ierobežojumiem. Pēdējos gados rādītājs Latvijā pamazām uzlabojās, taču 2023. gadā tas gan vīriešiem, gan sievietēm pasliktinājās. Jāatzīmē, ka veselīgi nodzīvoto mūža gadu rādītājs Latvijā ir viszemākais starp Eiropas valstīm. Ja Latvijā vīrieši, šobrīd piedzimstot, veselīgi nodzīvotu 51,2 gadus, tad Igaunijā par pieciem gadiem ilgāk – 56,5 gadus. Veselīga mūža gadu skaita sievietēm un vīriešiem izmaiņu tendences atspoguļotas 13.attēlā.

13. attēls Veselīgi nodzīvoti mūža gadi vīriešiem un sievietēm.

Avots: Eurostat

NAP uzdevums [68] paredz valsts apmaksāto veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības uzlabošanu, tai skaitā zālēm, nodrošinot gan finansiālo un ģeogrāfisko pieejamību, gan pilnveidojot esošos pakalpojumus un attīstot jaunus, tai skaitā mobilo vienību pakalpojumus, prioritāri mātes un bērna veselības aprūpes jomā un jomās, kam ir būtiska ietekme uz priekšlaicīgu mirstību un darbspēju zudumu.

Veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību atspoguļo iedzīvotāju īpatsvars, kuri finansiālu iemeslu, rindu vai citu apstākļu dēļ nav varējuši saņemt veselības aprūpes pakalpojumu, lai gan tas ir bijis nepieciešams. Kopumā kopš 2013. gada veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība pakāpeniski uzlabojās un vairākus gadus salīdzinoši tikai 4 - 5,4% iedzīvotāju kādu iemeslu dēļ nebija varējuši saņemt nepieciešamo veselības aprūpes pakalpojumu. Tomēr pēc Covid-19 pandēmijas situācija ar veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību ir būtiski pasliktinājusies, atgriežoties aptuveni 2016. gada līmenī – 2023. gadā veselības aprūpe kādu iemeslu dēļ bijusi nepieejama 7,7% iedzīvotāju, bet 2024. gadā tās pieejamība vēl turpinājusi pasliktināties un veselības aprūpe nav bijusi pieejama jau 8,4% iedzīvotāju. Tiešmaksājumu apjoms veselības aprūpē liecina, ka to īpatsvars kopējos veselības jomas izdevumos samazinājās līdz 2021. gadam, tomēr pēc pandēmijas tas atkal pieaug.

Apkopojot pasākumus, kas sekmējuši veselības aprūpes pieejamības uzlabošanu NAP2027 darbības periodā, jāatgādina, ka 2021. gadā prioritāte veselības jomā bija Covid-19 pandēmija, tāpēc valsts budžeta ieguldījumi tika virzīti pakalpojumu klāsta paplašināšanai Covid-19 seku mazināšanai. Reaģējot uz augošo pieprasījumu pēc psihoemocionālā atbalsta, krīžu un konsultāciju centrā “Skalbes” tika piesaistīti īpaši apmācīti krīzes konsultanti bezmaksas diennakts atbalsta tālrunī, tika nodrošināts arī valsts apmaksāts konsultatīvais tālrunis pusaudžiem psihoemocionālā atbalsta saņemšanai. Savukārt slimnīcās tika iegādātas jaunas intensīvās terapijas gultas, aprīkotas esošās, paplašinātas observācijas gultu iespējas, veikta pacientu plūsmu nodalīšana un nodrošināts papildu finansējums skābekļa pieejamībai, diagnostikas ierīcēm un citiem resursiem.

Onkoloģijas jomā no 2022. gada tiek nodrošināta valsts apmaksāta krūšu implantu ievietošana pēc mastektomijas (krūts noņemšanas) pacientēm ar krūts ļaundabīgu audzēju un neinvazīvu krūts vēzi. No 2022. gada 1. janvāra, lai uzlabotu pieejamību diagnostiskiem izmeklējumiem, pacientiem ar iespējamo ļaundabīgo audzēju recidīvu, ir izveidots "dzeltenais koridors". Tas paredz nosacījumus, kad pacienti ir virzāmi prioritārai diagnostisko

izmeklējumu veikšanai un noteiktu speciālistu konsultāciju saņemšanai, ja pēc pacienta uzrādītām sūdzībām un simptomiem vai izmeklējumu rezultātiem konstatētas aizdomas par onkoloģiskās slimības recidīvu. Tas paredz arī, ka ģimenes ārsts vai ārsts speciālists atpazīst personas ar noteiktām sūdzībām un simptomiem, un tām jau pirmā apmeklējuma laikā, veic fizikālu izmeklēšanu un anamnēzes noskaidrošanu. Ja veiktās izmeklēšanas rezultātā ir konstatētas indikācijas ļaundabīgo audzēju recidīvu primārās diagnostikas izmeklējumiem, tad ģimenes ārsts vai speciālists pacientu nosūta secīgi uz noteiktajiem izmeklējumiem. Papildus tam ir pilnveidots 2016.gadā ieviestais «zaļais koridors» pacientiem ar pirmreizēju onkoloģisku saslimšanu. Stacionārajās ārstniecības iestādēs ir ieviesti onkoloģisko pacientu koordinatori. Ieviesta dzimumneitrāla vakcinācija pret cilvēka papilomas vīrusu (CPV) 12-17 gadus (ieskaitot) veciem zēniem, lai nākotnē pasargātu arī vīriešus no saslimšanas ar tiem vēžu veidiem, kurus izraisa CPV. Savukārt 2025. gadā tika paplašinātas to iedzīvotāju grupas, kuras ir tiesīgas saņemt valsts apmaksātu CPV vakcināciju (paaugstinātam riskam pakļautie iedzīvotāji, sievietes un vīrieši 25 gadu vecumā, sievietes un vīrieši vecumā no 18 līdz 24 gadiem (ieskaitot)). Ieviesta ģimenes ārstu motivācijas programma, kuras mērķis ir atklāt vēzi 1. un 2.stadijā. Ir paplašinātas iespējas veikt izmeklējumus ar nākamās paaudzes sekvencēšanu (NGS). Pozitronu emisijas tomogrāfijas ar datortomogrāfiju (PET/DT) diagnostisko izmeklējumu var saņemt pacienti neatkarīgi no uzstādītās diagnozes, pamatojoties tikai uz ārstu konsilija lēmumu. Ir paplašināti radio ķirurģijas un staru terapijas pakalpojumi. Ir palielināts finansējums gaidīšanas rindu mazināšanai pakalpojumiem. Tika piešķirtas investīcijas medicīnisko iekārtu iegādei RAKUS, PSKUS un BKUS. RAKUS ir izveidots Latvijas Vēža centrs, kurā šobrīd tiek veikts starptautiskās akreditācijas process, kā arī Valsts Patoloģijas centrs.

Palielināts arī to personu loks, kas ir atbrīvotas no pacienta līdzmaksājumiem un kurām ir tiesības saņemt valsts apmaksātu ģimenes ārsta mājas vizīti.

Kopš 2023. gada vairāki speciālisti noteikti kā tiešās pieejamības ārsti, tostarp tie, kuri pakalpojumus sniedz garastāvokļa traucējumu kabinetā bērniem, un infektologs personām ar C hepatīta infekciju. No 2023. gada arī medicīniskais papilduzturs (speciālā pārtika) iekļauts valsts apmaksāto veselības aprūpes pakalpojumu klāstā.

Veikti uzlabojumi arī kompensējamo medikamentu pieejamībā un kompensējamo zāļu sarakstā iekļautas jaunas zāles. 2024. gadā paplašināts kompensējamo medikamentu klāsts onkoloģisko un psihisko traucējumu ārstēšanai, kā arī paplašināti kompensācijas nosacījumi, kas padara zāles pieejamas lielākam pacientu skaitam ar smagām saslimšanām

Mātes un bērna veselības jomā no 2022. gada palielināts vecums valsts apmaksātas medicīniskās apaugļošanas procedūras veikšanai, nodrošinot pakalpojuma pieejamību sievietēm līdz 40 gadu vecumam (iepriekš – līdz 37 gadu vecumam). Tāpat no 2022. gada epidurālā anestēzija dzemdībās ir par valsts līdzekļiem, tajā skaitā, ja vēlmi par atsāpīnāšanas pielietošanu izteikusi pati sieviete. Ieviests arī valsts apmaksāts diagnostikas pakalpojums bērniem ar autiskā spektra traucējumiem. No 2023. gada aprīļa ir paplašināts jaundzimušo skrīnings ar spinālās muskuļu atrofijas (SMA) un smaga kombinēta imūndeficīta (SKID) izmeklējumiem, un no 2024. gada oktobra ir ieviests jaundzimušo skrīnings 15 iepriekš skrīningā neiekļautām vielmaiņas patoloģijām, lai rastu iespēju savlaicīgi diagnosticēt un ārstēt jaundzimušajam noteiktas retās slimības. Savukārt no 2024. gada papildus līdzekļi novirzīti valsts apmaksātai kontracepcijai sociālās atstumtības riska grupu sievietēm, valsts apmaksātai dzimumšūnu (olšūnu vai spermatozoīdu) paņemšanai, sasaldēšanai un uzglabāšanai ķīmijterapijas pacientēm, kā arī bērnu zobārstniecībai un pusaudžu un grūtnieču vakcinācijai pret garo klepu. Tomēr, neskatoties uz īstenotajām aktivitātēm, būtu nepieciešams palielināt finansējumu daudzveidīgāku bērnu veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības nodrošināšanai, ņemot vērā, ka vidējais gaidīšanas laiks bērniem uz sekundāru ambulatoru konsultāciju BKUS kopš 2019. gada ir pasliktinājies. Ja 2019. gadā pie ārsta-speciālista BKUS bija jāgaida rindā 48 dienas, tad 2025. gadā vidējais rindas garums uz sekundāru ambulatoru

konsultāciju jau ir 56 dienas. Šādi dati ir satraucoši, ņemot vērā, ka BKUS ir galvenais specializētās ambulatorās aprūpes pakalpojumu nodrošinātājs bērniem visā Latvijā. Jāatzīmē, gan ka pie atsevišķiem specialitāšu ārstiem gaidīšanas rindas ir arī mazinājušās. Salīdzinot rindu garumus par 2024. gada 1. janvāri un 2025. gada 1. janvāri, gaidīšanas laiks BKUS pie otolaringologa samazinājies no 23 līdz 7 dienām, pie mugurkaulāja ķirurga - no 40 līdz 17 dienām, pie narkologa - no 20 līdz 5 dienām, pie traumatologa, ortopēda - no 58 līdz 25 dienām, pie endokrinologa - no 82 līdz 77 dienām, bet pie anesteziologa - no 11 līdz 5 dienām.

Tāpat kopš 2019. gada būtiski pieaudzis vidējais gaidīšanas laiks bērniem uz plānveida operāciju dienas stacionārā BKUS, tādējādi liecinot par veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības bērniem pasliktināšanos. Ja 2019. gadā uz plānveida operāciju vajadzēja gaidīt rindā 40 dienas, tad 2022. gadā vidēji jau 55 dienas, bet 2025. gadā – 51 dienu.

Vērtējot veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību, apskatāmi ir rādītāji par medicīniski un profilaktiski novēršamo mirstību. Medicīniski novēršama mirstība ir nāves gadījumi tādu cēloņu dēļ, kurus var novērst galvenokārt ar atbilstošiem (laicīgiem, kvalitatīviem, efektīviem) veselības aprūpes pasākumiem, t.sk. skrīningu un ārstēšanu. Savukārt profilaktiski novēršamā mirstība ir nāves gadījumi tādu cēloņu dēļ, kurus var novērst galvenokārt ar sabiedrības veselības pasākumiem. Abos rādītājos nekādas tendences beidzamajos gados nav vērojamas, jo to vērtības no gada uz gadu bijušas mainīgas. Covid-19 pandēmijas gados abi rādītāji pieauga, kas liecināja par citkārt kontrolējamu un novēršamu mirstības palielināšanos, taču pēdējos gados rādītāji ir samazinājušies pat zem līmeņa, kāds tas bija pirms pandēmijas. Tas norāda, ka mērķtiecīgāka rīcība būtu nepieciešama ne tikai veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības kontekstā, lai nodrošinātu sniegto pakalpojumu savlaicīgumu un kvalitāti, bet arī veselības veicināšanas un slimību profilakses jomā, ņemot vērā, ka vairāk nekā puse no visas novēršamās mirstības ir profilaktiski novēršama, piemēram, ar alkohola patēriņa mazināšanu.

Nozares finansējums joprojām ir zem ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai nepieciešamā līmeņa, kas tiek definēts virs 5 % no IKP. Nepietiekams un nepastāvīgs finansējums būtiski apgrūtina iespējas īstenot izvirzītos politikas mērķus, kas var kavēt gan pakalpojumu kvalitātes uzlabošanu, gan pieejamības nodrošināšanu iedzīvotājiem.

Šī situācija prasa uzmanīgu resursu plānošanu un papildu ieguldījumus, lai nodrošinātu stabilu veselības aprūpes sistēmas attīstību un rūpes par iedzīvotāju veselību ilgtermiņā.

NAP uzdevums [69] paredz optimālu ārstniecības personu skaita nodrošināšanu valsts apmaksāto veselības aprūpes pakalpojumu sektorā, gan palielinot darba samaksu, gan attīstot citus motivācijas rīkus, kā arī veidojot klīniskās universitāšu slimnīcas kā kompetenču un zināšanu pārneses centrus, lai pilnveidotu veselības nozarē strādājošo zināšanas, prasmes un kompetences atbilstoši darba tirgus vajadzībām.

Vērtējot ārstu esamību valsts apmaksāto veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanai, jānorāda, ka rādītāja par praktizējošo ārstu skaitu uz 100 000 iedzīvotāju mērķa vērtība NAP2027 vidusposmā ir sasniegta. Gan 2021. gadā, gan arī 2023. gadā uz 100 000 iedzīvotāju bija 337 praktizējoši ārsti, savukārt 2024. gadā – 343 praktizējoši ārsti.

Savukārt praktizējošo māsu skaits uz 100 000 iedzīvotāju pēdējo gadu laikā turpina samazināties un ir kritiski zems. Nav sagaidāms, ka NAP2027 izvirzītais mērķis attiecībā uz ārstniecības atbalsta personu esamību un pietiekamību tiks sasniegts. 2022. gadā bija novērots pēdējos desmit gados zemākais praktizējošo māsu skaits – 414 māsas uz 100 000 iedzīvotāju un arī 2024. gadā tas bija līdzīgs (viszemākais absolūtos skaitļos) – 416 māsas uz 100 000 iedzīvotāju. Māsu skaita samazinājums skaidrojams ar pagaidu ietekmi pēc māsas profesijas izglītības reformas 2022. gadā, kā rezultātā tika izveidota vispārējās aprūpes māsas profesija, paredzot pāreju no koledžas līmeņa izglītības (3 gadi un papildu specializācija) uz bakalaura izglītību augstskolā (4 gadi, bez papildu specializēšanās). Izglītības reformas pārejas posmā māszinību studiju programmu absolventu skaits samazinājās, jo daļa māsu vēl gadu pēc

koledžas programmas turpināja studijas augstskolā. Pirmās pēc jaunā koncepta sagatavotās māsas papildinās veselības aprūpes resursus 2026.gadā. Savukārt, 2027.gadā augstskolas maģistra līmeņa programmas absolvēs pirmās paplašinātās kompetences māsas (2025.gadā uzņemtas 32). Jāuzsver, ka būtisks atbalsts veselības aprūpes sistēmā, paralēli māsas profesijai ir ārsta palīgi (feldšeri) - 2024.gadā uz 10 000 iedzīvotājiem bija 13,3 ārsta palīgi.

NAP2027 darbības periodā ir īstenoti vairāki pasākumi ārstniecības un ārstniecības atbalsta personu piesaistes valsts finansētu veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšanai. Pirmkārt, regulāri tiek nodrošināta atalgojuma paaugstināšana veselības aprūpes nozarē. No 2022. gada ārstu (t.sk. rezidentu) un funkcionālo speciālistu zemākā mēnešalga paaugstināta par 4,4 % (no 1489 līdz 1 555 eiro), bet māsu un sertificētu ārstu palīgu zemākā mēnešalga – par 4,74 % (no 985 līdz 1 032 eiro). Savukārt vidējā mēneša darba samaksa ārstiem un funkcionālajiem speciālistiem 2022. gadā tarifā palielinājās līdz 1 963 eiro, kas ir par 5,42 % vairāk nekā 2021. gadā, bet ārstniecības un pacientu aprūpes personām un asistentiem vidēji līdz 1 183 eiro mēnesī, kas ir pieaugums par 5,91 %. Tāpat vidējā darba samaksa turpināja augt arī 2024. gadā – ārstiem un funkcionālajiem speciālistiem tā pieauga no 2 083 eiro līdz 2 304 eiro (+10,6 %), ārstniecības un pacientu aprūpes personām un asistentiem no 1 303 eiro līdz 1 388 eiro (+6,5 %), bet ārstniecības un pacientu aprūpes atbalsta personām no 865 eiro līdz 925 eiro (+6,9 %).

Darbam ārstniecības iestādēs reģionos ārstniecības personas tiek arī piesaistītas, īstenojot ES fondu projektu “Ārstniecības un ārstniecības atbalsta personu pieejamības uzlabošana”. Uz 2021. gada 31. decembri ES fondu projekta ietvaros bija noslēgti 1 125 kompensācijas līgumi par kopējo summu 9,28 milj. eiro, savukārt projekta laikā no 2017. līdz 2023. gadam naudas kompensāciju saņēmusi pavisam 1 851 persona, tostarp 392 ārstniecības personas 2023. gadā.

Viens no būtiskākajiem izaicinājumiem veselības jomā ir māsu piesaiste veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanai. Kopš 2022. gadā īstenotās māsu izglītības reformas māsa pēc kvalifikācijas iegūšanas ir tiesīga patstāvīgi strādāt ārstniecības iestādēs terapeitisko, ķirurģisko un ambulatoro pacientu aprūpē. Sertifikācijas prasība māsām tika atcelta, aizstājot iepriekšējās specialitātes un papildspecialitātes ar specializācijas jomām. Lai nodrošinātu pārkvalifikāciju, 2022. gadā uzsākta ES fondu finansēta apmācība veselības aprūpē strādājošām māsām, ko gada laikā pabeidza 114 māsas. Reaģējot uz māsu trūkumu, 2023. gadā papildus ieguldīti 2,8 milj. eiro vispārējās aprūpes māsas kvalifikācijas ieguves nodrošināšanai, tādējādi paplašinot uzņemšanu augstākās izglītības iestādēs.

Lai nodrošinātu ārstu ataudzi, rezidentūras vietu plānošanā pakāpeniski tiek palielināts valsts budžeta vietu īpatsvars. Rezidentu sagatavošanai un piesaistei reģionos 2023./2024. studiju gadā apstiprinātas 298 valsts budžeta finansētas rezidentūras vietas (salīdzinājumam: 2019. gadā bija tikai 222 valsts budžeta finansētas vietas). Sekojoši arī 2024./2025. studiju gadā rezidentūras studijas uzsāka 290 jaunie ārsti, bet 2025./2026.gadā - 299. Tāpat VM uzsākusi rezidentūras procesa pārskatīšanu, lai veicinātu ciešāku ārstniecības iestāžu iesaisti rezidentu apmācībā. Kopš 2024.gada valsts budžeta finansētās rezidentūras vietas tiek mērķtiecīgi noteiktas ārstniecības iestādēm, tajā skaitā privātajā ambulatorajā sektorā saskaņā ar valsts apmaksāto veselības aprūpes pakalpojumu klāstu.

Īstenotie pasākumi veselības nozarē sekmē valsts mērķu sasniegšanu attiecībā uz veselības aprūpes pieejamības un kvalitātes uzlabošanu. Ar ES fondu atbalstu īstenotie projekti palīdzējuši mazināt personāla trūkumu valsts apmaksātu pakalpojumu sniegšanai, īpaši stacionāros, tā sekmējot pakalpojumu nepārtrauktību un pieejamību. Darba samaksas palielinājums un papildu izglītības iespējas uzlabo mediķu motivāciju un profesionālo attīstību, mazinot darbaspēka aizplūšanu no veselības aprūpes sektora, tomēr ir nepieciešami papildus ieguldījumi un stimuli, lai nodrošinātu vajadzībām atbilstošu ārstniecības personāla, īpaši māsu skaitu valsts finansēto veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanai, kā to paredz MK apstiprinātais plāns “Veselības darbaspēka attīstības stratēģija no 2025.gada līdz 2029.gadam”.

NAP uzdevums [70] paredz veselības aprūpes kvalitātes un efektivitātes uzlabošanu, attīstot veselības aprūpes kvalitātes sistēmu, plašāk pielietojot uz rezultātu vērstu pakalpojumu apmaksas sistēmu, stiprinot primāro veselības aprūpi, veicinot slimību profilaksi un agrīnu diagnostiku, lai tādējādi nodrošinātu ierobežoto veselības aprūpes resursu iespējami labāku izmantošanu, vienlaikus sekmējot ātrāku izveseļošanos, priekšlaicīgas mirstības un darbnespējas novēršanu un dzīves kvalitātes saglabāšanos.

Neskatoties uz gausām izmaiņām rādītājos, kas raksturo veselības aprūpes kvalitāti (piemēram, veselīgi nodzīvoto mūža gadu skaits, medicīniski novēršamā mirstība) turpinās darbs pie veselības aprūpes pakalpojumu kvalitātes sistēmas pilnveides ar mērķi, tam piesaistot ES fondu finansējumu, līdz 2029. gada beigām uzlabot pacientu drošību un kvalitāti vismaz 41 ārstniecības iestādē. Pasākuma ietvaros tiek organizēta ārstniecības iestāžu personāla kompetenču pilnveide kvalitātes un pacientu drošības jautājumos, kā arī klīnisko algoritmu, pacientu ceļu un kvalitātes indikatoru izstrāde un ieviešana.

Lai veicinātu agrīnu diagnostiku un uzlabotu veselības aprūpes efektivitāti, ir pārskatīti esošie veselības aprūpes pakalpojumu apmaksas mehānismi. Kopš 2021. gada tiek nodrošinātas regulāras piemaksas ģimenes ārstiem par sasniegtajiem skrīninga atsaucības rādītājiem. No 2023. gada ģimenes ārstu praksēm būtiski palielināta piemaksa – no 75 līdz 250 eiro – par laikus atklātu vēzi 1. vai 2. stadijā diagnozes noteikšanas brīdī. Turpmākai profilakses un skrīninga sistēmas attīstībai tiek vērtēta jaunu skrīninga programmu ieviešanas iespēja, tostarp pilotprojekti plaušu un kuņģa vēžu skrīningiem, ievērojot Eiropas Komisijas rekomendācijas un Latvijas epidemioloģisko situāciju. Plaušu vēža skrīninga programmas ietvaros plānots nodrošināt integrētu pieeju augsta riska pacientu identificēšanai, savlaicīgai uzaicināšanai un izmeklēšanai. Kuņģa vēža profilakses ietvaros paredzēta *Helicobacter pylori* testēšana un pirmsvēža bojājumu pacientu uzraudzības mehānismu izstrāde.

Kā būtiska jāatzīmē arī jaundzimušo skrīninga paplašināšana - balstoties uz bērnu veselības aprūpes speciālistu rekomendācijām, no 2024. gada 1. oktobra skrīnings paplašināts vēl 15 slimību agrīnai atklāšanai, no kurām 14 ir ģenētiski pārmantotas, bet viena ir mātes un/vai bērna B12 vitamīna trūkums. Visas 23 skrīningā iekļautās slimības ir nopietnas, bet agrīni uzsākta ārstēšana ievērojami uzlabo prognozi par bērna turpmāko dzīves kvalitāti.

Ar 2024. gadu darbu uzsākušas metodiskās vadības institūcijas prioritārajās veselības aprūpes jomās, tostarp onkoloģijā, psihiatrijā, bērnu psihiatrijā, traumatoloģijā, pediatrijā, kardioloģijā, radioloģijā, rehabilitācijā un ģimenes medicīnā. Šīs institūcijas nodrošina vienotu pakalpojumu vadību, kvalitātes pārraudzību (klīniskie auditi, algoritmi, datu analīze), multiprofesionālu speciālistu komandu darbību un zināšanu pārnesi, veicinot pakalpojumu pieejamību un kvalitāti.

Jau pirmajā darbības gadā metodiskās vadības institūcijas ir izstrādājušas nozīmīgus nodevumus, sagatavojušas priekšlikumus sistēmisku problēmu risināšanai un ieviesušas inovatīvus, tostarp digitālus risinājumus ārstniecības procesu uzlabošanai. Vienlaikus virkne pasākumu ir tikai aizsākta – apkopotī dati par faktisko situāciju dažādās ārstniecības iestādēs, identificētas problēmas un noteikti galvenie attīstības virzieni. Šie rezultāti kalpo kā pamats turpmākai metodiskās vadības institūciju darbībai, kuras ietvaros tiks meklēti un ieviesti konkrēti risinājumi veselības aprūpes pakalpojumu kvalitātes un efektivitātes uzlabošanai.

Tomēr, lai pilnībā sasniegtu NAP2027 uzstādītos politikas rezultātus, nepieciešams turpināt mērķtiecīgu resursu investīciju plānošanu, to piesaisti, pakalpojumu kvalitātes monitoringu un sabiedrības izglītošanu veselīga dzīvesveida jomā.

NAP uzdevums [71] vērsts uz multidisciplināru un starpnozaru sadarbībā balstītu pakalpojumu attīstīšanu ambulatorajā, stacionārajā un ilgtermiņa aprūpē pacientiem ar hroniskām slimībām, jo īpaši psihiskām slimībām, atkarībām, infekcijas slimībām,

geriatrijas un nedziedināmi slimiem pacientiem, arī bērniem, tai skaitā uzlabojot psiholoģiskā un sociālā atbalsta pieejamību pacientiem un viņu ģimenes locekļiem smagu slimību un citos psihoemocionāli sarežģītos gadījumos.

No 2021. gada jūlija darbu uzsāka trīs jaunas Pusaudžu resursu centra filiāles Valmierā, Ventspilī un Daugavpilī pusaudžiem ar psihiskās veselības problēmām. Papildus tam Pusaudžu resursu centrā Rīgā un Liepājā paplašinātas pusaudžu iespējas saņemt palīdzību, tādējādi uzlabojot ambulatoro un preventīvo pieeju bērnu un jauniešu psihiskās veselības aprūpē.

2022. un 2023. gadā organizētas apmācības pedagogiem, psihologiem, logopēdiem un citiem speciālistiem uzvedības analīzes (ABA – Applied Behavior Analysis) metodes apguvei. Šo mācību mērķis - nodrošināt kvalificētus speciālistus, kas varētu sniegt ABA terapiju bērniem ar autiskā spektra traucējumiem. ABA terapijas ieviešana veicina multidisciplināru pieeju bērnu psihiskās veselības aprūpē, ietverot sadarbību starp psihologiem, pedagogiem, logopēdiem un ārstiem.

No 2022. gada novembra sāka pilotprojekta īstenošana ilgstošas sociālās aprūpes iestādēs, izveidojot veselības aprūpes punktus, lai nodrošinātu nepārtrauktību veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanā un sāktu šo pakalpojumu iekļaušanu valsts apmaksāto pakalpojumu grozā.

Lai novērstu bērnu ievietošanu ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās un sniegtu atbalstu pašvaldībām, no 2024. gada 1. janvāra ieviests valsts budžeta līdzfinansējums aprūpes mājās pakalpojuma nodrošināšanai bērniem ar smagiem un ļoti smagiem funkcionāliem traucējumiem, kuriem ir Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijas noteikta invaliditāte un izsniegts atzinums par īpašas kopšanas nepieciešamību.

ES fondu projekta ietvaros paredzēts atbalstīt 4 550 bērnus vecumā līdz 18 gadiem ar smagu slimību, funkcionāliem traucējumiem, iespējamu vai esošu invaliditāti, izveidojot vienotu mehānismu psihosociālā atbalsta sniegšanai, kas ietvers gan atbalsta sniegšanu ārstēšanās periodā, atrodoties bērnu slimnīcas stacionārā, gan pēctecīgu atbalsta sniegšanas turpināšanu, bērnam un ģimenei atgriežoties dzīvesvietā. Paredzēta sadarbības pilnveidošana starp psihosociālā atbalsta sniegšanā iesaistītajiem iestādēm un organizācijām, t.sk., bērnu slimnīcu, pašvaldību sociālajiem dienestiem, ģimenes ārstu praksēm, nevalstiskajām organizācijām, pacientu un vecāku apvienībām, sociālo pakalpojumu sniedzējiem, ja nepieciešams, arī bāriņtiesām un citām tiesībsargājošajām institūcijām.

Tāpat 2025. gada aprīlī BKUS vadībā tika uzsākts pilotprojekts, kura mērķis ir pilnveidot reģionālo paliatīvās aprūpes kabinetu funkcionalitāti un paplašināt bērniem pieejamos paliatīvās aprūpes pakalpojumus ārpus Rīgas. Pilotprojekta ietvaros:

- Latgalē tika pārstrukturēta VSIA “Daugavpils reģionālā slimnīca” paliatīvās aprūpes kabineta darbība, kas iepriekš sniedza ambulatoros pakalpojumus pieaugušajiem (onkoloģisku saslimšanu gadījumā, galvenokārt sāpju kontrolei). Izmēģinājuma projekta ietvaros šis kabinets papildus nodrošina bērnu paliatīvās aprūpes veselības aprūpes komponenti – konsultācijas un aprūpi – 24/7 režīmā.

- Kurzemē, SIA “Liepājas reģionālā slimnīca” tika izveidota mobilā bērnu paliatīvās aprūpes komanda, kas nodrošina visaptverošu, multidisciplināru aprūpi gan stacionārā, gan pacienta dzīvesvietā.

Pakalpojumu nodrošināšana pacienta dzīvesvietā abos pilotprojekta īstenošanas reģionos notiek ciešā sasaistē ar reģionālajām paliatīvās aprūpes struktūrām, savukārt BKUS nodrošina speciālistu apmācību, uzraudzība un metodisko atbalstu. Pilotprojekts paredz regulāru rezultatīvo rādītāju izvērtēšanu, kas ļaus novērtēt ieviesto modeļu efektivitāti, ilgtspēju, nepieciešamos resursus un potenciālo paplašināšanu atbilstoši reģistrēto pacientu skaitam.

Savukārt attiecībā uz pieaugušām personām no 2024. gada 1. janvāra ir nodrošināts mobilās komandas paliatīvās aprūpes pakalpojums personas dzīvesvietā (hospisa aprūpe), kas

papildu veselības aprūpes pakalpojumiem ietver valsts finansētu sociālo aprūpi, psihoemocionālo atbalstu un tehniskos palīglīdzekļus. Pakalpojumu var saņemt pilngadīgas personas, kurām ir izsniegts attiecīgs stacionārās ārstniecības iestādes ārstu konsīlija lēmums par paliatīvo aprūpi dzīvesvietā, kā arī šo personu tuvinieki var saņemt psihoemocionālo atbalstu, t.sk. sērošanas periodā. Jaunais pakalpojums ir līdzvērtīgs hospisa tipa aprūpei pacientiem ar ierobežotu dzīvildzi, integrēti un starpsektorāli nodrošinot gan nepieciešamo aprūpi, gan arī nepieciešamo psihoemocionālo atbalstu, cieņpilnu attieksmi un rūpes pacienta dzīvesvietā. Lai paliatīvās aprūpes mobilo komandu pakalpojumu pacienta dzīvesvietā integrētu gan veselības, gan sociālo pakalpojumu sistēmā, iepriekš tika īstenoti izmēģinājuma projekti. Tie apliecināja pakalpojuma efektivitāti, samazinot gan hospitalizāciju skaitu, gan Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienesta izsaukumus attiecīgajai pacientu grupai.

No 2023. gada 1. novembra ieviests arī jauns sociālais pakalpojums – atbalsta personas lēmumu pieņemšanā pakalpojums. Tiesības uz pakalpojumu ir pilngadīgām personām ar I vai II invaliditātes grupu, kurām ir garīga rakstura traucējumi, savukārt no 2026. gada 1. janvāra tiesības uz pakalpojumu ir arī pilngadīgām personām ar III invaliditātes grupu, kurām ir garīga rakstura traucējumi. Pakalpojuma mērķis ir ļaut atbalstāmajai personai īstenot savas tiesības vienlīdzīgi ar citiem – pieņemt sev nozīmīgus lēmumus, paplašināt savu dabisko atbalsta loku, pilnveidot spējas pārstāvēt sevi un aizsargāt savas intereses, kā arī paplašināt atbalstāmās personas zināšanas un izpratni par savām tiesībām. Pakalpojumu nodrošina biedrība "Resursu centrs cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem "Zelda"", un 2024. gadā 175 personas ar garīga rakstura traucējumiem saņēma atbalsta personas lēmumu pieņemšanā pakalpojumu, savukārt līdz 2025. gada novembrim – jau 207 personas..

Tāpat plānots paplašināt aprūpes pakalpojumus bērniem ar atkarībām, nodrošinot sociāli psiholoģisku un medicīnisku atbalstu. Šie pakalpojumi ir piemērs uz cilvēku centrētai multidisciplinārai pieejai ilgtermiņa aprūpē.

NAP uzdevums [72] paredz veselības aprūpes pārvaldības stiprināšanu, uzlabojot veselības nozares datu digitalizāciju un pierādījumos balstītu lēmumu pieņemšanu veselības aprūpē, nodrošinot ārstniecības iestāžu sadarbības teritoriju attīstību, tai skaitā veselības aprūpes infrastruktūras uzlabošanu un digitālo tehnoloģiju plašāku izmantošanu veselības aprūpē, prioritāri mātes un bērna veselības aprūpes jomā un jomās, kam ir būtiska ietekme uz priekšlaicīgu mirstību un darbaspēju zudumu, jo īpaši psihiatrijā, rehabilitācijā, kā arī nedziedināmi slimo pacientu aprūpē.

Līdzšinējā NAP2027 darbības periodā galvenās aktivitātes veselības aprūpes pārvaldības efektivitātes uzlabošanai vērstas trīs virzienos – (a) veselības aprūpes digitalizācija, (b) veselības aprūpes infrastruktūras uzlabošana, (c) valsts un pašvaldību partnerība veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšanā.

NAP2027 darbības periodā turpināta E-veselības sistēmas attīstība. No 2024. gada Latvijā ir ieviesta elektroniskā vakcinācijas datu un vakcīnu pārvaldības informācijas sistēma. 2023. gadā veikti grozījumi MK 2000. gada 26. septembra noteikumos Nr. 330 "Vakcinācijas noteikumi", kuros ir noteikts ārstniecības iestāžu pienākums no 2024. gada e-veselības sistēmā sniegt datus par ārstniecības iestāžu veiktajām vakcinācijām ar valsts apmaksāto vakcīnu, kā arī pienākums vakcīnu pasūtījumus veikt digitāli.. Savukārt 2025. gadā minētie noteikumi tika papildināti ar normatīvo regulējumu, kas nosaka obligātu pienākumu e-veselības sistēmā ievadīt informāciju par visām ārstniecības iestādēs veiktajām vakcinācijām, kas nav apmaksātas no valsts budžeta līdzekļiem.

Kopš 2024. gada e-veselības sistēmā ir ieviesta jauna funkcionalitāte – laboratorisko izmeklējumu rezultātu modulis, kas balstīts uz HL7 FHIR (Health Level Seven Fast Healthcare Interoperability Resources) standartu un nodrošina drošu datu apmaiņu starp dažādām informācijas sistēmām. Laboratorisko izmeklējumu rezultātu datus, tostarp izmeklējumu pārskatus PDF formātā, e-veselības sistēmā sniedz lielākā daļa laboratoriju. Piekļuve laboratorisko izmeklējumu rezultātu moduļim e-veselības portālā pilnā apmērā ir nodrošināta

ārstniecības personām, kuras ir noslēgušas līgumu par e-veselības lietošanu, sākot no 2024. gada septembra. Savukārt iedzīvotājiem šī funkcionalitāte ir pieejama no 2024. gada novembra. 2024.gadā NVD ir veicis esošā e-nosūtījuma risinājuma e-veselības sistēmā modernizāciju un papildu funkciju izstrādi, ko no 2025. gada 1.janvāra turpina VSIA "Latvijas Digitālās veselības centrs".

No 2024. gada e-veselības sistēmā ir ieviesta HL7 FHIR standartā balstīta Vēža pacienta karte un no 2024. gada 1. janvāra ārstniecības iestādes nodrošina šo datu sniegšanu e-veselības sistēmā, izmantojot šo jauno funkcionalitāti.

No 2024. gada 1. janvāra e-veselības sistēma nodrošina iespēju ārstniecības iestādēm elektroniski izsniegt medicīnisko dokumentu "Atzinums tehniskā palīglīdzekļa saņemšanai", kā arī nodrošina attiecīgo datu apmaiņu ar LM Valsts sociālās politikas monitoringa informācijas sistēmu.

E-veselības sistēmā ir izstrādāta arī e-steidzamā paziņojuma forma, kas paredz iespēju ārstniecības personām un ārstniecības iestādēm operatīvāk, ērtāk un drošāk ziņot SPKC par infekcijas slimības gadījumu vai aizdomām par to, kā arī par potenciālu sabiedrības veselības apdraudējuma situāciju.

2024. gadā uzsākts darbs pie jauna E-veselības pacientu portāla izstrādes. 2024.gada beigās izstrādāts pacienta portāls prototips – modelis, kas ļauj iedzīvotājiem iepazīties ar nākotnes portāla izkārtojumu un informācijas attēlojumu par pierakstiem, receptēm, profilaktiskajiem pakalpojumiem u.c. iespējām un sniegt atgriezenisko saiti tā pilnveidei. Prototipa izstrādi no 2025.gada 1.janvāra ir pārņēmis SIA "Latvijas Digitālās veselības centrs".

Attīstītas arī citas veselības nozares valsts informācijas sistēmas. 2023.gadā SPKC sadarbībā ar NVD izstrādāja Vienoto digitālo epidemioloģisko sistēmu (EPID sistēma), kuras izstrāde tika uzsākta Covid-19 uzraudzības digitalizācijai, bet pakāpeniski tā ir paplašināta arī uz citu infekcijas slimību uzraudzību. Sistēmas izstrāde finansēta no Eiropas Savienības Solidaritātes fonda Covid-19 seku mazināšanai līdzekļiem.

2023. gadā NMPD, piesaistot ES fondu finansējumu, attīstīja Vienotās neatliekamās medicīniskās palīdzības un katastrofu medicīnas vadības informācijas sistēmu un izveidoja pirmās palīdzības sniegšanas apmācību pārvaldības informācijas sistēmu.

No 2024. gada jūlija portālā latvija.lv pieejams e-pakalpojums "Valsts apmaksātie veselības aprūpes pakalpojumi", kas sniedz iedzīvotājiem pārskatāmu informāciju par saņemtajiem veselības aprūpes pakalpojumiem, līdzmaksājumiem un valsts izdevumiem. Digitālās veselības ekosistēmas modernizācijai kopumā līdz 2029. gadam pieejams 25,9 milj. eiro ES fondu finansējums.

Būtiski ieguldījumi plānoti veselības aprūpes infrastruktūrā. Universitāšu un reģionālo slimnīcu infrastruktūras attīstībai paredzēti 149,5 milj. eiro, bet sekundārās ambulatorās aprūpes infrastruktūrā – 8,5 milj. eiro.

Realizēts pilotprojekts par valsts līdzdalību reģionālajās slimnīcās, kas ir stratēģisks solis valsts un pašvaldību sadarbības modeļa pilnveidē. 2024. gada decembrī pieņemts lēmums par valsts iesaisti SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca", tādējādi nodrošinot ciešāku valsts atbalstu un pārraudzību šīs slimnīcas darbībā.

Secinājumi un priekšlikumi

Rādītājs par veselīgi nodzīvotiem mūža gadiem, kas atspoguļo iedzīvotāju dzīves kvalitāti un norāda gadu skaitu, kas tiks nodzīvoti veselīgi, bez funkcionāliem traucējumiem un ierobežojumiem, Latvijā ir viszemākais starp Eiropas valstīm. Arī veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība, tai skaitā bērniem, tāpat kā veselības aprūpē praktizējošo māsu skaits turpina samazināties. Zināmas pozitīvas tendences vērojamas attiecībā uz praktizējošo ārstu skaita pieaugumu veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanai. Ņemot vērā sabiedrības novecošanos, veselības aprūpes pakalpojumu esamība un pieejamība kļūst par arvien svarīgāku

faktoru, kas ne vien stiprina drošību un pārliecību par nākotni iedzīvotāju vidū, bet veido pamatu sabiedrības un valsts mijiedarbībai. Tāpēc universālās veselības aprūpes sistēmas stiprināšana ir prioritāte turpmākiem gadiem, kur būtiska ir vairāku pasākumu īstenošana šādos darbu virzienos:

Ilgspējīgs un pietiekams finansējums veselības aprūpei

- Situācijā, kad sabiedrība Latvijā noveco, lai nodrošinātu nepieciešamo veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību, turpināt pakāpeniski palielināt veselības aprūpei novirzāmo finansējumu, palielinot tā apmēru no iekšzemes kopprodukta.
- Nodrošināt stabilu, vairākgadu budžeta plānošanu katrā no veselības aprūpes līmeņiem un galvenajos veselības aprūpes profilos, lai veselības aprūpes sektors un ārstniecības iestādes varētu mērķtiecīgi plānot personāla un infrastruktūras attīstību.

Veselības aprūpē strādājošo piesaiste un noturēšana

- Mazināt nevienlīdzību ārstniecības personu atlīdzībā.
- Ieviest elastīgus darba modeļus reģionos (rotācijas, telemedicīna, finansējuma stimuliem piesaistītas prakses), kas ļautu labāk plānot un vadīt ārstu piesaisti reģionos, vienlaikus stiprinot metodisko vadības centru lomu jomas profesionāļu tālākizglītībā un karjeras veidošanā.
- Pārskatot finansējuma apmēru pamatstudijām medicīnā, palielināt studiju vietu skaitu rezidentūrā. Mērķtiecīgāk vadīt karjeras plānošanu absolventiem, kuri beiguši pamatstudijas medicīnā un ir ar augstu motivāciju turpināt darbu veselības aprūpes sektorā Latvijā.

Veselības aprūpes stiprināšana reģionos

- Turpināt slimnīcu tīkla sakārtošanu, stiprinot reģionālās slimnīcas un vienlaicīgi pārskatot stacionāro pakalpojumu profilus un to esamības pamatotību citviet reģionos.
- Straujāk attīstīt mobilās komandas un telemedicīnas risinājumus ambulatorās veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības nodrošināšanai mazapdzīvotās teritorijās
- Multidisciplināras pieejas attīstīšanas turpināšana veselības aprūpē darbam ar dažāda profila pacientiem

Veselības aprūpes kvalitāte un kvalitātes monitorings

- Noteikt skaidrus kvalitātes rādītājus slimnīcām, ārstu praksēm un speciālistiem primārajā un ambulatorajā veselības aprūpē, piesaistot lielāku daļu no finansējuma noteiktu kvalitātes rādītāju sasniegšanai.
- Publicēt pieejamus, saprotamus datus par ārstēšanas rezultātiem un noteikta rezultāta sasniegšanai nepieciešamo finansējumu.

Digitālās veselības sistēmas kvalitātes uzlabošana

- Straujāk pilnveidot e-veselības sistēmu, integrējot tajā datus no pacienta medicīniskās kartes, vizuālās diagnostikas izmeklējumus, rekomendācijas un anamnēzi un veidojot to ātru, intuitīvu un uzticamu lietotājiem.

Profilakses un sabiedrības veselības stiprināšana

- Noteikt augstāku prioritāti preventīvai medicīnai (vakcinācija, skrīnings, agrīna diagnostika), definējot sasniedzamos rādītājus un nodrošinot plašāku publicitāti par rādītāju izpildi.

- Veicināt iedzīvotāju paradumu maiņu, nodrošinot atbalstošu un veselīgam dzīvesveidam draudzīgu vidi, kā arī stiprināt veselībratību iedzīvotāju vidū.

Rīcības virziens "Psiholoģiskā un emocionālā labklājība"

Rīcības virziena mērķis ir veicināt cilvēku psiholoģisko un emocionālo labklājību, lai tādējādi stiprinātu iedzīvotāju noturību krīzes situācijās, sekmētu individuālā potenciāla attīstību bērniem un jauniešiem, kā arī mazinātu deviantas uzvedības veidošanās riskus, nostiprinot veselību kā vērtību. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem sniegts tabulā Nr.4.

Tabula Nr.4.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums
(78) Potenciāli zaudētie mūža gadi uz 100 000 iedzīvotāju līdz 64 gadu vecumam, gadi	5242 (2018)	4526 (2024)	4950	4350	↑
(79) Bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām īpatsvars, kas turpina izglītību pēc obligātās izglītības iegūšanas, %	28 (2019)	33 (2022)	33	38	↑
(80) Pēdējā gada laikā pārmērīgi alkoholu lietojušo īpatsvars darbaspējas vecumā, %	39,9 (2018)	41,6 (2024)	39,0	38,2	↓
(81) Ikdienas smēķēšanas paraduma izplatība cilvēkiem darbaspējas vecumā, %	26,2 (2018)	33 (2024)	25,5	24,7	↓
(82) Skolēni, kuri cietuši no skolasbiedru ņirgāšanās, %	22,3 (2018)	19 (2022)	21,5	20,5	↑
(83) Mirstība no pašnāvībām uz 100 000 iedzīvotāju, skaits	15,5 (2018)	13,4 (2024)	15,2	15,0	↑

Makro rādītājs, kas raksturo progresu vairākos rīcības virziena uzdevumos, ir potenciāli zaudētie mūža gadi uz 100 000 iedzīvotāju. Rādītājs atspoguļo to gadu skaitu, ko cilvēki būtu varējuši nodzīvot, ja nebūtu miruši priekšlaikus, nesasniedzot 64 gadu vecumu. Līdz pat 2020. gadam potenciāli zaudēto mūža gadu skaits pakāpeniski samazinājās, tomēr 2021. un 2022. gadā tas atkal pieauga, kas skaidrojams ar Covid-19 pandēmijas ietekmi, ņemot vērā, ka tā paņēma arī gados jaunu cilvēku dzīvības. 2023. un 2024. gadā rādītājs ir stabilizējies un, domājams, NAP2027 noteiktās mērķa vērtības saistībā ar priekšlaicīgas mirstības mazināšanos tiks sasniegtas. Potenciāli zaudēto mūža gadu skaita uz 100 000 iedzīvotājiem izmaiņas atspoguļotas 14.attēlā.

14.attēls Potenciāli zaudēto mūža gadu skaita uz 100 000 iedzīvotājiem izmaiņas pa gadiem.

Datu avots: SPKC

NAP uzdevums [84] paredz psihiskās un emocionālās veselības stiprināšanu sabiedrībā, īstenojot uz mērķa grupām orientētus profilakses pasākumus un intervenci, paplašinot sabiedrības zināšanas un nodrošinot monitoringu, tādējādi uzlabojot spēju pielāgoties mainīgiem dzīves un darba apstākļiem un vienlaikus radot izpratni par psihiskās un emocionālās veselības nozīmi personības izaugsmē, kopdarbības un iekļaujošas sabiedrības veidošanā.

Rādītājs, kas ilgtermiņā atspoguļo to, cik sekmīgi bijuši ieguldījumi psihiskās un emocionālās veselības stiprināšanā, ir mirstība no pašnāvībām uz 100 000 iedzīvotāju. Mirstība no pašnāvībām pēdējo desmit gadu laikā pakāpeniski samazinās, un 2022. gadā ir sasniegta zemākā rādītāja vērtība, kad tišs paškaitējums kā cēlonis nāvei bijis 11,9 cilvēkiem uz 100 000 iedzīvotāju. 2024. gadā mirstība no pašnāvībām ir nedaudz palielinājusies, taču joprojām ir saglabāta pozitīvā rādītāja samazinājuma tendence.

Lai stiprinātu iedzīvotāju psihisko un emocionālo veselību, no 2021. gada valsts apmaksātas psihologa un psihoterapeita konsultācijas pieejamas ar ģimenes ārsta nosūtījumu, tādējādi mazinot pakalpojuma pieejamības finansiālos šķēršļus iedzīvotājiem. Tāpat 2021.–2022. gadā darbojās īpašs tālrunis pusaudžiem un viņu ģimenēm, sniedzot tūlītēju psiholoģisko atbalstu krīzes situācijās.

Laika posmā no 2021. līdz 2022. gadam īstenotie pasākumi kļuva par pamatu turpmākai sistēmiskai pieejai psihiskās veselības aprūpē. Šī pieeja nostiprināta Veselības aprūpes pakalpojumu psihiskās veselības jomā uzlabošanas plānā 2023.–2025. gadam (apstiprināts ar MK 2023. gada 30. maija rīkojumu Nr. 372), kas paredz mērķtiecīgu uzsākto iniciatīvu turpināšanu. Plānā ietvertas vairākas prioritātes: jaunu pakalpojumu un programmu izstrāde, tostarp ēšanas traucējumu ārstēšana, agrīna intervence bērniem ar autiskā spektra traucējumiem, atbalsta grupas, kā arī esošo pakalpojumu kvalitātes un teritoriālās pieejamības uzlabošana.

Būtisks solis pusaudžu psihiskās veselības atbalsta paplašināšanā ir Pusaudžu resursu centra filiāļu tīkla paplašināšana. Jaunās filiāles atvērtas 2021. gadā Valmierā, Ventspilī un Daugavpilī, bet 2023. gadā – Jelgavā un Rēzeknē. Tas nodrošina psihosociālo atbalstu pusaudžiem visā Latvijā, uzlabojot pakalpojumu teritoriālo pieejamību.

NAP uzdevums [86] paredz pierādījumos balstītus efektīvus un inovatīvus risinājumus atkarību izraisīto vielu un procesu izplatības ierobežošanai un pārmērīga

un kaitējoša patēriņa mazināšanai, uzlabojot sabiedrības kognitīvās spējas un psihisko veselību.

Progresu saistībā ar uzdevuma īstenošanu raksturo divi rādītāji – pēdējā gada laikā pārmērīgi alkoholu lietojušo īpatsvars darbspējas vecuma iedzīvotāju vidū un ikdienas smēķētāju īpatsvars darbspējas vecuma iedzīvotāju vidū.

Pēdējā gada laikā pārmērīgi alkoholu lietojušo īpatsvars darbspējas vecuma iedzīvotāju vidū kopš 2018. gada praktiski nav mainījies. 2024. gadā alkoholu pārmērīgi lietojuši 41,6% darbspējas vecuma iedzīvotāju, sekojoši izmaiņas rādītājā ir statistiskās kļūdas robežās.

Stagnācija rādītājā ir saistīta ar to, ka pēdējos 10 gados nav ieviesti būtiski pierādījumus balstīti pasākumi alkoholisko dzērienu pieejamības ierobežošanai, kā arī nav bijuši pietiekoši nodrošināti ārstēšanās pakalpojumi personām ar alkohola atkarību. Vienlaikus pozitīvas izmaiņas sagaidāmas tuvākos gados, jo 2025.gadā pieņemti būtisks regulējums alkohola pieejamības mazināšanai sabiedrībā, kā arī uzsākta jaunu pakalpojumu attīstīšana nepilngadīgām personām un esošo pakalpojumu pieejamības uzlabošana.

Ik gadu vairāk nekā simts nepilngadīgo saņem narkoloģisko palīdzību ar alkohola lietošanu saistītu diagnožu dēļ, vairāk nekā puse – pirmreizēji. 2024.gadā bija ārstēti 128 bērni, tai skaitā 55 pirmreizēji, kas liecina par samazinājumu salīdzinājumā ar 2023.gadu gan kopējā ārstēto bērnu skaitā, gan pirmreizējo pacientu skaitā. Bērniem galvenokārt tiek diagnosticēta alkohola akūta intoksikācija un kaitējoši pārmērīga lietošana. Dinamikā pirmreizēji reģistrēto bērnu relatīvais skaits ar alkohola akūtu intoksikāciju un kaitējoši pārmērīgu lietošanu ir svārstīgs, zēniem lielāks nekā meitenēm.

Lai samazinātu atkarību izraisīto vielu lietošanu un procesu atkarības, VM izstrādāja un MK 2020. gada 30. jūlijā tika apstiprināts “Alkoholisko dzērienu patēriņa mazināšanas rīcības plāns 2020.–2022. gadam”, kurā ietverti pasākumi sabiedrības izglītībai, alkohola reklāmas ierobežojumiem un rehabilitācijas pieejamības uzlabošanai. Plāna ieviešanā paredzētie pasākumi šobrīd nav tikuši pilnībā ieviesti, jo netika piešķirts papildus nepieciešamais valsts budžeta finansējums.

Vienlaikus parlaments 2025. gada janvārī pieņēma būtiskus VM virzītus pierādījumus balstītus ierobežojumus alkoholisko dzērienu pieejamības mazināšanai, kā arī cenu un atlaižu reklāmas, kā arī tirdzniecības veicināšanas pasākumu ierobežošanai. No 2025. gada 1. augusta Latvijā ir saīsināts alkohola tirdzniecības laiks par divām stundām no rīta un vakarā darbadienās un sestdienās (no pirmdienas līdz sestdienai 10.00-20.00), savukārt svētdienās tirdzniecības laiks tika saīsināts par divām stundām no rīta un 4 stundām vakarā(10.00-18.00). Tāpat no 2025.gada 1.augusta ir aizliegta alkohola cenu un atlaižu reklāma dažādos informācijas sniegšanas kanālos un medijos (gan TV, gan radio, gan tiešsaistē), kā arī mazumtirdzniecības vietās, kā arī noteikti ierobežojumi tirdzniecības veicināšanas pasākumiem, piemēram, apjoma atlaides, atlaides alkoholam ar lojalitātes karti u.tml. Šobrīd VM ir uzsākusi ieviestu ierobežojumu ietekmes izvērtēšanu, piesaistot Pasaules Veselības organizācijas ekspertus.

Savukārt ikdienas smēķēšanas paradumu izplatība darbspējas vecuma iedzīvotāju vidū kopš 2022. gada ir palielinājusies. Ja divus gadus iepriekš, t.i., 2020. gadā par regulāriem smēķētājiem sevi uzskatīja 24,2% darbspējas vecuma iedzīvotāju, tad 2022. gadā tādi bija jau 31,1%. Arī 2024. gadā ikdienas smēķētāju īpatsvars turpinājās augt un šobrīd regulāri smēķē katrs trešais (33%) Latvijas iedzīvotājs darbspējas vecumā. . Minētais rādītājs atspoguļo tradicionālo tabakas izstrādājumu smēķētājus.

2024.gadā vismaz vienu vai divas dienas pēdējo 30 dienu laikā cigaretes smēķējuši 10,5% 13-15 gadus vecie skolēni (zēni – 9,2%, meitenes – 11,5%). Salīdzinot ar 2019.gadu, minētais rādītājs ir samazinājies zēniem par 5,5%, bet meitenēm par 3,3%. Būtisks pieaugums ir e-cigarešu lietošanas rādītājiem. Vismaz vienu dienu pēdējo 30 dienu laikā e-cigaretes lietojuši 21,9% 13-15 gadīgo skolēnu. Lai gan e-cigarešu lietošana kopš 2019. gada ir nedaudz samazinājusies zēniem (par 5,4%), meitenēm novērojams būtisks pieaugums (par 13,2%).

Veselības ministrija ieviesusi to, ka no 2025.gada 1.janvāra Latvijā tabakas izstrādājumus, augu smēķēšanas produktus, elektroniskās smēķēšanas ierīces, nikotīna spilventiņus drīkst iegādāties, pārdot un lietot tikai personas, kas sasniegušas 20 gadu vecumu (iepriekš 18 gadi). Vienlaikus stājies spēkā arī stingrāks regulējums nikotīna spilventiņiem, ierobežojot tajos atļauto nikotīna koncentrāciju līdz 4 mg, aizliedzot to reklāmu, distances tirdzniecību, nosakot ziņošanas prasību par sastāvu, kā arī brīdinājuma par ietekmi uz veselību izvietojumu, kā arī paredzot ierobežojumus aromatizētāju pievienošanai, izņemot tabakas aromātu. Tāpat no 2025.gada 1.janvāra ir aizliegts laist tirgū arī elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrums, kas satur aromatizētājus, izņemot tabakas aromātu. Tomēr, neskatoties uz to, uzskatāms, ka NAP2027 izvirzītie mērķi saistībā ar smēķēšanas izplatības samazinājumu sabiedrībā netiks sasniegti. Kā viens no iemesliem, kāpēc netiks sasniegti mērķi ir tas, ka smēķēšanas produktu izplatība nav mazinājusies līdz ar dažādu alternatīvo nikotīnu saturošu produktu pieejamību, kuriem vairākus gadus nebija ieviests regulējums, kas ierobežotu to pieejamību un reklāmu. Attiecīgi ietekme no 2025.gadā ieviestajiem ierobežojumiem uz smēķēšanas rādītājiem būs redzama tikai pēc vairākiem gadiem. Tāpat NAP2027 mērķu sasniegšanu attiecībā uz smēķēšanas ierobežošanu ietekmējis tas, ka līdz šim nav ieviesta valsts apmaksāta smēķēšanas atmešanas programma, kuras ietvaros tiktu sniegts atbalsts smēķētājiem mainīt paradumus. Būtiski ir piebilst, ka visiem īstenotajiem pasākumiem ir jābūt pierādījumos balstītiem.

Lai sasniegtu NAP2027 izvirzītos mērķus attiecībā uz atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatības ierobežošanu, tiek nodrošināta pakāpeniska, bet ne pietiekama akcīzes nodokļa likmju paaugstināšana alkoholiskajiem dzērieniem, tabakas izstrādājumiem un nikotīna saturošiem produktiem, un pēc izmantošanas mērķa līdzīgiem produktiem. 2024. gadā VM pauda priekšlikumus straujākai akcīzes nodokļa celšanai, taču šie priekšlikumi netika pilnībā ņemti vērā.

ES fondu projekta ietvaros laika periodā no 2021.- 2023.gadam 20 izglītības iestādēs adaptēta un pilotēta programma "Unplugged" atkarības riska faktoru mazināšanai. Kopš 2025. gada turpinās darbs pie minētās programmas plašākas ieviešanas izglītības iestādēs, un paredzēts līdz 2027. gada beigām apmācīt vismaz 150 pedagogi no dažādām Latvijas izglītības iestādēm. Pedagogi kļūs par programmas īstenotājiem savās skolās un palīdzēs veidot mācību vidi, kurā jaunieši vecumā no 12 līdz 14 gadiem apgūst prasmes veselīgu izvēļu pieņemšanai.

Sadarbībā ar Pusaudžu resursu centru laika periodā no 2022. - 2023.gadam izstrādāta atkarību profilakses programma paaugstināta riska jauniešiem (13–25 gadi), kuri pirmo reizi nonākuši valsts vai pašvaldības iestāžu redzeslokā saistībā ar atkarību izraisošo vielu lietošanu un/vai ar to saistītu pretlikumīgu, riskantu uzvedību - "Veselības nākotnes programma" īstenošanai pašvaldības speciālistu vadībā. Programmas ietvaros apmācīti pašvaldību speciālisti visā Latvijā, taču vairākumā pašvaldību programma pēc apmācībām netiek ieviesta speciālistu noslodzes dēļ. Vienlaikus plānots 2026.gadā sniegt metodisku atbalstu pašvaldībām minētās programmas ieviešanas turpināšanai ESF fondu ietvaros. Tāpat izstrādāti un izplatīti metodiskie ieteikumi izglītības iestādēm atkarības profilakses rīcības plāna izstrādāšanai, ieviešanai un uzraudzībai, īstenoti semināri vispārizglītojošo izglītības iestāžu darbiniekiem. 2022. gadā izstrādātas *Rekomendācijas drošai un veselībai nekaitīgai moderno tehnoloģiju lietošanai bērniem*¹, kas paredzētas izglītības iestādēm un to darbiniekiem, pedagogiem, bērnu vecākiem, likumīgajiem pārstāvjiem un citiem interesentiem.

Ik gadu narkoloģisko aprūpi saņem ap divsimt nepilngadīgo psihoaktīvu vielu (izņemot alkoholu) lietošanas izraisītu psihisku un uzvedības traucējumu dēļ, kur vairākums – pirmreizēji. 2024.gadā tādi bija 174 bērni, tai skaitā 107 pirmreizēji. Šajos gadījumos galvenokārt diagnosticēta psihoaktīvo vielu intoksikācija un to kaitējoši pārmērīga lietošana, zēniem biežāk nekā meitenēm. Arī šo bērnu relatīvais skaits dinamikā ir mainīgs.

¹ Pieejams: <https://www.vsm.gov.lv/lv/media/10445/download>

Lai skaidrotu pusaudžiem atkarību raisošo vielu būtību un to, kā palīdzēt pateikt “nē” narkotikām, VM kopā ar ekspertiem ir izstrādājusi mācību filmu par narkotiskajām vielām un to radītajām sekām.

Kopš 2024. gada vasaras VM pārraudzībā ir izveidota un darbojas starpinstitūciju Darba grupa, kuru ietvaros Veselības ministrija sadarbībā ar citām institūcijām (Labklājības ministriju, pašvaldībām, ekspertiem u.c.) strādā pie pieejamo pakalpojumu nepilngadīgām personām, kurām ir vielu lietošanas traucējumi, īpaši nepilngadīgajiem, kuriem ir kaitējoša, pārmērīga vielu lietošana vai jau izveidojusies atkarība, apzināšanas un priekšlikumu neatliekamiem, tūlītēji ieviešamiem pasākumiem un ilgtermiņa pasākumiem, lai paplašinātu esošo pakalpojumu pieejamību un pilnveidotu pakalpojumu klāstu, izstrādā algoritmus efektīvākai dažādu nozaru institūciju sadarbībai un informācijas apmaiņai starp institūcijām, kā arī sagatavo priekšlikumus nepieciešamo normatīvo aktu grozījumu izstrādei. 2025.gada 19.jūnijā ir pieņemti grozījumi Ārstniecības likumā², kas regulē obligāto ārstēšanās mehānismu nepilngadīgām personām, kuras pārmērīgi, kaitējoši lieto atkarību izraisošas vielas, paredzot tiesības ārstniecības personām lemt par obligāto narkoloģisko ārstēšanu ar tiesas iesaisti. Papildus 2025.gada 19.jūlijā MK apstiprināts VM izstrādātais informatīvais ziņojums “Par pilotprojekta integrētai pieejai - pakalpojumu pieejamības uzlabošanai Rīgā nepilngadīgajiem, kuri pārmērīgi lieto atkarību izraisošas vielas, īstenošanu”³. Informatīvajā ziņojumā sniegta informācija par jauna valsts apmaksāta integrētā pakalpojuma nodrošināšanas un organizēšanas kārtību, sākotnēji minēto izveidoto jauno pakalpojumu un mehānismus pilotējot Rīgas valstspilsētas pašvaldībā, veidojot uz nepilngadīgajiem centrētu aprūpi gan veselības, gan sociālajā jomā. Pilotprojekts tiek ieviests kopš 2024. gada 1.septembra, un tā ietvaros plānots attīstīt multidisciplināru un starpnozaru sadarbībā balstītu pakalpojumu nepilngadīgajiem ar vidēji smagiem un smagiem psihiskiem un uzvedības traucējumiem psihoaktīvo vielu lietošanas dēļ, nodrošinot nepārtrauktu narkoloģisko palīdzību – sākot no akūtā perioda stacionārā līdz nepilngadīgā atgriešanai sabiedrībā. Mērķis ir attīstīt individuālu pieeju pēc vienotiem principiem, nodrošinot visaptverošu izvērtēšanu, efektīvu lēmumu pieņemšanu, pēc nepieciešamības koordinētu obligātās narkoloģiskās ārstēšanas mehānismu un tam sekojošu sociālo rehabilitāciju institūcijā un dzīvesvietā.

Vienlaikus veikts darbs pie atkarību atbalsta tālruņa darbības paplašināšanas. Kopš 2024.gada maija ir pieejamas telefona konsultācijas ne tika smēķētājiem, bet arī citu vielu lietotājiem un viņu tuviniekiem, veidojot vienotu atkarību atbalsta tālruni, kas atrodas Slimību profilakses un kontroles centra pārziņā. No 2025. gada jūnija ir paplašināta atkarību atbalsta tālruņa darbība, pagarinot tā darba laiku no 9:00-22:00, kā arī nodrošinot tālruņa darbību arī brīvdienās. Zvanot uz tālruni ir iespējams saņemt informāciju par pieejamiem un situācijai atbilstošākiem pakalpojumiem, anonīmu, psiholoģisku palīdzību, konsultācijas un psihoemocionālo atbalstu, t.sk. krīzes situācijās, smēķēšanas, nikotīna atkarības, alkohola, narkotisko vielu, azartspēļu u.c. problēmu risināšanai.

Vienlaikus 2026.gadā paredzēts optimizēt atkarību atbalsta tālruņa un krīzes tālruņa darbību, apvienojot tos vienotā pakalpojumā, un izveidojot vienotu tālruņa līniju, kur var saņemt atbalstu un konsultācijas gan personas, kurām ir atkarība vai līdzatkarība, gan personas, kurām nepieciešama krīzes konsultācija vai psihoemocionālais atbalsts.

Vecākiem un izglītības iestāžu darbiniekiem pieejami arī citi informatīvie materiāli par atkarību profilakses jautājumiem, piemēram, informatīvais materiāls vecākiem “Pusaudži. Alkohols. Smēķēšana. Padomi vecākiem, kā par to runāt” un “Informatīvais materiāls izglītības iestāžu darbiniekiem komunikācijā ar pusaudžiem un vecākiem par jaunajiem nikotīna un tabakas izstrādājumiem”.

No 2025. gada 1.janvāra no līdzmaksājumu veikšanas ir atbrīvotas personas, kas slimo ar alkohola vai narkotisko, psihotropo vielu atkarību.

² <https://likumi.lv/ta/id/361614-grozijumi-arstniecibas-likuma>

³ https://tapportal.mk.gov.lv/legal_acts/989ecef0-06da-45b6-ac7f-75414b82d9ab

No 2024. gada LM noslēgts līgums ar SIA "Bērnu un pusaudžu resursu centrs" par dialektiskās biheiviorālās terapijas pakalpojuma nodrošināšanu bērniem ar kompleksām atkarību un uzvedības grūtībām. Ar 2025. gadu šis pakalpojums tiek sniegts kā daļa no Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā dotā deleģējuma SIA "Bērnu un pusaudžu resursu centrs" – sniegt sociālās rehabilitācijas pakalpojumus dzīvesvietā bērniem, kuri ir atkarīgi no apreibinošām vielām un procesiem.

NAP uzdevums [87] vērsts uz **vardarbības prevenciju**, t. sk. mazinot mobingu jauniešu vidū, **un savlaicīgu intervenci dažādās krīzes situācijās**, stiprinot cilvēku psiholoģisko un emocionālo noturību un spēju rast labvēlīgu risinājumu.

Progresu saistībā ar īstenotajām aktivitātēm vardarbības novēršanai raksturo rādītājs par skolēnu īpatsvaru, kuri cietuši no bulinga vai skolasbiedru ņirgāšanās. Skolēnu īpatsvars, kuri cietuši no skolasbiedru ņirgāšanās, atbilstoši HBSC pētījuma datiem nedaudz ir samazinājies. Ja 2018. gadā no vienaudžu ņirgāšanās bija cietuši 22,3% skolēnu, tad 2022. gadā par šādu pieredzi ziņojuši 19% skolēnu. Tomēr ne OECD skolēnu vidū veiktais pētījums, ne arī citi pētījumi par vardarbības un bulinga izplatību skolēnu vidū pozitīvas izmaiņas neuzrāda, līdz ar to uzskatāms, ka izmaiņas rādītājā ir statistiskās kļūdas robežās un vardarbības problemātika bērnu un jauniešu vidū būtiski nemainās.

Vardarbība skar ne tikai bērnus un jauniešus, bet arī sabiedrību kopumā. Lai sekmētu vardarbības novēršanu, veikti grozījumi Civilprocesa likumā paredzot, ka no 2021. gada 1. janvāra tiesa vardarbīgajai personai var uzlikt pienākumu apgūt kursus vardarbīgas uzvedības mazināšanai. Šādu pienākumu tiesa var noteikt gan pēc cietušās personas lūguma, gan arī pēc savas iniciatīvas, ja konstatēts, ka tas nepieciešams. Pienākums apgūt kursus ir pirmais preventīvais aizsardzības pret vardarbību līdzeklis. Vardarbīgajai personai kursus jāapgūst sešu mēnešu laikā no tiesas lēmuma saņemšanas dienas. Ja vardarbīgā persona kursus neapmeklē, tad var piemērot kriminālatbildību. Vardarbību veikusi persona var arī vērsties sociālajā dienestā ar lūgumu saņemt pakalpojumu kā vardarbību veikusi persona. Pakalpojuma galvenais mērķis ir novērst vai mazināt turpmākus vardarbības riskus.

2022. gadā izveidota struktūrvienība Bērna māja (Barnhaus) un 2023. gadā veikta normatīvā regulējuma izstrāde Bērna mājas darbības nodrošināšanai – pieņemti attiecīgi grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā un apstiprināta kārtība, kādā tiek īstenota starpinstitucionālā sadarbības programma "Bērna māja". Programmas mērķis ir sniegt atbalstu vardarbībā cietušiem bērniem un viņu nevardarbīgajiem tuviniekiem, kā arī nodrošināt iespēju veikt kriminālprocesuālās darbības, un to nodrošina Bērnu aizsardzības centrs. Bērna māja ir starptautiski atzīts speciālistu sadarbības modelis, lai nodrošinātu vislabāko atbalstu bērniem, kuri cietuši no vardarbības. 2024. gadā Bērna mājā uzņemti 177 bērni, pārsniedzot plānotos rezultatīvos rādītājus, un pieprasījums pēc Bērna mājas pakalpojuma strauji turpina pieaugt.

Pārskatot kārtību, kādā nepieciešamo palīdzību sniedz bērnam, kurš cietis no prettiesiskām darbībām, no 2023. gada 1. aprīļa bērni var saņemt līdz 20 psihologa konsultācijām dzīvesvietā (iepriekš – 10), kā arī 3 papildu konsultācijas gada laikā pēc sociālās rehabilitācijas pakalpojuma saņemšanas, tostarp arī kopā ar ģimenes locekli vai personu, kas bērnu aprūpē.

Bērns īpaši smagos un komplicētos vardarbības gadījumos sociālās rehabilitācijas ietvaros var saņemt līdz 120 psihologa konsultācijām dzīvesvietā vai iestādē. Sniegtais pakalpojuma apjoms vardarbībā cietušiem bērniem palielināts, lai nodrošinātu, ka bērniem sniegtais atbalsts būtu individuālajām vajadzībām atbilstošs un piemērots, un tiktu sniegts nepieciešamajā apjomā. Vienlaikus bērniem sniedzamā pakalpojuma apjoms harmonizēts ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu vardarbībā cietušām pilngadīgām personām.

Ar 2023. gada 1. jūliju ieviests valsts apmaksāts krīzes dzīvokļa pakalpojums visā valsts teritorijā. Krīzes dzīvokļa pakalpojums noteikts līdz 30 dienām, nepieciešamības gadījumā pagarinot līdz 180 dienām. To nodrošina augsta vardarbības riska gadījumos

vardarbībā cietušai pilngadīgai personai ar nepilngadīgiem bērniem un citām personām, ar kurām tā pirms pakalpojuma saņemšanas ir dzīvojuši nedalītā māsaimniecībā.

2023. gadā ieviests jauns valsts atbalstīts un apmaksāts sociālās rehabilitācijas pakalpojums bērniem, kuri piedzīvojuši vardarbību un kuras rezultātā viņiem attīstījušies būtiski uzvedības traucējumi. Pakalpojums paredzēts bērniem, kuri jau iepriekš saņēmuši citus valsts vai pašvaldības finansētus sociālos pakalpojumus deviantas uzvedības mazināšanai, taču tie nav sasnieguši mērķi – sekmēt bērna veiksmīgu iekļaušanos sabiedrībā. Pakalpojuma mērķis ir sniegt bērniem specializētu, profesionālu atbalstu, veicinot bērna emocionālo stabilitāti, drošības sajūtu un sociālo funkcionēšanu. Tas paredzēts bērniem vecumā no 5 līdz 10 gadiem, nodrošinot individuālu pieeju un katra bērna vajadzībām pielāgotu, mērķtiecīgu profesionālu palīdzību.

No 2024. gada Bērnu aizsardzības centrā darbojas vardarbības intervences nodaļa, kas koordinē vardarbības intervences gadījumu vadību augsta līmeņa krīzes situācijās izglītības iestādē un institūcijā, kurā ilgstoši uzturas bērni. Tā sniedz praktisku, metodisku un informatīvu atbalstu un palīdzību vardarbības gadījuma risināšanai iestādē un bērna fiziskās, kognitīvās, uzvedības, sociālās un emocionālās attīstības veicināšanai; sniedz atbalstu preventīvo pasākumu nodrošināšanā vardarbības mazināšanai izglītības iestādēs; veic vardarbības intervences gadījuma analīzi sadarbībā ar iestādes personālu; izstrādā ieteikumus izglītības iestādēm, kurām sniegts atbalsts krīzes gadījuma vadībā, ilgtermiņa sadarbības veicināšanai un iespējamo pārkāpumu, kas vērsti pret bērnu, mazināšanai.

Lai palielinātu pedagogu un speciālistu, kuri ikdienā strādā ar bērniem, izpratni par agresīvu uzvedību klasē (bērnu grupā), veicinātu empātiju, trenējot nodalīt agresīvas uzvedības izpausmes no personības, ir izstrādāts jauns rīks vardarbības novēršanai izglītības iestādēs – spēle “Ikviens ir svarīgs”.⁴ Spēle veidota kā inovatīvs daudzpakāpju sistēmisks instruments fiziskās un emocionālās vardarbības mazināšanai izglītības iestādē. Spēle izmantojama kā sarunu materiāls darbam gan ar cietušo audzēkni, gan varmāku, gan aculieciniekiem individuāli, grupā un ar visu klasi.

Kopš 2023. gada Valsts kancelejas vadībā izglītības iestādēs Latvijā ieviesta Somijā izstrādāta antibulginga programma KiVa. Tās mērķis ir risināt esošos bulginga gadījumus un novērst jaunu gadījumu rašanos izglītības vidē. Programmā piedalās 1. līdz 9. klašu skolēni un tās pamatā ir trīs galvenie elementi – pāridarījumu novēršana, gadījumu risināšana un situācijas uzraudzība. 2023./2024. mācību gadā KiVa programmas pilotēšanā tika iesaistītas 60 izglītības iestādes, kurām atbalstu sniedza seši speciāli apmācīti KiVa treneri. Šajā mācību gadā KiVa ieviešana turpināta kopumā jau 190 izglītības iestādēs, piesaistot 12 KiVa trenerus, kuri sniedz profesionālu atbalstu izglītības iestādēm bulginga novēršanas jautājumos. Tāpat programmas ietvaros skolās izveidotas KiVa komandas bulginga gadījumu risināšanai, tiek nodrošināti metodiskie materiāli un regulāra profesionāla pilnveide bulginga novēršanas jautājumos vairāk kā 6 000 pedagogiem.

SPKC, stiprinot pedagogu un atbalsta personāla zināšanas un prasmes par ņirgāšanās izplatības mazināšanu izglītības vidē, turpina īstenot bezmaksas pedagogu profesionālos pilnveides kursus visā Latvijā. Kursu laikā lektori iepazīstina ar 2023. gadā izstrādātajām vadlīnijām ņirgāšanās mazināšanai un sagatavos pedagogus un atbalsta personālu darbam ar šo tēmu.

⁴ Spēlei ir sešas daļas: 1. daļa domāta klases klimata apzināšanai gan bērnu, gan pieaugušo kolektīvā. 2. daļa skata apstākļu kopumu, kas izraisa vardarbību. 3. un 4. spēles daļas runā par vardarbības veidiem un iespējām apturēt vardarbību. 5. daļa māca klasei, grupām un bērniem individuāli sarunāties un veidot veselīgas attiecības pēc notikušajiem incidentiem. 6. daļas mērķis ir veidot un stiprināt pozitīvu kolektīva identitāti, kā arī individuālu bērnu, jauniešu pieaugušo identitāti un modelēt pozitīvu nākotni.

Lai skaidrotu iedzīvotājiem to, ka ņirgāšanās pusaudžu vidū nav norma un pašattīstības posms un informētu par problēmas nozīmīgumu, kā arī sniegtu konkrētus ieteikumus, kā rīkoties ņirgāšanās situācijās, 2022.gadā īstenoja sabiedrības informēšanas kampaņa "Ieskaties acīs! ņirgāšanās – nav smieklīgi!". Kampaņas ietvaros izstrādāta mācību filma skolēniem par ņirgāšanos, kas pielāgota arī skolēniem ar redzes un dzirdes traucējumiem, kā arī bērniem un jauniešiem vieglajā valodā (ar uztveres problēmām). Pedagogiem nodrošināti bezmaksas digitālie kursi, kā arī izstrādāts modulis pedagogiem, skolēniem, kā arī viņu vecākiem par to, kā rīkoties ņirgāšanās gadījumos un mazināt tās izplatību.

BAC ir izstrādāts vardarbības gadījumu risināšanas algoritms izglītības iestādēs⁵, kura mērķis ir sniegt vispārējās un profesionālās izglītības iestāžu personālam papildu zināšanas par vardarbības prevenciju un tās nozīmi, palīdzot savlaicīgi reaģēt uz vardarbības gadījumiem un novērst to rašanos. Algoritmā iekļauts arī rīcības plāns situācijām, kad nepilngadīgais izglītojamais izdara uzvedības pārkāpumu vai apdraud savu vai citu drošību, veselību un dzīvību. Lai veicinātu algoritma ieviešanu praksē, 2024. gada oktobrī organizētas divas tiešsaistes mācības izglītības pārvalžu speciālistiem, atbalsta personālam un pedagogiem, kopā aptverot aptuveni 3000 dalībnieku.

2025. gada 1. jūlijā stājas spēkā Ministru kabineta noteikumi Nr. 333 “*Kārtība, kādā Valsts policija veic drošības līdzekļa izpildes elektronisko uzraudzību, datu apstrādi un glabāšanu*” nosakot kārtību, kādā Valsts policija veic drošības līdzekļa izpildes elektronisko uzraudzību, kā arī elektroniskās uzraudzības ietvaros apstrādājamo personas datu un citas informācijas apjomu, apstrādes kārtību un glabāšanas termiņus. Iespēja pielietot elektroniskās uzraudzības tehnoloģijas mazinās vardarbības īstenošanas iespējamību pret vardarbībai pakļautajām personām.

NAP uzdevums [88] paredz seksuālās un reproduktīvās veselības stiprināšanu sabiedrībā un infekciju slimību izplatības risku mazināšanu.

No 2022. gada ir palielināts vecums valsts apmaksātas medicīniskās apaugļošanas procedūras veikšanai, nodrošinot pakalpojuma pieejamību sievietēm līdz 40 gadu vecumam (iepriekš – līdz 37 gadu vecumam).

MK 2023.gada 28.jūnijā apstiprināts “HIV infekcijas, seksuālās transmisijas infekciju, tuberkulozes, B un C hepatīta izplatības ierobežošanas rīcības plāns 2023.-2027. gadam”, nosakot mērķtiecīgas darbības sabiedrības izglītošanai un veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības uzlabošanai.

Lai palielinātu sabiedrības informētību, dažādās pašvaldībās ar ESF atbalstu organizētas izglītojošas nodarbības dažādām mērķauditorijām, kas aptver seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumus.

Lai veicinātu iedzīvotāju izpratni un zināšanas par seksuālo un reproduktīvo veselību, kā arī uzlabotu spēju sarunāties par seksu, lai panāktu dialoģu starp jauniešiem un vecākiem, starp jauniešiem un pedagogu un starp partneriem, VM ESF projekta ietvaros 2023.gadā īstenoja sabiedrības informēšanas kampaņu. Kampaņas ietvaros tika izstrādāti informatīvie materiāli jauniešiem par STI un informatīvais materiāls vecākiem. Visā Latvijā tika organizēti izglītojoši un informatīvi pasākumi 8. - 12. klašu skolēniem par seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem. Izstrādāta arī izglītojoša filma pieaugušajiem par labu attiecību pamatiem, valsts apmaksātajām pārbaudēm, lietu saukšanu īstajos vārdos, biežākajiem mītie pieaugušo vecumā par seksu un attiecībām un izglītojoša filma jauniešiem par to, kā veidot cieņpilnas, veselīgas attiecības, par to, kā sarunāties par seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem un biežākajiem jauniešu starpā sastopamajiem mītiem.

2025.gadā uzsākts ESF+ projekts “Nevalstisko organizāciju iesaiste veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumu īstenošanā”, kuru īsteno biedrība “Papardes zieds”. Projekta mērķis ir uzlabot zināšanas un prasmes seksuālās un reproduktīvās veselības

⁵ Vardarbības gadījumu risināšanas algoritms izglītības iestādēs. Pieejams: <https://www.bac.gov.lv/lv/media/2613/download?attachment>

jomā bērniem, jauniešiem un viņu vecākiem, iedrošināt un pilnveidot vecāku komunikācijas un sarunu vadīšanas prasmes šajā jomā. Nodarbībās iekļautas tādas tēmas kā pubertāte, personīgā higiēna, seksuālās attiecības, drošība attiecībās, grūtniecības plānošana un norise, kā arī HIV, B un C hepatīta un STI profilakse. Reproductīvās un seksuālās veselības rādītāju dinamika kopumā liecina par daļēju progresa virzību uz izvirzītajiem mērķiem. Lai gan mākslīgo abortu skaits nedaudz pieaudzis un mērķa sasniegšana 2024. gadā varētu nebūt iespējama, ir vērojama pozitīva tendence nepilngadīgo grūtnieču skaita un pusaudžu dzimumdzīves uzsākšanas rādītāju samazināšanā. HIV izplatība turpina samazināties, jau pārsniedzot 2024. gada mērķi, taču nepieciešams saglabāt un stiprināt šo pozitīvo tendenci.

NAP uzdevums [85] paredz atbalstu vecāku prasmju pilnveidošanai, uzlabojot bērnu un jauniešu psiholoģisko un emocionālo labklājību un mazinot psihiskās veselības un mācīšanās traucējumu veidošanās riskus nākotnē.

NAP uzdevums [89] paredz vienlīdzīgu iespēju radīšanu bērniem un jauniešiem ar speciālām vajadzībām, stiprinot iekļaujošu izglītību, attīstot asistentu pieejamību izglītības iestādēs, kā arī sociālo un veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēju iesaisti un sadarbības koordināciju, nodrošinot kvalitatīvu esošo un jaunu, inovatīvu sociālo pakalpojumu attīstību un pieejamību reģionos, tādējādi uzlabojot bērnu dzīves kvalitāti un pāreju uz pieaugušo dzīvi.

Bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām, kuri turpina izglītību pēc obligātās izglītības apguves, īpatsvars uzdevuma kontekstā atspoguļo to, vai un cik veiksmīgi tiek organizēta agrīna attīstības risku atpazīšana bērniem, vai un kā bērni ar identificētiem riskiem saņem integrētus agrīna atbalsta un agrīnās intervences pakalpojumus, kas palīdz mazināt attīstības risku negatīvo ietekmi, stiprinot bērna stiprās puses, tādējādi sekmējot iekļaušanu sabiedrībā, izglītībā un uzlabojot kopumā viņa izredzes dzīvē.

Savlaicīga, intensīva atbalsta nodrošināšana bērniem, kam tas nepieciešams, ir pamats, lai bērns turpinātu izglītības apguvi arī pēc obligātās izglītības iegūšanas.

Dati rāda, ka to bērnu ar speciālām vajadzībām īpatsvars, kuri turpina izglītības apguvi, pēc obligātās izglītības iegūšanas, ar katru gadu pakāpeniski pieaug. 2022. gadā izglītības apguvi pēc obligātās izglītības ieguves turpināja trešdaļa bērnu ar speciālām vajadzībām.

Valsts kanceleja kopā ar ministrijām turpina darbu pie agrīnā preventīvā atbalsta sistēmas bērnu attīstībai izveides. Tās mērķis ir pēc iespējas ātrāk atklāt riskus bērnu attīstībā, kā arī savlaicīgi sniegt nepieciešamo atbalstu, tādējādi mazinot traucējumu veidošanās iespējas un veicinot bērnu veselīgu attīstību.

Bērnu attīstības vajadzību savlaicīga atpazīšana ir pirmais solis, lai bērns tālāk varētu saņemt viņam atbilstošu, mērķētu atbalstu. Ir pierādīts, ka agrīnās attīstības traucējumu atpazīšana primārā veselības aprūpē un izglītības sistēmā, kā arī agrīna medicīniskā, psihosociālā un pedagoģiskā intervence būtiski uzlabo bērna tālāko veselības un sociālo prognozi. 2024. gadā LU vadībā izstrādāts Bērnu agrīnās attīstības skrīninga instrumentu komplekts (BAASIK) bērnu vecumā no viena līdz sešiem gadiem attīstības izvērtēšanai. BAASIK metodoloģija paredz, ka bērna attīstības novērtēšanā piedalās vismaz viens no bērna vecākiem, pirmsskolas pedagogs, bērna ģimenes ārsts, un, sasniedzot trīs gadu vecumu, arī pats bērns, izpildot spēju un prasmju testu. Lai ieviestu BAASIK praksē, padarot to pieejamu vecākiem, ģimenes ārstiem un pirmsskolas pedagogiem, 2025.gadā veikta instrumenta digitalizācija un sagatavoti grozījumi normatīvos aktos.

VK sadarbībā ar LU uzsākts darbs pie padziļinātās novērtēšanas instrumentu adaptēšanas, standartizēšanas un validēšanas attīstības traucējumu noteikšanai un diagnostikai (Bayley-4, Vineland-3, PLS-5, IDS-2 tests). Minētie pasaules praksē jau izmantotie instrumenti ļaus speciālistiem izvērtēt dažādus bērnu attīstības aspektus: kognitīvo funkcionēšanu (intelekta spējas), uzvedību, sociāli emocionālo attīstību, mācību prasmes un citas jomas, un tie ir domāti bērnu vecumā no 0 līdz 18 gadiem attīstības izvērtēšanai. Instrumentu praktiska pielietošana ir būtiska kā izglītības jomas profesionāļu – izglītības psihologu, skolotāju

logopēdu, speciālo pedagogu, tā arī bērnu veselības aprūpē iesaistīto dažādo jomu profesionāļu – bērnu psihiatru, neonatologu, neirologu, reto slimību ārstu, pediatru, klīnisko psihologu, audiologopēdu un citu funkcionālo speciālistu – darbam.

Sadarbībā ar Bērnu klīniskās universitātes slimnīcu VK uzsākusi darbu pie Bērnu attīstības multiprofesionālu speciālistu komandu izveides reģionos. Plānots periodā līdz 2029. gadam izveidot kopumā līdz 8 komandām, kuras organizēs darbu ar tiem bērniem, kam BAASIK būs identificējis augstus riskus attīstībā vairākās jomām un kuriem nepieciešams komplekss speciālistu atbalsts un integrēta atbalsta plāna izveide.

2024. gada novembrī noslēgts līgums par tālāko multimodālās agrīnās intervences programmas Stop 4-7 īstenošanu, apmācot un organizējot jaunas komandas pašvaldībās un nodrošinot papildu intervences grupas bērniem, vecākiem un pedagogiem. Kopš līguma noslēgšanas atbalstu saņēmuši jau 469 bērni, to ģimenes un pirmsskolas pedagogi, bet kopumā turpmāko piecu gadu laikā paredzēts sniegt atbalstu 2 200 bērniem, viņu vecākiem un pirmsskolas pedagogiem.

2024. gadā uzsākts darbs pie vairāku citu agrīnās intervences programmu bērniem ar neirālās attīstības traucējumiem, ieviešanas. Plānots, ka agrīnās intervences pakalpojumi būs pieejami bērniem no 2026. gada.

Nodrošinot cilvēkiem ar invaliditāti labvēlīgākus nosacījumus asistenta pakalpojuma saņemšanai, 2021.gadā veikta asistenta pakalpojuma reforma, lai samazinātu administratīvo slogu pakalpojuma sniedzējiem un nodrošinātu vienotu pieeju pakalpojuma piešķiršanai: 1) vienkāršota asistenta pakalpojuma piešķiršanas kārtība un atvieglota atskaitīšanās kārtība asistentiem par sniegto pakalpojumu; 2) asistenta un pavadona pakalpojumu piešķir konstantā stundu apjomā, neprasot pierādījumus un apliecinājumus par konkrētu vietu apmeklēšanu. Persona ar invaliditāti piešķirto stundu ietvaros pati lemj par to, kādu vietu apmeklēšanai piešķirtās stundas izmantot un asistents vienu reizi mēnesī sociālajā dienestā iesniedz pārskatu par sniegtā pakalpojuma stundām; 3) pilngadīgām personām ieviests vienots instruments (anketa) asistenta pakalpojuma nepieciešamības izvērtēšanai. Tiek piešķirts konstants stundu skaits (no 160 līdz 15 stundām mēnesī) atkarībā no personas iesaistes pasākumos un noteiktā asistenta atbalsta intensitātes koeficienta. Līdz reformai katra pašvaldībā bija atšķirīga pieeja, kā vērtēt personu vajadzību pēc asistenta atbalsta.

Asistenta pakalpojums bērniem ar invaliditāti tiek nodrošināts konstantā apjomā – 80 stundas mēnesī, savukārt, ja bērns regulāri (vismaz reizi nedēļā) saņem ārsta nozīmētas medicīniskās procedūras vai rehabilitācijas pakalpojumus – 100 stundas mēnesī.

Reformas ietvaros ir ieviests jauns pakalpojums bērniem ar invaliditāti – pavadona pakalpojums. Pakalpojumu ir tiesības pieprasīt bērnam ar invaliditāti no 5 līdz 18 gadu vecumam, kuram ir Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijas izsniegts atzinums par pavadona pakalpojuma nepieciešamību. Pavadona pakalpojuma apjoms ir 60 stundas mēnesī. Pakalpojumu nodrošina bērniem, kuriem nav īpašas kopšanas atzinums, lai pretendētu uz asistenta pakalpojumu, bet ir nepieciešams atbalsts, lai pārvietotos ārpus mājokļa. Piešķirtās stundas bērna ģimene ir tiesīga izmantot pēc saviem ieskatiem, organizējot pavadona piesaisti.

Veikts izvērtējums par surdotulka pakalpojuma apjomu, sarežģītību atkarībā no pakalpojuma sniegšanas vietas (izglītības iestāde, ikdienas komunikācija, pasākumi, u.tml) un attiecīgi ar 2022. gadu noteikts paaugstināts apjoms surdotulku pakalpojumam izglītības procesā – līdzšinējo 480 stundu vietā surdotulka pakalpojums palielināts līdz 960 stundām.

2024. gadā tika īstenoti divi psihosociālās rehabilitācijas pakalpojuma bērnu ar autiskā spektra traucējumiem un viņu ģimenes locekļiem izmēģinājumuprojekti, kuru ietvaros visā Latvijā atbalsts tika nodrošināts 668 ģimenēm, kurās aug bērni ar autiskā spektra traucējumiem. No 2025. gada 1. janvāra izmēģinājumuprojektos aprobētais atbalsts ieviests kā jauns psihosociālās rehabilitācijas pakalpojums bērniem ar autiskā spektra traucējumiem un viņu ģimenes locekļiem. Valsts finansēto psihosociālo rehabilitāciju uzturošās terapijas veidā

bērniem no diviem līdz septiņiem gadiem nodrošinās nodibinājums "Bērnu slimnīcas fonds", savukārt vispārīgās un specializētās atbalsta grupu un radošo darbnīcu nodarbības bērniem no diviem līdz 18 gadiem un viņu ģimenēm nodrošinās biedrība "Latvijas Autisma apvienība".

Secinājumi un priekšlikumi

Pēdējo gadu laikā samazinājies rādītājs par potenciāli zaudētiem mūža gadiem, kas atspoguļo gadu skaitu, ko cilvēki būtu varējuši nodzīvot, ja nebūtu miruši priekšlaikus, nerasniedzot 64 gadu vecumu. Arī mirstība no pašnāvībām uz 100 000 iedzīvotāju turpina samazināties, taču vienlaikus atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība sabiedrībā ir nemainīgi augsta, turklāt ikdienas smēķēšana darbspējas vecuma iedzīvotāju vidū, kā arī e-cigarešu smēķēšana skolēnu pieaug. Tāpat nav vērojamas būtiskas pozitīvas tendences attiecībā uz vardarbības izplatības mazināšanos skolēnu vidū, līdz ar to mērķi un uzdevumi psiholoģiskās un emocionālās labklājības stiprināšanai sabiedrībā joprojām ir aktuāli. Lai stiprinātu noturību un psihisko veselību sabiedrībā un lai nodrošinātu NAP2027 plānoto uzdevumu īstenošanu, īstenojami pasākumi vairākos darbu virzienos.

Agrīnas profilakses un izglītības stiprināšana

- Ņemot vērā izaicinājumus, ko rada dzīves nenoteiktība mūsdienās, ģeopolitiskā situācija, ātrums, ar kādu attīstās jaunās tehnoloģijas un mākslīgais intelekts, ir pilnveidojams darbs psiholoģiskās un emocionālās veselības stiprināšanai bērniem un jauniešiem izglītības iestādēs šādās tēmās: emociju regulēšana, konflikta risināšana, stresa menedžments un pārvarēšana, kritiskās domāšanas veicināšana, pašvērtējums, digitālā higiēna.
- Paplašināms vecāku apmācību klāsts un pieejamība jautājumos par bērnu emocionālo attīstību, bērnu-vecāku mijiedarbību, īpaši agrīnajos bērna dzīves gados, piedāvājot gan universālā līmeņa preventīvas programmas un nodarbības visiem vecākiem, gan arī selektīvajā preventīvas līmenī strādājot ar noteiktām ģimeņu ar bērniem grupām.
- Paplašināma nodarbināto un darba devēju izglītošana: apmācības vai pasākumi, kas vērsti uz psihiskās veselības, emocionālās noturības stiprināšanu, izdegšanas darbā mazināšanu.
- Stiprināma izpratne un zināšanas sabiedrībā un noteiktās mērķa grupās par psiholoģisko higiēnu - pasākumi par to, kā pārvarēt stresu, runāt par emocijām, atpazīt depresijas un trauksmes pazīmes, meklēt palīdzību bez stigmatas.

Pieejamāka psiholoģiskā palīdzība

- Valsts apmaksāts psihologa pakalpojums plašākai iedzīvotāju lokam, ne tikai riska grupām.
- Attālinātas psiholoģiskās konsultēšanas attīstīšana, lai palīdzība būtu pieejama cilvēkiem reģionos un tiem, kuriem grūti apmeklēt vizītes klātienē.
- Krīzes centru un konsultatīvā atbalsta tīkla uzturēšana un darbības nepārtrauktība, nodrošinot diennakts palīdzības pieejamību, īpaši jauniešiem un senioriem.

Darba vides uzlabošana

- Vadlīnijas uzņēmumiem par psihisko veselību darba vidē, tai skaitā stresa vadību un izdegšanas novēršanu.
- Darba vides un nodarbinātības noteikumu pielāgošana, kas samazina hronisku stresu – attālinātais darbs, elastīgs darba grafiks, ergonomika darba vietā.
- Atbalsta programmas, kas nodrošina anonīmu psiholoģisku palīdzību darba ņēmējiem.

Veselīga dzīvesveida veicināšana un slimību profilakse

- Turpināmi pierādījumos balstīti pasākumi, kas vērsti uz cenu un akcīzes nodokļa palielināšanu atkarību izraisošiem produktiem, atkarību izraisošo vielu un procesu pieejamības ierobežošanu, reklāmas un sponsorēšanas pilnīgu aizliegumu, kā arī īstenojamas veselīga dzīvesveida un atkarību profilakses aktivitātes:
- Regulāras fiziskās aktivitātes nodrošināšana, īpaši bērniem un jauniešiem – pieejamu sporta iniciatīvu paplašināšana, īpaši skolās un pašvaldībās, strukturētas brīvā laika aktivitātes, kas nodrošina kustību un fizisko aktivitāti, virzoties uz to, ka ikviens bērns ir iesaistīts kādā ar kustību saistītā pulcīnā vai interešu grupā;
- Miega higiēnas un sabalansēta uztura popularizēšana;
- Digitālā līdzsvara veicināšana, lai mazinātu ekrānu radīto stresu un atkarību riska uzvedību;
- Paplašināms atkarību profilakses programmu klāsts un pieejamība, kas sekmē vielu nelietošanu (smēķēšanas atmešanu, alkohola nelietošanu, atteikšanos no marihuānas lietošanas).

Atbalsts riskam pakļautajām grupām

- Vecākiem un jaunajām ģimenēm: multidisciplinārs atbalsts attīstības risku savlaicīgai atpazīšanai bērniem, nepieciešamā atbalsta pasākumu noteikšanai un agrīno intervencu nodrošināšanai, kas sekmē bērna iekļaušanu sabiedrībā un izglītības vidē, agrīno intervencu klāsta paplašināšana bērniem ar konstatētiem riskiem attīstībā, izglītojoši pasākumi un nodarbības vecākiem, pedagogu profesionālā pilnveide jautājumos par bērnu neirālo attīstību, instrumenti, kas palīdz atpazīt pēcdzemdību depresiju, atkarību problemātiku vai tādu sociālo faktoru esamību ģimenē, kas var negatīvi ietekmēt bērna veselību un drošību, nodrošinot pēctecīgu intensīvu palīdzību un atbalstu ģimenei risku novēršanai.
- Jauniešiem: emocionālās labsajūtas programmas skolās, mentori, pieejamas atkarību profilakses programmas un konsultācijas.
- Senioriem: vientulības mazināšanas programmas, sociālā iesaiste, brīvprātīgais darbs, fizisko aktivitāšu grupas.
- Cilvēkiem ar veselības stāvokļiem un traumām, kuru dēļ iestājušies priekšlaicīgi darbības ierobežojumi vai zudums, vai atkarībām: pieejama agrīna diagnostika, psiholoģiskais atbalsts, rehabilitācija un vides profilakse.

Valsts līmeņa koordinēta stratēģija

- Psihiskās veselības stiprināšanā sabiedrībā, kā arī apsteidzošu pasākumu īstenošanā traucējumu novēršanai, kam ir ietekme uz mirstības no ārējiem nāves cēloņiem, t.sk. pašnāvībām samazinājumu, būtiska ir ne vien veselības jomas, bet arī izglītības sektora, sociālās jomas, pašvaldību un nevalstisko organizāciju iesaiste un atbildība. Ņemot vērā izvērtējumu par aktivitātēm, kas īstenošanas līdz šim sabiedrības psiholoģiskās un emocionālās labklājības stiprināšanai, psihiskās veselības veicināšanai un traucējumu profilaksei, ir izstrādājama nacionāla psihiskās veselības stratēģija vidējam termiņam, paredzot tās īstenošanai arī finansējumu. Īpaša uzmanība pievēršama bērnu un jauniešu psihisko traucējumu profilaksei, ņemot vērā, ka mērķtiecīgi ieguldījumi šajā jomā dod vislielāko ietaupījumu veselības aprūpes budžetam kopumā vidējā termiņā un ilgtermiņā.

Rīcības virziens "Stipras ģimenes paaudzēs"

Rīcības virziens ietver ģimeņu atbalstu un ģimenes kā sabiedrības pamatvērtības stiprināšanu. Pasākumu mērķis ir veidot tādu atbalsta sistēmu, kas palīdz ģimenēm nodrošināt

savas pamatvajadzības un rada vienlīdzīgas iespējas visiem bērniem — neatkarīgi no viņu ģimenes sociālā stāvokļa.

Ģimeņu atbalsta politika ir cieši saistīta ar dzimstības veicināšanu un nabadzības risku mazināšanu, īpaši ģimenēs ar bērniem. Vienlaikus svarīgi ir radīt labvēlīgus apstākļus, lai bērni varētu augt drošā, veselīgā un atbalstošā vidē.

Ņemot vērā, Latvijas sabiedrības demogrāfiskos izaicinājumus un iedzīvotāju skaita reprodūktīvajā vecumā samazināšanos, ir būtiski veidot tādu, ģimenēm draudzīgu politiku, kas veicina pilnvērtīgu tautas ataudzi - pilnveidot finansiālā atbalsta sistēmu un uzlabot kvalitatīvu pakalpojumu pieejamību ģimenēm ar bērniem — īpaši daudz bērnu ģimenēm, viena vecāka ģimenēm un tām ģimenēm, kurās kādam no ģimenes locekļiem ir invaliditāte.

Domājot par darba un ģimenes dzīves līdzsvaru, atbalsts ģimenēm sniedzams ne tikai atbalstot bērnu audzināšanu, bet arī sabiedrības novecošanās kontekstā. Samazinoties dzimstības rādītājiem, jāveido labvēlīgi apstākļi remigrācijai, lai cilvēki, kas apsver iespēju atgriezties Latvijā, justos gaidīti un droši sāktu dzīvi dzimtenē. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem ir atspoguļots tabulā Nr.5.

Tabula Nr.5.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[96] Summārais dzimstības koeficients	1,61 (2018)	1,23 (2024)	1,72	1,77	↓
[97] Nabadzības riska indekss ģimenēm, kurās bērnus audzina viens pieaugušais %	26,2 (2018)	28,7 (2024)	26	24,5	↓
[98] Nabadzības riska indekss māsaiimniecībām, ko veido divi pieaugušie un trīs un vairāk apgādībā esoši bērni %	16,7 (2018)	21,3 (2024)	15,5	12	↓
[99] Bērnu īpatsvars, kuri dzīvo kopā ar abiem vecākiem %	70,5 (2018)	75,9 (2024)	74,5	78	↑
[100] Remigrantu skaits	4852 (2018)	9973 (2024)	6000	6000	↑

Datu avots: CSP, LM

NAP uzdevums [101] paredz ģimeņu labklājības veicināšanu, pārskatot pensijas, valsts sociālos pabalstus un atlīdzības, pilnveidojot nodokļu sistēmu, kā arī sniedzot pārtikas atbalstu un pamata materiālo palīdzību, lai mazinātu nabadzības risku māsaiimniecībās ar bērniem, prioritāri jaunajās ģimenēs, daudz bērnu un viena vecāka ģimenēs un ģimenēs, kur kāds no vecākiem ir zaudējis darbības spējas.

Pārskata periodā būtiski stiprināta valsts sociālās aizsardzības sistēma, lai mazinātu nabadzības un sociālās atstumtības risku ģimenēm ar bērniem. Uzsvars likts uz mērķtiecīga atbalsta sniegšanu maznodrošinātām māsaiimniecībām, īpaši jaunajām, daudz bērnu ģimenēm, kā arī ģimenēm, kurās aug bērni ar invaliditāti vai vecāki ir zaudējuši darbības spējas.

Nozīmīgākie soļi ietvēra minimālo ienākumu sistēmas reformu, pensiju un pabalstu palielināšanu, kā arī plašāku atbalsta mehānismu ieviešanu sociāli mazāk aizsargātām iedzīvotāju grupām. Ir uzlabots atbalsts bērniem apgādnieka zaudējuma gadījumā, kā arī palielināti pabalsti bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem jauniešiem pēc pilngadības sasniegšanas. Šie pabalsti sasaistīti ar minimālo ienākumu mediānu un tiks pārskatīti ik gadu, nodrošinot sistēmas ilgtspēju un regulāri palielinot ienākumus trūcīgākajiem valsts iedzīvotājiem.

Tāpat pārskatīti mājokļa pabalsta piešķiršanas nosacījumi, lai nodrošinātu vienotu pieeju sociālās palīdzības piešķiršanā visā valstī, tai skaitā mājokļa pabalsta piešķiršanā,

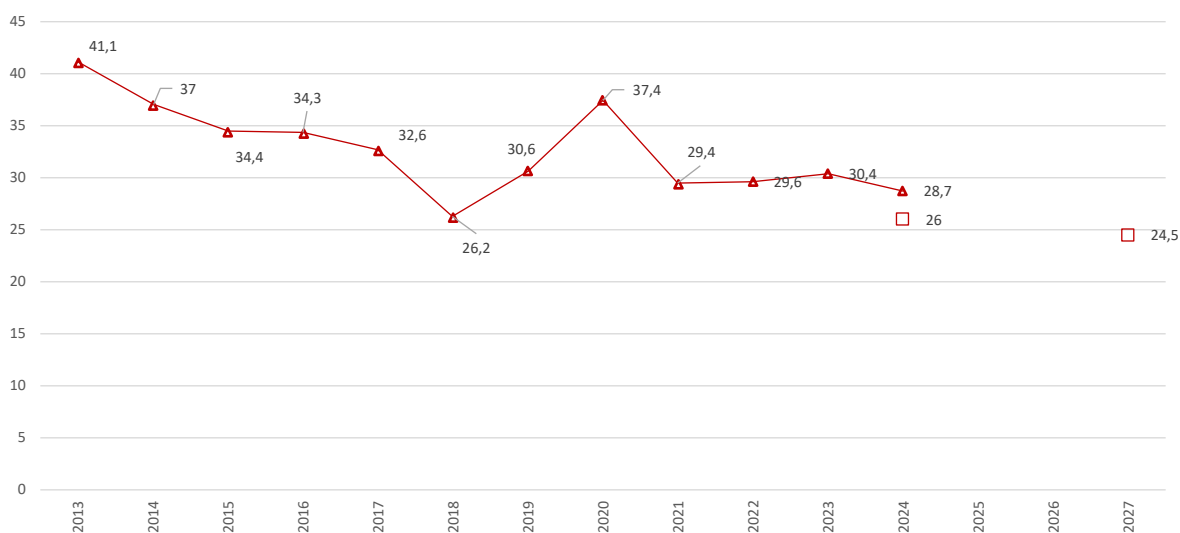
paplašinātu atbalsta saņēmēju loku un nodrošinātu lielāku palīdzību pensionāriem, cilvēkiem ar invaliditāti un mājsaimniecībām ar zemiem ienākumiem. Vienlaikus turpināta pārtikas un pamata materiālās palīdzības sniegšana, izmantojot ES fondu līdzekļus – nodrošināti pārtikas, higiēnas, saimniecības preču un skolas piederumu komplekti, kā arī papildu atbalsts ģimenēm ar maziem bērniem. Kopumā palīdzība sniegta vairāk nekā 400 tūkstošiem cilvēku gadā, tai skaitā arī Ukrainas civiliedzīvotājiem.

Arī pēdējo gadu laikā īstenotā nodokļu politika, kuras mērķis ir mazināt darbaspēka nodokļu slogu, ietekmējusi strādājošās ģimenes ar bērniem. Samazinot sociālo iemaksu likmi un palielinot ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamo minimumu, ģimenēm ar zemākiem ienākumiem ir palielinājies rīcībā esošais ienākums. Tas nozīmē, ka pēc nodokļu nomaksas ģimenēm ik mēnesi paliek vairāk līdzekļu bērnu uzturam, izglītībai un mājokļa izdevumiem. Nodokļu sloga samazinājums veicina arī vecāku motivāciju iesaistīties darba tirgū un legāli deklarēt ienākumus, tādējādi ilgtermiņā stiprinot ģimeņu sociālo drošību un pensiju uzkrājumu stabilitāti.

Īpaša nozīme bijusi arī programmai “Latvijas Goda ģimenes apliecība”, kas sniegusi praktisku un simbolisku atbalstu daudz bērnu un bērnus ar invaliditāti aprūpējošām ģimenēm. Tās īstenošanas gaitā būtiski uzlabota pieejamība – saīsināts apliecību izsniegšanas laiks, paplašināts partneru loks, palielinājies apliecību īpašnieku skaits un ieviesta vienota vizuālā identitāte.

Lai gan īstenotie pasākumi ir palielinājuši ienākumu drošību un mazinājuši nabadzības dziļumu, dati liecina, ka nabadzības riska līmenis joprojām ir augsts ģimenēs ar bērniem. Īpaši tas attiecas uz viena vecāka un daudz bērnu mājsaimniecībām, kur kopš 2018. gada rādītāji ir pieauguši. Analizējot politikas rezultātu, redzams, ka nabadzības riska indekss ģimenēm, kurās bērnus audzina viens pieaugušais, šis nabadzības riska indekss kopš 2018. gada, kad tas bija 26,2% līmenī, ir pieaudzis līdz 28,7% 2024. gadā, kā tas atspoguļots attēlā Nr.15.

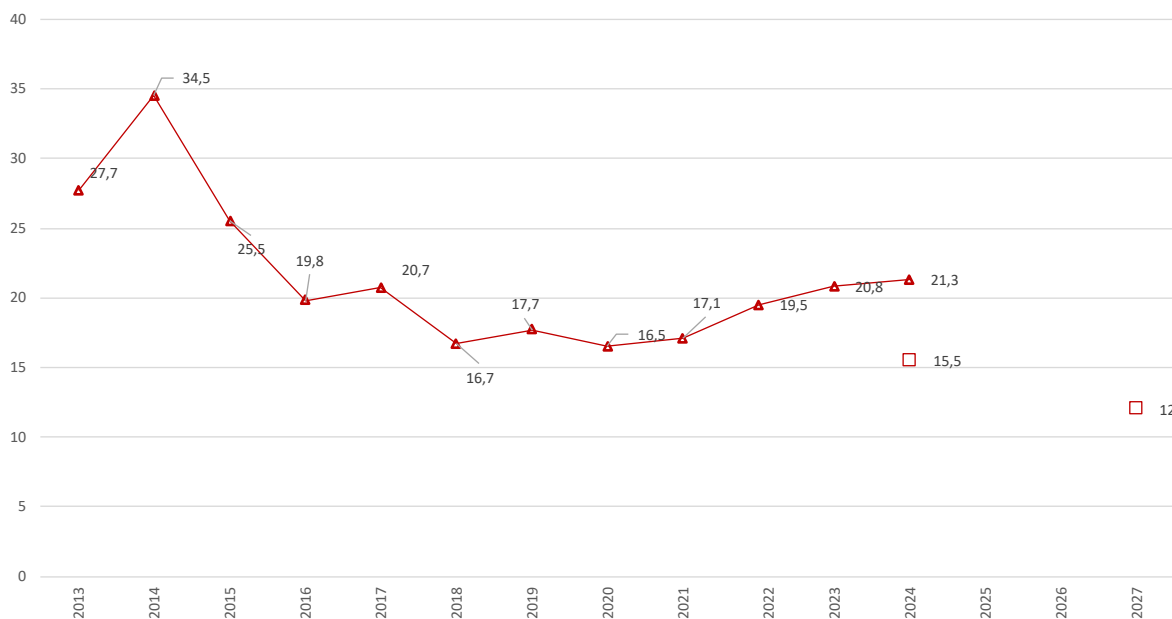
Attēls Nr.15. Nabadzības riska indekss ģimenēm, kurās bērnus audzina viens pieaugušais.

Datu avots: Eurostat

Lai arī kopš 2018.gada līdz 2024.gadam nabadzības riska indekss mājsaimniecībām, ko veido divi pieaugušie un trīs un vairāk apgādībā esoši bērni, ir bijis zemāks nekā vidēji valstī, kopš 2021.gada vērojama pakāpeniska nabadzības riska pieauguma tendence, tuvojoties valstī vidējam nabadzības riska indeksam. Rādītājs no 16,7% 2018. gadā ir pieaudzis līdz 21,3% 2024.gadā, kā redzams attēlā Nr.16.

Attēls Nr.16. Nabadzības riska indekss mājsaimniecībām, ko veido divi pieaugušie un trīs un vairāk apgādībā esoši bērni.

Datu avots: Eurostat

Kopumā paveiktais apliecina sistēmiskas pārmaiņas sociālās aizsardzības politikā, taču iecerētais rezultāts ģimeņu labklājības uzlabošanā un atbalsta nodrošināšanā dzīves grūtību pārvarēšanai vēl nav sasniegts. Tādējādi nepieciešama turpmāka mērķēta rīcība, lai efektīvāk sasniegtu tās ģimenes, kuru vajadzības joprojām paliek mazāk apmierinātas – īpaši viena vecāka, daudz bērnu un bērnu ar invaliditāti ģimenes.

2024. gada maijā – jūnijā norisinājās jau otrā Latvijas ģimeņu ar bērniem aptauja, kurā kopējie ģimeņu apmierinātības rādītāji uzrāda nelielu pozitīvu dinamiku. Salīdzinoši augstākie apmierinātības vērtējumi sniegti par mājokļa un bērnu uztura jomām, nedaudz zemāk novērtēta apmierinātība ar bērnu dārzkiem un skolām, savukārt veselības aprūpes pakalpojumu bērniem joma saņēmusi viszemāko vērtējumu. Kā liecina dati ģimenes, kurās aug bērni ar invaliditāti, ģimenes ar zemākiem ienākumiem un viena vecāka ģimenes ir tās ģimenes, kuru vajadzības visās jomās ir mazāk apmierinātas un kurām ir nepieciešams lielāks atbalsts.

NAP2027 uzdevums [102] paredz ģimenes kā vērtības stiprināšana sabiedrībā, t.sk. palielinot sociālo aizsardzību vecākiem, attīstot ģimenei draudzīgu vidi, godinot kuplās ģimenes, stiprinot tēva lomu ģimenē, pilnveidojot jauniešu izglītoshanu un veicinot sabiedrības informētību par vecāku prasmju, attiecību pratības, ģimenes un laulības tematiku un paaudžu solidaritātes lomu tautas ilgtspējīgā izaugsmē, kā arī nodrošinot pierādījumos balstītas ģimenes politikas izstrādi un īstenošanu.

Pārņemot Eiropas Parlamenta un Padomes 2019. gada 20. jūnija direktīvā (ES) 2019/1158 par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētājiem, ar ko atceļ Padomes direktīvu 2010/18/ES noteiktās prasības nacionālajos normatīvajos aktos ir veiktas izmaiņas, kas paredz atvaļinājuma bērna tēvam pagarināšanu no 10 kalendārajām uz 10 darba dienām, ievieš jaunu atvaļinājuma veidu – aprūpētāja atvaļinājums, kā arī paredz tiesības katram no bērna vecākiem līdz dienai, kad bērns sasniedz astoņu gadu vecumu, uz vismaz divus kalendāros mēnešus ilgu vecāku pabalsta periodu, kuru nevar izmantot otrs vecāks (nenododamā daļa).

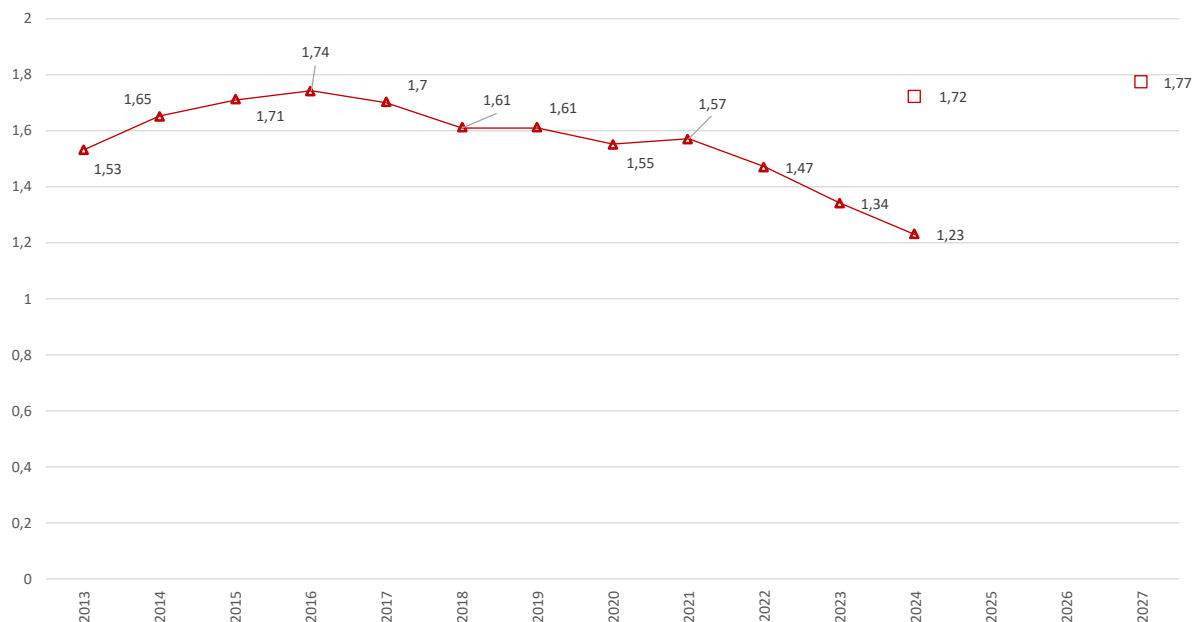
No 2026.gada nodrošināts papildu atbalsts priekšlaicīgi dzimušo bērnu vecākiem, proti, vecāku pabalsta izmaksas periodā ieskaita tikai dzemdību atvaļinājuma periodu, tādējādi pagarinot vecāku pabalsta izmaksas periodu par periodu, par kādu agrāk ir piedzimis bērns.

Ģimenes asistenta pakalpojuma attīstība ir palīdzējusi sniegt praktisku atbalstu tām ģimenēm, kurām tas visvairāk nepieciešams – vecākiem bērnu audzināšanas grūtībās, jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes un cilvēkiem ar invaliditāti. Apmācīti speciālisti turpina darbu daudzās pašvaldībās, sniedzot palīdzību vairāk nekā trīsdesmit teritorijās visā Latvijā.

Vienlaikus SIF turpināta plaša ģimenes atbalstošu politikas programmu ieviešana, kas aptver gan valsts, gan pašvaldību līmeni. Tās stiprina ģimeņu drošību, piederības sajūtu un sociālo atbalstu. “Ģimenei draudzīga darbavieta” veicina darba devēju iesaisti elastīga darba laika, attālināta darba un ģimenei atbalstošu risinājumu ieviešanā. Arvien vairāk uzņēmumu izvēlas šādu pieeju, radot labvēlīgāku vidi vecākiem. “Ģimenei draudzīga pašvaldība” palīdz iedzīvotājiem saprast, kāds atbalsts ģimenēm pieejams viņu novadā. Izveidoti jauni rīki — atbalsta kalkulators un pašvaldību salīdzināšanas platforma, kas palīdz ģimenēm pieņemt pārdomātus lēmumus par dzīvesvietu un pakalpojumu izmantošanu. Programma “Latvijas Goda ģimenes apliecība” turpina godināt daudzbērnu un bērnus ar invaliditāti audzinošas ģimenes, stiprinot sabiedrības cieņu pret vecāku ieguldījumu un veidojot pozitīvu ģimenes tēlu. Jaunums 2024. gadā ir projekts “Ģimenei draudzīgas vides un sabiedrības veidošana”, kas vērsts uz bērnu psiholoģiskās un emocionālās noturības stiprināšanu. Pilotprogrammas ietvaros iniciatīvā “Apzinies, vadi, dari – tu vari” atbalstu saņēmuši vairāk nekā 1700 bērnu 32 skolās visā Latvijā, palīdzot jaunākajai paaudzei apgūt emocionālās līdzsvara un pašpārvaldes prasmes.

Lai arī īstenotie pasākumi bija vērsti uz vecāku sociālo aizsardzības un ģimeņu labklājības stiprināšanu, demogrāfiskie rādītāji joprojām norāda uz papildu atbalsta nepieciešamību. Dzimstības līmenis turpina samazināties – summārais dzimstības koeficients no 1,61 bērna uz sievieti 2018. gadā sarucis līdz 1,23 bērniem 2024. gadā (skatīt attēlu Nr.17.). Tas ir būtiski zem paaudžu nomaiņai nepieciešamā līmeņa (2,1–2,2) un signalizē par vajadzību pēc jauniem ekonomiskiem un sociāliem risinājumiem, kas veicina ģimeņu drošību un pārliecību par nākotni.

Attēls Nr.17. Summārais dzimstības koeficients.

Datu avots: CSP

Dzimstības samazināšanos ietekmē vairāki faktori – dzīves dārdzība, reģionālā nestabilitāte un sabiedrības vērtību maiņa, kas īpaši ietekmē jauno cilvēku vēlmi veidot un paplašināt ģimeni. Vienlaikus jāuzsver, ka zemi dzimstības rādītāji šobrīd ir plaši izplatīta Eiropas un globāla tendence, un Latvija šajā kontekstā nav izņēmums.

Pozitīvi vērtējams, ka pieaug bērnu īpatsvars, kuri aug ģimenē kopā ar abiem vecākiem – no 70,5% 2018. gadā līdz 75,9% 2024. gadā. Šī tendence apliecina, ka sabiedrībā stiprinās izpratne par ģimenes stabilitātes un vecāku kopīgas līdzdalības nozīmi bērna dzīvē, kas ir būtisks priekšnoteikums drošas un saliedētas sabiedrības attīstībai.

NAP2027 uzdevums [103] – nosaka labvēlīgu apstākļu radīšana ģimenes un darba dzīves saskaņošanai, atbalstot elastīgā un attālinātā darba iespējas, veidojot ģimenei un darba ņēmējam draudzīgu darba vidi un pilnveidojot atbalstu ģimenes aprūpes pienākumu veikšanā.

Pēdējo gadu laikā īstenoti nozīmīgi pasākumi, lai radītu labvēlīgākus apstākļus darba un ģimenes dzīves saskaņošanai, īpaši atbalstot vecākus, kuri apvieno bērnu audzināšanu ar darba pienākumiem. Uzmanības centrā ir bijis mērķis veidot elastīgāku, iekļaujošāku un ģimenei draudzīgāku darba vidi, kas sniedz iespēju gan pilnvērtīgi piedalīties darba tirgū, gan veltīt laiku ģimenei.

Saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2019.gada 20.jūnija direktīvu (ES) 2019/1158 par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētājiem un ar ko atceļ Padomes direktīvu 2010/18/ES, 2022. gadā nodrošināta aprūpētāja atvaļinājuma ieviešana darba un privātās dzīves līdzsvara uzlabošanai, kā arī pagarināts atvaļinājums bērna tēvam (paternitātes atvaļinājums), veiktas izmaiņas vecāku pabalsta nosacījumos - bērna vecākiem līdz dienai, kad bērns sasniedz astoņu gadu vecumu, ir tiesības uz vismaz divus kalendāra mēnešus ilgu vecāku pabalsta nenododamo daļu.

No 2022. gada 1. augusta ieviests jauns aprūpētāja atvaļinājums, kuru piešķir uz laiku, kas nav ilgāks par piecām darba dienām viena gada laikā. To bez darba samaksas saglabāšanas piešķir darbiniekam, kuram nepieciešams personīgi aprūpēt laulāto, vecāku, bērnu vai citu tuvu ģimenes locekli, vai personu, kura dzīvo ar darbinieku vienā mājsaimniecībā un kurai nopietna medicīniska iemesla dēļ nepieciešama būtiska aprūpe vai atbalsts. Vienlaikus tika paredzēts, ka darbiniekam, kuram ir bērns līdz astoņu gadu vecumam vai kuram nepieciešams personīgi aprūpēt laulāto, vecāku, bērnu vai citu ģimenes locekli, vai personu, kura dzīvo ar darbinieku vienā mājsaimniecībā un kurai nopietna medicīniska iemesla dēļ nepieciešama būtiska aprūpe vai atbalsts, ir tiesības prasīt darba devējam noteikt darba laika organizācijas pielāgojumu. Darba devējam šāds darbinieka pieprasījums ir jāizvērtē un ne vēlāk kā viena mēneša laikā no darbinieka pieprasījuma saņemšanas dienas jāinformē darbinieks par darba laika organizācijas pielāgojuma iespējām uzņēmumā.

No 2020. gada 1. marta līdz 2022. gada 28. februārim LM sadarbībā ar Latvijas Darba devēju konfederāciju un Latvijas Brīvo arodbiedrību savienību īstenoja projektu “Līdzsvars visiem (B4A)” Nr. 881676-B4A (līdzfinansējums no Eiropas Komisijas programmas “Pilsonība, tiesiskums, vienlīdzība”), kas bija vērsts uz darba un privātās dzīves saskaņošanas iespējām un to uzlabošanu, kā arī ar ģimenes pienākumiem saistītu atvaļinājumu un elastīga darba nosacījumu izmantošanas veicināšanu. Projekta ietvaros notika informatīvi un skaidrojoši pasākumi gan darba devējiem, gan darba ņēmējiem, gan plašākai sabiedrībai, lai atbalstītu Eiropas Savienības un Padomes pieņemtās direktīvas par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētājiem prasību ieviešanu nacionālajos tiesību aktos.

Svarīgu lomu šajā jomā ieņem arī sabiedrības informēšana un dažādības vadības stiprināšana darba vietās. Līdzās mācību programmām “Skatu Punkti” un “Kapacitātes celšanas programma darba devēju ekspertīzei dažādības vadības jomā”, SIF nodrošina vebināru ciklu par iekļaujošu darba vidi, dažādības vadību un praktiskajiem aspektiem dažādības ieviešanā organizācijās, kas skaidro iekļaujošas darba vides nozīmi un priekšrocības organizācijas konkurētspējas stiprināšanā, kā arī sniedz atbildes uz aktuālākajiem darba devēju jautājumiem jomas ietvaros.

Veicinot darba devēju un arī darba devēju izpratni, t.sk. par ģimenes un darba dzīves saskaņošanu un iekļaujošas darba vides nozīmīgumu, 2024. gada martā darbību uzsāka tīmekļa vietne www.dazadiba.lv, kurā vienuviet apkopota aktuālākā informācija par dažādības vadības jautājumiem, kas ir ērti un saprotami interesentiem un lietotājiem.

NAP2027 uzdevums [104] paredz pirmsskolas izglītības, bērnu aprūpes un organizēta brīvā laika pakalpojumu pieejamības uzlabošanu, sekmējot bērnu vispusīgu attīstību un ģimenes un darba dzīves savienošanu.

Šī uzdevuma ietvarā mērķtiecīgi strādāts pie tā, lai vecākiem būtu drošība un pārliecība, ka viņu bērni saņem kvalitatīvu aprūpi un izglītību, kamēr paši var pilnvērtīgi iesaistīties darba tirgū. Ar Eiropas Savienības fondu un valsts atbalstu pašvaldībās īstenoti projekti, kas būtiski paplašina pirmsskolas vietu skaitu un uzlabo esošo infrastruktūru. Kopumā 11 projektu īstenošanai piešķirts Eiropas Reģionālās attīstības fonda finansējums 38,8 miljonu eiro apmērā, kas ļaus radīt 2 082 jaunas vietas pirmsskolas izglītības iestādēs. Papildus uzsākti 7 projekti bērnu pieskatīšanas pakalpojumu nodrošināšanai, kas sniegs iespēju vēl vairāk nekā tūkstošiem bērnu apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādes.

Lai mazinātu rindas un nodrošinātu vienlīdzīgu iespēju piekļuvi pirmsskolai visā Latvijā, pašvaldībām piešķirti aizdevumi jaunu iestāžu būvniecībai un esošo paplašināšanai. No 2020. līdz 2022. gadam īstenoti 22 investīciju projekti ar kopējo apjomu vairāk nekā 32 miljonus eiro, radot 2 843 jaunas vietas bērniem. Savukārt kopš 2023. gada aizdevumi izmantoti arī esošo bērnudārzu modernizācijai un remontdarbiem, kas veikti 150 pirmsskolas izglītības iestādēs, uzlabojot mācību vidi un drošības standartus. Šo ieguldījumu rezultātā rinda uz pašvaldību bērnudārziem ir būtiski samazinājusies – no 2020. gada līdz 2025. gadam tā sarukusi par 76%, un uz 2025. gada 1. oktobri rindā bija 2 405 bērni 14 pašvaldībās. Tas liecina par stabilu progresu bērnu aprūpes pakalpojumu pieejamības nodrošināšanā, kas tieši atvieglo vecāku iespējas atgriezties darba tirgū un veicina ģimeņu ekonomisko drošību.

NAP2027 uzdevums [105] paredz remigrācijas veicināšanu, attīstot visaptverošu un visā Latvijā vienotu atbalsta sistēmu remigrējošo personu un ģimeņu iekļaušanai.

Pēdējos gados mērķtiecīgi stiprināta valsts politika, kas vērsta uz tautiešu atgriešanos Latvijā un remigrācijas atbalsta sistēmas attīstīšanu. Remigrācija kļuvusi par nozīmīgu demogrāfijas, reģionālās attīstības un sabiedrības saliedētības sastāvdaļu, apliecinot valsts vēlmi un spēju uzņemt atpakaļ savus cilvēkus, neatkarīgi no tā, cik ilgi viņi bijuši ārpus Latvijas.

Lai remigrācijas process būtu pārdomāts un atbalstošs, izveidots reģionālo remigrācijas koordinātoru tīkls, kas nodrošina personīgu pieeju ikvienam, kurš apsver iespēju atgriezties. Šie koordinātori darbojas visos Latvijas reģionos, piedāvājot praktisku palīdzību gan pirms atgriešanās, gan pēc tās – sākot no dzīvesvietas meklējumiem un bērnu iekļaušanas izglītības sistēmā līdz darba iespējām un uzņēmējdarbības uzsākšanai. Katrs gadījums tiek skatīts individuāli, ņemot vērā cilvēka dzīves apstākļus un vajadzības.

Kopš 2021. gada ar koordinātoru atbalstu Latvijā atgriezušies vairāk nekā 4 100 cilvēku, sagatavoti gandrīz 13 tūkstoši individuālu piedāvājumu, un sniegts atbalsts gandrīz 12 tūkstošiem interesentu. Šie rezultāti apliecina, ka cilvēkiem ir interese un vēlme atgriezties, ja viņi jūt, ka valstī viņus gaida.

Lai palīdzētu tiem, kas vēlas saņemt informāciju attālināti, izveidota platforma www.paps.lv (no 2026. gada 1. ceturkšņa plānota pāreja uz domēnu www.remigracija.lv), kas apvieno praktisku un emocionālu atbalstu — no valsts pakalpojumu aprakstiem līdz iedvesmas stāstiem par cilvēkiem, kuri jau atgriezušies Latvijā.

Svarīgu atbalstu sniegusi arī remigrācijas uzņēmējdarbības programma, kas palīdz atgriezušajiem uzsākt savu biznesu Latvijā. 2024. gadā šī programma īstenota 23 pašvaldībās, veicinot 14 jaunu remigrantu uzņēmumu izveidi un 11 jaunu darbavietu radīšanu remigrantiem. Savukārt 2025. gadā programma īstenota 20 pašvaldībās, atbalstot 16 jaunu remigrantu uzņēmumu un 8 darbavietu izveidi.

Būtiska loma remigrācijas procesā ir nodarbinātības un izglītības atbalstam. Tiek regulāri organizēti tiešsaistes pasākumi un darba dienas “Darbs un karjera Latvijā”, kas ļauj attālināti sazināties ar darba devējiem, uzzināt par vakancēm un darba vidi Latvijā. Tāpat

notiek raidījumu cikls “Esi informēts, atgriezies Latvijā”, kas palīdz cilvēkiem saprast, kā soli pa solim organizēt atgriešanos.

Papildu iespējas nodrošina individuālās konsultācijas pie EURES konsultantiem, regulāras informatīvās vēstkopas un angļu valodā sagatavoti materiāli par dzīvi un darbu Latvijā, kas īpaši noder Latvijas valstspiederīgo ģimenes locekļiem, kuriem latviešu valoda vēl nav ikdienas saziņas līdzeklis.

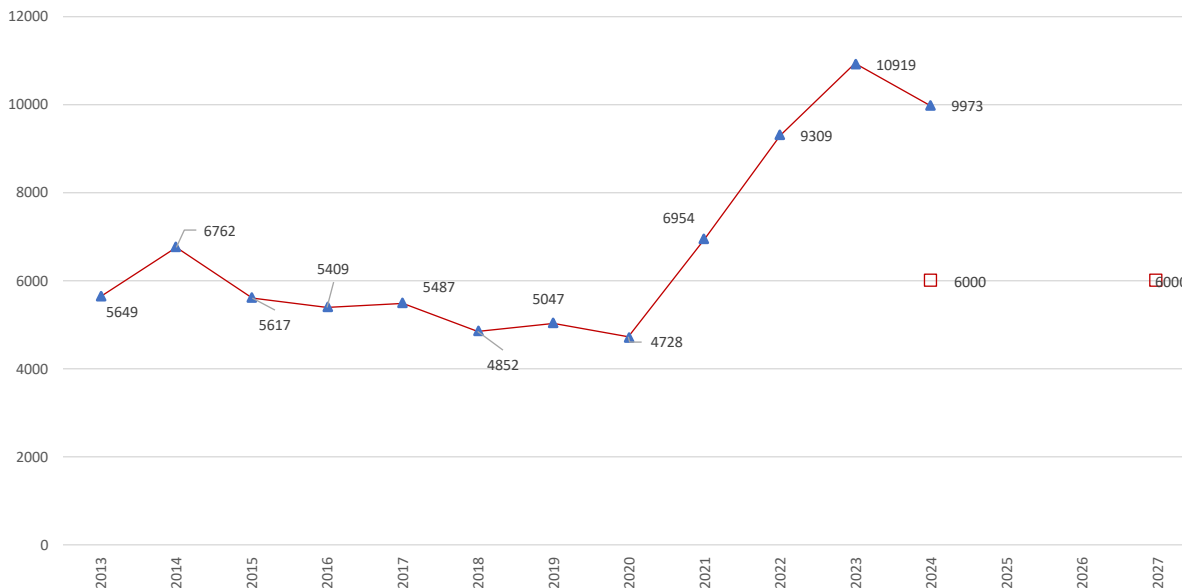
Sadarbībā ar diasporas organizācijām veidoti informatīvie pasākumi par sociālās uzņēmējdarbības iespējām un Latvijas uzņēmumu sadarbību ar ārvalstīs dzīvojošajiem speciālistiem. Tas palīdz uzturēt dzīvu saikni starp Latviju un tās cilvēkiem pasaulē.

Remigrācijas politikas īstenošanā īpaši uzsvērta atbalsta nozīme ģimenēm un bērniem. Programmas ietvaros īstenoti latviešu valodas apguves projekti remigrantiem un viņu ģimenes locekļiem, kas palīdz veiksmīgāk iekļauties sabiedrībā un izglītības sistēmā. No 2019. līdz 2025. gadam šādos projektos iesaistījušies vairāk nekā 140 cilvēku, tostarp bērni, kuri apgūst valodu kopā ar vecākiem.

Svarīgs ieguldījums bijis arī izglītības jomā — īstenots Eiropas Sociālā fonda projekts “Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai”, kura ietvaros sniegts individuāls atbalsts remigrantu bērniem, lai sekmētu viņu integrāciju Latvijas skolās. Izglītoti vairāk nekā 600 pedagogi, sagatavoti mācību materiāli un digitālie resursi, kas palīdz skolām un vecākiem atbalstīt bērnus atgriešanās posmā.

Pateicoties šiem pasākumiem, remigrantu skaits 2024. gadā sasniedza gandrīz 10 tūkstošus cilvēku (skatīt attēlu Nr.18.), pārsniedzot sākotnēji plānoto mērķi. Tas apliecina, ka atbalsta politika nes rezultātus un rada ticību, ka Latvija ir vieta, kur atgriezties, strādāt un audzināt bērnus.

Attēls Nr.18. Remigrantu skaits

Datu avots: CSP

Remigrācijas veicināšana sniedz plašāku ietekmi nekā tikai cilvēku skaita pieaugums - tā stiprina reģionus, veicina uzņēmējdarbību, atjauno kopienas un saglabā latviešu valodu un kultūru. Katrs cilvēks, kurš atgriežas Latvijā, ir ieguvums ne tikai darba tirgū, bet arī sabiedrības vitalitātē un nākotnes attīstībā.

Kopumā paveiktais veido stabilu pamatu ilgtermiņa remigrācijas politikai, kas balstīta cieņā, uzticībā un piederības sajūtā. Lai gan izaicinājumi joprojām pastāv, valsts spējīga radīt vidi, kur atgriezties Latvijā nozīmē atgriezties mājās — ne tikai ģeogrāfiski, bet arī emocionāli un sociāli.

Secinājumi:

- Demogrāfiskā situācija pasliktinās, un dzimstības samazinājums liecina, ka esošie atbalsta mehānismi nav pietiekami, lai radītu ģimenēm ilgtermiņa drošības sajūtu un vēlmi veidot kuplākas ģimenes.
- Nabadzības risks ģimenēm ar bērniem saglabājas augsts, īpaši viena vecāka un daudzbērnu mājsaimniecībās. Lai sasniegtu mērķus, universālie atbalsta instrumenti jāpapildina ar precīzi mērķētiem risinājumiem šīm grupām.
- Pozitīvas tendences vērojamas ģimeņu stabilitātes un remigrācijas radītājos - pieaug bērnu īpatsvars, kas dzīvo ar abiem vecākiem un ir būtisks remigrantu skaita pieaugums.
- Darba un ģimenes dzīves līdzsvara normatīvais regulējums ir uzlabots, taču turpmāk jāstiprina praktiska ieviešana darba vietās, īpaši elastīgo darba formu un ģimenei draudzīgas vides attīstībā.
- Pirmsskolas pieejamībā ir panākts būtisks progress, tomēr saglabājas reģionālas atšķirības, būtiski uzturēt vienotus pārvaldības un kvalitātes standartus, kā arī elastīgu aprūpes pakalpojumu attīstīšanu.

Priekšlikumi:

- Turpināt izstrādāt mērķētākus atbalsta instrumentus ģimenēm ar zemākiem ienākumiem, viena vecāka un daudzbērnu ģimenēm.
- Atbalstīt tos reģionus, kur arvien ir rindas uz bērnodārziem, gan paplašinot bērnu grupas, gan veidojot mikrobērnodārzus, gan uzlabojot aukļu pakalpojumu pieejamību un elastību, piemēram, ieviešot auklīšu kuponu sistēmu. Vienots rindu pārvaldības standarts un publiski pieejami dati palīdzētu nodrošināt caurspīdīgumu un efektivitāti.
- Būtiski stiprināt bērnu drošību, ieviešot agrīnās atpazīšanas protokolus visās iesaistītajās jomās – izglītībā, veselībā un policijā. Katrā skolā vajadzētu būt drošības speciālistam, jānodrošina diennakts palīdzības tālrunis un krīzes centrs katrā plānošanas reģionā. Svarīga ir arī konsekventa datu apmaiņa starp institūcijām.
- Lai atvieglotu ģimeņu un neformālo aprūpētāju ikdienu, nepieciešams paplašināt dienas aprūpes centru, aprūpes mājās, atelpas brīža un mobilo komandu pieejamību reģionos.
- Iespēju robežās atbalstīt pašvaldības, ieviešot minimālo sociālo pakalpojumu grozu tostarp bērniem ar funkcionāliem traucējumiem un senioriem.

Rīcības virziens "Sociālā iekļaušana"

Latvijā joprojām ir salīdzinoši daudz cilvēku, kuri dažādu iemeslu dēļ negūst ienākumus no algota darba. Tie ir gan cilvēki ar invaliditāti, gan tie, kuri veselības problēmu dēļ zaudējuši darbības spējas, seniori, kā arī ģimenes locekļi, kas rūpējas par saviem tuviniekiem.

Lai šiem cilvēkiem nodrošinātu atbalstu, kas patiešām atbilst viņu vajadzībām, NAP2027 paredz būtiskus uzlabojumus sociālās aizsardzības sistēmā. Mērķis ir panākt, lai sociālie pakalpojumi būtu kvalitatīvi, pieejami un pielāgoti katram individuāli.

Svarīga loma tajā ir arī sociālajiem darbiniekiem un pakalpojumu sniedzējiem — jānodrošina viņiem pienācīgs atalgojums, motivācija un iespējas pilnveidoties, lai palīdzība nonāktu līdz tiem, kam tā visvairāk nepieciešama. Vienlaikus jāattīsta sabiedrībā balstīti aprūpes risinājumi un ģimeniskai videi pietuvināti pakalpojumi, lai cilvēkiem nebūtu jāšķiras no savas ierastās dzīves vides.

Latvijā joprojām ir viens no augstākajiem ienākumu nevienlīdzības līmeņiem Eiropas Savienībā, tāpēc arī turpmāk būtisks uzdevums ir nabadzības un ienākumu atšķirību mazināšana. NAP2027 paredz turpināt darbu pie sociālās aizsardzības efektivitātes paaugstināšanas un minimālā ienākumu sistēmas pilnveidošanas, lai ikvienam cilvēkam būtu

nodrošināts cienīgs dzīves līmenis. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atspoguļots tabulā Nr.6.

Tabula Nr.6.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024.gadā	Sasniedzamā vērtība 2027.gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[110] Nabadzības riska indekss pēc sociālo transfertu saņemšanas %	22,9 (2018)	22,0 (2024)	22,4	21,5	↑
[111] Nabadzības riska indekss pensionāriem vecumā 65+ gadi %	53,7 (2018)	49,7 (2024)	53	52	↑
[112] 1. decīļu grupas mājsaimniecību ekvivalento rīcībā esošo (neto) ienākumu kopsummas procentuālā daļa no visu mājsaimniecību ekvivalento rīcībā esošo (neto) ienākumu kopsummas %	2,3 (2018)	2,1 (2024)	2,4	2,4	↓
[113] Personu īpatsvars zem minimālā ienākuma līmeņa %	8,9 (2017)	7,6 (2023)	8,7	8,5	↑
[114] Aizbildnībā un audžuģimenēs (ģimeniskā vidē) dzīvojošu bērnu īpatsvars no visu ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaita %	87,7 (2018)	89,0 (2024)	88	88,5	↑
[115] Sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu saņēmēju skaits uz 10 000 iedzīvotāju (gada sākumā), skaits	205 (2019)	462,6 (2023)	223	230	↑
[116] Sociālo dienestu īpatsvars, kuri izpilda likumdošanā noteikto normu par minimālo sociālā darba speciālistu skaitu, %	63,9 (2018)	53,49 (2024)	67,4	67,4	↓

NAP2027 uzdevums [117] paredz uz individuālām vajadzībām vērstu sociālo pakalpojumu pieejamība un sociālo inovāciju ieviešanu prioritārajām grupām, īpaši personām ar invaliditāti, paliatīvās aprūpes pacientiem un senioriem, sekmējot neatkarīgas dzīves iespējas un dzīves kvalitātes saglabāšanu vai uzlabošanu. Uzdevuma mērķis ir veidot sistēmu, kas palīdz ikvienam dzīvot iespējami neatkarīgi, saglabāt cieņu un nodrošināt dzīves kvalitāti neatkarīgi no dzīvesvietas vai sociālā statusa.

2024. gada nogalē pieņemts likumprojekts "Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā", kas nosaka minimālo pašvaldībā obligāti nodrošināmo sociālo pakalpojumu grozu, kas visām pašvaldībām jānodrošina saviem iedzīvotājiem, tādējādi mazinot nevienlīdzību sociālo pakalpojumu pieejamībā starp dažādām pašvaldībām. Grozā iekļauti 10 pakalpojumi, tajā skaitā 2025. gadā nodrošinot aprūpes mājās cilvēkiem ar smagiem funkcionāliem traucējumiem, grupu mājas (dzīvokļa) cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas, krīzes centra krīzes situācijā nonākušām personām, patversmes un nakts patversmes personām bez noteiktas dzīvesvietas un krīzes situācijā nonākušām personām pakalpojumus.

Lai paātrinātu minimālajā sociālo pakalpojumu grozā iekļauto pakalpojumu pieejamību, uzsākta atbalsta sniegšana sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu nodrošināšanai 458 pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem, kurām ir noteikta I vai II invaliditātes grupa, bērniem ar funkcionāliem traucējumiem, kuriem ir noteikta invaliditāte un kuri dzīvo ģimenēs, kā arī personām pensijas vecumā, tai skaitā personām ar demenci, kā arī pakalpojumu sniegšana papildus 189 mērķa grupas personām jau iepriekš izveidotā infrastruktūrā.

No 2024. gada 1. janvāra ieviests valsts budžeta līdzfinansējums 50% apmērā aprūpes mājās pakalpojuma nodrošināšanai bērniem ar smagiem un ļoti smagiem funkcionāliem traucējumiem, kuriem ir Veselības un darbaspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijas noteikta invaliditāte un izsniegts atzinums par īpašas kopšanas nepieciešamību. Līdzfinansējums tiek nodrošināts arī pēc pilngadības sasniegšanas līdz 24 gadu vecumam, ja ir Veselības un darbaspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijas atzinums par īpašas kopšanas nepieciešamību.

Uzsākta jauna atbalsta pasākuma cilvēkiem ar ļoti smagiem garīga rakstura un multipliem traucējumiem īstenošana trīs valstspilsētu pašvaldībās, nodrošinot vismaz 54 cilvēkiem saņemt atbalsta pakalpojumus, kas veicina neatkarīgas dzīves iespējas, uzlabo dzīves kvalitāti un veicina iekļaušanos sabiedrībā.

Balstoties uz iedzīvotāju vajadzību izvērtējumu, ir ieviesta virkne jaunu sociālo pakalpojumu un pilnveidota esošo pakalpojumu kvalitāte, tajā skaitā veikta asistenta pakalpojuma reforma, ieviesti psihosociālās rehabilitācijas pakalpojumi bērniem ar autiskā spektra traucējumiem, nodrošināts mobilās komandas paliatīvās aprūpes pakalpojums personas dzīvesvietā pilngadīgām personām, ieviests jauns sociālais pakalpojums personām, kurām ir garīga rakstura traucējumi. Šī pakalpojuma mērķis ir ļaut atbalstāmajai personai īstenot savas tiesības vienlīdzīgi ar citiem – pieņemt sev nozīmīgus lēmumus, paplašināt savu dabisko atbalsta loku, pilnveidot spējas pārstāvēt sevi un aizsargāt savas intereses, kā arī paplašināt atbalstāmās personas zināšanas un izpratni par savām tiesībām.

2023. gadā noslēdzās plānošanas reģionu deinstitucionalizācijas plānu īstenošana, nodrošinot, ka būtiski pieaug mūsdienīgu, sabiedrībā balstītu un ģimeniskai videi pietuvinātu sociālo pakalpojumu pieejamība. Kā liecina dati, sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu saņēmēju skaits uz 10 000 iedzīvotāju pārsniedz plānoto. Jau 2023. gadā faktiskā rādītāja vērtība sasniedza 462,6 sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu saņēmējus uz 10 000 iedzīvotājiem, kamēr rādītāja vērtība 2024. gadā bija plānota vien 223.

Turpmākie izaicinājumi sociālo pakalpojumu jomā saistīti ar pakalpojumu kvalitātes un pieejamības stiprināšanu, lai ikvienam cilvēkam Latvijā tiktu nodrošināts nepieciešamais atbalsts neatkarīgi no dzīvesvietas vai individuālajām vajadzībām.

NAP2027 uzdevums [118] nosaka sociālā darba speciālistu un sociālo pakalpojumu sniedzēju motivācijas sistēmas pilnveidi un profesionālās kompetences stiprināšanu, specializācijas nostiprināšanu demogrāfijas tendencēm un iedzīvotāju vajadzībām atbilstošu inovatīvu, uz klienta vajadzībām balstītu sociālo pakalpojumu sniegšanai, kā arī to pieejamības nodrošināšanai reģionos. Uzdevuma īstenošanas mērķis ir nodrošināt, lai sociālo pakalpojumu sniedzēji un sociālie darbinieki būtu motivēti, profesionāli sagatavoti un spējīgi reaģēt uz mainīgajām sabiedrības vajadzībām.

Lai veicinātu pašvaldību sociālajos dienestos strādājošo sociālo darbinieku motivāciju strādāt profesijā un atbalstītu sociālo pakalpojumu sniegšanā iesaistītos darbiniekus, kā arī kompensētu ar papildu funkcijām saistīto pieaugošo darba apjomu valsts sociālās aprūpes centros, 2022. gadā tika nodrošināta mērķdotācija sociālajiem darbiniekiem un nodrošināts valsts atbalsts pašvaldībām ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniegšanā iesaistīto aprūpētāju atalgojuma paaugstināšanai.

Atbilstoši minimālās algas pieaugumam regulāri tiek pārskatīta atlīdzība personām, kuras sniedz asistenta un pavadona pakalpojumu personām ar invaliditāti un no 2022. gada 1. marta bāriņtiesas vai pašvaldības sociālā dienesta darbiniekiem, kuri iesaistīti atbalsta sniegšanā Ukrainas civiliedzīvotājiem, virsstundu darbu vai piemaksu par papildu darbu, pilnā apmērā sedz no valsts budžeta.

Vienlaicīgi sekmējot sociālo pakalpojumu sniegšanā un sociālajā darbā iesaistīto cilvēkresursu prasmju pilnveidi un piesaisti, tiek sniegts regulārs metodisks atbalsts pašvaldību sociālajiem dienestiem par aktuālajiem jautājumiem atbalsta nodrošināšanā gan Ukrainas civiliedzīvotājiem, gan atbalsta sniegšanā iedzīvotājiem energoresursu cenu kāpuma apstākļos, sagatavoti metodiskie materiāli un organizēti semināri un mācības sociālajiem

darbiniekiem un ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējiem.

Sniedzot atbalstu sociālā darba speciālistu profesionālās kompetences paaugstināšanai, tiek nodrošināta profesionālās kompetences pilnveide, metodiku izstrāde darbam ar dažādām klientu grupām, informatīvi izglītojošo pasākumu un sabiedrības izpratnes un informētības veicināšanas pasākumu īstenošana, izvērtējumu veikšana par sociālās jomas speciālistu pašvaldības iestādēs darba efektivitāti, kā arī supervīzijas nodrošināšana.

Lai arī tiek īstenoti dažādi atbalsta pasākumi, redzams, ka rādītājā - sociālo dienestu īpatsvars, kuri izpilda likumdošanā noteikto normu par minimālo sociālā darba speciālistu skaitu – strauja virzība uz mērķi nenotiek, indikatora vērtība svārstās ap bāzes vērtību. To ietekmē gan finansējuma trūkums pašvaldībās, gan attiecīgo sociālā darba profesionāļu ierobežota pieejamība, jo šajā profesijā ir augsta darba slodze un emocionālais stress, bet atalgojums nekonkurētspējīgs.

NAP2027 uzdevuma [119] ietvarā paredzēts sociālās politikas plānošanas, uzraudzības un novērtēšanas stiprināšana, uzlabojot datu vākšanu, digitalizēto datu apriti un savietojamību, pakalpojumu administrēšanu, kā arī analīzi pierādījumos balstītu lēmumu pieņemšanā sociālās politikas attīstībai un sociālo pakalpojumu administrēšanai.

Labklājības ministrija ar Eiropas Sociālā fonda Plus līdzfinansējuma atbalstu ir uzsākusi projekta "Izvērtējumi pierādījumos balstītas sociālās politikas pilnveidei" īstenošanu. Projekts tiek īstenots, lai risinātu izaicinājumus sociālajā politikā un pieņemtu pierādījumos balstītus lēmumus, politikas veidotājiem ir nepieciešams iegūt aizvien jaunu datu un pierādījumu bāzi, kas ir iegūta pētījumos, izvērtējumos un sabiedrības aptaujās. Projektā tiks vērsta uzmanība uz ģimenes un darba dzīves saskaņošanu un cilvēkkapitāla attīstību, veicot vismaz 15 izvērtējumus, kas saistīti ar dažādiem darba un ģimenes dzīves saskaņošanas, kā arī dzīves kvalitātes uzlabošanas aspektiem. Projekts tiks īstenots līdz 2029. gada 31. decembrim.

Uzsākta sociālo pakalpojumu digitalizēšana, īstenojot projektu "Labklājības nozares un pašvaldību sociālās sfēras platformas "DigiSoc" izstrāde un ieviešana". Projekta mērķis ir nodrošināt pašvaldību pakalpojumu digitālo transformāciju un atbalsta procesu centralizāciju, veicinot sadarbību ar valsts pārvaldes institūcijām. Projekta darbību rezultātā tiks izveidota vienota digitālā platforma "DigiSoc", lai modernizētu sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības sniegšanas procesus, paaugstinātu darbības efektivitāti un atvieglotu datu apmaiņu starp pašvaldību sociālajiem dienestiem, Labklājības ministriju un citiem valsts un pašvaldību partneriem.

NAP2027 uzdevums [120] paredz ģimeniskas vides veidošanu ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem, ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu tiesību aizstāvības un interešu pārstāvniecības, sniegtā atbalsta un pakalpojumu uzlabošana, kā arī atbalsta pakalpojumu pilnveide jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes, veicinot sociālo iekļaušanu. Īstenojot valsts apņemšanos ikvienam bērnam nodrošināt augšanu drošā, ģimeniskā un attīstošā vidē, pēdējos gados īstenoti vairāki pasākumi, lai pārveidotu ārpusģimenes aprūpes sistēmu un stiprinātu bērnu tiesību aizsardzību. Darbs vērsts uz to, lai bērns ne tikai saņemtu aprūpi, bet arī izjustu piederību, stabilitāti un atbalstu ceļā uz patstāvīgu dzīvi.

Līdz 2023. gada beigām 11 pašvaldībās ārpusģimenes aprūpē esošiem bērniem ir izveidoti 14 ģimeniskai videi pietuvināti aprūpes pakalpojumi un 1 jauniešu māja. Jaunie sociālo pakalpojumu sniedzēji var nodrošināt ģimeniskai videi pietuvinātu aprūpi 132 ārpusģimenes aprūpē esošiem bērniem. Lai arī valsts finansētie ilgstošas aprūpes pakalpojumi bērniem ar smagiem un ļoti smagiem funkcionāliem traucējumiem būtu pietuvināti ģimeniskai videi, ir uzsākta jaunu sociālo pakalpojumu sniegšanas vietu izveide 112 bērniem, paredzot, ka vienuviet dzīvos ne vairāk kā 12 bērni grupās līdz 4 bērniem.

Noteikti jauni atbalsta pasākumi bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem pēc pilngadības sasniegšanas, tostarp sociālā mentora pakalpojums līdz trim stundām nedēļā socializēšanās un patstāvības prasmju apguvei, pabalsts finanšu prasības apguvei un atbalsta grupas dažādu sociālo prasmju un iemaņu apguvei vienu reizi mēnesī.

Lai pilnveidotu starpinstitucionālo sadarbību tiek īstenoti izglītojoši praktiski pasākumi bāriņtiesu, sociālo dienestu un Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centru darbinieku sadarbības uzlabošanai un vienotas izpratnes veicināšanai. Bērnu aizsardzības centrs sniedz atbalstu bērnu ārpusģimenes aprūpes iestāžu speciālistiem kapacitātes stiprināšanai un bērnu vajadzību izprašanai, lai caur savu vajadzību un resursu apzināšanos pilnveidotu speciālistu kompetences darbam ar ārpusģimenes aprūpē nonākušiem bērniem.

Bērnu aizsardzības centrs īsteno ESF Plus projektu “Profesionālās kvalifikācijas pilnveide bērnu tiesību aizsardzības jautājumos un bērnu likumisko pārstāvju atbildības stiprināšana”, kura ietvaros ir sagatavota un apstiprināta profesionālās kompetences pilnveides programma bērnu tiesību aizsardzības jomā ārpusģimenes aprūpes iestāžu vadītājiem un ārpusģimenes aprūpes atbalsta centru darbiniekiem.

ESF+ projekta “Sociālo pakalpojumu kvalitātes un efektivitātes paaugstināšana” Latvijas plānošanas reģionos organizētas domnīcas par ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu kvalitāti, izaicinājumiem ārpusģimenes aprūpē un nepieciešamajiem risinājumiem pakalpojumu atbilstības kvalitatīva pakalpojuma standartam nodrošināšanai un izsludināts iepirkums “Ārpusģimenes aprūpes kvalitātes uzraudzības sistēmas apraksta izstrāde un aprobācija”, kura mērķis ir izstrādāt vienotu ārpusģimenes aprūpes standartu un detalizētas vadlīnijas ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanai.

Vienlaikus ārpusģimenes aprūpes kvalitātes uzlabošanai 2025. gada vasarā Latvijas plānošanas reģionos notika pasākumi ārpusģimenes aprūpē esošiem un bijušiem jauniešiem pieredzes un viedokļu apmaiņai par uzticības personas nozīmi viņu dzīvē, kā arī 2025. gadā tiks uzsāktas mācības bērnu aprūpes iestāžu darbiniekiem par emocionāli traumētu bērnu aprūpi, organizēta konference un meistarklase par ārpusģimenes aprūpes kvalitāti politikas veidotājiem un uzraudzības procesā iesaistītajiem.

Tā kā pēcadopcijas uzraudzībai ir ļoti būtiska loma adoptētā bērna labāko interešu aizsardzībā, pēcadopcijas uzraudzības uzlabošanai divu gadu pēcadopcijas uzraudzības termiņa vietā ir noteikts, ka bērna, kurš adoptēts uz ārvalstīm, pēcadopcijas uzraudzība ilgs līdz bērna 18 gadu vecumam.

Salīdzinot aizbildnībā un audžuģimenēs (ģimeniskā vidē) dzīvojošu bērnu īpatsvaru visu ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaitā, 2024.gada rādītājs 89.0 uzrāda kopumā pozitīvu tendenci pret bāzes gadu (2018. gadā rādītājs 87.7), tomēr attiecībā pret iepriekšējo gadu (2023. gada rādītājs 90.02; 2022.gada rādītājs 90.09) ir neliels, iepriekšējo gadu rādītāja pozitīvā pieauguma, kritums.

NAP2027 uzdevums [121] paredz nabadzības, materiālās nenodrošinātības un ienākumu nevienlīdzības mazināšanu, īpaši nabadzības riskam visvairāk pakļautajām iedzīvotāju grupām, un labvēlīgāku priekšnoteikumu radīšana materiālajai pietiekamībai nākotnes pensionāriem.

Lai nodrošinātu ikvienam iedzīvotājam cieņpilnus dzīves apstākļus un samazinātu nabadzības risku, īpaši senioriem, cilvēkiem ar invaliditāti un ģimenēm ar zemiem ienākumiem, īstenta vērienīga minimālo ienākumu reforma valsts un pašvaldību pabalstiem un pensijām - lielākā pēdējo desmit gadu laikā. Palielināts garantētais minimālais, maznodrošinātas mājsaimniecības un trūcīgas mājsaimniecības ienākumu apmērs, noteikts vienots tiesiskais regulējums mājokļa pabalsta nodrošināšanai. Minimālo ienākumu sliekšņu paaugstināšana no 2021. gada 1. janvāra bija vērienīgākās minimālo ienākumu izmaiņas pēdējo desmit gadu laikā, kas kopumā (valsts un pašvaldību pusē) radīja pozitīvu ietekmi uz vairāk kā 100 000 iedzīvotājiem ar zemiem un ļoti zemiem ienākumiem. Palielināts minimālās vecuma, invaliditātes un apgādnieka zaudējuma pensiju apmērs, paaugstināts valsts sociālā

nodrošinājuma pabalsta apmērs apgādnieka zaudējuma gadījumā, senioriem, personām ar invaliditāti un apbedīšanas pabalsts valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēja nāves gadījumā.

Tika īstenoti tādi pasākumi pensiju adekvātuma palielināšanai, kā pensiju indeksācija, kuras rezultātā vidējās pensijas apmērs pieauga par aptuveni 20%, ieviesta pakāpeniska piemaksu piešķiršana pie vecuma un invaliditātes pensijas, kas piešķirtas no 2012.gada, par apdrošināšanas stāžu, kas uzkrāts līdz 1995.gada 31.decembrim. Provizoriski tas ietekmē 38 tūkst. personu 2024. gadā, 87 tūkst. personu 2025. gadā un 145 tūkst. personu 2026. gadā.

Līdztekus vispārējiem atbalsta pasākumiem tika pārskatīti mājokļa pabalsta piešķiršanas nosacījumi, lai to varētu saņemt plašāks mājsaimniecību loks un lielāku atbalstu saņemtu nabadzības un/vai sociālās atstumtības riskam vairāk pakļautās mājsaimniecības - atsevišķi dzīvojošs pensionārs vai persona ar invaliditāti, vai mājsaimniecība, kurā ir tikai pensijas vecuma personas vai personas ar invaliditāti.

Pārskata periodā atcelts ierobežojums nodarbinātām personām saņemt valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu vecuma gadījumā, tādējādi sekmējot viņu materiālās situācijas uzlabošanu un iesaisti darba tirgū.

Lai mazinātu pārtikas un pamata materiālo nenodrošinātību, iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem ES fondu līdzfinansētu programmu ietvaros pārskata periodā tika nodrošināti pārtikas preču komplekti, higiēnas un saimniecības preču komplekti.

Personu informētība par sniegto atbalstu ir ļoti augsta, un atbalsts sniegts gandrīz visām potenciālajām mērķa grupas personām, kurām ir tiesības un kuras vēlējušās saņemt konkrēto atbalsta veidu. Pārtikas un pamata materiālās palīdzības atbalsts ir atvieglojis vistrucīgāko iedzīvotāju un mājsaimniecību budžeta slogu, palielinot iespēju nodrošināt citas pamatvajadzības. Pārskata periodā veiktās atbalsta saņēmēju aptaujas liecina par augstu visu veidu atbalsta komplektu izmantošanas lietderību un atbilstību atbalsta saņēmēju vajadzībām.

Pozitīvus rezultātus devuši arī izmēģinājuma projekti bezpajumtniecības mazināšanai, kuros cilvēkiem nodrošināts gan mājoklis, gan individuāli pielāgots sociālais un psiholoģiskais atbalsts. Projekta gaitā 92% dalībnieku saglabāja dzīvesvietu, kas apliecina šāda atbalsta efektivitāti un cilvēka cienīgas pieejas nozīmi sociālajā politikā.

No 2025. gada pensionāra ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamais minimums tiks paaugstināts no 500 uz 1 000 euro mēnesī. Līdz ar to aptuveni 93% vecuma pensiju saņēmēju nebūs jāmaksā iedzīvotāju ienākuma nodoklis.

Apskatot mērķa sasniegšanas progresu rādītājus, vērojama salīdzinoši pozitīva tendence. 2024.gadā materiālā nenodrošinātība ir sasniegusi zemāko rādītāju pēdējo 10 gadu laikā – no visiem iedzīvotājiem kopā 5,3 % bija dziļi materiāli un sociāli nenodrošināti (2015.gadā – 15,4%), nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju vidū attiecīgi 15,3% (2015.gadā – 38,3%).

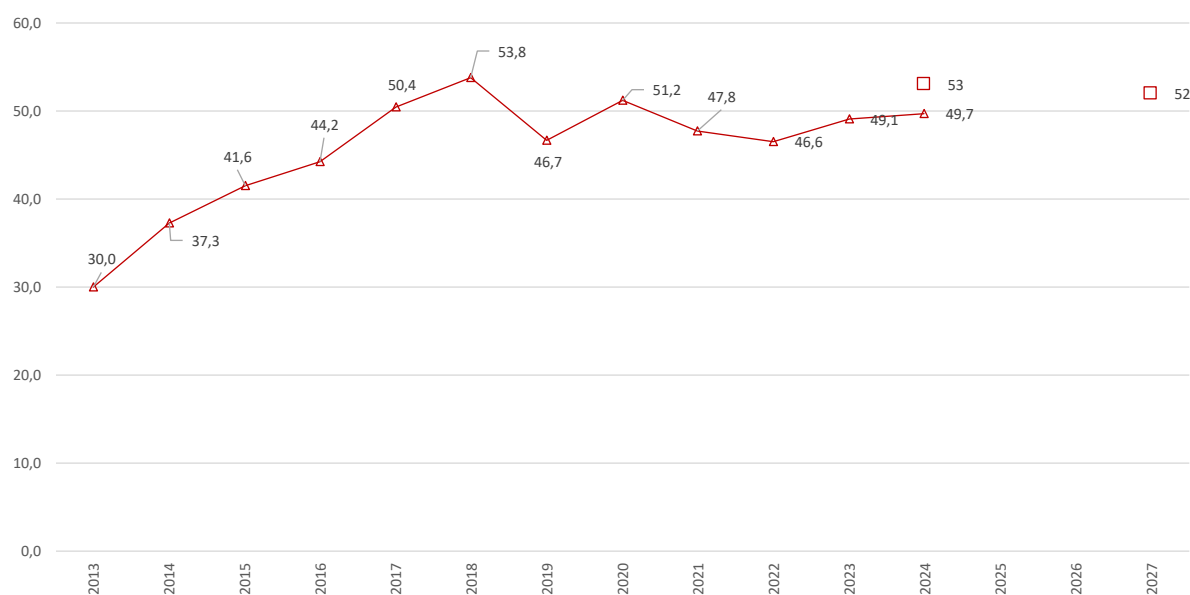
Nabadzības riska indeksa pēc sociālo transfertu saņemšanas (skatīt attēlu Nr.19) virzība uz noteikto mērķa vērtību atbilst plānotajam, esošā minimālo ienākumu atbalsta sistēma ir uzskatāma par taisnīgu, sociāli atbildīgu un ilgtspējīgu sistēmu, kas nodrošina regulāru minimālo ienākumu pieaugumu līdztekus pārējās sabiedrības ienākumu palielinājumam. Līdzīgi arī nabadzības riska indekss pensionāriem vecumā 65+ (skatīt attēlu Nr.20)- virzība uz noteikto mērķa vērtību atbilst plānotajam.

Attēls Nr.19. Nabadzības riska indekss pēc sociālo transfertu saņemšanas.

Datu avots: Eurostat

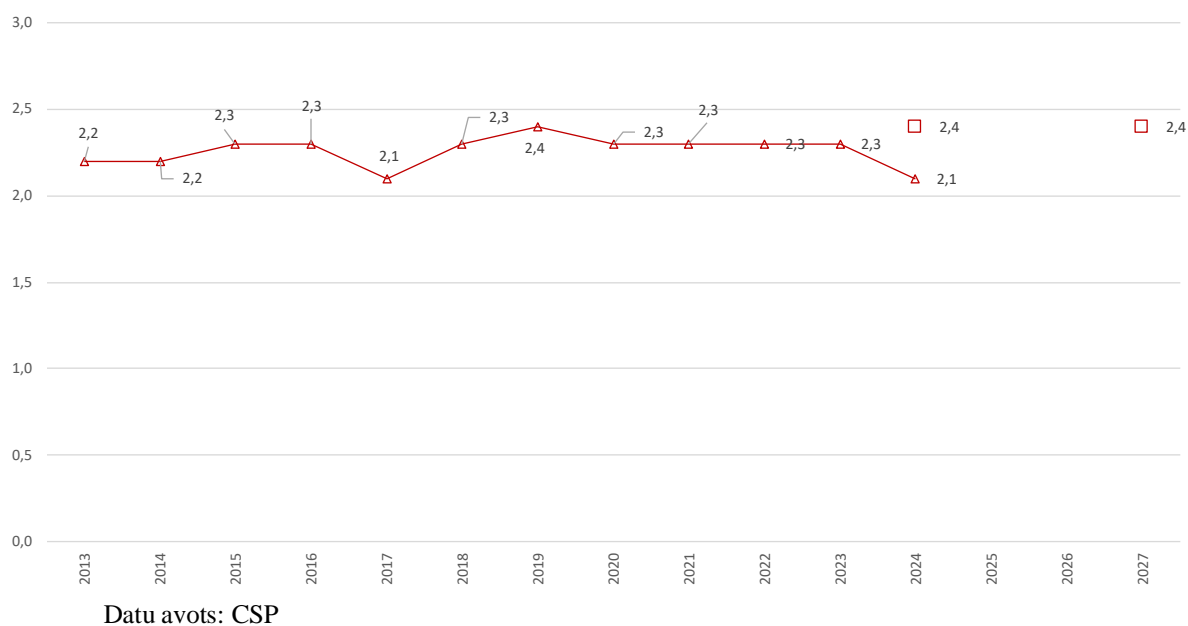
Attēls Nr.20. Nabadzības riska indekss pensionāriem vecumā (65+)

Datu avots: Eurostat

Savukārt indikatora – 1. decīļu grupas mājsaimniecību ekvivalento rīcībā esošo (neto) ienākumu kopsummas procentuālā daļa no visu mājsaimniecību ekvivalento rīcībā esošo (neto) ienākumu kopsummas (attēls Nr.21.) vērtība svārstās ap bāzes vērtību, un šobrīd virzība uz mērķi nenotiek.

Attēls Nr.21 1. decīļu grupas mājsaimniecību ekvivalento rīcībā esošo (neto) ienākumu kopsummas procentuālā daļa no visu mājsaimniecību ekvivalento rīcībā esošo (neto) ienākumu kopsummas.

Kopumā paveiktais liecina par virzību uz sociāli atbildīgu un iekļaujošu politiku, kuras mērķis ir ne tikai samazināt statistisko nabadzību, bet arī veidot sabiedrību, kurā ikviens jūtas drošs, piederīgs un cienīts.

NAP2027 uzdevums [122] paredz attīstību darbā ar jaunatni, tā nozīmes un pieejamības paplašināšanu, uzsverot atbalsta pieejamību un jauniešu iekļaušanos sabiedrībā.

Lai veicinātu jauniešu sekmīgu pāreju no bērna uz pieaugušā statusu un nodrošinātu viņu iekļaušanos sabiedrībā, valstī mērķtiecīgi stiprināta darba ar jaunatni sistēma un paplašināti jauniešiem pieejamie atbalsta mehānismi. Šo darbu raksturo gan plašs projektu klāsts, gan cieša sadarbība starp pašvaldībām, nevalstisko sektoru un valsts institūcijām.

Kopumā sniegts atbalsts 360 projektiem, kas veicina jauniešu iniciatīvu un līdzdalību sabiedriskajā dzīvē, lēmumu pieņemšanā un kopienu attīstībā. No tiem 169 projekti īstenoti pašvaldībās, bet 191 – biedrībās un nodibinājumos, nodrošinot plašu ģeogrāfisko un tematisko pārklājumu. Šie projekti palīdz jauniešiem apgūt pilsoniskās līdzdalības prasmes, gūt pirmo pieredzi projektos un sabiedriskajā darbā, kā arī stiprināt pārliecību par savu nozīmi sabiedrībā.

Svarīga platforma jaunatnes politikas veidošanā ir Jaunatnes konsultatīvā padome, 2021.–2025. gadā notikušas 15 sēdēs, nodrošinot dialogu starp jauniešiem, politikas veidotājiem un nevalstisko sektoru. Padome kļuvusi par nozīmīgu instrumentu, kas palīdz jauniešiem tieši ietekmēt lēmumus, kas saistīti ar viņu vajadzībām un iespējām.

Īpaša uzmanība pievērsta jauniešiem, kuri neiesaistās ne mācībās, ne nodarbinātībā (NEET grupa). Projekta “PROTI un DARI 2.0” ietvaros līdz 2024. gada beigām 267 jaunieši saņēmuši individuāli pielāgotu atbalstu, tostarp mentoru konsultācijas, prasmju attīstības iespējas un palīdzību atgriezties izglītībā vai darba tirgū. Projekts īstenots ar Eiropas Sociālā fonda Plus līdzfinansējumu un turpina nostiprināt atbalsta sistēmu, kas jauniešiem sniedz ne tikai īslaicīgu palīdzību, bet arī ceļu uz stabilitāti un pašapziņu, samazinot NEET jauniešu skaitu un veicinot viņu sociālo iekļaušanu.

Vienlaikus tiek attīstīti arī metodiskie un izglītojošie resursi darba ar jaunatni veicējiem, lai nodrošinātu vienmērīgi augstu pakalpojumu kvalitāti un pieejamību visā Latvijā. Tādējādi tiek veidota sistēma, kurā ikvienam jauniešim – neatkarīgi no dzīvesvietas, sociālā stāvokļa vai iepriekšējās pieredzes – ir iespēja saņemt atbalstu, attīstīt savus talantus un aktīvi līdzdarboties sabiedrībā.

Kopumā darbs ar jaunatni kļūst arvien iekļaujošāks, pieejamāks un jēgpilnāks, nodrošinot jauniešiem iespēju augt par atbildīgiem, līdzdalīgiem un sabiedrībai nozīmīgiem cilvēkiem.

Secinājumi:

- Minimālo ienākumu un pensiju reformas ir uzlabojušas ienākumu drošību, taču ienākumu nevienlīdzības mazināšanā progress nav būtisks – zemāko ienākumu grupu īpatsvars kopējos ienākumos būtiski nepieaug.
- Senioru un personu ar invaliditāti nabadzības risks joprojām ir augsts– nepieciešama mērķētu atbalsta risinājumu kombinācija tieši zemāko pensiju saņēmējiem, īpaši vientuļiem senioriem un senioriem ar invaliditāti, sasaistot to ar mājokļa izmaksu slogu un aprūpes pieejamību.
- Redzama sabiedrībā balstītu pakalpojumu attīstība, tomēr būtiski ir uzturēt to kvalitāti un ilgtspēju, vienmērīgu pieejamību, personāla kapacitāti un finansējumu visos reģionos, lai pakalpojumi reāli nodrošinātu neatkarīgu dzīvi un atslogotu ģimenes aprūpētājus.
- Cilvēkresursu krīze sociālajā darbā ir kritiska —bez mērķētas personāla piesaistes un noturēšanas politikas (atalgojums, karjeras ceļi, supervīzijas, specializācija, administratīvā sloga mazināšana, reģionālie stimuli) pakalpojumu pieejamības un kvalitātes uzlabojumi būs ierobežoti.
- Atbalsts ārpusģimenes aprūpei pieaug, tomēr nepieciešams nostiprināt sniegto pakalpojumu kvalitātes uzraudzību, uzticības personas/mentora pieejamību, kā arī stabilu mājokļa, izglītības un nodarbinātības atbalsta “pārejas ceļu” jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes.
- Īstenotā digitalizācija un pierādījumos balstīta plānošana ir stratēģiski nozīmīga, lai nodrošinātu efektīvu pārvaldību, datu savietojamību un savlaicīgu politikas korekciju.

Priekšlikumi:

- Turpināt attīstīt sociālo pakalpojumu pieejamību visos valsts reģionos, ievērojot vienotus kvalitātes standartus.
- Attīstīt atbalstītās nodarbinātības programmas un nostiprināt asistentu un aprūpētāju sistēmu, nodrošinot taisnīgu un ilgtspējīgu atalgojumu.
- Attīstīt integrētu aprūpes pieeju, nodrošinot ciešu un sistemātisku sadarbību starp veselības aprūpes institūcijām un sociālo pakalpojumu sniedzējiem vienota aprūpes modeļa ietvaros.
- Īpaša uzmanība jāpievērš inovatīvu sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu attīstībai un multidisciplināru speciālistu komandu pieejamībai cilvēkiem ar kompleksām vajadzībām.
- Atbilstoši ekonomiskajām izmaiņām turpināt aktualizēt un pārskatīt pabalstu un nodokļu sistēmu, fokusējoties uz konkrētām mērķa grupām un to vajadzībām, sniedzot mērķētu atbalstu.
- Veidot sistēmu, kas veicina pāreju no pabalstiem uz iedzīvotāju aktīvu iesaisti darba tirgū, aktivizējot ekonomiski neaktīvos iedzīvotājus. Palielināt ilgstošo bezdarbnieku un citu nelabvēlīgākā situācijā esošo bezdarbnieku grupu iesaisti aktīvās darba tirgus politikas pasākumos, tajā skaitā pieaugušo izglītībā un mērķētos darba algu subsīdiju pasākumos, un attīstīt sociālo uzņēmējdarbību.

Prioritāte "Zināšanas un prasmes personības un valsts izaugsmei"

Rīcības virziens "Zinātne sabiedrības attīstībai, tautsaimniecības izaugsmei un drošībai"

Nacionālais attīstības plāns 2027. gadam (NAP2027) akcentē, ka globālās tendences, Eiropas un Latvijas stratēģiskie attīstības mērķi nosaka nepieciešamību veikt būtiskas investīcijas un reformas, lai veidotu efektīvu, inovatīvu zināšanu ekonomiku. Zināšanu ekonomikas attīstība ir būtisks priekšnosacījums zinošas, iekļaujošas un radošas sabiedrības veidošanai, kā arī valsts konkurētspējai un drošībai. Pasaules līderpozīcijās esošās valstis mērķtiecīgi investē pētniecībā un attīstībā (P&A), kas ir pamatā inovācijās balstītai izaugsmei, bet Latvijā P&A izdevumu apjoms joprojām ir viens no zemākajiem Eiropas Savienībā, ierobežojot spēju nodrošināt nepieciešamo zināšanu apjomu un tā pārnesi izglītībā un tautsaimniecībā.

Latvijas izglītības sistēma tiek stiprināta visos līmeņos, sākot ar pirmsskolas izglītības kvalitātes nodrošināšanu, skolu tīkla efektivitātes sekmēšanu un mācību vides modernizāciju, līdz izcilu pedagogu sagatavošanai, piesaistei un noturēšanai, īpašu uzmanību veltot STEM/STEAM jomām. Pedagogu atalgojuma palielināšana un profesijas prestiža celšana ir būtiski priekšnosacījumi, lai nodrošinātu motivētus un profesionālus mācībspēkus vispārējā, profesionālajā un augstākajā izglītībā. Skolēnu mācību sasniegumu uzlabošana lasīšanā, matemātikā un dabaszinātnēs, izglītības individualizācija un digitālo prasmju attīstība ir nozīmīgi virzieni, lai sekmētu jauniešu sagatavotību nākotnes ekonomikai.

Profesionālās izglītības iestādes tiek veidotas par nozaru izcilības un inovācijas centriem, piedāvājot elastīgas, darba vidē balstītas programmas, attīstot modulārās pieejas, kā arī stiprinot sadarbību ar darba devējiem. Pieaugušo izglītībā tiek paplašināta mūžizglītības pieejamība un uzsvērta digitālo prasmju apguve visos vecuma posmos, lai veicinātu konkurētspēju darba tirgū un personisko izaugsmi.

Zinātnes jomā tiek īstenoti pasākumi zinātniskā personāla un jauno doktoru skaita palielināšanai, doktorantūras un pēcdoktorantūras atbalsta mehānismu pilnveidei, kā arī Latvijas pētnieku iesaistei starptautiskās sadarbības tīklos. Īpašs uzsvars ir likts uz starptautiski atzītu zinātnisko publikāciju un to citējamības pieaugumu, kas stiprina Latvijas zinātnes izcilību un starptautisko reputāciju. Pētniecības un inovācijas pārvaldības uzlabošana, P&A finansējuma palielināšana gan no publiskajiem, gan privātajiem līdzekļiem, kā arī ciešāka sadarbība starp zinātni un uzņēmējdarbību ir būtiski elementi, lai veicinātu zināšanu pārnesi uz tautsaimniecību, īpaši augstas pievienotās vērtības nozarēs un viedās specializācijas jomās.

NAP2027 arī uzsver izglītības un nacionālās drošības ciešo saistību – izglītota sabiedrība ir labāk sagatavota risināt drošības izaicinājumus; tas iespējams, veicināt kritisko domāšanu, informētību un pilsonisko līdzdalību, kas ir būtiski valsts stabilitātei un attīstībai. Tādējādi investīcijas izglītībā un zinātnē vienlaikus stiprina gan tautsaimniecības ilgtspēju, gan sabiedrības drošumspēju. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atspoguļots tabulā Nr.7.

Tabula Nr.7.

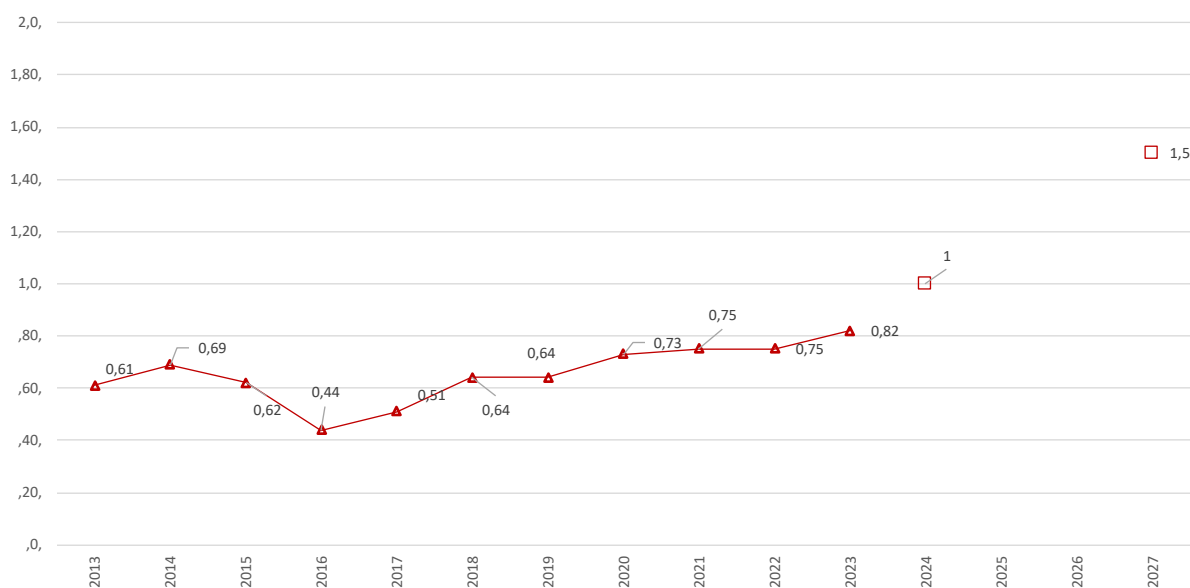
Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[133] Nodarbinātā zinātniskā personāla īpatsvars no kopējā nodarbināto skaita (pilna laika slodzēs), %	0,62 (2018)	0,79 (2024)	0,8	1,0	
[134] Jauno doktoru īpatsvars (skaits uz 1000 iedzīvotājiem) no	0,236 (2017)	0,3 (2023)	0,35	0,5	

25-34 gadus veciem iedzīvotājiem, %					
[135] Finansējuma īpatsvars pētniecībai un attīstībai, % no IKP	0,63 (2018)	0,82 (2023)	1	1,5	
[136] Starptautiskās citējamības datubāzē "Scopus" iekļauto Latvijas autoru zinātnisko publikāciju skaits gadā	2376 (2017)	3449 (2024)	2688	3000	
[137] Starptautiskās citējamības datubāzes "Scopus" publikāciju īpatsvars, kuras iekļautas starp 10% nozares citētāko pasaules publikāciju, no visām Latvijas autoru publikācijām, %	9,7 (2017)	11,5 (2024)	12,4	15	
[138] Uzņēmumu finansējums P&A aktivitātēm valsts sektorā un augstākās izglītības sektorā, % no visa P&A finansējuma valsts sektorā un augstākās izglītības sektorā	6,1 (2018)	9,14 (2023)	8	10	

NAP uzdevums [139] ir vērsts uz **pētniecības cilvēkresursu piesaisti un kapacitātes celšanu**, paredzot doktorantu skaita un finansējuma palielināšanu, pēcdoktorantūras programmu īstenošanu, ārvalstu un diasporas pētnieku piesaisti, Latvijas talantu atbalstu labākajās ārvalstu universitātēs, kā arī plašāku iesaisti starptautiskajā sadarbībā, īpaši viedās specializācijas prioritārajās nozarēs. Zinātniskā personāla īpatsvara pieaugums no kopējā nodarbināto skaita ļauj novērtēt uzdevuma izpildes progresu cilvēkresursu jomā zinātnē. 2024. gadā šis rādītājs sasniedza 0,79%, pārsniedzot bāzes gada (2018) vērtību 0,62% un virzoties uz 2024. gada mērķi 0,8%. Pieauguma temps atspoguļo pozitīvu tendenci, kaut arī absolūtais līmenis joprojām atpaliek no NAP mērķiem. Šo pieaugumu sekmējuši strukturālie uzlabojumi akadēmisko amatu dinamikā un neliels finansējuma pieaugums P&A, lai gan finansējuma līmenis joprojām ir nepietiekams. Jauno doktoru īpatsvara pieaugums 25-34 gadus vecu iedzīvotāju grupā raksturo uzdevuma mērķi attiecībā uz jauno pētnieku sagatavošanu un zinātnes ataudzes nodrošināšanu. 2022.-2023. gadā rādītājs pieauga līdz 0,3%, pārsniedzot bāzes gada (2021) vērtību 0,236%, taču vēl nesasniedzot 2024. gada mērķi 0,35%. Latvija būtiski atpaliek no Baltijas kaimiņvalstīm un ES vidējā līmeņa, kas norāda uz strukturālu izaicinājumu. Jāņem vērā, ka jaunā doktorantūras modeļa ietekme būs redzama tikai vidējā/ilgtermiņā (pirmie absolventi, 2028. gadā), līdz ar to īstermiņā rezultāti vēl nav pietiekami. Kopumā indikatori atspoguļo, ka uzdevumā ietvertie pasākumi jau sniedz daļēju rezultātu: ir panākts zinātniskā personāla īpatsvara būtisks pieaugums un uzsākta jauno doktoru īpatsvara uzlabošanās. Tomēr vēl nepieciešams būtisks progress doktoru sagatavošanā, kur uzdevuma ietekme sagaidāma tikai ilgtermiņā, un ir būtiski turpināt atbalsta instrumentu pilnveidi un resursu piesaisti, lai nodrošinātu stabilu cilvēkresursu bāzi zinātnē un inovācijās.

NAP uzdevums [140] paredz **trīs pilāru finansēšanas modeļa efektīvu ieviešanu augstākajā izglītībā un zinātnē**, izveidojot stratēģiski nozīmīgas valsts pētījumu un tirgus orientētas pētniecības programmas, īpaši koncentrējoties uz viedās specializācijas jomām. Šāda pieeja veicina ciešāku publiskā un privātā sektora sadarbību un uz rezultātiem balstītu finansējumu. Tāds indikators kā P&A finansējuma īpatsvara no IKP pieaugums raksturo uzdevuma izpildes progresu finanšu nodrošinājuma aspektā. 2023. gadā P&A finansējuma īpatsvars sasniedza 0,82% no IKP, pārsniedzot bāzes gada (2018) līmeni 0,63%, bet vēl nesasniedzot 2024. gada mērķa vērtību 1% (skatīt 22.attēlu).

22.attēls P&A finansējuma īpatsvars no IKP, %

Datu avots: Eurostat

Pieaugumu veicināja stabils publiskā un privātā sektora ieguldījumu kāpums, tomēr privātā sektora investīcijas nav augušas pietiekami strauji, lai nodrošinātu izvirzīto mērķu sasniegšanu. Pēc CSP provizoriskiem datiem šis rādītājs 2024.gadā ir 0,92%, kas ir bijis izaugsmes tempa kāpums, taču joprojām nepietiekams NAP2027 mērķa sasniegšanai. Šī situācija atbilst arī Eiropas Savienībā vērojāmām tendencēm un izaicinājumiem, kas noteic, ka nepieciešama mērķtiecīga politika, lai stimulētu uzņēmēju līdzdalību pētniecības finansēšanā. Latvijas autoru zinātnisko publikāciju skaita pieaugums datubāzē "Scopus" atspoguļo zinātniskās darbības intensitātes un kvalitātes dinamiku. 2024. gadā šis skaits sasniedza 3449 publikāciju, būtiski pārsniedzot gan bāzes gada (2021) vērtību 2376, gan 2024. gada mērķa vērtību 2688. Šī izaugsme liecina par Latvijas zinātnieku aktīvāku iesaisti starptautiskajā zinātnes apritē un orientāciju uz starptautiski redzamiem rezultātiem. Tas norāda, ka uzdevuma ietvaros veiktie pasākumi sekmīgi veicina zinātnisko izcilību un redzamību globālajā pētniecības telpā. Kopumā indikatori rāda, ka uzdevums veicina gan publiskā un privātā sektora sadarbību pētniecībā, gan zinātnisko rezultātu starptautisko atpazīstamību. Tomēr izdevumu līmenis P&A vēl nav pietiekams, lai sasniegtu NAP noteiktos mērķus, jo īpaši privātā sektora iesaistes jomā, savukārt publikāciju skaita rādītājs jau ievērojami pārsniedz plānotās vērtības, apliecinot progresu kvalitātes un produktivitātes dimensijā.

NAP uzdevums [141] paredz pētniecības un inovācijas investīciju efektīvu koordinēšanu un pārvaldību, tostarp birokrātijas mazināšanu, atbalsta programmu koncentrēšanu vienā kompetentā institūcijā un P&A pārvaldības kompetences stiprināšanu gan atbildīgajās institūcijās, gan pašās zinātniskajās institūcijās. Mērķis ir uzlabot P&A pārvaldības efektivitāti, kas ir priekšnoteikums tam, lai Latvija spētu izmantot pieejamos resursus pēc iespējas rezultatīvāk un mērķtiecīgāk. P&A finansējuma īpatsvara no IKP pieaugums atspoguļo uzdevuma rezultātu finanšu izteiksmē: vai Latvija investē pietiekami, lai attīstītu zināšanu ietilpīgu ekonomiku. Līdz 2023. gadam rādītājs pieaudzis līdz 0,82% no IKP, tādējādi redzams pozitīvs progress, bet arī atpazīstība no izvirzītā mērķa, īpaši attiecībā uz privātā sektora ieguldījumu tempā, kas joprojām ir nepietiekams. Šī rādītāja dinamika parāda, ka uzdevumā paredzētā P&A pārvaldības efektivizācija un birokrātijas samazināšana varētu būt daļēji sekmīga, bet vēl nav devusi nepieciešamo izrāvienu, lai pilnībā sasniegtu NAP noteikto finansējuma mērķi. Tas arī norāda, ka, lai gan publiskā sektora ieguldījumu kāpums ir noticis, privātā sektora aktivizēšana un investīciju piesaiste joprojām ir būtisks

izaicinājums, kas varētu tikt risināts, vēl pilnveidojot pārvaldības struktūras un atbalsta mehānismus. Kopumā indikatora vērtība apstiprina daļēju progresu, bet vienlaikus signalizē par nepieciešamību turpināt P&A pārvaldības stiprināšanu, koncentrēšanu un vienkāršošanu, lai sasniegtu mērķa līmeni un piesaistītu būtiskāku privātā sektora līdzdalību pētniecības finansēšanā.

NAP uzdevums [142] paredz valsts un pašvaldību institūciju, kā arī publisko personu kapitālsabiedrību P&A stratēģiskās plānošanas un analītiskās kapacitātes stiprināšanu, ar mērķi nodrošināt šajās institūcijās līderību pētniecības un inovāciju pasūtīšanā un ieviešanā, īpaši attiecībā uz eksportspējīgu produktu un pakalpojumu radīšanu un ieviešanu. Uzdevums tieši saistās ar valsts pārvaldes un publiskā sektora nozīmes palielināšanu inovāciju ekosistēmā. Vērtējot kopējo finansējuma pieaugumu P&A attiecībā pret IKP, kas 2023. gadā sasniedza 0,82%, jāsecina, ka tas liecina par kopumā pozitīvu virzību, bet arī nepietiekamu dinamiku, īpaši privātā sektora ieguldījumu ziņā, kas joprojām pieaug pārāk lēni. Analizējot uzņēmumu finansējuma īpatsvaru P&A aktivitātēm valsts un augstākās izglītības sektorā, redzams būtisks progress, no 6,1% 2018. gadā līdz 9,14% 2023. gadā, pārsniedzot gan bāzes vērtību (6,1%), gan 2024. gada mērķi (8%). Tas liecina, ka publiskā sektora institūciju un zinātnisko institūciju sadarbības kvalitāte ar uzņēmumiem ir uzlabojusies, un uzņēmumu gatavība investēt sadarbībā ar valsts sektoru ir augusi. Kopumā šie indikatori apliecina, ka uzdevumā izvirzītais mērķis, stiprināt publisko institūciju kapacitāti un lomu P&A un inovāciju vadībā, ir bijis daļēji sasniegts. Uzņēmumu finansējums P&A aktivitātēm valsts sektorā ir pieaudzis un pārsniedz plānoto līmeni, tomēr kopējais P&A finansējuma īpatsvars no IKP vēl nesasniedz mērķi, kas norāda uz nepieciešamību arī turpmāk stiprināt publiskā sektora institūciju stratēģisko lomu pētniecības pasūtījumos un inovāciju veicināšanā, vienlaikus veicinot plašāku privātā sektora iesaisti.

NAP uzdevums [143] ir vērsts uz zinātnes izcilības stiprināšanu, attīstot un koplietojot nacionālas nozīmes pētniecības infrastruktūru, kā arī stratēģiski iesaistoties starptautiskās pētniecības un inovāciju iniciatīvās, iesaistot arī diasporas zinātniekus. Mērķis ir uzlabot Latvijas P&A sistēmas konkurētspēju un starptautisko atvērtību, vienlaikus risinot sabiedrības izaicinājumus. Finansējuma īpatsvars pētniecībai un attīstībai izteic kopējo finansējuma pieaugumu P&A kā īpatsvaru no IKP. Līdz 2023. gadam šis īpatsvars vēl nesasniedz 2024. gada mērķa vērtību (1% no IKP), norādot, ka finansējuma apjoms nav pietiekams, lai pilnvērtīgi atbalstītu pētniecības infrastruktūras modernizāciju un plašu starptautisko iesaisti. Attīstība galvenokārt balstīta uz publiskā sektora ieguldījumu, kamēr privātā sektora ieguldījumu pieauguma temps ir nepietiekams. Starptautiskās citējamības datubāzes Scopus publikāciju īpatsvars, kuras iekļautas starp 10 % nozares citētāko pasaules publikāciju, no visām Latvijas autoru publikācijām vērtē starptautisko ietekmi, proti, to Latvijas autoru publikāciju īpatsvaru, kas iekļautas starp 10% citētāko pasaules publikāciju konkrētajā nozarē. 2024. gadā tas sasniedza 11,5%, kas pārsniedz bāzes gada (2017. gada) vērtību 9,7%, bet vēl nesasniedz 2024. gada mērķi (12,4%). Tas apliecina pakāpenisku, bet nepietiekamu uzlabojumu Latvijas zinātnes starptautiskajā izcilībā. Kopumā indikatoru dinamika atspoguļo daļēju uzdevuma izpildi: ir skaidri redzams pieaugums gan P&A finansējumā, gan augsti citējamu publikāciju īpatsvarā, tomēr šie pieaugumi vēl neatbilst izvirzītajiem mērķiem. Tas liecina, ka zinātnes izcilības stiprināšanai un starptautiskās atpazīstamības veicināšanai nepieciešami turpmāki ieguldījumi, īpaši privātā sektora finansējuma piesaiste un pētniecības kvalitātes uzlabošana. Starptautiskā iesaiste un augsta līmeņa publikāciju īpatsvara kāpums ir būtiski, lai Latvija nostiprinātu savu vietu globālajā zinātnes telpā.

NAP uzdevums [144] paredz publiskajā sektorā radīto zināšanu pārnesi mazajiem uzņēmumiem, sociālajiem uzņēmumiem, sabiedriskajām organizācijām un radošajām industrijām, īpaši veicinot atvērto datubāzu pieejamību un izmantošanu. Tādējādi tas ir vērsts uz zināšanu un inovāciju potenciāla nodošanu praksē plašākam

ekonomikas dalībnieku lokam. Uzņēmumu finansējums P&A aktivitātēm valsts sektorā un augstākās izglītības sektorā sniedz iespēju izvērtēt, cik lielā mērā šī sadarbība veidojas praksē: tas mēra uzņēmumu finansējumu P&A aktivitātēm valsts un augstākās izglītības sektorā, kas atklāj uzņēmumu gatavību sadarboties un investēt publiskajā zinātnē. Rādītājs ir būtisks ANO Ilgtspējīgas attīstības 9. mērķa kontekstā (inovācijas un ilgtspējīga industrializācija). Dinamika ir pozitīva - 2023. gadā finansējuma īpatsvars sasniedza 9,14%, pārsniedzot gan bāzes gada (2018. gada) līmeni (6,1%), gan 2024. gada mērķi (8%). Tas norāda uz strauju izaugsmi un pozitīvu tendenci uzņēmumu iesaistē sadarbībā ar zinātniskajām institūcijām. Indikatora vērtība liecina, ka NAP uzdevuma īstenošanā jau ir sasniegts mērķis - uzņēmumu finansējums P&A aktivitātēm pieaug ātrāk nekā plānots, un tas liecina par publisko zināšanu pievilcību privātajam sektoram. Tajā pašā laikā faktiskā zināšanu pārneses kvalitāte un atvērtu datu izmantošana mazajiem uzņēmumiem un radošajām nozarēm būs atkarīga no tā, cik pieejami, praktiski pielietojami un saprotami šie resursi būs dažādu nozaru dalībniekiem. Tādēļ, neskatoties uz augstu indikatora rādītāju, turpmāk svarīgi nodrošināt, lai šī sadarbība aptvertu arī mazos un sociālos uzņēmumus, kā arī radošo industriju pārstāvjus.

Secinājumi:

Vērojams progress cilvēkresursu piesaistē, zinātniskās produktivitātes pieaugumā un publiskā sektora kapacitātes stiprināšanā, īpaši publikāciju skaita, uzņēmumu līdzfinansējuma un sadarbības rādītājos, no kuriem daļa jau pārsniedz plānotās vērtības.

Vienlaikus galvenais strukturālais ierobežojums saglabājas nepietiekams P&A finansējuma īpatsvars no IKP un pārāk lēns privātā sektora ieguldījumu kāpums, kas kavē doktorantu sagatavošanas, zinātnes izcilības un infrastruktūras mērķu pilnīgu sasniegšanu. Indikatori apliecina, ka uzdevumi ir daļēji izpildīti un sistēma virzās uz mērķu izpildi, taču izšķirošā ietekme, īpaši doktorantūras reformas un pārvaldības uzlabojumu gadījumā, sagaidāma tikai vidējā un ilgtermiņā.

Priekšlikumi:

- Vienoties par fiksētu, ikgadēju P&A finansējuma pieaugumu par vismaz 0,1 procentpunktu no IKP līdz 2027. gadam, vienlaikus konsekventi īstenojot trīs pīlāru modeli un sasaistot daļu P&A bāzes finansējuma pieauguma ar snieguma rādītājiem.
- Turpināt attīstīt mērķstipendijas un nozaru vai industriju doktorantūras līniju STEM un viedās specializācijas jomās, ar piesaisti starptautiskām pētniecības projektu grupām un pēcdoktorantūras karjeras trajektorijai.
- Tenūrprofesūras sistēmu ciešāk sasaistīt ar pieejamo finansējumu. Precizēt tenūrprofesūras karjeras ceļu, papildinot to ar snieguma un kvalitātes vērtējuma rezultātiem.
- Lai nodrošinātu zinātnes izcilības stiprināšanu, attīstot un koplietojot nacionālas nozīmes pētniecības infrastruktūru, kā arī stratēģiski iesaistoties starptautiskās pētniecības un inovāciju iniciatīvās, iesaistot arī diasporas zinātniekus, attīstīt nacionālus koplietošanas centrus ar atvērtas piekļuves politiku.
- Veikt ikgadēju augstskolu programmu portfeļa izvērtējumu, sasaistot to ar aktuālajiem darba tirgus indikatoriem un prognozēm.
- Attīstīt starpdisciplināro un modulāro programmu mērogošanas potenciālu, veidojot konsorciji starp augstskolām (arī starptautiski), ar kopīgiem mācību moduļu blokiem un dubultgrādu iegūšanas iespējām, kā to paredz NAP2027 starpdisciplināritātes mērķi.

Rīcības virziens "Kvalitatīva, pieejama, iekļaujoša izglītība"

Šī rīcības virziena viens no būtiskākajiem mērķiem ir pedagogu nodrošinājums un profesijas prestiža sekmēšana, ko paredzēts sasniegt, nodrošinot pedagogu ataudzi vispārējā, profesionālajā un augstākajā izglītībā, piesaistot un noturot jaunus un motivētus pedagogus, kā arī paaugstināt pedagogu atalgojumu un profesijas prestižu, radot konkurenci uz pedagogu amata vietām, jo motivēti un kvalitatīvi sagatavoti pedagogi ir izšķiroši izglītības kvalitātes celšanai.

Lai nodrošinātu izglītības iestāžu tīkla un resursu efektivitāti, kā NAP rīcības virziena mērķis ir izvirzīts kvalitatīva izglītību nodrošinoša un efektīva izglītības iestāžu tīkla izveide ar augstu mācību, studiju un zinātniskās darbības kvalitāti. Prioritāte piešķirama ar mācību procesu tieši saistītām izmaksām, nodrošinot arī atbilstošu materiāltehnisko bāzi zināšanu un prasmju attīstībai.

Lai uzlabotu augstākās izglītības kvalitāti, regulāri veikt augstākās izglītības iestāžu īstenoto studiju programmu un pētniecības darba snieguma novērtējumu, bet nepieciešamības gadījumā veikt programmu vai augstskolu apvienošanu vai slēgšanu zema snieguma gadījumā. Tāpat kā NAP rīcības virziena mērķis ir izvirzīts atbalstīt augstākās izglītības izcilības veidošanu, veicinot internacionalizāciju, resursu un programmu apvienošanu kopīgiem mērķiem un projektiem, uzlabojot augstskolu pārvaldību un sasaisti ar valsts pārvaldes, darba devēju un darba tirgus vajadzībām.

Izvirzītais mērķis attīstīt augstākās izglītības programmu pārvaldības sistēmu, paredzot starpdisciplināru un modulāru programmu ieviešanu, tostarp programmas, ļaus apgūt dažādas kompetences arī sadarbības augstskolās. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem iekļauts tabulā Nr.8.

Tabula Nr.8.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums
[149] 15 gadus vecu skolēnu īpatsvars ar augstiem/zemiem mācību sasniegumiem lasīšanā, matemātikā un dabaszinātnēs, %	1,5/9,2 (2018)	1,7/10,6 (2022)	3,75/7	6/5	
[150] Skolēnu skaits uz vienu pedagoga slodzi (ISCED 1-3 līmenī), skaits	10,6 (2017)	11,9 (2023)	11,5	12	
[151] Vidējās un augstākās izglītības iestāžu nesenu (pirms viena-trim gadiem) absolventu (20-34 gadu vecumā) nodarbinātības līmenis, %	84,1% (2018)	76,9% (2024)	86	88	

NAP uzdevums [152] paredz pirmsskolas izglītības kvalitātes nodrošināšanu visiem attiecīgā vecuma bērniem, kā arī darba vides un infrastruktūras atjaunošanu un sakārtošanu. Tā būtība ir radīt labvēlīgu un iekļaujošu vidi pašiem mazākajiem bērniem, nodrošinot vienlīdzīgas iespējas izglītības sākumposmā neatkarīgi no ģeogrāfiskās atrašanās vietas vai ģimenes sociāli ekonomiskā stāvokļa. Kvalitatīva pirmsskolas izglītība ir pamats tālākajai izglītībai un sociālajai integrācijai. Šobrīd indikators šī uzdevuma izpildes novērtēšanai vēl nav izveidots, un paredzēts to izstrādāt izglītības kvalitātes monitoringa sistēmas ietvaros. Tādēļ pagaidām nav iespējams kvantitatīvi izvērtēt progresu vai rezultātus, tomēr tas apliecina, ka šis uzdevums ir iekļauts stratēģiskajā plānā un monitoringā tiks iekļauts kā būtisks rādītājs nākotnē. Tas nozīmē, ka uzdevums jau ir noteikts kā prioritārs virziens, bet indikatora trūkums vēl liedz detalizēti izvērtēt tā izpildes efektivitāti šobrīd. Līdz ar indikatora

izstrādi nākotnē būs iespējams iegūt datus, kas sniegs skaidru priekšstatu par pirmsskolas izglītības kvalitātes nodrošināšanas progresu visā valstī.

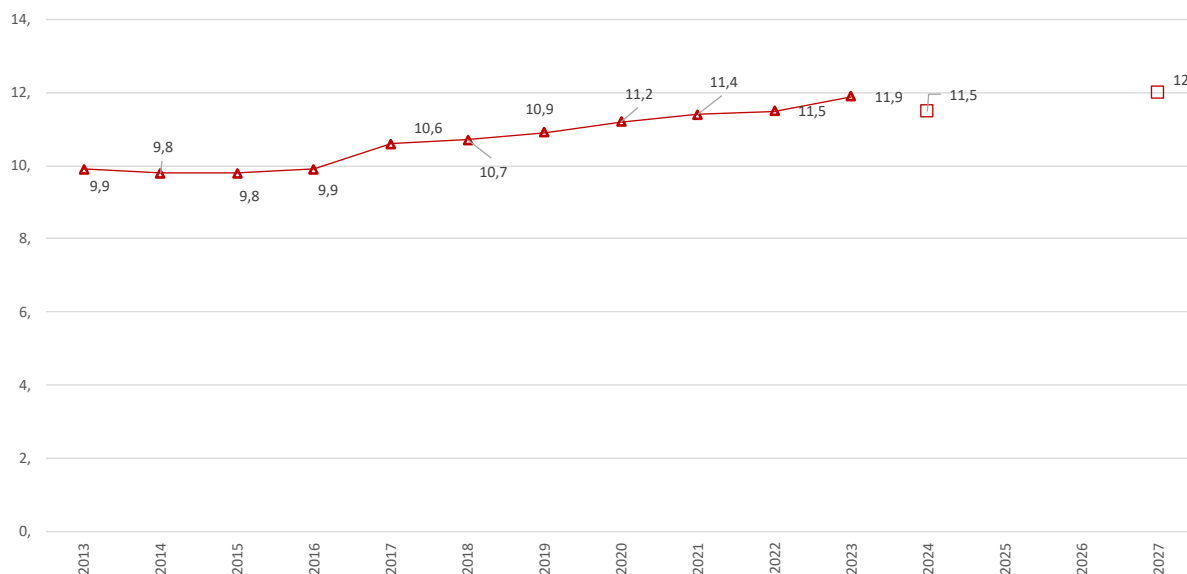
NAP uzdevums [153] paredz jaunā mācību satura un pieejas kvalitatīvu ieviešanu vispārējā izglītībā, akcentējot uzņēmējspējas, digitālo prasmju, ilgtspējīgas attīstības izglītības un nākotnes prasmju (radošums, elastība, spēja pielāgoties) apguvi. Uzdevums ietver arī STEM/STEAM prasmju attīstību, mācību vides uzlabošanu (tostarp digitālu risinājumu ieviešanu), individualizāciju, talantu atbalstu, kvalitatīvu interešu izglītību, karjeras izglītību un ciešāku sadarbību ar vecākiem un citiem partneriem. Tādējādi uzdevums tiecas visaptveroši uzlabot mācību procesu un sagatavot skolēnus darbam nākotnes ekonomikā. 15 gadus vecu skolēnu īpatsvars ar augstiem un zemiem mācību sasniegumiem lasīšanā, matemātikā un dabaszinātnēs tieši atspoguļo uzdevuma mērķi veicināt izglītības kvalitāti un vienlīdzīgas iespējas. OECD PISA 2022. gada dati liecina, ka skolēnu ar augstiem sasniegumiem īpatsvars ir nedaudz pieaudzis (no 1,5% līdz 1,7%), taču skolēnu ar zemiem sasniegumiem īpatsvars ir pieaudzis vēl straujāk, līdz 10,6%, kas pārsniedz bāzes gada (2021) vērtību 9,2% un ir ievērojami virs 2024. gada mērķa 7%. Šie rezultāti norāda uz uzdevuma daļēju izpildi: skolēnu ar augstiem sasniegumiem īpatsvars pieaug lēni, bet vienlaikus pieaug arī skolēnu ar zemiem sasniegumiem īpatsvars, kas norāda uz palielinātu rezultātu polarizāciju. Tas liecina, ka jaunā mācību satura ieviešana un citi pasākumi (talantu attīstība, individualizācija, skolotāju atbalsts, digitālās iespējas) vēl nav pietiekami efektīvi, lai uzlabotu kopējo izglītības rezultātu izlīdzināšanu un mazinātu atšķirības starp skolēniem. Indikators vērtība skaidro, ka uzdevuma virziens ir pareizs, bet progresu kavē vairāki ietekmējošie faktori, mācību vides kvalitāte, skolotāju resursu pieejamība un izglītības sistēmas spēja pielāgoties jauniem izaicinājumiem. Tas uzsver nepieciešamību turpināt un stiprināt uzdevumā paredzētos pasākumus, lai ne tikai atbalstītu talantīgākos skolēnus, bet arī samazinātu zemāko prasmju līmeņa skolēnu īpatsvaru.

NAP uzdevums[154] paredz izcilu pedagogu sagatavošanu, piesaisti, noturēšanu un profesionālo pilnveidi, īpašu uzmanību pievēršot STEM nozaru pedagogu un mācībspēku piesaistei, noturēšanai un kvalifikācijas paaugstināšanai, kā arī pedagogu atalgojuma palielināšanai. Uzdevuma būtība ir veicināt pedagogu kvalitāti un kapacitāti, jo pedagogi ir izšķiroši nozīmīgs faktors izglītības kvalitātes celšanai un skolēnu sasniegumu uzlabošanai. 15 gadus vecu skolēnu īpatsvars ar augstiem un zemiem mācību sasniegumiem lasīšanā, matemātikā un dabaszinātnēs tieši atspoguļo šī uzdevuma rezultātu ietekmi uz skolēnu sasniegumiem. OECD PISA 2022. gada dati liecina, ka skolēnu ar augstiem sasniegumiem īpatsvars ir nelielā pieaugumā (1,7% 2022. gadā, salīdzinot ar 1,5% 2021. gadā), taču skolēnu ar zemiem sasniegumiem īpatsvars ir pieaudzis pat straujāk. Šī situācija liecina par to, ka uzdevuma izpilde, lai arī virzīta uz skolotāju kvalitātes stiprināšanu un noturēšanu, pagaidām nav devusi būtisku efektu uz kopējiem skolēnu sasniegumiem. Jo īpaši STEM jomās, kur pedagogu trūkums un atalgojuma konkurētspēja joprojām ir izaicinājums, tas ierobežo iespējas uzlabot skolēnu sniegumu. Indikators vērtība atklāj, ka pedagogu piesaiste un profesionālā pilnveide vēl nav pietiekami plaša vai efektīva, lai strauji mazinātu skolēnu ar zemiem sasniegumiem īpatsvaru un vienlaikus būtiski audzētu skolēnu ar augstiem sasniegumiem daļu. Tādējādi indikatora dinamika norāda, ka uzdevuma virziens ir nozīmīgs un atbilstošs, bet sasniegtie rezultāti pagaidām ir nepietiekami un prasa turpmākus ieguldījumus pedagogu atbalstā, īpaši STEM jomās, lai veicinātu mācību rezultātu uzlabošanu un samazinātu izglītības rezultātu polarizāciju.

NAP uzdevums [155] paredz vispārējās izglītības iestāžu mācību procesa kvalitātes paaugstināšanu, īpaši ieviešot izglītības kvalitātes monitoringa sistēmu un prioritāri ieguldot tieši mācību procesā. Tāpat tas ietver skolu tīkla efektīvizēšanu un infrastruktūras modernizāciju, lai samazinātu administrēšanas un uzturēšanas izmaksas (tai skaitā energoefektivitātes uzlabojumus). Uzdevuma būtība ir nodrošināt kvalitatīvu un ilgtspējīgu izglītības vidi, optimāli izmantojot resursus un koncentrējoties uz mācību procesa

atbalstu. 15 gadus vecu skolēnu īpatsvars ar augstiem un zemiem mācību sasniegumiem lasīšanā, matemātikā un dabaszinātnēs atspoguļo izglītības procesa kvalitātes uzlabošanas pasākumu efektivitāti un dati liecina, ka uzdevumā paredzētie kvalitātes un efektivitātes pasākumi līdz šim vēl nav devuši gaidīto rezultātu izglītības rezultātu izlīdzināšanā un kopējā snieguma uzlabošanā, un izglītības rezultātu polarizācija turpina pieaugt. Savukārt tāds indikators kā skolēnu skaits uz vienu pedagoga slodzi paplašina izpratni par skolu tīkla efektivitāti un pedagoga darba noslodzi. 2023. gadā šis rādītājs sasniedza 11,9 skolēnus uz vienu pedagoga slodzi, kas ir pieaugums no bāzes gada (2021) vērtības 10,6 un pārsniedz 2024. gada mērķa vērtību 11,5 (skatīt 23.attēlu).

23.attēls. Skolēnu skaits uz vienu pedagoga slodzi

Datu avots: Eurostat

Tas norāda, ka uzdevumā paredzētā skolu tīkla optimizācija un resursu efektīvāka izmantošana jau dod rezultātus, uzlabojot darba slodzes efektivitāti. Abi indikatori kopā atklāj, ka uzdevums virzās pretī resursu efektivitātes mērķiem (ko apliecina skolēnu skaits uz pedagoga slodzi pieaugums), bet vēl nav sasniegts izglītības kvalitātes būtisks uzlabojums skolēnu mācību sasniegumos, jo polarizācija starp skolēniem ar augstiem un zemiem sasniegumiem pieaug. Tas nozīmē, ka turpmāk nepieciešams ne tikai optimizēt izmaksas un pedagoga slodzes, bet arī pastiprināt ieguldījumus mācību kvalitātē, pedagoga izaugsmē un mācību vides atbalstā, lai uzlabotu izglītības rezultātus visiem skolēniem.

NAP uzdevums [156] paredz augstskolu kā inovācijas centru stiprināšanu, veidojot tās par pasaules līmeņa zināšanu radīšanas, pārneses un gudras izaugsmes vietām. Tas ietver starptautiskiem standartiem atbilstošas doktorantūras studiju īstenošanu, publiskā sektora speciālistu sagatavošanu, ciešāku saikni ar uzņēmumiem un darba tirgu, atbalstu pētniecībā balstītām studijām un studiju vides modernizāciju, kā arī internacionalizācijas un nacionālo zināšanu partnerību stiprināšanu. Šī uzdevuma mērķis ir sagatavot konkurētspējīgus, labi izglītus speciālistus tautsaimniecības vajadzībām un sekmēt augstākās izglītības sasaisti ar inovācijām un tautsaimniecības attīstību. Vidējās un augstākās izglītības iestāžu nesenu (pirms viena-trim gadiem) absolventu nodarbinātības līmenis, tieši atspoguļo šī uzdevuma mērķi veicināt izglītības atbilstību darba tirgus prasībām. 2022. gadā nodarbinātības līmenis sasniedza 85,3%, kas ir augstākais līmenis pārskata periodā un tuvu 2024. gada mērķim 86%, pārsniedzot bāzes gada (2021) vērtību 84,1%. Tas norāda, ka uzdevumā paredzētās aktivitātes, īpaši studiju kvalitātes un atbilstības darba tirgum uzlabošana, dod pozitīvu rezultātu. Vienlaikus ir jāņem vērā, ka daļa profesionālās izglītības absolventu turpina izglītību, un tas ietekmē kopējo nodarbinātības statistiku. Indikators,

dabaszinātņu, matemātikas un IT jomu absolventu īpatsvars no kopējā absolventu skaita augstākajā izglītībā, sniedz ieskatu uzdevuma ietekmē uz darbaspēka sagatavošanu tautsaimniecībai stratēģiski nozīmīgās jomās. 2022. gadā šis īpatsvars bija 7,9%, būtiski augstāks nekā bāzes gada (2018) 6,8%, un prognoze 2024. gadam paredz 10,1%, kas pārsniegtu 2024. gada mērķa vērtību 9,4%. Tas liecina par pozitīvu virzību, ko veicina augošs pieprasījums pēc STEM speciālistiem un atbilstošu studiju programmu attīstība. Abi indikatori kopā apliecina, ka uzdevuma īstenošana dod pozitīvu efektu: ir augsts neseno absolventu nodarbinātības līmenis un būtisks progress STEM jomu absolventu īpatsvara palielināšanā. Vienlaikus tas arī norāda, ka, lai pilnībā sasniegtu mērķus, būs nepieciešami papildu pasākumi augstskolu un darba tirgus sadarbības stiprināšanai, pētniecībā balstītas izglītības kvalitātes uzlabošanai un starptautisko partnerību veicināšanai, īpaši augstākās izglītības internacionalizācijas un doktorantūras jomā.

NAP uzdevums [157] paredz modernas un efektīvas augstskolu pārvaldības īstenošanu, akcentējot stratēģisku lēmumu pieņemšanā plašāku uzņēmēju organizāciju iesaisti, specializācijas un izcilības stiprināšanu, studiju digitalizāciju, izglītības kvalitātes monitoringa sistēmas ieviešanu, studentcentrētas pieejas attīstību augstskolu mācībspēkiem (īpaši STEM/STEAM nozarēs), kā arī pedagogu atalgojuma paaugstināšanu un augsti kvalificētu ārvalstu mācībspēku piesaisti. Šī uzdevuma būtība ir panākt augstskolu lielāku atbilstību darba tirgus prasībām un starptautiskajai konkurētspējai, sekmējot augstvērtīgu, darba tirgum atbilstošu absolventu sagatavošanu. Vidējās un augstākās izglītības iestāžu nesenu (pirms viena-trim gadiem) absolventu nodarbinātības līmenis, tieši atspoguļo šī uzdevuma mērķi stiprināt izglītības kvalitāti un sasaisti ar darba tirgu. 2024. gadā nodarbinātības līmenis būtiski samazinājās līdz 76,9%, kas ir zemākais rādītājs pārskata periodā un būtiski atpaliek no 2024. gada mērķa rādītāja, proti, 86%. Šī dinamika norāda, ka ar iepriekš īstenotajiem modernizācijas un kvalitātes pasākumiem vien nav bijis pietiekami, lai nodrošinātu stabilu absolventu iesaisti darba tirgū atbilstoši plānotajam. Vienlaikus jāņem vērā, ka daļa profesionālās izglītības absolventu turpina izglītību, kas ietekmē nodarbinātības rādītāja interpretāciju.

Indikatora vērtība liecina, ka uzdevumā noteiktie virzieni, tādi kā augstākās izglītības pārvaldības uzlabošana, studiju kvalitātes paaugstināšana, darba devēju iesaiste un mācībspēku atbalsts, joprojām ir būtiski, taču līdzšinējā ietekme nav bijusi pietiekama, lai kompensētu strukturālos izaicinājumus. Starp tiem jāmin atšķirīgie profesionālās izglītības absolventu turpmākās gaitas scenāriji, kā arī nozaru nevienmērīgā attīstība un atalgojuma līmeņi, kas kopumā ietekmē nodarbinātības rādītāja dinamiku.

NAP uzdevums [158] paredz nodrošināt pilnvērtīgu augstākās izglītības kvalitātes vērtēšanas procesu, lai stiprinātu augstākās izglītības kvalitāti un veicinātu augstskolu iekšējo kvalitātes kultūru. Tas ietver studiju programmu optimizāciju, sadrumstalotības un dublēšanās mazināšanu, doktorantūras programmu attīstību, akadēmiskā personāla tenūras sistēmas ieviešanu, kā arī jauno tehnoloģiju, digitālo prasmju un STEM/STEAM kompetenču stiprināšanu. Šī uzdevuma mērķis ir veidot kvalitatīvu, mūsdienīgu un darba tirgus vajadzībām atbilstošu augstāko izglītību.

Vidējās un augstākās izglītības iestāžu nesenu (pirms viena līdz trim gadiem) absolventu nodarbinātības līmenis tiek izmantots kā viens no iznākuma rādītājiem, kas netieši raksturo izglītības atbilstību darba tirgus prasībām no darba tirgus perspektīvas. Vienlaikus šis rādītājs nav tiešs augstākās izglītības kvalitātes mērs, jo to būtiski ietekmē ārējie faktori, piemēram, ekonomiskā situācija, nozaru attīstības cikli, reģionālā mobilitāte un absolventu izvēle turpināt izglītību.

2024. gadā absolventu nodarbinātības līmenis bija 76,9%, kas ir zemāks nekā bāzes gadā (2018) sasniegtie 84,1% un atpaliek no 2024. gadam noteiktā mērķa (86%). Šī dinamika pati par sevi neļauj izdarīt tiešus secinājumus par izglītības kvalitātes pasliktināšanos vai

NAP2027 uzdevumā paredzēto darbību ietekmes nepietiekamību, jo rādītāju ietekmē arī ārējie apstākļi, kas nav tieši saistīti ar augstākās izglītības sistēmas darbību.

Vienlaikus jāņem vērā, ka daļa absolventu pēc studiju pabeigšanas izvēlas turpināt izglītību, kas īstermiņā var samazināt nodarbinātības rādītāju, bet ilgtermiņā veicina augstākas kvalifikācijas darbaspēka veidošanos. Tādēļ šis indikators interpretējams piesardzīgi un kopsakarā ar citiem kvalitātes un atbilstības rādītājiem.

Kvalitatīvi īstenotas un strukturāli optimizētas studiju programmas, kā arī digitālo un STEM/STEAM kompetenču attīstība ir priekšnosacījumi absolventu veiksmīgai integrācijai darba tirgū ilgtermiņā. Līdz ar to šajā NAP2027 uzdevumā paredzētās darbības veido sistēmiskus priekšnoteikumus augstākās izglītības atbilstībai nākotnes darba tirgus prasībām, pat ja to ietekme uz nodarbinātības rādītājiem īstermiņā nav tieši izmērāma.

Rīcības apakšvirziens “Izglītība ekonomikas izaugsmei”

Rīcības apakšvirziens mērķis stiprināt skolēnu prasmes mācību priekšmetos ar skatu uz nākotnes ekonomiku ietver sevī tādus uzdevumus, kā uzlabot skolēnu prasmes lasīšanā, dabaszinātnēs un matemātikā, lai palielinātu viņu sagatavotību un interesi par specialitātēm, kurās iegūst uzņēmējdarbībai un darba tirgum nozīmīgas prasmes un zināšanas, īpaši tādās, kas ir perspektīvas nākotnes ekonomikas kontekstā. Profesionālās izglītības attīstība un pievilcība ietver sevī mērķi stiprināt profesionālās izglītības prestižu un veidot profesionālās izglītības iestādes kā izcilības un inovācijas centrus. Svarīgi ir arī nodrošināt elastīgu mācību piedāvājumu, īpaši ieviešot modulāro pieeju, attīstot sadarbību ar darba devējiem (tostarp darba vidē balstītas mācības un nozaru ekspertu padomes) un paplašinot pieaugušo izglītības pieejamību, īpaši mazkvalificētā darbaspēka segmentā.

Viscaur izglītības procesam nozīmīga loma ir digitālo prasmju apguvei un pilnveidošanai neatkarīgi no vecuma, integrējot šo prasmi attīstību visos izglītības līmeņos un veidos. Tāpat būtiski ir veicināt izglītības iestāžu un darba devēju izpratni un iesaisti digitālo prasmju attīstības procesā, nodrošinot atbilstību mūsdienu darba tirgus un uzņēmējdarbības prasībām.

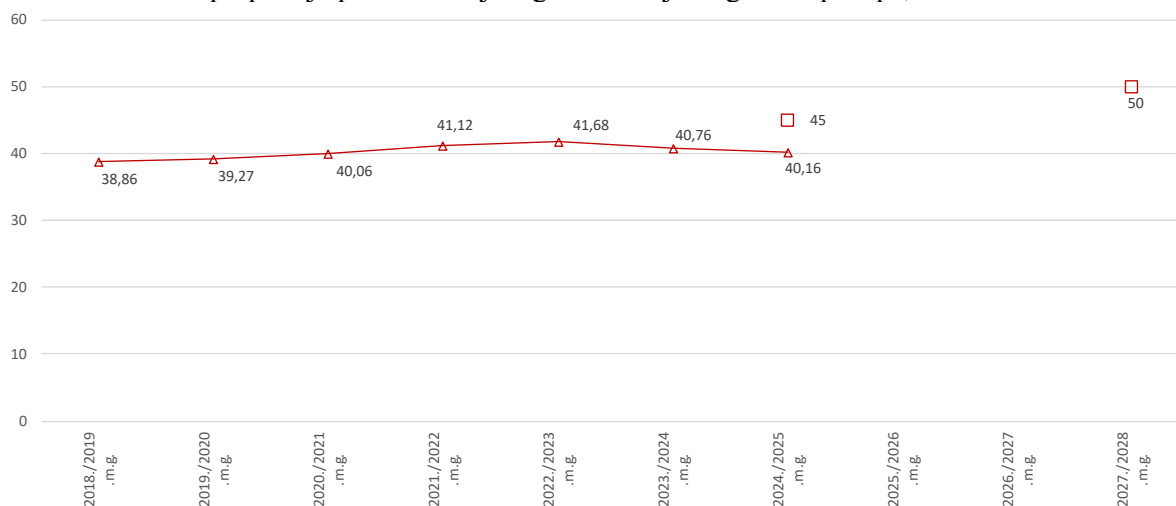
Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atspoguļots tabulā Nr.9.

Tabula Nr.9.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums
[162] 16-74 gadus vecu personu īpatsvars, kurām ir pamata un augstākas digitālās prasmes, %	48 (2017)	45,34 (2023)	54	60	
[163] Dabaszinātņu, matemātikas un informācijas tehnoloģiju jomu absolventu īpatsvars no kopējā absolventu skaita augstākajā izglītībā, %	6,8 (2018)	10,1 (2024)	9,4	12	
[164] 15-24 gadus vecu personu īpatsvars, kuras nav iesaistītas izglītībā vai darba tirgū (NEET), %	7,8 (2018)	9,0 (2024)	7	6	
[165] Skolēnu proporcija vispārējā un profesionālajā izglītībā vidējās izglītības pakāpē, %	61,14/38,86 (2018./2019. m.g.)	59,84/40,16 (2024./2025. m.g.)	55/45	50/50	

NAP uzdevums [166] paredz **profesionālās izglītības iestāžu kā nozaru izcilības un inovācijas centru stiprināšanu, īpaši viedās specializācijas jomās**, veidojot elastīgu mācību piedāvājumu, kas pielāgots nozaru attīstības vajadzībām, veicinot starptautisko sadarbību, kā arī jauno tehnoloģiju ieviešanu. Uzdevuma būtība ir uzlabot profesionālās izglītības kvalitāti un pievilcību, pielāgot piedāvājumu darba tirgus vajadzībām un palielināt jauniešu iesaisti profesionālajā izglītībā un nodarbinātībā. Skolēnu proporcija vispārējā un profesionālajā izglītībā vidējās izglītības pakāpē, tieši atspoguļo uzdevuma izpildes progresu. 2024./2025. mācību gadā proporcija bija 59,84% vispārējā un 40,16% profesionālajā izglītībā (skatīt 24.attēlu).

24.attēls Skolēnu proporcija profesionālajā izglītībā vidējās izglītības pakāpē, %

Datu avots: IZM

Tas liecina, ka uzdevumā ietvertie pasākumi, infrastruktūras attīstība, modulāro programmu ieviešana, satura pilnveide, dod pozitīvu efektu, taču nepietiekamu, lai pilnībā izlīdzinātu proporciju. Progresu kavē tādi faktori kā tālmācības pieaugums vispārējā izglītībā un ierobežotais finansējums profesionālajām programmām. Indikators, NEET īpatsvars (15-24 gadus vecas personas, kuras nav iesaistītas izglītībā vai darba tirgū), papildus sniedz ieskatu uzdevuma izpildes ietekmē uz jauniešu integrāciju darba tirgū. 2024. gadā NEET īpatsvars bija 9%, augstāks nekā bāzes gada (2018) vērtība 7,8% un virs 2024. gada mērķa 7%. Tas norāda, ka profesionālās izglītības stiprināšana vēl nav būtiski samazinājusi NEET īpatsvaru. Situāciju ietekmējusi arī Covid-19 pandēmijas ilgtermiņa ietekme, tostarp jauniešu mentālās veselības jautājumi, kas aizkavējuši integrācijas procesu. Abu indikatoru vērtības kopā paskaidro, ka uzdevumā paredzētie pasākumi profesionālās izglītības attīstībai un tās sasaistes ar darba tirgus prasībām virzās pareizā virzienā, bet vēl nav sasnieguši noteiktos mērķus. Turpmākais progress būs atkarīgs no valsts budžeta iespējām, programmu atbilstības darba tirgum un jauniešu izvēļu ietekmēšanas pēc pamatskolas absolvēšanas.

NAP uzdevums [167] paredz **profesionālās izglītības iestāžu un koledžu prestiža celšanu un pieejamības palielināšanu**, modernizējot mācību vidi, uzlabojot kvalitāti, nodrošinot uzņēmējspējas apguvi, individualizētu izglītības procesu un darba vidē balstītas mācības. Tāpat uzdevums paredz paplašināt sociālā atbalsta programmas, talantu attīstības iniciatīvas, kā arī veidot stratēģisku sadarbību ar nozarēm, lai sekmētu jauniešu izvēli par labu profesionālajai izglītībai un stiprinātu tās sasaisti ar darba tirgus prasībām. Skolēnu proporcija vispārējā un profesionālajā izglītībā vidējās izglītības pakāpē 2023./2024. mācību gadā nesasniedz 2024. gada mērķi (55%/45%). Šo tendenci ietekmē tādi faktori kā tālmācības popularitāte vispārējā izglītībā un ierobežots finansējums profesionālajām izglītības programmām. Tas norāda, ka uzdevumā ietvertie pasākumi, mācību vides modernizācija, uzņēmējspējas attīstība un karjeras atbalsts, ir devuši rezultātu, taču vēl nepietiekamu, lai

panāktu proporcijas izlīdzināšanos. Tāds indikators kā dabaszinātņu, matemātikas un IT jomu absolventu īpatsvars augstākajā izglītībā papildina uzdevuma izpildes analīzi ar to, kā uzdevuma īstenošana ietekmē tautsaimniecībai stratēģiski nozīmīgu speciālistu sagatavošanu. 2022. gadā šis īpatsvars bija 7,9%, būtiski augstāks nekā bāzes gada (2018) 6,8%, un prognoze 2024. gadam paredz 10,1%, kas pārsniegtu 2024. gada mērķa vērtību 9,4%. Tendence norāda uz to, ka uzdevuma ietvaros īstenotie pasākumi, kvalitātes uzlabošana un studiju programmu attīstība, sāk dot rezultātu, īpaši augstākajā izglītībā. Abi indikatori kopā skaidro uzdevuma izpildes progresu: profesionālās izglītības prestiža un kvalitātes celšanas pasākumi jau veicina pieaugumu profesionālās izglītības izvēlē un speciālistu sagatavošanā tautsaimniecībai nozīmīgās jomās, bet kopumā vēl nav pietiekami, lai pilnībā sasniegtu izvirzītos mērķus. Tāpēc turpmākajos gados nepieciešami papildus mērķēti pasākumi, īpaši lai līdzsvarotu skolēnu proporciju un nodrošinātu stabilu pieaugumu STEM (dabaszinātņu, matemātikas un IT) jomu absolventu īpatsvarā.

Rīcības apakšvirziens “Pieaugušo izglītība”

Šis NAP rīcības apakšvirziens vērsts uz mūžizglītības attīstību un pieejamības veicināšanu, kā viens no mērķiem tajā izvirzīts nodrošināt pieaugušajiem iespējas regulāri apgūt jaunas zināšanas un prasmes, kā arī pilnveidot esošās kompetences, lai pielāgotos mainīgajai sociālekonomiskajai videi un darba tirgus prasībām. Tāpat izcelts atbalsts konkurētspējīga darbaspēka attīstībai, veicinot kvalificēta, atvērta un motivēta darbaspēka attīstību, kas spēj pielāgoties tehnoloģiju attīstības, automatizācijas un konkurences prasībām, tādējādi sekmējot uzņēmumu izaugsmi un tautsaimniecības dinamiku. Visbeidzot, nepārtrauktas personīgās attīstības veicināšana kā mērķis izvirzīta, lai stiprinātu iedzīvotāju spēju nepārtraukti attīstīties un uzlabot savu konkurētspēju darba tirgū, nodrošinot izglītības iespēju daudzveidību, kvalitāti un pieejamību visā mūža garumā. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem sniegts tabulā Nr.10.

Tabula Nr.10.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums
[170] 25-64 gadus veci pieaugušie, kuri pēdējo 12 mēnešu laikā piedalījušies formālajā vai neformālajā izglītībā/mācībās, %	47,5 (2016)*	52,2 (2022)*	51*	54*	

NAP uzdevums [171] paredz pieaugušo intereses un iesaistes mūžizglītībā veicināšanu, stiprinot kvalitatīvu un elastīgu pieaugušo izglītības piedāvājumu un paplašinot tā pieejamību. Tas paredz individuālo mācību kontu pieejas attīstību, mērķētāku atbalstu pieaugušajiem darba tirgus vajadzībām atbilstošu prasmju apguvei, dalības šķēršļu mazināšanu, prasmju fondu veidošanu, kā arī darba devēju un nozaru aktīvu iesaisti un pieaugušo motivācijas stiprināšanu. Uzdevuma būtība ir paplašināt pieaugušo iespējas sistemātiski pilnveidot zināšanas un prasmes visa mūža garumā, veidojot elastīgu, darba tirgus un sabiedrības vajadzībām pielāgotu mācīšanās sistēmu. Indikators, 25-64 gadus vecu iedzīvotāju īpatsvars, kuri pēdējo 12 mēnešu laikā piedalījušies formālajā vai neformālajā izglītībā/mācībās, precīzi atspoguļo uzdevuma izpildes rezultātu. 2022. gadā šis īpatsvars sasniedza 52,2%, pārsniedzot gan bāzes gada (2021) vērtību 47,5%, gan 2024. gada mērķa vērtību 51%. Tas liecina, ka uzdevumā paredzētie pasākumi, īpaši programmu “Nodarbināto personu profesionālās kompetences pilnveide” un citu ESF projektu īstenošana, ir bijuši efektīvi, veicinot plašāku pieaugušo iesaisti izglītībā. Indikatora vērtība paskaidro, ka

izveidotā sistēma jau ir devusi pozitīvu rezultātu, nostiprinot mūžizglītības kultūru sabiedrībā un atbildot uz mainīgām darba tirgus prasībām. Rezultāts uzskatāmi apliecina, ka uzdevuma izpilde ir sekmīga: pieaugošais pieaugušo iesaistes līmenis mācībās veicina gan individuālo konkurētspēju, gan valsts ekonomikas kopējo attīstību.

NAP uzdevums [172] paredz pieaugušo izglītības īstenošanu tautsaimniecības attīstībai nepieciešamo prasmju apguvei, tostarp elastīga mācību piedāvājuma attīstību augstskolās. Tas ietver modulārās izglītības ieviešanu, e-vidē un darba vidē balstītas mācības, mūžizglītības kompetenču apguvi, personu profilēšanu un ārpus formālās izglītības iegūto kompetenču atzīšanu. Uzdevuma būtība ir radīt pielāgotu un pieejamu izglītības sistēmu, kas atbild uz darba tirgus prasībām, ļaujot pieaugušajiem nepārtraukti pilnveidot zināšanas un prasmes. Pieaugušo izglītības piedāvājums kļūst elastīgāks un pieejamāks, ļaujot iedzīvotājiem aktīvi izmantot šīs iespējas, lai pilnveidotu prasmes un zināšanas darba tirgus prasībām atbilstošās jomās. Paredzētie pasākumi, piemēram, modulārā izglītība, e-vides izmantošana, darba vidē balstīta mācīšanās un kompetenču atzīšana, ir devuši pozitīvu rezultātu. Sabiedrības iesaiste mūžizglītībā aug, nostiprinot šo izglītības veidu kā svarīgu instrumentu gan iedzīvotāju konkurētspējas nodrošināšanā, gan kopējā tautsaimniecības attīstībā.

Rīcības apakšvirziens “Iekļaujoša izglītības vide”

Lai veicinātu labbūtību un empātiju, NAP izvirzīts mērķis nodrošināt katram bērnam, jauniešiem un pedagogam nepieciešamo atbalstu, lai sekmētu labbūtību un empātijas veidošanos, veicinot cieņpilnas attiecības un izpratni jau no jaunās paaudzes veidošanās posma. Tāpat par prioritāti izvirzīts uzdevums stiprināt izglītības iestādes kapacitāti un izveidot stratēģisku un ilgtspējīgu metodiskā atbalsta sistēmu.

Drošas un atbalstošas vides nodrošināšanai izvirzīts mērķis izveidot izglītības iestādēs fiziski un emocionāli drošu un atbalstošu vidi, kurā tiek veicināta katra bērna mācīšanās un izaugsme. Tāpat svarīgi ir nodrošināt bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām iekļaušanu izglītības sistēmā, atbalstu sociālekonomiskajiem riskiem pakļautajiem bērniem un jauniešiem, kā arī sekmēt emocionālās un fiziskās vardarbības izskaušanu. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem sniegts tabulā Nr.11.

Tabula Nr.11.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums
[175] Izglītojamie ar zemiem sasniegumiem zinātnē no OECD PISA sociāli ekonomiskā un kultūras statusa indeksa (ESCS) apakšējās ceturtdaļas izglītojamiem, %	25 (2015)	26,6 (2022)	19	14	
[176] 18-24 gadus veci iedzīvotāji, kuriem nav vidējās izglītības un kuri neturpina mācības, %	8,3 (2018)	7,9 (2024)	6,7	5	
[177] Bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām īpatsvars, kas mācās vispārīgajās mācību iestādēs un programmās, no kopējā šādu bērnu un jauniešu skaita, %	59,26 (2018./2019. m.g.)	80,15 (2024./2025. m.g.)	66,4	70	
[178] No vardarbības izglītības iestādē vairākas reizes mēnesī cietušie 15 gadus veci bērni, %	11 (2018)	15,5 (2022)	8	5	

NAP uzdevums [179] paredz **preventīvus un intervences pasākumus izglītības pārtraukšanas riska mazināšanai un pasākumus sociālai integrācijai**, tai skaitā: skolu, atbalsta personāla, vecāku un institūciju sadarbību; sociālo dzīves prasmju attīstību; atbalsta personāla piesaisti; individualizētu mācību atbalstu; agrīno diagnostiku; atbalstu jauniešiem nelabvēlīgā situācijā. Uzdevuma būtība ir nodrošināt, lai bērniem un jauniešiem ar speciālām vajadzībām būtu iespēja mācīties un attīstīties kopā ar citiem vienaudžiem vispārizglītojošā vidē, veicinot iekļaujošu un integrējošu izglītības sistēmu. Indikators - bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām īpatsvars, kas mācās vispārizglītojošajās skolās un programmās - labi atspoguļo uzdevuma izpildi, jo tā pieaugums ir tiešs iekļaušanas procesa rezultāts. Dati rāda, ka šis īpatsvars ir būtiski pieaudzis no 59,26% (2021) līdz 76,21% (2022./2023. mācību gadā), pārsniedzot 2024. gada mērķa vērtību (66,4%) un prognozējot tālāku kāpumu līdz 80,15% 2024./2025. mācību gadā, kas pārsniegs pat 2027. gada mērķi. Tas norāda, ka uzdevuma īstenošanā veikti efektīvi pasākumi, piemēram, ieguldījumi "Skola 2030" ietvaros metodisko materiālu izstrādē un mācību satura pielāgošanā. Indikatora dinamika apliecina, ka sistēmā veiktie uzlabojumi sekmīgi palielina bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām iespējas mācīties iekļaujošā vidē, atbilstoši uzdevuma saturam un mērķim.

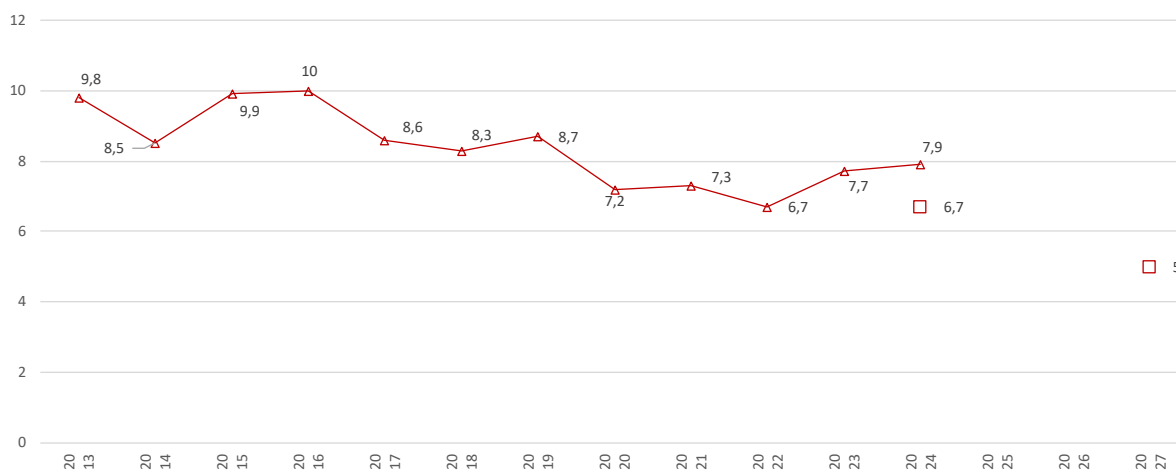
NAP uzdevums [180] paredz **individuālo un institucionālo atbalsta pasākumu izveidi un nodrošināšanu bērniem un jauniešiem, kas pakļauti sociāli ekonomiskiem riskiem vai pārdarīšanai**, tostarp atbalstu jaunajiem vecākiem, studējošajiem no trūcīgām ģimenēm, remigrantu un migrantu bērniem. Šie pasākumi ietver gan materiālo atbalstu (stipendijas, transporta un ēdināšanas izmaksu segšana, izmitināšana dienesta viesnīcās), gan cita veida atbalstu (valodas apguve, psiholoģiskā palīdzība), mērķējot uz vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu izglītībā un bērnu labbūtību. Indikators, izglītojamo ar zemiem sasniegumiem dabaszinātnēs īpatsvars starp skolēniem no zemākās sociāli ekonomiskā statusa ceturtdaļas, atspoguļo, cik lielā mērā atbalsta pasākumi spēj mazināt sociālekonomisko faktoru negatīvo ietekmi uz mācību sasniegumiem. Faktiskā situācija rāda, ka šis īpatsvars 2022. gadā sasniedza 26,6%, pārsniedzot gan bāzes gada (2021) vērtību 25%, gan 2024. gada mērķa vērtību 19%. Tas nozīmē, ka uzdevums vēl nav devis vēlamo rezultātu: sociāli mazaizsargāto skolēnu mācību sasniegumu plaisa dabaszinātnēs palielinās, neskatoties uz atbalsta mehānismiem. Tomēr pozitīvi izceļas fakts, ka Latvijā ir salīdzinoši augsts tā dēvēto "noturīgo" skolēnu īpatsvars, skolēni ar zemu sociāli ekonomisko statusu, bet augstiem sasniegumiem, kas norāda uz potenciālu un izglītības sistēmas spēju atbalstīt šīs grupas talantus. Tādējādi indikatora vērtība skaidro, ka, lai arī sistēmā pastāv atbalsta pasākumi, tie vēl nav pietiekami, lai samazinātu zemo sasniegumu īpatsvaru šajā riska grupā. Tas uzsver nepieciešamību turpināt un stiprināt pasākumus, lai mazinātu plaisu starp skolēniem ar dažādu sociāli ekonomisko statusu un nodrošinātu vienlīdzīgas iespējas visiem skolēniem.

NAP uzdevums [181] paredz vides pielāgošanu izglītības iestādēs, speciālo mācību līdzekļu attīstību un nodrošināšanu, kā arī citus atbalsta pasākumus bērniem un jauniešiem ar invaliditāti un speciālām vajadzībām, lai veicinātu viņu iespējas mācīties vispārējā izglītības sistēmā kopā ar vienaudžiem. Uzdevuma būtība ir radīt iekļaujošu, pieejamu un atbalstošu izglītības vidi, kas sekmē šīs grupas bērnu un jauniešu integrāciju izglītībā un sabiedrībā. Indikators, bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām īpatsvars, kas mācās vispārizglītojošajās skolās un programmās, ļoti tieši atspoguļo uzdevuma izpildi. Faktiskie dati liecina, ka šis īpatsvars 2022./2023. mācību gadā sasniedza 76,21%, pārsniedzot gan bāzes gada (2021) vērtību 59,26%, gan 2024. gada mērķa vērtību 66,4%. Prognoze paredz vēl lielāku pieaugumu, līdz 80,15% 2024./2025. mācību gadā, kas pārsniegs 2027. gada mērķi. Šie rezultāti apliecina, ka sistēmā ieviestie risinājumi, metodisko materiālu izstrāde, mācību satura pielāgošana un cita veida atbalsts, tostarp vides pielāgošana, ir efektīvi un nodrošina reālu progresu uzdevuma izpildē. Indikatora vērtības dinamika skaidri parāda, ka izvirzītais mērķis, veicināt bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām mācīšanos vispārējās izglītības

iestādēs, tiek sasniegts ātrāk un plašāk, nekā sākotnēji plānots, stiprinot iekļaujošas izglītības principu ieviešanu Latvijā.

NAP uzdevums [182] paredz sociālās atstumtības riskam pakļauto bērnu un jauniešu (piemēram, tie, kas saskaras ar sociāli ekonomiskiem riskiem, speciālām vajadzībām, nelabvēlīgā situācijā nonākušie jaunieši) iesaistīšanu ārpus formālās izglītības pasākumos, tostarp interešu izglītībā, arī skolas vidē vispārējā un profesionālajā izglītībā. Šī uzdevuma mērķis ir veidot daudzveidīgas izglītības iespējas, kas sekmē iesaisti un mazina priekšlaicīgas izglītības pārtraukšanas risku. Indikators, 18-24 gadus vecu iedzīvotāju īpatsvars, kuriem nav vidējās izglītības un kuri neturpina mācības, precīzi atspoguļo šī uzdevuma izpildi, jo tas rāda, cik efektīvi tiek veicināta jauniešu izglītības iekļautība un iespējas turpināt izglītību vai iekļauties darba tirgū. 2022. gadā rādītājs sasniedza 6,7%, kas ir būtisks uzlabojums salīdzinājumā ar bāzes gada (2021) vērtību 8,3% un atbilst 2024. gada mērķa vērtībai (skatīt 25.attēlu).

25.attēls 18-24 gadus vecu iedzīvotāju īpatsvars, kuriem nav vidējās izglītības un kuri neturpina mācības, %

Datu avots: CSP

Tas liecina, ka ārpus formālās izglītības piedāvājuma paplašināšana un iesaistošie pasākumi sniedz reālu efektu, īpaši mazinot izglītības pārtraukšanas risku riska grupās. Tomēr indikatora vērtība ap 7,9% 2024. gadā norāda uz nelielu regresu, ko daļēji izskaidro Covid-19 pandēmijas ietekme uz jauniešu izglītības iespējām un iesaisti. Tas uzsver nepieciešamību turpināt stiprināt dažādus iesaistes mehānismus un paplašināt neformālās izglītības iespējas, lai uzturētu pozitīvo tendenci. Indikatora vērtība tādējādi paskaidro, ka uzdevumā paredzētie pasākumi ir devuši rezultātu, nodrošinot iespēju saglabāt jauniešu izglītības iekļautību, bet vēl nepieciešams turpināt mērķtiecīgu darbu, lai rādītājs turpinātu samazināties arī nākotnē.

NAP uzdevums [183] paredz preventīvus un pastāvīgus pasākumus visu veidu vardarbības mazināšanai izglītības iestādēs, kā arī atbalsta sniegšanu bērniem un jauniešiem, pedagogiem, skolas personālam un ģimenēm, lai veidotu drošu un labvēlīgu izglītības vidi. Uzdevuma būtība ir ne tikai reaģēt uz vardarbību, bet arī proaktīvi mazināt tās rašanās cēloņus, veicinot drošu skolu klimatu. Indikators, no vardarbības izglītības iestādē vairākas reizes mēnesī cietušo 15 gadus veco bērnu īpatsvars, tieši atspoguļo, kā šie pasākumi ietekmē skolēnu drošību un labbūtību. OECD PISA dati liecina, ka šis īpatsvars 2022. gadā sasniedza 15,5%, kas ir būtiski virs bāzes gada (2021) vērtības 11% un pārsniedz 2024. gada mērķa vērtību 8%. Tas norāda, ka, neskatoties uz ieviestajiem antibulginga pasākumiem un skolām sniegto atbalstu, uzdevuma izpilde vēl nav nodrošinājusi sagaidāmo uzlabojumu. Fakts, ka kopējais pāridarījumu īpatsvars skolās samazinās, bet konkrētais rādītājs joprojām ir augsts salīdzinājumā ar ES un OECD valstīm, liecina par ilgstošām strukturālām problēmām skolu vidē un iespējamu atbalsta pasākumu nepietiekamu intensitāti vai mērķētību. Tas

nozīmē, ka uzdevumā ietvertie pasākumi virzās pareizajā virzienā, taču vēl nespēj nodrošināt strauju un būtisku uzlabojumu, lai sasniegtu mērķrādītājus. Indikatora dinamika liecina par to, ka uzdevums ir aktuāls un turpina būt būtisks, bet rezultātu sasniegšanai nepieciešama turpmāka pasākumu paplašināšana un pilnveidošana, īpaši koncentrējoties uz efektīvu prevenciju un skolu klimata uzlabošanu visos izglītības līmeņos.

Secinājumi:

Šī rīcības virziena lielākais izaicinājums ir izglītības sistēmas spēja vienlaikus veicināt kvalitāti, iekļautību un atbilstību nākotnes ekonomikas vajadzībām, mazinot nevienlīdzību un sociālos riskus. Kopumā indikatori liecina par strukturālu progresu izglītības pieejamībā, pārvaldībā un rezultātu efektivitātē, īpaši augstākajā izglītībā, profesionālajā izglītībā un pieaugušo mūžizglītībā, kur sasniegti vai pārsniegti vairāki mērķrādītāji. Vienlaikus vispārējā izglītībā un iekļaujošās vides jomā saglabājas būtiski izaicinājumi, jo pieaug mācību sasniegumu polarizācija, vardarbības izplatība un sociāli mazaizsargāto grupu atpalcība, kas norāda uz nepietiekamu atbalsta pasākumu intensitāti. Rīcības virziena indikatoru virzība kopumā atbilst stratēģiskajam redzējumam, taču tā ietekme vēl ir nevienmērīga starp atsevišķām izglītības līmeņiem un mērķgrupām.

Priekšlikumi:

- Ieviešama mērķēta atbalsta programma skolēniem ar zemiem sasniegumiem lasīšanā, matemātikā un dabaszinātnēs tā, lai ar efektīvu, pierādītu metodiku un vispusīgu atbalstu samazinātu zemo sasniegumu īpatsvaru par vismaz 5 procentpunktiem līdz 2028. gadam.
- Lai sekmētu profesionālās izglītības proporcijas paātrinātu korekciju, precizēt uzņemšanas kvotas un mērķstipendijas nozarēm ar darba vidē balstītu mācību līgumiem.
- Ieviest un attīstīt NEET samazināšanas procedūru kopumu, veidojot pašvaldību līmeņa vienas pieturas profilētas komandas ar 3 līdz 6 mēnešu finansējumu mikroprogrammu ietvaros.
- Turpināt attīstīt iekļaujošās mācību vides nodrošināšanu viscaur izglītības sistēmā, īpašu uzmanību pievēršot visa veida vardarbības izglītības iestādēs dinamikai.

Prioritāte "Uzņēmumu konkurētspēja un materiālā labklājība"

Rīcības virziens "Produktivitāte, inovācija un eksports"

Lai sekmētu Latvijas uzņēmumu izaugsmi globālajos tirgos un veicinātu sabiedrības materiālo labklājību, NAP20027 paredz pāreju uz zināšanu un tehnoloģiju ietilpīgu ekonomiku, balstītu inovācijā, cilvēkkapitālā un viedajā specializācijā. Risinot tādas izaicinājumus kā sabiedrības novecošanās, darbaspēka trūkums un klimata pārmaiņas, prioritāte ir veidot efektīvu inovācijas ekosistēmu, stiprināt publiskā un privātā sektora sadarbību un nodrošināt kapitāla pieejamību. Tikai mērķtiecīgi rīkojoties visos šajos virzienos, iespējams panākt straujāku produktivitātes kāpumu un ilgtspējīgu konkurētspēju globālajā tirgū.

Latvijas tautsaimniecības izaugsme un iedzīvotāju dzīves līmeņa celšanās ir cieši saistīta ar spēju veidot jaunas, zināšanās balstītas konkurētspējas priekšrocības. Rīcības virziena mērķis ir inovācijas rezultātā gūts produktivitātes kāpums. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atspoguļots tabulā Nr.12.

Tabula Nr.12.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums
[194] Zināšanu un tehnoloģiju izlaide, vieta	45 (2018)	46 (2024)	42	39	N/A
[195] Tirgus izsmalcinātība (<i>Market sophistication</i>), vieta	40 (2017)	53 (2024)	22	21	N/A
[196] Uzņēmējdarbības izsmalcinātība (<i>Business sophistication</i>), vieta	41 (2019)	40 (2024)	32	30	N/A
[197] Eksporta vienības vērtība (SITC 5–8), 5 gadu slīdošais vidējais pieauguma temps, %	1,8 (2018)	3,4 (2021)	>2	>2	N/A
[198] Datorpakalpojumu un informācijas pakalpojumu eksports no kopējā pakalpojumu eksporta, %	9,2 (2018)	13 (2024)	>13	>15	

Attiecībā uz politikas rezultātu sasniegšanas progressa novērtējumu jāatzīmē, ka par vairākiem šī NAP2027 rīcības virziena mērķa indikatoriem – Zināšanu un tehnoloģiju izlaide

[194], Tirgus izsmalcinātība [195] un Uzņēmējdarbības izsmalcinātība [196], Eksporta vienības vērtība (SITC 5–8), 5 gadu slīdošais vidējais pieauguma temps [197] – dati vairs nav pieejami vai nav salīdzināmi un izmantojami analizē metodoloģijas izmaiņu dēļ.

Kā alternatīvs indikators izmantojams **nodarbinātības īpatsvars augsto un vidēji augsto tehnoloģiju rūpniecības un zināšanu ietilpīgajos pakalpojumu sektoros**. Latvijā tas ir zemāks par ES vidējo (2024. gadā - 5,6%) un pēdējos četros gados praktiski nav mainījies, svārstoties 1,9 –2,1% robežās (2024. gadā - 2%), kas liecina par to, ka ekonomikas transformācija uz zināšanu ietilpīgām nozarēm notiek lēni. Lai arī augsto tehnoloģiju ražošana un zināšanu ietilpīgi pakalpojumi dod nozīmīgu eksporta pienesumu, Latvijā lielākā daļa nodarbināto joprojām ir tradicionālajās nozarēs.

Tāpat iespējams aplūkot arī tādu rādītāju kā **ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaits tautsaimniecības prioritārajās nozarēs**, kas laikposmā no 2021. gada līdz 2023. gadam pieaudzis par 7% (2021. gadā - 16 677, 2023. gadā - 17 875) un periodā pēc pandēmijas liecina par ekonomikas pielāgošanos, investīciju aktivitāti un jaunu uzņēmējdarbības iespēju izmantošanu.

Datorpakalpojumu un informācijas pakalpojumu eksports no kopējā pakalpojumu eksporta [198] pēdējo desmit gadu laikā ir pieaudzis gandrīz trīs reizes no 4,7% 2014. gadā līdz 13% 2024. gadā, sasniedzot NAP2027 noteikto mērķa vērtību (skatīt 26.attēlu).

26.attēls Datorpakalpojumu un informācijas pakalpojumu eksports no kopējā pakalpojumu eksporta, %

Datu avots: EM

IKT nozare ir viena no straujāk augošajām un eksportspējīgākajām, pozitīvi ietekmējot arī citu nozaru izaugsmi ar digitālām inovācijām, risinājumiem un pakalpojumiem.

Attiecībā uz rīcības virziena galveno mērķi – **inovācijas rezultātā gūts produktivitātes kāpums** – jāatzīmē, ka nominālais darba ražīgums uz vienu stundu [43] laikposmā no 2018. līdz 2023. gadam ir pieaudzis par aptuveni 6,5%, taču 2022.-2023.gadā rādītājs samazinājās, atspoguļojot ekonomikas ārējos šokus un strukturālo ierobežojumu ietekmi. Tālākai produktivitātes kāpināšanai izšķirīga būs inovācijas kapacitāte, digitalizācija un augstākas pievienotās vērtības nozaru izaugsme.

NAP uzdevums [199] paredz viedās specializācijas stratēģijas ieviešanu 5 viedās specializācijas jomās: zināšanu ietilpīga bioekonomika; biomedicīna, medicīnas

tehnoloģijas, biofarmācija un biotehnoloģijas; viedie materiāli, tehnoloģijas un inženiersistēmas; viedā enerģētika; informācijas un komunikācijas tehnoloģijas.

Lai veidotu zināšanās un tehnoloģijās balstītu ekonomiku ar augstu pievienoto vērtību svarīgi ir mērķtiecīgi ieguldījumi cilvēkkapitālā, pētniecībā, inovācijā un digitālajās tehnoloģijās. Ņemot vērā ierobežotos resursus, NAP2027 paredzēja fokusēt atbalstu viedās specializācijas jomās, kurās uzņēmējiem ir vislielākais potenciāls radīt eksportspējīgus un inovatīvus produktus. Šīs jomas veicina strukturālas pārmaiņas tautsaimniecībā virzienā uz augstāku pievienoto vērtību un eksporta ienesīguma palielināšanu.

Ir veikta inovāciju un pētniecības pārvaldības reforma un no 2022. gada ieviests jauns viedās specializācijas stratēģijas pārvaldības modelis, kas skaidrāk definē uzņēmēju, zinātnes un publiskā sektora sadarbības formātus – stratēģisku inovācijas partnerību veidošanai katrā RIS3 ekosistēmā ir radīta trīs līmeņu pārvaldība. Rezultātā visām RIS3 jomām ir izstrādātas ilgtermiņa attīstības stratēģijas un rīcības plāni ar kopējo finansējumu 5,715 milj. *euro* apmērā.

Kopš 2021. gada RIS3 jomu attīstībai tiek īstenotas dažādas valsts atbalsta programmas uzņēmējdarbības un akadēmiskajā sektorā. Viedās specializācijas stratēģijas (RIS3) īstenošanai pētniecības, attīstības un inovāciju instrumentos paredzēts ieguldīt publisko finansējumu 779 milj. *euro* apmērā. Uzņēmējiem pieejams atbalsts inovatīvas uzņēmējdarbības attīstībai, tehnoloģiju pārnesi, duāla pielietojuma produktu un tehnoloģiju izstrādei un citām inovatīvām darbībām. Nozīmīga loma RIS3 mērķu sasniegšanā ir kompetences centru programmai (kopš 2021. gada atbalstīti vairāk nekā 200 uzņēmumu inovāciju projekti visās RIS3 jomās) un valsts pētījumu programmām ar uzsvaru uz komerciālas ievirzes pētījumiem.

Īstenotie pasākumi sekmē inovāciju kapacitātes pieaugumu uzņēmējdarbībā un pētniecības organizācijās, tehnoloģiju pārneses sistēmas attīstību, jaunu produktu un pakalpojumu izstrādi, kā arī augsti kvalificēta darbspēka un investīciju piesaisti. Taču tā kā lielākā daļa atbalsta instrumentu šobrīd atrodas ieviešanas stadijā, to ietekmi uz politikas mērķu sasniegšanu būs iespējams novērtēt tikai turpmākajos gados.

NAP uzdevums [200] paredz atbalstīt valsts, uzņēmēju un zinātnes sadarbību, zināšanu pārnesi, jaunu produktu un pakalpojumu attīstību un cilvēkresursu piesaisti reģionos, koncentrējot pieejamo atbalstu un neveicinot privāto investīciju aizvietošanu.

Sadarbība starp valsti, uzņēmumiem un pētniekiem nodrošina zināšanu pārnesi, jaunu tehnoloģiju un produktu attīstību, kā arī rada konkurētspējīgu un ilgtspējīgu inovāciju ekosistēmu. 2022. gadā izveidota valsts pētījumu programma “Inovāciju fonds – nozaru pētījumu programma” ar kopējo finansējumu 11,4 milj. *euro*, kas pieejams trīs gadu periodā projektu īstenošanai divās RIS3 jomās – biomedicīna un fotonika. Attīstītas inovācijas biomedicīnā, farmācijā, materiālzinātnē, fotonikā, mikrofluīdīkā, robotikā un lietu internetā, veicinot zinātnisko izcilību un radot praktiskus risinājumus veselības aprūpei, enerģētikai un viedajām pilsētām, kā arī veidojot platformu turpmākai sadarbībai un zināšanu apmaiņai.

2024. gadā uzsākta pirmā ilgtermiņa valsts pētījumu programma “Inovāciju fonds – ilgtermiņa pētījumu programma”, kas RIS3 jomās veicina jaunu zināšanu, produktu un tehnoloģiju attīstību un to komercializāciju zinātnieku ciešā sadarbībā ar industriju.

NAP uzdevums [201] paredz atbalstu stratēģisku inovācijas partnerību un ekosistēmu attīstībai, t. sk. reģionālo zināšanu partnerību attīstībai un dizaina inovācijai.

Stratēģisku inovācijas partnerību veidošana un ekosistēmu stiprināšana nodrošina pamatu zināšanu un tehnoloģiju attīstībai, kas nepieciešams Latvijas ekonomikas transformācijai.

Jaunas RIS3 pārvaldības sistēmas ieviešana ir nodrošinājusi uz datiem *euro* balstītu un nozares vajadzībām atbilstošu stratēģisko plānošanu katrā no piecām RIS3 jomām, kā arī sekmējusi ciešāku starpnozares sadarbību un ilgtspējīgāku inovāciju ekosistēmas attīstību. Taču kopumā vērtējot, redzams, ka inovatīvo uzņēmumu skaita pieaugums ir lēns. No 2020.

līdz 2022. gadam 33,1% Latvijas uzņēmumu bija inovatīvi un, salīdzinot ar 2018.–2020. gadu periodu, inovatīvo uzņēmumu īpatsvars Latvijā pieauga par 1,1%. Vienlaikus, izdevumi inovācijām 2022. gadā uzrādīja redzamu pieaugumu: rūpniecības nozarēs tie palielinājās par 31,1%, tostarp apstrādes rūpniecībā – par 38,1%. Pakalpojumu nozarēs inovāciju izdevumi pieauga vēl straujāk – par 51,3%.

Būtiska loma inovāciju ieviešanā ir lielajām valsts kapitālsabiedrībām un tās var kļūt par nozīmīgu ekosistēmas centru, plašāk iedzīvinot inovāciju kultūru un piesaistot arī citus uzņēmumus un pētniecības organizācijas, tajā skaitā, dalībai ES un starptautiska mēroga P&A projektos. 2018. gadā aizsāktā Valsts inovatīvo kapitālsabiedrību iniciatīva šobrīd apvieno jau 27 valsts un pašvaldību kapitālsabiedrības, ietverot labās prakses apmaiņu un kopīgu risinājumu meklēšanu normatīvo ierobežojumu pārvarēšanai inovāciju attīstībā.

Vienlaikus, ņemot vērā ilgstoši zemās publiskā un privātā sektora investīcijas P&A un Latvijas inovācijas sistēmas salīdzinoši vājo sniegumu, nepieciešama būtiska inovāciju ekosistēmas stiprināšana un inovatīvās kapacitātes paaugstināšana. 2025. gada EK Eiropas Inovāciju rezultātu pārskatā (*European Innovation Scoreboard*) Latvija ierindojas 25. vietā starp ES dalībvalstīm un ir iekļauta topošo inovatoru grupā, kuras sniegums ir zem 70% no ES vidējā līmeņa. Vissliktākie rezultāti Latvijai ir, vērtējot valdības tiešo un netiešo atbalstu pētniecībai un attīstībai uzņēmējdarbībā (4,4% no ES vidējā līmeņa), ieguldījumus inovācijās uz vienu nodarbināto personu (13,1% no ES vidējā rādītāja), ieguldījumus pētniecībā un attīstībā uzņēmējdarbībā (17,9% no ES vidējā rādītāja) un tehnoloģiju produktu eksportu (35,6% no ES vidējā rādītāja). Taču vienlaikus jāatzīmē, ka Latvija ir viena no 13 valstīm, kurās inovāciju rādītāji pēdējā gada laikā ir pieauguši (par 1,5 procentpunktiem), kas ir trīsreiz vairāk nekā ES vidēji (0,4 procentpunkti).

NAP uzdevums [202] vērsts uz finansējuma struktūras sabalansēšanu visā pētniecības un inovācijas ciklā, samērojot pētniecības un inovācijas kapacitāti ar uzņēmējdarbības vajadzībām jaunu iespēju izmantošanai un tirgus attīstībai.

2021.–2027. gada plānošanas periodā pieejamie atbalsta instrumenti ir izstrādāti tā, lai secīgi un savstarpēji papildinoši aptvertu visu pētniecības, attīstības, inovācijas un tehnoloģiju attīstības ciklu – sākot no fundamentālajiem un lietišķajiem pētījumiem un agrīniem attīstības posmiem līdz jaunu tehnoloģiju izstrādei, to komercializācijai un ieviešanai ekonomikā. Šāda koordinēta pieeja veicina sinerģiju starp zināšanu radīšanu, jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādi, kā arī to praktisku ieviešanu tirgū.

Kopš 2023. gada EM un IZM atbalsta programmām kopējie ieguldījumi pētniecībā, attīstībā un inovācijās sasnieguši 322,8 milj. eiro, no kuriem 249,2 milj. eiro veido publiskais finansējums, savukārt privātās investīcijas sasniegušas 73,5 milj. eiro, papildus piesaistot 52,1 milj. eiro ārvalstu kapitāla. Programmu īstenošanas rezultātā radītas 237 jaunas tehnoloģijas un 388 jauni produkti, atbalstīts 1 261 uzņēmums, nodrošinot ievērojamu ekonomisko atdevi – komersantu neto apgrozījums sasniedzis 433,3 milj. eiro, bet eksports - 212,3 milj. eiro, kas atbilst gandrīz 50% eksportintensitātei. Vienlaikus dati apliecina augstu zinātnisko aktivitāti - sagatavota 311 publikācija starptautiskajās datubāzēs, no kurām 196 tapušas sadarbībā ar industriju, kā arī izveidotas 240 jaunas darba vietas pētniecībā. Šie rādītāji apliecina, ka programmas efektīvi darbojas kā stratēģisks instruments inovāciju komercializācijā, veicinot sadarbību starp publisko, privāto un akadēmisko sektoru un stiprinot Latvijas konkurētspēju globālajā tirgū. 2021.–2027. gada plānošanas periodā pieejamie atbalsta instrumenti ir strukturēti tā, lai aptvertu visu pētniecības, attīstības, inovāciju un tehnoloģiju attīstības ciklu – tehnoloģiskās gatavības sākotnējiem līmeņiem, kur galvenā uzmanība tiek pievērsta fundamentālajiem un lietišķajiem pētījumiem līdz pat jauno tehnoloģiju komercializācijai un to ieviešanai ekonomikā. Šāda pieeja ar koordinētu atbalstu veido nepieciešamo sinerģiju starp zināšanu radīšanu, jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādi un to praktisku ieviešanu tirgū.

NAP uzdevums [203] paredz palielināt vidējas un augstas pievienotās vērtības preču un pakalpojumu eksportu, atbalstīt vietējo un ārvalstu investīciju piesaisti

zināšanu un tehnoloģiski ietilpīgai uzņēmējdarbībai Latvijā, investīcijas ārpus Latvijas un sadarbību ar diasporas uzņēmējiem.

Lai saglabātu un stiprinātu Latvijas konkurētspēju, būtiski ir veicināt eksporta struktūras pārmaiņas, palielinot augstas pievienotās vērtības un tehnoloģiski attīstītu produktu un pakalpojumu īpatsvaru, kuru vērtība balstās inovācijās, nevis zemās izmaksās.

Laikposmā no 2019.- 2023. gadam Latvijas eksporta daļa pasaules tirgos pieauga par 8,5% un kopumā vērtējot, arī eksporta vērtība un izsmalcinātība, kā arī diversifikācijas pakāpe gan produktu un pakalpojumu, gan valstu griezumā ir palielinājusies⁶. 2021.–2022. gadā ārējā pieprasījuma un globālās ekonomikas atveseļošanās ietekmē preču un pakalpojumu eksporta apjomi strauji pieauga (attiecīgi, +9,1% un +11,4%). Neskatoties uz pandēmijas ierobežojumiem, loģistikas traucējumiem, izejvielu trūkumu un ģeopolitiskajiem satricinājumiem, Latvijas preču eksports bija viens no straujākajiem ES. Palielinājās arī eksporta vērtība (preču eksports 2021.gadā bija 16,45 mljrd. euro (+23,7% pret 2020.gadu), savukārt, 2022.gadā - 21,33 mljrd.euro (+29,7% pret 2021.gadu)), liecinot par Latvijas konkurētspēju un noturīgu pieprasījumu starptautiskajos tirgos. Mainoties ārējās vides apstākļiem, 2023. gadā eksporta apjomi samazinājās par 4,7%, bet 2024. gadā – par 1,6%. Arī preču eksporta vērtība saruka līdz 19 mljrd. *euro* (–11% pret 2022. g.), ko daļēji ietekmēja ASV tirdzniecības politika un tarifu pieaugumi, samazinot pieprasījumu Latvijai svarīgos eksporta tirgos.

Ārvalstu investīciju plūsmas kopumā saglabājās mērenas ģeopolitiskās nestabilitātes dēļ. 2024. gada beigās uzkrātās ĀTI sasniedza 26,3 mljrd. *euro* (jeb 65,4 % no IKP), gada pieaugums – 1,4 mljrd. *euro*. 85 % ieguldījumu nāk no ES valstīm tādās jomās kā profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi, finanšu starpniecība, tirdzniecība, nekustamais īpašums un apstrādes rūpniecība. Apstrādes rūpniecībā uzkrātās ĀTI lielākoties koncentrētas tradicionālajās nozarēs un tikai neliela daļa ir ieguldītas augsto un vidēji augsto tehnoloģiju nozarēs, kas liecina par šo aktivitāšu zemo pievilcību ārvalstu kapitālam. Līdz ar to, mērķtiecīgāk jāvirzās uz tādu investīciju piesaisti, kuras nodrošina augstas pievienotās vērtības produktus un pakalpojumus.

ĀTI piesaistē Latvijā nozīmīga loma ir LIAA. Pēdējo gadu laikā būtiski pieaudzis uzkrāto LIAA reģistrēto investīciju projektu apjoms – no 4 miljardiem EUR 2023.g. uz 16 miljardiem EUR aktīvo projektu 2025.g. nogalē. 2024. gadā ar LIAA līdzdalību Latvijā tika uzsākti 45 investīciju projekti (Veiksmes stāsti), kuru kopējais apjoms sasniedza 655 miljonus *euro*, savukārt 2025. gadā LIAA piesaistīja 30 Veiksmes stāstus ar kopējo vērtību 1 miljarda EUR apjomā. ĀTI piesaistē Latvijā nozīmīga loma ir LIAA – tās piesaistīto plānoto investīciju apjoms no Eiropas valstīm pēdējo četru gadu laikā ir pieaudzis par 47,5% (no 385 milj. *euro* 2021. gadā līdz 568 milj. *euro* 2024. gadā), investīciju apjoms no citām pasaules valstīm par 47,2% (no 445 milj. *euro* 2021. gadā līdz 655 milj. *euro* 2024. gadā). LIAA turpina aktīvu investīciju piesaisti RIS3 jomās, sekmējot ĀTI pieaugumu zināšanu ietilpīgās nozarēs ar augstu pievienoto vērtību. 2024. gadā no citām Eiropas valstīm visvairāk piesaistītas investīcijas tādās jomās kā bioekonomika (22%), IKT (17%), viedā enerģētika un mobilitāte (13%).

Tiek sniegts atbalsts inovatīvas uzņēmējdarbības attīstībai un eksportam – LIAA nodrošina atbalstu uzņēmējdarbības visos posmos no idejas līdz pat konkurētspējīgam, uz izaugsmi vērstam uzņēmumam ar augstu pievienoto vērtību. Ārvalstu tirgu apgūšanai īstenoti dažādi eksporta mārketinga pasākumi (nacionālie stendi starptautiskajās izstādēs, tirdzniecības misijas, Latvijas ārējo ekonomisko pārstāvniecību atbalsts uzņēmumiem u.c.). 2024.gadā eksporta veicināšanas un investīciju piesaistes aktivitāšu īstenošanai trīs gadu periodam tika piešķirts papildu finansējums 6 milj. *euro* apmērā ik gadu, lai paaugstinātu Latvijas uzņēmumu konkurētspēju un eksportspēju.

⁶ Latvijas produktivitātes ziņojums 2024; 32.lpp.

Investīciju piesaistē nozīmīga loma ir programmai “Lielo investīciju aizdevums ar kapitāla atlaidi”, kas nozīmīgiem investīciju projektiem nodrošina kapitāla atlaidi līdz pat 10 milj. *euro*. Pirmo trīs atlases kārtu ietvaros ir apstiprināti 28 investīciju projekti. Kopējais investīciju projektu apjoms ir 736,7 milj. *euro*, piešķiramā kapitāla atlaide - 186.5 milj. *euro*. Projektu rezultātā paredzēts nodrošināt eksporta pieaugumu vismaz 429,7 milj. *euro* gadā, radīt 1 345 jaunas labi apmaksātas darba vietas, kā arī veikt ieguldījumus pētniecībā un attīstībā vismaz 18,9 milj. *euro* apmērā. 2024. gadā pieņemts Inovatīvas uzņēmējdarbības un prioritāro projektu atbalsta likums, lai palielinātu uz eksportu orientētas investīcijas, kā arī radītu inovatīvu produktu, tehnoloģiju un pakalpojumu testēšanai labvēlīgu regulējumu. Likums nosaka prioritāro projektu jomas un nodrošina deleģējumu pastāvīga "zaļā koridora" regulējumam prioritāro projektu apkalpošanai paātrinātā kārtībā. 2025. gadā zaļā koridora ietvaros lielajiem eksportējošiem, investējošiem un aizsardzības industrijas attīstību sekmējošiem uzņēmumiem nodrošināta prioritāra pieeja valsts pārvaldes pakalpojumiem, kas saistīti ar nekustamā īpašuma attīstību un ārvalstu darbaspēka piesaisti. Īpaša uzmanība pievērsta aizsardzības nozarei, kuras nozīme pēdējā laikā būtiski pieaugusi. Šobrīd dažādā attīstības stadijā ir bija 12 28 duālā pielietojuma un militārās jomas investīciju projekti ar kopējo potenciālo investīciju apjomu 700 1,14 miljrd. *euro* apmērā.

Gādājot par finanšu pieejamības nepārtrauktību MVU, ES fondu plānošanas periodā 2021.–2027. gadam tiek turpinātas valsts atbalsta programmas finanšu instrumentu veidā, sniedzot aizdevumus gan uzņēmējdarbības uzsācējiem, gan uzņēmējiem, kas paplašina savu darbību. Tāpat uzņēmējiem tiek nodrošinātas garantijas, aizdevumi ar kapitāla atlaidi, kā arī iespēju kapitāla instrumenti. Līdz 2025. gada decembrim kopā atbalsta programmās, kas sniegts finanšu instrumentu veidā atbalstu saņēmuši 1 020 komersanti.

Ekonomikas ministrija 2024.gadā aktīvi uzsāka un 2025. gadā ir veikusi mērķētas investīcijas aizsardzības industrijas attīstībai – šobrīd novirzīti vairāk kā 232 milj. EUR. Atbalsts tiek sniegts gan biznesa inkubācijai, gan pētniecības aktivitātēm un produktu ieviešanai ražošanā, gan lielu investīciju projektu atbalstam. Lai mazinātu birokrātisko slogu un veicinātu ātrāku aizsardzības projektu attīstību, Latvija ir izveidojusi un īstenojusi Zaļo koridoru, kas ļauj aizsardzības investīciju projektiem (saņemot Aizsardzības ministrijas atzinumu) paātrinātā kārtībā saņemt noteiktus publiskā sektora pakalpojumus (piemēram, būvatļaujas, teritoriālo plānošanu un uzturēšanās atļaujas).

NAP uzdevums [204] paredz sekmēt uzņēmējdarbības, t.sk. apstrādes rūpniecības digitālo transformāciju (digitalizācija, automatizācija, robotizācija, mākslīgais intelekts u. c.)

Pārskata periodā īstenotas 5 atbalsta programmas uzņēmumu digitālās transformācijas veicināšanai, tām kopumā novirzot 158,7 milj. *euro*. Šo programmu ietvaros izveidoti divi Digitālās inovācijas centri, pieejami granti komersantiem, pētniecības iestādēm un publiskas personas kapitālsabiedrībām digitālo tehnoloģiju ieviešanai un produktivitātes kāpināšanai. Lai paaugstinātu uzņēmējdarbības digitālo prasmju līmeni, nodrošināts atbalsts uzņēmumu darbinieku digitālo prasmju celšanai. ALTUM sniedz atbalstu finanšu kombinēta instrumentu veidā (aizdevums un paralēlais aizdevums ar kapitāla atlaidi) komersantu digitālajai transformācijai. Uzņēmumiem ir pieejams atbalsts jaunu digitālu vai būtiski uzlabotu produktu izstrādei – rūpnieciski pētījumi, eksperimentālas izstrādnes, tehniski ekonomiskā priekšizpēte. Kopumā izsniegtas 7010 digitālās attīstības ceļa kartes, veikti 11417 digitālā brieduma testi. Ar grantiem procesu digitalizācijai komercdarbībā atbalstīts 1141 komersants, apmācību ietvaros atbalstīti vairāk nekā 400 komersanti un aizdevumi ar kapitāla atlaidi izsniegti 133 komersantiem, kā arī atbalstīti 78 pētniecības projekti.

Jāatzīmē, ka 2023. gadā Latvija ir panākusi labu progresu MVU digitalizācijā⁷ - to uzņēmumu īpatsvars, kuriem ir vismaz digitālo prasmju pamatlīmenis, uzlabojās par 12,5 %, un, lai gan tas joprojām ir zemāks par ES vidējo rādītāju (57,7 %), tas sasniedza 48,2 %. Līdzīgs progress tika panākts attiecībā uz mākoņdatošanas vispārējo ieviešanu uzņēmumos, kas palielinājās par 14,3 %.

2025. gada martā stājās spēkā Mākslīgā intelekta centra likums un darbību uzsāka Mākslīgā intelekta centrs, kam jāklūst par vadošo platformu inovatīvu mākslīgā intelekta risinājumu attīstībai un ieviešanai. Viena no šī centra būtiskākajām funkcijām ir speciālās regulatīvās vides koordinēšana mākslīgā intelekta jomā, nodrošinot vienas pieturas aģentūras principu un sadarbību starp vairākām uzraugošajām iestādēm.

NAP uzdevums [205] paredz 5000 ekonomiski aktīvo uzņēmumu kopas monitorēšanas sistēmas izstrādi precīzākai produktivitātes izmaiņu novērtēšanai. Šī uzdevuma izpildei Ekonomikas ministrija ir noslēgusi vienošanos par sadarbību ar Latvijas Universitātes domnīcu LV PEAK, kuras ietvaros līdz 2026. gada aprīlim tiks izstrādāti priekšlikumi produktivitātes aprēķinam uzņēmumu griezumā un kritērijiem valsts atbalsta programmās.

NAP uzdevums [206] paredz produktivitāti paaugstinošas darbības privātajā sektorā augsto tehnoloģiju pielietošanai arī ārpus RIS3 nozarēs industrijas transformācijai.

Nodrošināts atbalsts aizdevuma veidā (ar kopējo finansējumu 28 milj. *eiro*) saimnieciskās darbības veicējiem, t.sk. komersantiem, investīcijām un apgrozāmiem līdzekļiem, veicinot Latvijā reģistrētu saimnieciskās darbības veicēju pieeju finansējumam, papildinot finanšu tirgū pieejamo kredītiestāžu finansējumu.

Stiprinot ilgtermiņa ekonomiskās izaugsmes potenciālu, palielinot produktivitātes līmeni un pieauguma tempus, sniegts atbalsts sīkiem (mikro), maziem, vidējiem komersantiem un mazām vidējām un vidējām kapitalizācijas sabiedrībām kā aizdevums un aizdevums ar kapitāla atlaidi (ar kopējo finansējumu 58,3 milj. *eiro*) jaunu inovatīvu produktu ieviešanai ražošanā un pētniecības un attīstības darbībām.

Arī lieliem un vidējiem komersantiem bija pieejams aizdevums ar kapitāla atlaidi (ar kopējo finansējumu 282,5 milj. *eiro*) investīciju projektu īstenošanai jaunu iekārtu un tehnoloģisko procesu ieviešana ražošanā vai pakalpojumu sniegšanā, veicinot to attīstību, konkurētspēju un eksporta apjoma palielināšanu. Tāpat nodrošināts atbalsts aizdevumu veidā (ar kopējo finansējumu 20,5 milj. *eiro*) personām, tai skaitā komersantiem, kas veic vai gatavojas uzsākt saimniecisko darbību, un atbalsts investīcijām un apgrozāmajiem līdzekļiem, veicinot iedzīvotāju iesaistīšanos saimnieciskajā darbībā un palielinātu saimnieciskās darbības veicēju iespēju saņemt finansiālo atbalstu saimnieciskās darbības uzsākšanai un attīstībai. Atbalstu visu iepriekšminēto instrumentu ietvaros saņēmuši vairāk kā 900 komersanti.

2023. gadā uzsākta Latvijas Kopējas lauksaimniecības politikas stratēģiskā plāna (turpmāk - KLP SP) īstenošana pievienotās vērtības radīšanai, sekmējot konkurētspējīgu produktu ražošanu vietējam un eksporta tirgum, kā arī pārstrādes attīstību. Īpašs uzsvars likts uz inovāciju un zinātnes rezultātu praktisku pielietojumu, stiprinot zināšanās balstītu uzņēmējspēju lauksaimniecības sektorā. 2024. gadā ieviests atbalsts finanšu instrumenta veidā – aizdevumi apgrozāmo līdzekļu iegādē, aizdevumi lauksaimniecības un lauku saimnieciskās darbības veicējiem, kā arī palielināts aizdevumu apjoms un paplašināts atbalsta saņēmēju loku finanšu instrumentu ietvaros.

2023. gadā uzsākta Latvijas Kopējas lauksaimniecības politikas stratēģiskā plāna (turpmāk - KLP SP) īstenošana pievienotās vērtības radīšanai, sekmējot konkurētspējīgu produktu ražošanu vietējam un eksporta tirgum, kā arī pārstrādes attīstību. Īpašs uzsvars likts uz inovāciju un zinātnes rezultātu praktisku pielietojumu, stiprinot zināšanās balstītu

⁷ Latvijas 2024. gada ziņojums par digitālo desmitgadi

uzņēmējspēju lauksaimniecības sektorā. 2024. gadā turpināta atbalsta izstrāde finanšu instrumenta veidā – aizdevumi apgrozāmo līdzekļu iegādē, aizdevumi lauksaimniecības un lauku saimnieciskās darbības veicējiem, kā arī palielināts aizdevumu apjoms un paplašināts atbalsta saņēmēju loku finanšu instrumentu ietvaros. Lauksaimniecības produktu pārstrādes uzņēmumiem pieejams finansējums (41,6 milj. *eiro*) efektivitātes uzlabošanai un pievienotās vērtības un augstas pievienotās vērtības produktu (tostarp bioloģisko) ražošanai, sekmējot produktivitātes celšanu, kā arī eksportspējīgu inovatīvu produktu ražošanu (īstenošanā 49 projekti). Lauku saimniecībām pieejams finansējums (127 milj. *eiro*) lauku saimniecību modernizācijai, atbalstot ieguldījumus ražošanas efektivitātē, tehnoloģijās, inovācijās, digitalizācijā un efektīvos ražošanas risinājumos (īstenošanā 413 projekti), kā arī finansējums paredzēts (17,5 milj. *eiro*) inovāciju un praktiski pielietojamu pētījumu īstenošanā, lai sekmētu efektīvāku resursu izmantošanu, modernāku ražošanas tehnoloģiju ieviešanu un saimniecību kopējās veiktspējas uzlabošanu (īstenošanā 31 projekts).

Programmā zivsaimniecības attīstībai 2021 - 2027. gadam īstenoti pasākumi, kas vērsti uz zvejniecības, akvakultūras un produktu apstrādes sektoru konkurētspēju un noturības stiprināšanu, sniedzot atbalstu produktīvām investīcijām, **modernizācijai, resursu efektivitātei un pievienotās vērtības radīšanai**, kā arī **inovācijām un sadarbībai ar zinātni – kopā piešķirts atbalsts 372 projektiem ar publisko finansējumu 46,0 milj. *eiro***. Papildus tam sniegts atbalsts tirgus veicināšanas pasākumiem, tostarp dalībai starptautiskajās izstādēs un jaunu noieta tirgu attīstīšanai – kopā 29 projektiem ar publisko finansējumu 5,0 milj. *eiro*. Visu Programmas zivsaimniecības attīstībai 2021.-2027. gadam īstenoto pasākumu rezultātā bruto pievienotā vērtība zivsaimniecībā pieaugusi par vairāk kā 40%.

Secinājumi

Pārskata periodā Latvijā ir pilnveidota inovāciju politika, ieviešot jaunu stratēģiskās pārvaldības ietvaru un fokusējot atbalstu piecu viedās specializācijas jomu attīstībai. Ar inovāciju atbalsta instrumentiem ir stiprināta uzņēmumu inovatīvā kapacitāte, tehnoloģiju pārnese un komerciālas ievirzes pētniecība, kā rezultātā radīti jauni produkti un pakalpojumi. Vienlaikus pieaugusi digitalizācija un tehnoloģiju izmantošana, tostarp izveidoti Eiropas Digitālās inovācijas centri un uzsākta Mākslīgā intelekta centra darbība. Eksporta veicināšanas un investīciju piesaiste kļuvusi mērķtiecīgāka, palielinājies LIAA piesaistīto investīciju apjoms un uzņēmumu konkurētspēja starptautiskajos tirgos.

Vienlaikus redzams, ka ekonomikas strukturālā transformācija norit lēni. Saglabājas zems nodarbināto īpatsvars zināšanu ietilpīgās nozarēs, nepietiekams inovatīvo uzņēmumu skaits pieaugums un ierobežota ārvalstu kapitāla piesaiste augsto tehnoloģiju sektoros. Publiskās un privātās investīcijas pētniecībā un attīstībā joprojām būtiski atpaliek no ES vidējā līmeņa, tādējādi ierobežojot straujāku inovāciju kapacitātes un produktivitātes kāpumu. Vienlaikus secināms, ka būtisku sniegumu turpmākajos gados dos aizsardzības industrijas investīciju projektu kapacitāte. Ņemot vērā, ka daļa atbalsta instrumentu vēl atrodas ieviešanas stadijā, to faktiskā ietekme uz ekonomikas izaugsmi un produktivitāti būs pilnvērtīgi izvērtējama tikai turpmākajos gados.

Priekšlikumi:

- Stiprināt inovāciju ekosistēmu, īpaši fokusējoties uz publiskā un privātā sektora kopprojektiem un jomām ar augstāko pievienotās vērtības potenciālu, radot priekšnoteikumus pakāpeniskai P&A investīciju palielināšanai līdz ES vidējam līmenim.
- Turpināt darbu pie zinātnieku un uzņēmēju sadarbības, veidot efektīvākus mehānismus inovāciju komercializācijai, kā arī nodrošināt sistemātiskāku

inovāciju atbalsta rezultātu izvērtēšanu, īpašu uzmanību pievēršot pētniecības rezultātu nonākšanai tirgū un to ietekmei uz eksportu, produktivitāti un investīciju piesaisti.

- Veicināt aizsardzības un duālā pielietojuma inovatīvu uzņēmējdarbību kā prioritāru attīstības virzienu, ņemot vērā ģeopolitiskos izaicinājumus.
- Veicināt mērogojamu tautsaimniecībai nozīmīgu investīciju projektu attīstību, tam nodrošinot atbilstošākos valsts stimulus Latvijas konkurētspējas stiprināšanai.
- Mērķtiecīgāk fokusēt investīciju politiku uz augsto un vidēji augsto tehnoloģiju nozarēm, tajā skaitā drošības industrijā, ieviešot konkurētspējīgus stimulus ārvalstu investoru piesaistei un sasaistot tos ar tehnoloģiju pārneši un vietējo piegādes ķēžu attīstību.
- Stiprināt reģionālo dimensiju, atbalstot zināšanu partnerības un inovāciju centrus ārpus Rīgas.
- Prioritāri atbalstīt uzņēmumu digitalizāciju, kas tieši saistīta ar ražošanas, procesu efektivitātes un produktivitātes pieaugumu, izmantojot finanšu instrumentus ar kapitāla atlaidi un grantus

Rīcības virziens "Darbs un ienākumi"

NAP2027 paredz, ka cilvēkkapitāls, tā pieejamība, kvalifikācija un atbilstība darba tirgus pieprasījumam, kvalitatīvas un iekļaujošas darba vietas ir būtiski elementi ceļā uz augstāku produktivitāti un ekonomikas izaugsmi, īpaši Latvijas reģionos.

Rīcības virziena mērķis paredz sekmēt katra Latvijas iedzīvotāja labklājību, nodrošinot iespējas ar aktīvu līdzdalību iekļaujošā darba tirgū strādāt atbilstoši savām spējām mūsdienīgās augstas kvalitātes darba vietās un adekvāti iesaistīties sociālās aizsardzības sistēmā, ar darba vides kvalitātē balstītu darba dzīves ilguma pieaugumu celt ienākumus, kā arī motivējot iedzīvotājus zinoši pārvaldīt savus finanšu aktīvus. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem sniegts tabulā Nr.13.

Tabula Nr.13.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums
[212] Nodarbinātības līmenis vecuma grupā 20–64 gadi, %	76,8 (2018)	77,4 (2024)	77,5	78	
[213] Nodarbinātības līmenis vecuma grupā 65–74 gadi, %	18,5 (2018)	24,8 (2024)	20,5	22,5	
[214] Ilgstošā bezdarba līmenis vecuma grupā 15–74 gadi, %	3,1 (2018)	2,2 (2024)	2,6	2,2	
[215] Nodarbināto īpatsvars vecuma grupā 25–64 gadi, kuri piedalījās izglītības procesā apmaksāto darba stundu laikā, no nodarbinātajiem vecuma grupā 25–64 gadi, kuri piedalījās izglītības procesā, %	42,8 (2018)	56,1 (2024)	49	55	

[216] Nodokļa ķīlis ⁸ , %	39,5 (2018)	34,8 (2024)	38,4	34,8	
[217] Sociāli apdrošināto personu īpatsvars, kuru valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekts ir zemāks par minimālo algu, %	31,3 (2018)	23,1 (2024)	27	24	
[218] Smago un letālo nelaiemes gadījumu skaits uz 100 000 nodarbinātajiem, skaits	30 (2018)	36,3 (2024)	29	28,5	
[219] Parāda apkalpošanas maksājumu attiecība pret ienākumiem 2. ienākumu kvintilē, %	34,1 (2018)	13,7 (2020)	<30	<30	N/A

Secināms, ka vairums šī rīcības virziena mērķu nav bijuši pietiekami ambiciozi un 2024. gadā ir sasnieguši NAP2027 noteiktās mērķa vērtības. 2024. gadā nodarbinātības līmenis vecuma grupā 20 – 64 gadi [212] bija 77,4 %, praktiski sasniedzot 2024. gada mērķa vērtību. Ņemot vērā līdzšinējo nodarbinātības līmeņa progresiju, var prognozēt NAP2027 mērķrādītāja sasniegšanu. Tomēr jāatzīmē, ka darbaspējas vecuma iedzīvotāju nodarbinātība Latvijā ir zemāka nekā vairumā ES valstu un pēdējo gadu laikā nav būtiski mainījusies. Turklāt, ņemot vērā sabiedrības vecumstruktūras izmaiņas nākamajos gados nodarbinātības līmeņa pieaugumu panākt būs vēl grūtāk. Savukārt, attiecībā uz iedzīvotājiem 65–74 gadu vecuma grupā, NAP2027 mērķis bija līdz 2024. gadam sasniegt nodarbinātības līmeni – 20,5 %, bet līdz 2027. gadam – 22,5 % [213]. 2024. gadā nodarbinātības līmenis šajā vecuma grupā bija 24,8 %, tātad NAP2027 mērķa vērtība šobrīd jau ir pārsniegta. Pensijas vecuma iedzīvotāju līdzdalību darba tirgū pamatā nosaka nepieciešamība saglabāt finansiālo drošību nevis vēlme būt ekonomiski aktīviem.

NAP uzdevums [220] paredz darbaspēka remigrācijas un kvalificēta ārvalstu darbaspēka un talantu piesaistes sekmēšanu, nepieļaujot darba vietu kvalitātes mazināšanos.

Remigrācijas veicināšana un kvalificēta ārvalstu darbaspēka piesaiste ir būtiski instrumenti, kas spēj ne tikai mazināt darba tirgus disproporcijas un darbaspēka trūkumu, bet arī veicināt inovācijas, uzņēmējdarbības attīstību un ilgtermiņa ekonomisko izaugsmi.

2024. gadā Nodarbinātības valsts aģentūra (NVA) īstenoja izpēti, kuras rezultātā tika izveidota datubāze par Latvijas valstspiederīgiem, kuri studē vai ir absolvējuši augstākās izglītības iestādi ārpus Latvijas, saņemta atgriezeniskā saite no potenciālajiem remigrantiem par atgriešanās iespējām un izveidots informatīvs kanāls saziņai par darba iespējām Latvijā.

Nodrošināts informatīvais atbalsts darba meklētājiem, bezdarbniekiem un darba devējiem – izveidoti tiešsaistes raidījumi ciklā “Esi informēts, atgriezies Latvijā”, sniedzot praktisku informāciju par darba iespējām, dzīves apstākļiem, pakalpojumiem, dokumentu kārtošānu, bezdarbnieka pabalstu, nodokļiem, kvalifikācijas atzīšanu un uzņēmējdarbību. Tāpat tiek organizētas regulāras tiešsaistes tikšanās “Darbs un karjera Latvijā”, kur darba devēji prezentē vakances, prasības un karjeras iespējas, bet dalībnieki saņem ekspertu konsultācijas par darbu, dzīvi un uzņēmējdarbību Latvijā.

Piedāvātas arī individuālas konsultācijas, kā arī nodrošināta iespēja Latvijas valsts piederīgajiem, kuri dzīvo ārvalstīs, bet vēlas atgriezties Latvijā, ik mēnesi bez maksas saņemt

⁸ Nodokļu ķīlis jeb darbaspēka nodokļu slogs zemo algu grupā strādājošajam (kas saņem 67 % no vidējās algas, bez apgādībā esošām personām) raksturo, cik daudz darbinieks izmaksā darba devējam. To aprēķina kā par darbinieku samaksāto nodokļu summu (IIN un VSAOI (gan darba devēja, gan darba ņēmēja) attiecību pret darba devēja izmaksu (bruto darba algas un darba devēja VSAOI summas).

vēstkopu reemigrantiem, proti, informāciju par aktuālo situāciju Latvijas darba tirgū, pakalpojumiem remigrācijas veicināšanai, atbalstu uzņēmējdarbības uzsākšanai un citiem remigrantiem svarīgajiem jautājumiem.

Līdztekus ir izveidots regulārs informācijas apmaiņas kanāls ar diasporas organizācijām par sociālās uzņēmējdarbības iespējām, likumdošanas prasībām un pieejamajiem resursiem, sociālo uzņēmumu piemēriem un vajadzībām. Pārskata periodā ir organizēti informatīvie pasākumi (semināri, darbnīcas, apmācības) gan diasporas pārstāvjiem, kuri ir ieinteresēti sociālajā uzņēmējdarbībā, gan arī vietējiem uzņēmumiem, kas vēlas sadarboties ar diasporu. NVA nodrošina regulāru pārstāvniecību latviešu diasporas organizāciju, Pārstāvniecību organizētajos pasākumos Latvijas valstspiederīgo atbalstam.

Ārlietu ministrija kā atbildīgā par diasporas politiku ir izveidojusi Diasporas konsultatīvo padomi, kuras viens no uzdevumiem ir sekmēt remigrācijas politikas attīstību, iekļaujot gan valsts pārvaldes, gan diasporas organizāciju, gan nevalstiskā sektora pārstāvjus. Lai veicinātu diasporas uzņēmēju investīcijas Latvijā, veidotu kontaktus Latvijas platformas uzņēmumiem ar citu valstu līdzīgu biznesa jomu pārstāvjiem, reizi divos gados notiek Pasaulē latviešu ekonomikas un inovāciju forums (PLEIF), kas 2023. gadā pulcēja 500 diasporas uzņēmējus no 25 valstīm.

Pārskata periodā izstrādāts un pieņemts normatīvais regulējums administratīvo šķēršļu mazināšanai trešo valstu darba spēka piesaistei, kas veicina kvalificēta ārvalstu darbaspēka pieejamību, samazinot administratīvo slogu darba devējiem, vienlaikus nodrošinot pārdomātu imigrāciju un Latvijas reputācijas saglabāšanu ārvalstu investoriem un darbaspēkam.

NAP uzdevums [221] paredz aktīvās darba tirgus politikas attīstīšanu (bez darba esošo, bezdarba riskam pakļauto un ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju aktivizāciju, reģionālās mobilitātes atbalsta programmas) un nelabvēlīgākā situācijā esošo darba tirgus dalībnieku (t. sk. jauniešu, pirmspensijas vecumā esošo un personu ar invaliditāti) atbalstīšanu, ņemot vērā indivīda un reģionu specifiskās vajadzības.

Lai paaugstinātu bezdarbnieku, darba meklētāju un bezdarba riskam pakļauto personu konkurētspēju un pilnveidotu aktīvās darba tirgus politikas pasākumu klāstu, regulāri tiek pārskatīti aktīvo nodarbinātības pasākumu un preventīvo bezdarba samazināšanas pasākumu organizēšanas nosacījumi un **pilnveidots aktīvās darba tirgus politikas pasākumu klāsts**.

No 2021. gada finanšu **atbalsts praktiskās apmācības pie darba devēja organizēšanai** ir sasaistīts ar apgūstamās profesionālās kvalifikācijas līmeni (jo augstāks kvalifikācijas līmenis, jo augstāks dotācijas apmērs darba devējam), kas palīdz bezdarbniekiem atgriezties darba tirgū un sagatavo darbiniekus praktiskajām apmācībām uzņēmumā.

NVA organizēto **mācību piedāvājums paplašināts ar papildu datorikas profesionālās pilnveides izglītības programmām**, kā arī IKT moduļiem no modulārās profesionālās izglītības programmām profesionālajā tālākizglītībā un IKT augstākās izglītības iestādes studiju kursiem/moduļiem.

Darbaspēka konkurētspējai un prasmju pilnveidei uz augstas pievienotās vērtības nozarēm uzsākta jauna “Nākotnes prasmju iniciatīva”, kas reģistrētajiem bezdarbniekiem un bezdarba riskam pakļautām personām, t.sk. nodarbinātajiem, piedāvā iespēju apgūt atvērto tiešsaistes kursu platformu mācību programmas uzņēmējdarbības, datorzinību, datu zinātnes, informācijas tehnoloģiju jomās, kā arī profesionālās ievirzes svešvalodu apguvei.

2021. gadā noslēdzās darba tirgus prognožu platformas *prognozes.nva.gov.lv* izstrāde. Prognožu platforma sniedz iespēju ikvienam interesentam iespējami ērtā, pieejamā un interaktīvā veidā iepazīties ar sagaidāmo situācijas attīstību darba tirgū.

Paplašināta NVA apmācību un subsidētās nodarbinātības mērķa grupa, ļaujot iesaistīties arī bezdarba riskam pakļautām personām, īpaši jauniešiem, gados vecākiem darbiniekiem, personām ar invaliditāti un zemu izglītību, tā veicinot pāreju no izglītības uz nodarbinātību un ienākumiem. Pārskata periodā subsidētās darba vietas bezdarbniekiem ar I

un II grupas invaliditāti un ar garīgās attīstības traucējumiem pagarinātas no 12 līdz 18 mēnešiem, un NVA sedz darba devēja valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas, samazinot nodarbināšanas izmaksas.

Lai nodrošinātu **mērķtiecīgāku un efektīvāku atbalstu personām ar invaliditāti un sekmētu viņu iekļaušanos darba tirgū**, īstenota virkne iniciatīvu. Ieviests jauns atbalsta pasākums nodarbinātām personām ar invaliditāti bezdarba riska mazināšanai – tiek finansēti darba vietu pielāgojumi, kas iepriekš bija pieejami tikai bezdarbniekiem. Bezdarbnieku ar invaliditāti iesaiste nevalstiskajās organizācijās pagarināta no 6 līdz 12 mēnešiem, stipendija palielināta, un ieviesta samaksa darba vadītājiem, lai veicinātu darba prasmju apguvi un sagatavošanos atvērtajam darba tirgum. Lai palielinātu atbalstu personām ar invaliditāti un veicinātu sadarbību ar darba devējiem jaunu darba vietu radīšanā, NVA izveidots Nodarbinātības atbalsta centrs personām ar invaliditāti, kur tiek nodrošināti motivācijas un mentora pakalpojumi individuālai sagatavošanai un kopīgām vizītēm pie darba devēja.

No bezdarbniekiem sociāli visapdraudētākie ir ilgstošie bezdarbnieki, tāpēc nozīmīgs darba tirgus iekļaušanās rādītājs ir ilgstošā bezdarba līmenis jeb to personu, kuras meklē darbu vienu gadu vai ilgāk, īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitā. Saistībā ar ilgstošo bezdarba līmeni 15–74 gadu vecuma grupā, NAP2027 tika izvirzīts mērķis to samazināt līdz 2,6 % 2024. gadā un līdz 2,2 % 2027. gadā. 2024. gadā ilgstošā bezdarba līmenis bija 2,2 %, tādējādi sasniedzot NAP2027 noteikto mērķa vērtību (skat. 27.attēlu).

27.attēls Ilgstošā bezdarba līmenis, %

Datu avots: Eurostat

2024. gadā 14,6 % no bezdarbniekiem darbu meklēja ilgāk par diviem gadiem un 12,9 % ekonomiski neaktīvo bija personas ar invaliditāti vai ilgstoši darbnespējīgas (55,3 tūkst.). Starp vīriešiem šis īpatsvars (17,6 %) ir ievērojami augstāks nekā starp sievietēm (9,5 %). Slimības vai darbnespējas dēļ darbu nemeklēja 75,2 tūkst., par 20 tūkst. vairāk nekā oficiāli šajā grupā reģistrēto.

Pieaugušo izglītības piedāvājumam un dalības palielināšanai ir būtiska loma darba tirgus disproporciju mazināšanā. NAP2027 paredz palielināt nodarbināto iedzīvotāju īpatsvaru, kuri piedalās izglītības procesā apmaksātajā darba laikā [215] līdz 49,0 % 2024. gadā un 55,0 % 2027. gadā. 2024. gadā šis rādītājs bija 56,1 %, pārsniedzot gan 2024. gadam, gan 2027. gadam noteikto mērķa vērtību. Vienlaikus jāatzīmē, ka šajā jomā aizvien pastāv daudz izaicinājumu un pieaugušo, īpaši bezdarbnieku un ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju, iesaiste mūžizglītībā ir nepietiekama, kā arī esošais piedāvājums nesasniedz mērķa grupas.

No 2022. gada ieviests atbalsts darba devējiem reģionālās mobilitātes nodrošināšanai – kompensācija transporta vai īres izdevumiem darbiniekiem attālak no dzīvesvietas.

NAP uzdevums [222] paredz dažādu veidu finanšu ieguldījumu un uzkrājumu kultūras veicināšanu, mērķtiecīgi ceļot sabiedrības finanšu pratību un ierobežojot bezatbildīgu kredītēšanu.

Kredītēšanas aktivitātē Latvijā kopumā novērojama augšupejoša tendence, ko veicinājis EURIBOR un pievienotās procentu likmes jaunažiem aizdevumiem samazinājums. Neskatoties uz nelielo kredītēšanas aktivitātes kāpumu, nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām izsniegto kredītu atlikums pret IKP ir nedaudz palielinājies – 29,3 %. Mājokļu kredītēšana kļuvusi pieejamāka un izdevīgāka banku konkurences ietekmē. Kredītiestāžu konkurence mājokļu kredītēšanas segmentā ir pieaugusi, jo 2024. gada laikā tika veiktas nepieciešamās izmaiņas normatīvajos aktos, kas paredz patērētājiem vieglāku pāreju starp kredītiestādēm, kā arī tika samazinātas komisijas maksas par nodrošinājuma nostiprināšanu un pārkreditācijas gadījumos.

Vienlaikus inflācijas ietekmē straujš pieaugums bija novērojams patēriņa kredītēšanas segmentā, kur 2024. gadā un 2025. gada sākumā šo kredītu gada pieauguma temps saglabājās ap 10%. Šobrīd aktuāla ir kopējā kredītportfeļa palielināšana, īpaši nefinanšu uzņēmumu segmentā. Salīdzinot ar 2023. gada nogali (kredītu apjoms pret IKP 28,3%), 2024. gada 4. ceturksnī kredītiestāžu izsniegto kredītu apjoms pret IKP ir pieaudzis līdz 29,3%, arvien saglabājoties otram zemākajam rādītājam Eirozonā.

Ar pārkreditācijas atvieglošanu un informatīvo kampaņu rezultātā hipotekāro kredītu ņēmēju aktivitāte 2025. gada pirmajos divos mēnešos bija gandrīz tāda pati kā iepriekšējos trijos gados kopā. Iekšzemes uzņēmumiem un mājsaimniecībām izsniegto kredītu atlikuma gada pārmaiņu temps 2025. gada pirmajos divos mēnešos bija palielinājies līdz 7%, salīdzinot ar 1,5% 2024. gadā. 2025. gada janvārī un februārī pievienotā procentu likme ir samazināta 2625 hipotekārajiem kredītiem, t. sk. 2540 kredītiem likmi samazināja pie esošā kredītētāja un 85 kredītiem – kredītņēmējam, veicot pārkreditēšanu pie cita pakalpojumu sniedzēja. Šo kredītu kopējā vērtība sasniedz teju 200 miljonus eiro jeb 4% no visa hipotekāro kredītu portfeļa Latvijā.

NAP uzdevums [223] vērsts uz kvalitatīvu (t. sk. drošu) darba vietu izveidi un uzturēšanu, sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības sekmēšanu un atbalstu sociālās uzņēmējdarbības attīstībai.

Uzdevuma ietvarā tiek īstenoti daudzveidīgi pasākumi darba vides kvalitātes un sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības veicināšanai, īstenošanā iesaistot visas ieinteresētās puses un sabiedrību kopumā. Pasākumu kopums ietver informatīvās kampaņas, izglītojošas apmācības un individuālas konsultācijas, kas veicina sabiedrības (īpaši darba devēju un nodarbināto) informētību un izpratnes līmeņa paaugstināšanos par drošu un veselībai nekaitīgu darba vidi, tādējādi samazinot nelaiemes gadījumu darbā skaitu un arodslimību izplatību.

Pakāpeniski pieaug arī to uzņēmumu skaits, kas ieguvuši sociālā uzņēmuma statusu – līdz 2024. gada beigām kopumā Latvijā darbojās 322 uzņēmumi, kas sniedz sociālus pakalpojumus un veicina nodarbinātību sociāli mazāk aizsargātām grupām. Valsts un pašvaldību līmenī darbojas grantu un atbalsta programmas (Altum, Labklājības ministrija, pašvaldības), taču ilgtermiņa finansiālā ilgtspēja un tirgus integrācija sociālajiem uzņēmumiem vēl ir izaicinājums. Kopumā izmaiņu dinamika vērtējama kā pozitīva, norādot uz situācijas uzlabošanu un sociāli atbildīgāka darba tirgus nostiprināšanos. Vienīgi darba drošības jomā progress ir nepietiekams, un turpmāk nepieciešami mērķēti pasākumi darba drošības kultūras uzlabošanai, preventīvās apmācības paplašināšanai un tehnoloģiskās modernizācijas veicināšanai, īpaši augsta riska nozarēs.

Smaigo un letālo nelaiemes gadījumu skaits uz 100 000 nodarbinātajiem [218] savu pīķa vērtību sasniedza 2021. gadā (38), kam turpmākajos gados sekoja kritums līdz 33,8, kam sekoja straujss pieaugums 2024. gadā, sasniedzot 36,3 un atkāpjoties no mērķa vērtības par 7,3 nelaiemes gadījumiem. Apstrādes rūpniecība un būvniecība ir nozares ar visaugstāko nelaiemes gadījumu skaitu un paaugstinātu darba vides risku, kur nepieciešama esošo darba drošības

pasākumu uzlabošana un jaunu pasākumu ieviešana. Nelaiemes gadījumu cēloņi bieži ir saistīti ar neatbilstošu darbu sadali, nepilnīgu apmācību un risku nenovērtēšanu.

NAP uzdevums [224] paredz **mazināt darbaspēka nodokļu slogu zemu ienākumu saņēmējiem**, pārnēsot to uz nodokļiem, kas mazāk kavē izaugsmi, un risinājumus izvērtējot kopsakarā ar sociālā nodrošinājuma sistēmu.

Darbaspēka nodokļu slogs jeb nodokļu ķīlis [216] raksturo, cik daudz no nodokļu aspekta darbinieks izmaksā darba devējam un to aprēķina, attiecinot par darbinieku samaksāto nodokļu summu pret darbinieka atlīdzības izmaksām.

Vairāku gadu garumā viena no valdības galvenajām prioritātēm nodokļu jomā ir bijusi darbaspēka nodokļu sloga mazināšana, it īpaši strādājošajiem ar zemu atalgojuma līmeni.

Latvijā laika periodā no 2018.gada līdz 2022.gadam pēc mērķtiecīgi veiktajām darbaspēka nodokļu izmaiņām (2021.gadā valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu likme tika samazināta par vienu procentpunktu no 35,09% uz 34,09%, no tās vienādās daļās darba devēja likme par 0,5% un darba ņēmēja likme par 0,5%, pie tam ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamais diferencētais minimums tika paugaugstināts gan 2019.gadā no 200 uz 230 eiro mēnesī, gan 2020.gadā uz 300 eiro mēnesī, bet 2022.gadā pat divas reizes: no 2022.gada 1.janvāra - uz 350 eiro mēnesī, bet no 2022.gada 1.jūlija uz 500 eiro mēnesī), izdevās ievērojami samazināt darbaspēka nodokļu slogu zemu ienākumu saņēmējiem, pietuvinot to pārējo Baltijas valstu rādītājiem. (skatīt 28.attēlu).

28.attēls Darbaspēka nodokļa slogs jeb nodokļu ķīlis strādājošajam bez apgādībā esošām personām, kas saņem 67% no vidējās darba algas valstī, %

Lai daļēji kompensētu darbaspēka nodokļu sloga mazināšanu, pārnēsot to uz nodokļiem, kas mazāk kavē izaugsmi, tika palielinātas akcīzes nodokļa likmes alkoholiskajiem dzērieniem, tabakas izstrādājumiem un pēc izmantošanas mērķa līdzīgiem produktiem, azartspēļu nodokļa likmes, kā arī transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likmes.

Tomēr, pieaugot vidējai darba samaksai tautsaimniecībā, darbaspēka nodokļu slogs no 2023.gada zemu un vidēju ienākumu saņēmējiem atkal sāka palielināties. Tas skaidrojams ar to, ka, kamēr Latvijā netika veiktas papildu izmaiņas darbaspēka nodokļos, kaimiņvalstīs turpināja mazināt darbaspēka nodokļu slogu.

Lai uzlabotu darbaspēka konkurētspēju reģionā, kā arī padarītu iedzīvotāju ienākuma nodokļa sistēmu vienkāršāku, no 2025. gada 1. janvāra ir stājies spēkā fiksētais ar iedzīvotāju

ienākuma nodokli neapliekamais minimums, kas tiek piemērots visiem darba ņēmējiem neatkarīgi no ienākuma līmeņa, un trīs iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmju vietā (20, 23 un 31%) noteiktas divas likmes (25,5% un 33%), kopumā mazinot darbaspēka nodokļu slogu un atstājot lielāku rīcībā esošo ienākumu darba ņēmējiem ar zemiem un vidējiem ienākumiem.

NAP uzdevums [225] paredz adekvātus valsts sociālās apdrošināšanas (pabalsti, pensijas) pakalpojumus atbilstoši nodarbinātā veiktajām valsts sociālās apdrošināšanas iemaksām.

No 2021. gada tika ieviests minimālais valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekts vispārējā nodokļu režīmā un alternatīvajos nodokļu režīmos nodarbinātajiem, kuru ienākumi mēnesī nesasniedz minimālās algas apmēru. Kā arī, lai sakārtotu dažādos nodokļu maksāšanas režīmus un nodrošinātu taisnīgu visu sabiedrības grupu dalību sociālās apdrošināšanas sistēmas uzturēšanā, kā arī sakārtotu MUN maksātāju, jo īpaši mikrouzņēmumos nodarbināto darbinieku, sociālo aizsardzību, 2021. gadā palielinātas MUN likme, kā arī noteikts, ka, ja mikrouzņēmumam ir darbinieks, darbinieka ienākumus no mikrouzņēmuma apliek ar iedzīvotāju ienākuma nodokli (algas nodokli) saskaņā ar likumu “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” un darbinieku apdrošina kā darba ņēmēju saskaņā ar likumu “Par valsts sociālo apdrošināšanu”.

Sociāli apdrošināto personu īpatsvars, kuru valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekts ir zemāks par minimālo algu [217], ir būtisks indikators, kurš raksturo pienācīga sociālā nodrošinājuma risku bezdarba, slimības, vecuma u.c. gadījumos. Minētais indikators krasu kritumu piedzīvoja 2022. gadā, pēc tam, kad 2021. gadā tika ieviestas minimālās valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas. 2024. gadā rādītājs sasniedza 23,1% atzīmi, pārsniedzot gan 2024. gada, gan 2027. gada mērķa vērtību (skatīt 29.attēlu). Minētais liecina, ka valsts īstenotā politika ir bijusi sekmīga personu pienācīga sociālā nodrošinājuma veicināšanā un ēnu ekonomikas risku mazināšanā.

29.attēls Sociāli apdrošināto personu īpatsvars, kuru valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekts ir zemāks par minimālo algu, %

Datu avots: VSAA

Lai palielinātu pensiju adekvātumu un samazinātu pensiju saņēmēju nabadzības risku, no 2024. gada tika ieviesta pakāpeniska piemaksu piešķiršana pie vecuma un invaliditātes pensijas par apdrošināšanas stāžu, kas uzkrāts līdz 1995. gada 31. decembrim. Ņemot vērā, ka minētais tiek ieviests pakāpeniski, provizoriski tas pozitīvi ietekmēs 38 tūkst. personu 2024. gadā, 87 tūkst. personu 2025.gadā un 145 tūkst. personu 2026.gadā.

Papildus minētajam, 2025. gadā tika palielināts valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekta maksimālais apmērs (līdz 105 300 *eiro* gadā) un pensionāra neapliekamais minimums (līdz 1000 *eiro* mēnesī).

Tāpat, lai pilnveidotu pensiju sistēmas 2. līmeņa darbību, tika veiktas izmaiņas Valsts fondēto pensiju likumā, kas paredz fondēto pensiju shēmas dalībnieku tiesības tiešsaistē iegūt informāciju par viņu uzkrājumu un fondēto pensiju shēmas līdzekļu pārvaldītājam papildu iespējas iegūt informāciju par fondēto pensiju shēmas dalībniekiem, kuru līdzekļus tie pārvalda, t.sk., lai sniegtu personalizētas konsultācijas par to, vai viņi izvēlējušies savam vecumam un vajadzībām atbilstošāko ieguldījumu plānu.

Kopumā, veikto izmaiņu rezultātā, sociāli apdrošināto personu īpatsvaram, kuru valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekts ir zem minimālās algas no 2023. gada ir tendence samazināties.

Secinājumi

Vērojams stabils progress darba tirgus stiprināšanā. Ieviesti mērķtiecīgi pasākumi darbaspēka piesaistei un remigrācijas veicināšanai, kā arī modernizētas aktīvās darba tirgus politikas. Uzlabota piekļuve finansējumam un īstenoti pasākumi finanšu pratības stiprināšanai, atvieglojot iedzīvotāju iespējas pārkreditēties. Sociālajā jomā samazināts darbaspēka nodokļu slogs, palielināts atbalsts senioriem un ieviesti mehānismi sociālo iemaksu stabilizēšanai. Turpina attīstīties sociālā uzņēmējdarbība, atbalstot uzņēmumus, kas rada darba vietas mazāk aizsargātajām iedzīvotāju grupām.

Neraugoties uz ieviestajiem pasākumiem, nodarbinātības līmenis ilgstoši stagnē un saglabājas zem ES vidējā, ko pastiprina sabiedrības novecošanās. Pieaugušo izglītības pasākumi joprojām nespēj pietiekami sasniegt bezdarbniekus un ekonomiski neaktīvos iedzīvotājus, ierobežojot prasmju attīstību. Darba drošības jomā situācija būtiski neuzlabojas – smago un letālo nelaimes gadījumu skaits joprojām pārsniedz mērķa rādītājus, īpaši apstrādes rūpniecībā un būvniecībā. Sociālās uzņēmējdarbības ilgtspēju kavē nepietiekams finansējums un atbalsta instrumentu ierobežotā pieejamība.

Priekšlikumi:

- Īstenot efektīvāku cilvēkkapitāla politikas pārvaldību, izveidojot vienotu monitoringa sistēmu ar skaidri definētiem mērķa rādītājiem, regulāru datu apkopošanu un rezultātu izvērtēšanu starpnozaru līmenī.
- Pārstrukturēt pieaugušo izglītības piedāvājumu, fokusējoties uz mazkvalificētajiem un ekonomiski neaktīvajiem iedzīvotājiem, ieviešot vienotu digitālu pieaugušo mācību platformu, sistemātisku profilēšanu un prasmju novērtēšanu, kā arī mērķētu sasniedzamību iedzīvotājiem ar zemāku izglītības līmeni.
- Padziļināt nozaru iesaisti prasmju politikas veidošanā, nodrošinot regulāru darba tirgus vajadzību validāciju, pilotējot nozaru prasmju fondus un pielāgojot izglītības piedāvājumu esošajam un prognozētajam darba tirgus pieprasījumam.
- Mazināt reģionālās un strukturālās barjeras nodarbinātībai, uzlabojot iedzīvotāju mobilitāti un pakalpojumu pieejamību ekonomiskās izaugsmes centros, kā arī nodrošinot priekšnosacījumus ilgākam un veselīgākam darba mūžam vecāka gadagājuma nodarbinātajiem.
- Paplašināt remigrācijas atbalsta tvērumu un mērķētību, ieviešot personalizētu pieeju, “vienas pieturas” principu un strukturētas integrācijas programmas ārvalstu speciālistiem un studentiem, lai samazinātu atgriešanās un integrācijas administratīvos šķēršļus.

- Paaugstināt darba drošības līmeni, īpaši augsta riska nozarēs, pastiprinot darbinieku apmācību prasības, uzraudzības mehānismus un veicinot uzņēmumu tehnoloģisko modernizāciju.
- Nodrošināt sociālās uzņēmējdarbības ilgtspēju, pilnveidojot finanšu instrumentus un atbalsta mehānismus uzņēmumiem, kas rada darba vietas mazāk aizsargātām iedzīvotāju grupām.
- Turpināt samazināt darbaspēka nodokļu slogu zemiem un vidējiem ienākumiem, vienlaikus saglabājot konkurētspēju.

Rīcības virziens "Kapitāls un uzņēmējdarbības vide"

Rīcības virziena mērķi ir tādas tiesiskās, administratīvās un finanšu vides veidošana, kura veicina konkurētspējīgas uzņēmējdarbības attīstību visā Latvijas teritorijā. Pienācīgi apzinot un efektīvi izmantojot nacionālo resursu un iespēju potenciālu, nodrošināt ārvalstu kapitāla ieplūšanu un izvietojumu Latvijas tautsaimniecībā, kā arī iedrošināt iekšzemes kapitāla lielāku piesaisti uzņēmējdarbības attīstībā. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atainots tabulā Nr.14.

Tabula Nr.14.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums
(230) Institūciju rādītājs	57,9 (2018)	N/A	68	72	N/A
(231) Bruto pamatkapitāla veidošana, % no IKP	22,9 (2018)	22,4 (2024)	24	25	↓
(232) Banku kredīti iekšzemes nefinanšu uzņēmumiem (A–K nozares), % no IKP	13 (2018)	8,1 (2024)	20	23	↓
(233) Akciju tirgus kapitalizācija, % no IKP	2,6 (2018)	1 (2024)	5	7	↓
(234) Digitālo tehnoloģiju integrācija, vidējā svērtā vērtība no 4a – uzņēmējdarbības digitalizācija – (60 %) un 4b – e-komercija (40 %)	11 (2019)	N/A	14	18	N/A
(235) Atvērto datu rādītājs (indekss)	12 (2018)	13 (2024)	10	8	↓
(236) Jaunu Latvijas emitentu skaits <i>Nasdaq</i> Baltijas akciju sarakstos	1 (2017)	2 (2024)	5	7	↓

Attiecībā uz politikas rezultātu sasniegšanas progressa novērtējumu jāatzīmē, ka Institūciju rādītāja un Digitālo tehnoloģiju integrācijas (vidējā svērtā vērtība no 4a – uzņēmējdarbības digitalizācija – (60 %) un 4b – e-komercija (40 %)) – dati vairs nav salīdzināmi un izmantojami analizē, jo laika gaitā būtiski ir mainījusies to aprēķina metodoloģija.

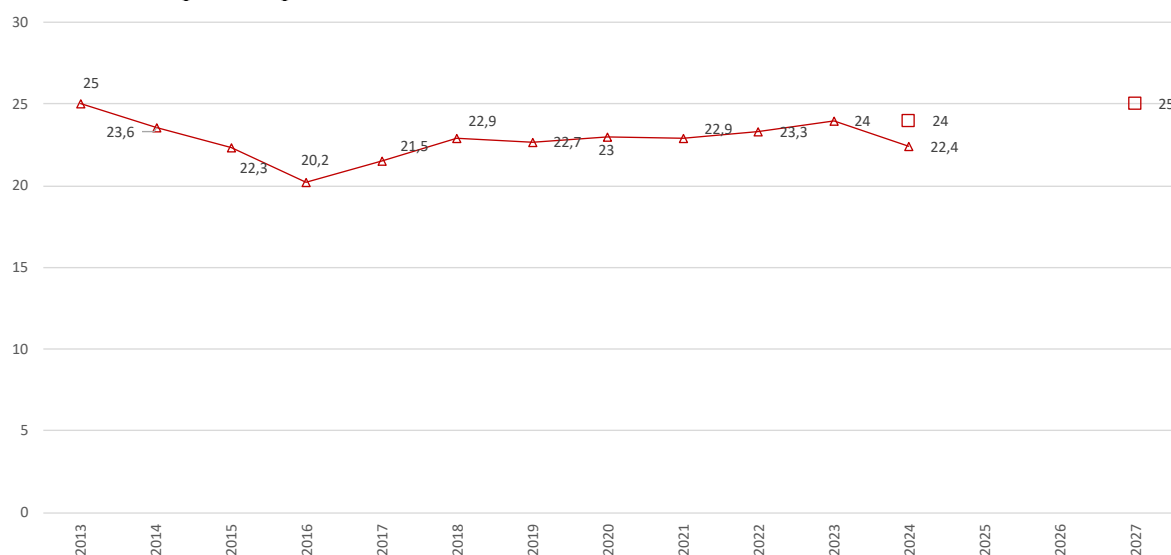
NAP uzdevums [237] paredz vietējās un ārvalstu investīcijas atbalstošas vides attīstīšanu (t. sk. tiesu procesu efektīvizācija, tiesas spriešanas kvalitātes un tieslietu sistēmā strādājošo zināšanu pilnveide, alternatīvu strīdu atrisināšanas iespēju popularizēšana biznesa vidē, intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzība, mazākuma akcionāru tiesību aizsardzība, izmeklēšanas kvalitātes celšana), preventīvo pasākumu īstenošana noziedzīgi iegūtu finanšu līdzekļu nokļūšanas valsts ekonomikā un ēnu ekonomikas ierobežošanai, sadarbības ar

starptautiskajiem partneriem nodrošināšana, stabilas un prognozējamās nodokļu politikas īstenošana, uzlabojot uzņēmējdarbības vidi Latvijā.

Kopumā Institūciju rādītājs mēra 26 dažādus valsts pārvaldes aspektus, no klientu apkalpošanas, līdz korupcijai, drošībai, digitalizācijai u.c. Ņemot vērā, ka daļu no minētā adresē politikas rezultāti rīcības virzienā “Tiesiskums un pārvaldība”, savukārt daļu rīcības virzieni, kas uzrunā digitalizācijas jautājumus dažādās valsts pārvaldes jomās, nav iespējams rasts efektīvu politikas rezultātu klāstu, lai kodolīgi reprezentētu pārējās Institūciju rādītāja komponentes, līdz ar to minētais turpmāk netiks aktualizēts un analizēts.

Bruto pamatkapitāla veidošana, % no IKP [231] pārskata periodā ir bijusi salīdzinoši stagnējoša, savu pīķa vērtību sasniedzot 2023. gadā, kam sekoja kritums par 1,6 procentpunktiem, kas rezultējās 22,4% apmērā 2024. gadā, atpaliekot no mērķa vērtības par 1,6 procentpunktiem (skatīt 30.attēlu aktīvos, radot riskus ilgtermiņa izaugsmes potenciālam un iespējami liecinot par investoru zemu uzticību Latvijas ekonomikai.

30.attēls Bruto pamatkapitāla veidošana, %

Datu avots: Eurostat

2021. gadā darbu uzsāka Ekonomisko lietu tiesa (ELT), kas tika izveidota ar mērķi ātri, kvalitatīvi un efektīvi izskatīt sarežģītus komercstrīdus, ekonomiskos un finanšu noziegumus, korupcijas lietas. ELT ietekmi pozitīvi novērtējusi gan OECD, norādot, ka ELT izveide ir viens no apstākļiem, kādēļ būtiski uzlabojusās maksātspējas procedūras un sekmējusies cīņa pret korupciju un naudas atmazgāšanu, gan Eiropas Komisija, kas 2025. gada ziņojumā par tiesiskumu Latvijā īpaši uzsvēra tiesas ieguldījumu efektīvā tiesu sistēmas darbībā.

Šobrīd izskatīšanā Saeimā atrodas likumprojekts "Grozījumi Civilprocesa likumā" (Nr: 1003/Lp14) un likumprojekts "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" (Nr: 1004/Lp14), kuru mērķis ir ELT kompetences turpmāka paplašināšana. ELT kompetences paplašināšana ir daļa no mērķtiecīgiem pasākumiem ar nolūku stiprināt Latvijas investīciju vidi. ELT plānots pievienot jaunas civillietu kategorijas un nodrošināt to, lai tiesā tiktu skatīti tikai tādi kriminālprocesi, kas atbilst tiesas izveides mērķim. Izmaiņas sniegs tiešu ieguvumu uzņēmējiem – tiesvedības process kļūs efektīvāks, specializētāks un prognozējamāks, tā stiprinot Latvijas investīciju vides drošību un tiesiskās vides stabilitāti.

Ņemot vērā, ka būtisks elements sabiedrības plašākai iesaistei uzņēmējdarbībā un investīciju veicināšanai bija mazākuma akcionāru aizsardzības pilnveide, to tiesības tika pilnveidotas ar grozījumiem Finanšu instrumentu tirgus likumā un Akciju atpiršanas likumā, kuru mērķis bija nodrošināt ieguldītāju interešu aizsardzību, ja akciju sabiedrībā, kuras akcijas

iekļautas regulētajā tirgū, persona iegūst absolūtu kontroli, akcijas izslēdz no regulētā tirgus. Likumprojektos ir atrunātas prasības par obligāto akciju atpirkšanas piedāvājumu kontroles iegūšanas gadījumā.

Papildus, 2022. gadā tika pieņemta normatīvo aktu pakete, kuras galvenais mērķis bija nodrošināt akciju sabiedrību caurspīdīgumu, radot piekļuvi informācijai par akciju sabiedrību īpašniekiem. Minētā reforma nodrošina Uzņēmumu reģistrā piekļuvi informācijai par akciju sabiedrību īpašniekiem, radot drošu uzņēmējdarbības vidi. Ar likumu grozījumiem tika pārskatīti, atviegloti un modernizēti arī citi gan uz akciju sabiedrībām, gan uz SIA piemērojami procesi, piemēram, pamatkapitāla palielināšanas procedūra un dalībnieku (akcionāru) sapulču sasaukšanas un norises kārtība.

2024. gadā tika pieņemts Kriptoaktīvu pakalpojumu likums, saskaņā ar kuru kriptoaktīvu pakalpojumu sniedzēji iegūst Latvijas Bankas darbības atļauju (licenci) un Latvijas Banka piemēro atbilstošas sankcijas/administratīvos pasākumus par to pieļautajiem pārkāpumiem. Papildus tika noteikts klientu izpētes sliekšnis 1000 *euro* apmērā līdzekļu pārvedumu gadījumā un darījumā ar kriptoaktīviem, un minimālās prasības attiecībā uz iekšējās kontroles sistēmas uzturēšanu.

Pārskata periodā FID ir koordinējis valsts pārvaldes un privātā sektora sadarbību, lai efektīvi veiktu finanšu noziegumu novēršanu un apkarošanu, veicinātu tiesiskumu, Latvijas ekonomisko izaugsmi un investīciju vidi, tādējādi stiprinot gan Latvijas iekšējo, gan ārējo drošību.

2022. gada sākumā FID paspārnē tika atklāts Baltijā pirmais finanšu izlūkošanas un naudas atmazgāšanas novēršanas centrs jeb AML Inovāciju centrs (AMLIH). Tiek turpināta tā tehniskās infrastruktūras un datu analītikas spēju stiprināšana.

2024. gadā tika izstrādāta un ieviesta atvieglota ziņojumu iesniegšanas kārtību. Sadarbībā ar nefinanšu sektora pārstāvjiem tika izstrādāta jauna ziņojuma veida forma, nodrošinot, ka vienkāršotā kārtība ir īpaši pielāgota šim sektoram, tādējādi uzlabojot ziņošanas efektivitāti.

Papildus jānorāda, ka regulāri ir izstrādāti un atjaunoti stratēģiskās analīzes pētījumi, tostarp nozarēm specifiski NILLTPF indikatori un tipoloģijas, kas vērstas uz NILLTPF risku padziļinātu izpratni, to efektīvu pārvaldību un novēršanu. Starp tiem minami virtuālo valūtu risku novērtējums un ēnu ekonomikas pētījums, kura mērķis bija izskaidrot ēnu ekonomikas un neredzamās (noziedzīgās) ekonomikas līdzekļu (īpaši skaidras naudas) ģenerēšanas procesus un paņēmienus.

Pārskata periodā FID ir īstenojis vairākas informatīvi izglītojošas kampaņas, kuru mērķi bija vērst sabiedrības uzmanību uz finanšu noziegumu riskiem, skaidrot finanšu izlūkošanas procesu un to nepieciešamību, rosināt sabiedrību atpazīt un identificēt riska situācijas finanšu noziegumu kontekstā, kā arī atspoguļot potenciālos rīcības scenārijus aizdomīgās situācijās.

Vienlaikus būtiski ir atzīmēt, ka Latvija ir pirmā valsts, kas pēc savas iniciatīvas piedalījusies Moneyval 6. kārtas novērtējumā par NILLTPFN sistēmu pēc jaunās Finanšu darījumu darba grupas metodoloģijas, kas apliecina proaktīvu rīcību un gatavību ievērot starptautiskos standartus. Moneyval 6. kārtas novērtējums par NILLTPFN sistēmu ir ļoti nozīmīgs indikators katrai valstij, kas nostiprina tās starptautisko reputāciju kā valsts, kas nepieļauj valsts finanšu un nefinanšu sistēmas izmantošanu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai un terorisma finansēšanai, un pilda apņemšanos nodrošināt ievērojamu progresu tiesiskās vides un tās rezultativitātes uzlabošanai.

No 2021. gada turpinās darbs pie ēnu ekonomikas īpatsvara mazināšanas, lai sekmētu tautsaimniecības nozaru attīstību, nodrošinātu sakārtotu uzņēmējdarbības vidi un veicinātu konkurētspējas paaugstināšanos, īstenojot gan iepriekšējā Ēnu ekonomikas ierobežošanas plāna 2021/2022. gadam pasākumus, gan pieņemot aktuālo Finanšu ministrijas sadarbībā ar nozaru ekspertiem sagatavoto Ēnu ekonomikas ierobežošanas plānu 2024.–2027. gadam, kura

pasākumu īstenošana uzsākta 2024. gadā. Ēnu ekonomikas ierobežošanas plāns 2024.–2027. gadam ietver pasākumus nozaru politikas un tiesiskā regulējuma sakārtošanai, lai ierobežotu ēnu ekonomiku un veicinātu labprātīgu nodokļu saistību izpildi. Plānā tiek īstenoti pasākumi, kas paredz nodokļu maksātāja reitinga kopējā novērtējuma izmantošanu, nezināmas skaidras naudas aprites ierobežošanu, bezskaidras naudas darījumu izmantošanas veicināšanu, datu analītikas stiprināšanu būvniecības, veselības un skaistumkopšanas nozarēs, informācijas un datu apmaiņas uzlabošanu, sabiedrības izglītošanu, kā arī citus pasākumus uzņēmumu konkurētspējas celšanai.

Lai Latvija kļūtu vēl pievilcīgāka ārvalstu investoriem un lai samazinātu administratīvo slogu nodokļu maksātājiem, Finanšu ministrija ir veikusi izmaiņas transfertcenu regulējumā attiecībā uz dokumentācijas sagatavošanu, proti, atļaujot to sagatavot un sniegt VID angļu valodā, pārskatot un vienkāršojot transfertcenu dokumentu sagatavošanas un iesniegšanas prasības, kā arī mainot globālās transfertcenu dokumentācijas sagatavošanas un darījumu (kopējā vērtība) iekļaušanas sliekšņus.

NAP uzdevums [238] paredz uzņēmējdarbības vides pārregulācijas novēršanu, vērtējot Latvijas konkurētspēju reģionā, pieņemot lēmumus par uzņēmējdarbības regulāciju un ātri reaģējot uz nepieciešamajām izmaiņām.

Ir īstenotas vairākas iniciatīvas, lai Latvijā radītu uzņēmējiem labvēlīgu vidi, kas uzlabotu uzņēmējdarbības attīstības perspektīvas nākotnē un kopējo valsts konkurētspēju.

No 2021. gada darbojās "zaļā koridora" iniciatīva, kas būtiski samazināja administratīvo slogu prioritāro investīciju projektu īstenošanai tādu publisku pakalpojumu saņemšanai kā, piemēram, būvatļaujas vai ietekmes uz vidi novērtējuma saņemšana.

2024. gada 2. aprīlī spēkā stājās Inovatīvas uzņēmējdarbības un prioritāro projektu atbalsta likums, kā mērķis ir palielināt uz eksportu orientētas investīcijas un radīt vidi, kur testēt un pārbaudīt inovatīvus produktus, tehnoloģijas un pakalpojumus, tādējādi veicinot tautsaimniecības attīstību.

2025. gadā spēkā stājās jauns "zaļā koridora" regulējums, kurā noteikti elastīgāki kvalifikācijas kritēriji komersantiem, kā arī paplašināts pakalpojumu klāsts, kurus iespējams saņemt prioritārā kārtībā un saīsinātā termiņā, tostarp arī pakalpojumi, kas saistīti ar ārvalstu darbaspēka piesaisti. Papildus ieviesti atbalsta mehānismi drošības un aizsardzības industrijas attīstības veicināšanai. Kopš 2021. gada "zaļā koridora" ietvaros atbalstīti 46 komersanti ar kopējo plānoto investīciju apjomu 2,9 mljrd. *eiro* apmērā un plānotām 3050 jaunām darba vietām. Ar jaunā regulējuma spēkā stāšanos tiesības saņemt "zaļā koridora" priekšrocības varēja izmantot vairāk nekā 580 komersantu. Jaunradītais regulējums ir radījis būtisku noslodzi tiešās un pastarpinātās pārvaldes iestādēm. 2024. gadā ir veiktas sistēmas izmaiņas, lai ikviens komersants varētu piekļūt de minimis sistēmai un sagatavot de minimis veidlapu bez laika ierobežojumiem.

Attiecībā uz Uzņēmumu reģistra lēmumu pieņemšanas procesu, ir uzsāktas un īstenotas vairākas izmaiņas. Paātrināts par uzņēmumu reģistrētās informācijas izmaiņu reģistrācijas process "A" reitinga uzņēmumiem, kā arī būtiski atvieglotas prasības pamatkapitāla apmaksas pierādīšanai, tajā skaitā mantiskā ieguldījuma gadījumā un situācijās kad pamatkapitāls tiek apmaksāts ar ES atzītām kriptovalūtām. Iesniedzamo dokumentu, veicamo pārbaudu sarežģītums mazināts arī pamatkapitāla palielināšanas gadījumos, tādā veidā samazinot izdevumus kapitāla piesaistei un veicinot uzņēmējdarbības izaugsmi. No 2026. gada 1. janvāra nodrošināts arī, ka slēguma finanšu pārskati un revidenta atzinumu uzņēmuma likvidācijas gadījumā jāiesniedz tikai Valsts ieņēmumu dienestā. Papildus grozījumiem normatīvajos aktos Uzņēmumu reģistrs īstenojis arī praktiskas iniciatīvas, piemēram, no virknes Eiropas Savienības dalībvalstu pastāvīgi iegūstot informāciju par uzņēmumu tiesībspēju un pārstāvēttiesīgām personām, uzlabojot investoru ienākšanas procesu no attiecīgajām dalībvalstīm. Tāpat nodrošināti pakalpojumi, kuru ietvaros no ievadītiem datiem ģenerējas iesniedzamie dokumenti, tādā veidā nodrošinot, ka jauna

uzņēmuma reģistrācijai vajadzīgo dokumentu sagatavošana aizņem aptuveni 5 minūtes. Pakalpojuma ietvaros tiek piedāvāta arī dokumentu ģenerēšana vienlaikus divās valodās (latviešu un angļu). No 2026. gada 1. janvāra nodrošināts, ka ikviens portālā info.ur.gov.lv bez maksas var iegūt ar eZīmogu apliecinātu informāciju jeb izziņu par juridiskām personām un citiem UR reģistrētiem subjektiem, nodrošinot uzņēmējdarbības videi nepieciešamo ātrumu arī iestādes apliecinātas informācijas iegūšanai. Savukārt administratīvo šķēršļu novēršanai tirdzniecības jomā, tika paredzēts izmantot atvieglotu kārtību kases sistēmu atbilstības pārbaudes veikšanai nodokļu maksātājiem, kuriem VID nodokļu maksātāju reitinga sistēmā noteikts augstākais reitinga novērtējums.

Vienlaikus, ir samazināts administratīvais slogs Programmas zivsaimniecības attīstībai 2021 - 2027. gadam (EJZAF) 19 pasākumu administrēšanā, vienkāršojot atbalsta pretendentiem pieteikšanās procedūras, kā arī ieviešot vienkāršoto izmaksu modeļus, tādus kā vienotās likmes un fiksētas summas maksājumi.

NAP uzdevums [239] paredz kapitāla tirgus (t. sk. "zaļo" finansēšanas instrumentu) attīstīšana un finansējuma pieejamības veicināšana (t. sk. caur finanšu inovācijas un kreditēšanas tempu pieaugumu atbilstoši IKP izaugsmei, pensiju plānu līdzekļu ieguldījumiem Latvijas tautsaimniecībā).

2021. gadā Latvijas valsts emitēja savas pirmās ilgtspējīgās obligācijas, piesaistot 600 milj. *eiro* ar mērķi finansēt vai refinansēt projektus gan vides, gan sociālās jomās – mežu, ūdens, bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas, transporta ilgtspējas u.c. Laika periodā no 2021. gada līdz 2023. gadam arī Latvenergo ir emitējis obligācijas 200 milj. *eiro* apmērā, lai īstenotu sociāli un videi draudzīgus projektus, tai skaitā atjaunojamās enerģētikas un tīklu modernizācijas jomās.

Akciju tirgus kapitalizācija, % no IKP [233] raksturo visu publiski tirgoto uzņēmuma akciju kopējo vērtību, kas attiecināta pret IKP. Pārskata periodā akciju tirgus kapitalizācija ir piedzīvojusi krasu kritumu par 2 procentpunktiem, noslīdot līdz 1% atzīmei 2024. gadā un nesasniedzot mērķa vērtību. Minēto primāri noteica vairāku akciju sabiedrību izstāšanās no regulētā tirgus. .

2025. gadā akciju tirgus kopējā kapitalizācija (vērtība) pieauga par 10% un sasniedza 584 milj. *eiro*, un procentos no IKP saglabājoties tuvu 2024.gada līmenim ap 1 procentu no IKP (piezīme, šobrīd vēl nav publicēta 2025. gada IKP statistika).

Ik gadu nozīmīgi pieaug kapitāla tirgū piesaistītais parāda vērtspapīru finansējums. Vietējā Nasdaq Riga obligāciju tirgus kapitalizācija, kas ir kopējā visu apgrozībā esošo obligāciju vērtība 2025. gada beigās sasniedza 1,8 miljardus *eiro*, un salīdzinot ar 2024.gada apjomu pieauga par 28,8%. Papildus tam 2025. gadā AS “Latvenergo” starptautiskajā tirgū emitēja obligācijas 400 milj.*eiro* vērtībā un AS “Citadele Bank” attiecīgi – 300 milj.*eiro* vērtībā.

31.attēls Akciju tirgus kapitalizācija, % no IKP

Datu avots: FM

Jaunu Latvijas emitentu skaits Nasdaq Baltijas akciju sarakstos [236] ir vēl viens rādītājs, kas raksturo akciju tirgus dinamiku. 2024. gadā sekmīgi notika divi sākotnējie publiskie piedāvājumi, savukārt 2025.gadā sākotnējie publiskie piedāvājumi nenotika. Minētais rādītājs ir bijis salīdzinoši stagnējošs, sasniedzot divus jaunus emitentus 2024.gadā un būtiski atpaliekot no mērķa vērtības – ikgadēji piesaistīt vismaz piecus jaunus emitentus. Šai dinamikai varētu būt vairāki skaidrojumi, galvenokārt, kopējā ekonomiskā situācija ar salīdzinoši zemu tautsaimniecības izaugsmi. Jāatzīmē, ka arī plašākā Eiropas reģionā 2025. gadā bija salīdzinoši maz sākotnējo publisko piedāvājumu, tostarp arī Igaunijā un Lietuvā. Latvijā pietrūkst nobriedušu, atbilstoša izmēra uzņēmumu, kuriem būtu spēcīgs izaugsmes potenciāls. Šobrīd vairāk uzņēmumu dod priekšroku finansējuma piesaistīšanai ar parāda vērtspapīriem.

Vāja investīciju vide un nepietiekams kreditēšanas atbalsts investīcijām jau ilgu laiku ir būtiska sistēmiska strukturāla nepilnība, kas kavē Latvijas attīstību un konkurētspēju. Lai gan iekšzemes kreditēšana ir būtiski aktivizējusies, banku kredītportfeļa attiecība pret iekšzemes kopproduktu Latvijā saglabājas ļoti zema. Kredītportfeļa dinamikas dati par 2025. gada 9.mēnešiem liecina, ka kopējais kredītportfelis pieaug straujāk nekā tautsaimniecība.

Salīdzinot ar 2024.gada nogali (IKP 29,3%), 2025. gada 1. pusgadā kredītiestāžu izsniegto kredītu apjoms pret IKP ir pieaudzis līdz 30,2% (2025.g. 1.cet. 29,6% no IKP). Gan mājsaimniecību, gan nefinanšu uzņēmumu kredītportfelis Latvijā 2025. gada pēdējos mēnešos ir turpinājis augt salīdzinoši strauji, gada pieauguma tempam esot starp trim straujākajiem eirozonā. 2025. gada otrajā pusgadā Eiropas Centrālā banka procentu likmes nav mainījusi, līdz ar to procentu likmes aizdevumiem Latvijā bijušas samērā stabilas. 2025. gada novembrī kredītu atlikums mājsaimniecībām audzis par 9,8 % (salīdzinājumā ar 2024. gada attiecīgo periodu), sasniedzot 6,8 miljardus eiro. Savukārt nefinanšu uzņēmumiem izsniegto kredītu atlikums gada laikā pieaudzis par 13,9 %, arī teju sasniedzot 6,8 miljardus eiro.

NAP uzdevums [240] paredz motivēt arvien lielāku iedzīvotāju daļu iesaistīties uzņēmējdarbībā (t. sk. ar darbinieku finanšu līdzdalību u. c. instrumentiem, darbinieku opcijām u. c. rīkiem).

Pārskata periodā ir nodrošināts atbalsts biznesa inkubācijai, lai motivētu arvien lielāku iedzīvotāju daļu iesaistīties uzņēmējdarbībā. LIAA ir nodrošinājusi biznesa inkubācijas aktivitātes visā Latvijas teritorijā (biznesa inkubatori/LIAA reģionālās pārstāvniecības, tehnoloģiju un radošo industriju pārstāvniecība), nodrošinot atbalstu prototipēšanai, uzņēmējdarbības veicināšanas aktivitātēm, izejmateriālu un izejvielu iegādei 80,1 milj. eiro apmērā ar atbalstīto komersantu skaitu kopumā biznesa inkubācijā - 1358, no kuriem grantu saņēmēji 845 komersanti un radītas 2568 jaunas darba vietas.

NVA reģistrētiem bezdarbniekiem sniegti konsultatīvi un finanšu atbalsta pasākumi, kas palīdz uzsākt komercdarbību vai pašnodarbinātību un veiksmīgi darboties izvēlētajā jomā ne mazāk kā divus gadus. Pasākuma komercdarbības vai pašnodarbinātības uzsākšanai ietvaros tā dalībnieki saņem konsultācijas un informāciju biznesa plāna sagatavošanai, pēc biznesa plāna apstiprināšanas - komercdarbības dotāciju, individuālās tiešsaistes konsultācijas biznesa plāna īstenošanai.

Lai intensificētu atbalstu jaunas komercdarbības uzsākšanai reģistrētajiem bezdarbniekiem, tādējādi veicinot arī kopējā komersantu skaita pieaugumu valstī, 2021. gada novembrī tika palielināta dotācija jaundibinātās komercdarbības paplašināšanai līdz 5000 *eiro* (ja pēc pirmā darbības gada ir atzinums par veiksmīgu komercdarbības veikšanu), kā arī ikmēneša dotācijas apmērs pirmajos biznesa plāna īstenošanas mēnešos - no 500 *eiro* līdz 750 *eiro*. Tāpat turpmāk tiks piešķirta papildu dotācija (līdz 1 000 *eiro*) darba vietas pielāgošanai saskaņā ar ergoterapeita atzinumu, ja jaunu komercdarbību uzsāk persona ar invaliditāti. Kopumā pasākumos komercdarbības vai pašnodarbinātības uzsākšanai ir piedalījušās 1037 personas.

Plašs atbalsts uzņēmējdarbības veicināšanai ir sniegts KLP ietvaros gan sabiedrības virzītu vietējo attīstības stratēģiju satvarā, gan nodrošinot atbalstu gados jaunajiem lauksaimniekiem uzņēmējdarbības uzsākšanai, atbalstu ieguldījumiem mazajās lauku saimniecībās un atbalstu ieguldījumiem lauku saimniecībās konkurētspējai.

NAP uzdevums [241] paredz konkurētspējīga un atvērta regulējuma nodrošināšanu nākotnes tehnoloģijām (t. sk. digitālo risinājumu ieviešana informācijas apmaiņā gan starp pašiem uzņēmējiem, gan valsts un pašvaldības iestādēm).

Būtiskākos Digitālo tehnoloģiju integrācijas politikas rezultāta aspektus ir iespējams novērtēt, izmantojot šādus politikas rezultātus:

- 1) Uzņēmumi, kas pārdevuši preces vai pakalpojumus internetā vai citos datortīklos (% no uzņēmumu kopskaita);
- 2) Biznesa programmatūru izmantošana (% no uzņēmumu kopskaita);
- 3) Uzņēmumi, kuri izmanto mākoņdatošanas pakalpojumus (% no uzņēmumu kopskaita).

līdz ar to, lai analizētu progresu digitālo tehnoloģiju integrācijā, turpmāk tiks izmantoti minētie politikas rezultāti.

Vērtējot biznesa programmatūru izmantošanu, būtiski ir atzīmēt, ka uzņēmumu īpatsvars, kas izmanto resursu plānošanas programmatūras, no 2021. gada Latvijā ir samazinājies, 2023. gadā sastādot 34%, kamēr klientu vadības sistēmas programmatūras izmantoja 16,5% no uzņēmumiem, bet biznesa analītikas programmatūras vien 9,4%. Kopumā biznesa programmatūru izmantošana Latvijā ir būtiski zemāka nekā vidēji ES.

Uzņēmumu īpatsvars, kas pārdevuši preces vai pakalpojumus internetā vai citos datortīklos, ir bijis salīdzinoši stagnējošs, pēc kāpuma par 1,7 procentpunktiem 2022. gadā, 2023. gadā tas samazinājās līdz 19,5%, par 4,3 procentpunktiem atpalielot no ES vidējā īpatsvara.

Periodā no 2021. līdz 2023. gadam salīdzinoši strauji ir pieaudzis uzņēmumu īpatsvars, kuri izmanto mākoņdatošanas pakalpojumus – par 7,2 procentpunktiem, sasniedzot 44,6%. Būtiski ir norādīt, ka minēto pieaugumu ir nodrošinājis tieši maksas mākoņdatošanas pakalpojumu izmantošanas pieaugums, vienlaikus tas par 9,4 procentpunktiem atpalielot no ES vidējā.

No minētā ir secināms, ka Latvijai ir salīdzinoši lēna virzība uz digitālo tehnoloģiju integrāciju, norādot uz neizmantotu potenciālu ceļā uz augstākas produktivitātes, konkurētspējīgāku uzņēmējdarbības vidi.

Pārskata periodā ir izveidots Mākslīgā intelekta centrs, kas veiks uzdevumus, lai atbalstītu mākslīgā intelekta risinājumu ieviešanu, testēšanu un komercializāciju. Centra viena no būtiskākajām funkcijām ir speciālās regulatīvās vides koordinēšana mākslīgā intelekta

jomā, nodrošinot sadarbību starp vairākām uzraugošajām iestādēm, nodrošinot vienas pieturas aģentūras principu. Speciālā regulatīvā vide ir speciāli izveidota vide, kurā mākslīgā intelekta risinājumus iespējams pārbaudīt drošos un kontrolētos apstākļos.

Lai veicinātu inovāciju attīstību un jaunu produktu izstrādi, šobrīd izstrādes procesā atrodas Ministru kabineta noteikumi par speciālās regulatīvās vides izveidi. Speciālās regulatīvās vides ietvaros komersantiem būs iespēja testēt inovatīvus produktus, tehnoloģijas vai pakalpojumus kontrolētā vidē (laikā un telpā), kas nav pilnībā regulēta vai neatbilst esošajiem normatīvajiem aktiem. Paredzēts, ka šī pieeja ļaus uzņēmējiem ātrāk ieviest jauninājumus tirgū, mazinās birokrātiskos šķēršļus un radīs konkurētspējas priekšrocības gan vietējā, gan starptautiskā mērogā. Valsts institūcijas nodrošinās uzraudzību un, nepieciešamības gadījumā, pielāgos normatīvos aktus, lai atbalstītu inovāciju izaugsmi un veicinātu dinamisku uzņēmējdarbības vidi. Ilgtermiņā speciālās regulatīvās vides izveide var veicināt atsevišķu nozaru konkurētspējas palielināšanos, ņemot vērā iespēju veikt produkta testēšanu reālajā vidē. Nodrošinot elastību un spēju pielāgoties esošajai situācijai, veicinot konkurētspēju.

NAP uzdevums [242] paredz valsts pārvaldes rīcībā esošo datu saprātīgu atvēršanu, uzlabojot privātā sektora konkurētspēju un inovatīvu produktu un pakalpojumu izstrādi.

VM padotībā esošās iestādes, piemēram, Veselības inspekcija un Nacionālais veselības dienests, aktīvi publicē datus valsts atvērto datu portālā.

2023. gadā NVD īsteno sabiedrības un interesentu nodrošināšanu ar Dienestam pieejamiem datiem. Papildus pārskatu publicēšanai iestādes tīmekļa vietnē, dati tiek sagatavoti un publicēti arī Latvijas atvērto datu portālā. Šajā pārskata periodā ir publicēti vakcinācijas dati, stacionāru operatīvie dati par Covid-19, dati par ambulatoro apmeklējumu skaitu pa pamatdiagnožu grupām, valsts budžeta līdzekļu izlietojumu, rindu garumus plānveida stacionāro pakalpojumu saņemšanai, ģimenes ārsta praksē reģistrēto pacientu skaitu, zobārstniecības apmeklējumu skaitu, kā arī veiktās medicīniskas manipulācijas valsts apmaksāto zobārstniecības, ambulatorās un stacionārās veselības aprūpes pakalpojumu ietvaros.

Atvērto datu rādītāju (indeksu) [235] veido virkne rādītāju, lai mērītu atvērto datu briedumu visā Eiropā. Šie rādītāji aptver atvērto datu veicināšanas valsts politikas attīstības līmeni, nacionālajos datu portālos pieejamo funkciju novērtējumu, kā arī paredzamo atvērto datu ietekmi. Pēdējos gados Latvija ir piedzīvojusi strauju kāpumu atvērto datu indeksā, sasniedzot 13 vietu un no 2024. gada mērķa vērtības atpaliekot vien par trim vietām. Kāpumu veicināja Latvijas atvērto datu pieaugošā ietekme uz pārvaldes procesiem, vidi, ekonomiku un sociālajiem procesiem un datu kvalitātes pieaugums. Vienlaikus atvērto datu ietekme, lai gan strauji augoša, un atvērto datu portāls saglabājas kā vājākie indeksa elementi.

NAP uzdevums [243] ārējās ekonomiskās politikas īstenošanas (t. sk. resursu) koncentrēšanu skaidru mērķu sasniegšanai.

2024. gadā tika pabeigta LIAA reorganizācija ar mērķi tās darbību vairāk fokusēt uz investīciju piesaisti un eksportu. Lai stiprinātu uzņēmumiem nepieciešamo atbalstu, kopš 2025. gada lielajiem projektiem LIAA nodrošina individuālu Vecāko investīciju projektu vadītāju, kurš kalpo kā centrālais kontaktpunkts un koordinators projekta izstrādātājam, sniedzot palīdzību, risinot dažādus jautājumus un problēmas.

Papildus tam, 2025. gadā ir stiprināta LIAA klātbūtne Latvijas reģionos – pieejamas 22 LIAA reģionālās pārstāvniecības, kuras kalpo kā tiešais kontaktpunkts uzņēmumu saziņai, sadarbību veidošanai un aktuālo problēmjautājumu risināšanai.

LIAA reorganizācijas rezultātā ir trīskārt palielināts to darbinieku skaits, kuru tiešie pienākumi ir saistīti ar investīciju projektu apkalpošanu, kā arī palielināts ar eksporta jautājumiem strādājošo darbinieku skaits.

Īstenotā LIAA reorganizācija ir būtiski palielinājusi LIAA kapacitāti investīciju piesaistei un eksporta veicināšanai, sekojoši uzlabojot Latvijas kopēju potenciālu investīciju un eksporta mērķu sasniegšanā.

Secinājumi

Pārskata periodā rīcības virzienā “Kapitāls un uzņēmējdarbības vide” īstenots plašs pasākumu kopums, kas vērsts uz tiesiskās, administratīvās un finanšu vides pilnveidi, investīciju piesaistes veicināšanu un uzņēmējdarbības attīstības stimulēšanu. Stiprināts tiesiskums un investīciju drošība, pilnveidota mazākuma akcionāru aizsardzība un uzņēmumu caurspīdīgums, kā arī nostiprināta noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas sistēma. Vienlaikus mazināts administratīvais slogs un uzlaboti investīciju projektu īstenošanas nosacījumi, tostarp pilnveidojot “zaļā koridora” pieeju un stiprinot LIAA kapacitāti investīciju piesaistei un eksporta veicināšanai. Tomēr kapitāla pieejamības rādītāji liecina par strukturāliem izaicinājumiem – investīciju intensitāte, kredītēšanas apjoms un kapitāla tirgus aktivitāte saglabājas nepietiekama, savukārt digitālo tehnoloģiju integrācija uzņēmējdarbībā norit lēnāk nekā vidēji ES.

Kopumā secināms, ka rīcības virzienā ir panākts būtisks progress institucionālās un normatīvās vides uzlabošanā, taču ekonomikas transformāciju joprojām kavē nepietiekama investīciju intensitāte un zema kapitāla tirgus aktivitāte. Turpmākajos gados nepieciešams koncentrēties uz investīciju vides stabilitātes un prognozējamības stiprināšanu, administratīvā sloga mazināšanu, starpinstitutionālās sadarbības uzlabošanu un kapitāla piesaistes instrumentu attīstīšanu, lai nodrošinātu noturīgu un ilgtspējīgu tautsaimniecības izaugsmi.

Priekšlikumi:

- Uzlabot informācijas un datu apriti starp valsts pārvaldi, pašvaldībām un uzņēmējiem, nosakot skaidrus datu apmaiņas principus un uzdevumus, tostarp stiprinot VDAA lomu nepieciešamās infrastruktūras attīstībā un risinājumu koordinēšanā.
- Mazināt administratīvo slogu un saīsināt atļauju un sertifikātu izsniegšanas termiņus, īpaši būvniecības, enerģētikas un inovāciju jomās.
- Paplašināt reģionālos investīciju stimulus, t.sk. nodrošinot infrastruktūras pieejamību un industriālo parku attīstību un piedāvājot mērķētus nodokļu atvieglojumus, piemēram, nekustamā īpašuma nodokļa stimulus pašvaldību līmenī.
- Nodrošināt prognozējamu un caurskatāmu normatīvo vidi, ierobežojot biežas likumu izmaiņas.
- Paplašināt starpinstitutionālo sadarbību starp VID, FID, Valsts policiju un prokuratūru, lai samazinātu finanšu noziegumu riskus un uzlabotu uzraudzības efektivitāti.
- Samazināt skaidras naudas darījumu īpatsvaru, veicinot bezskaidras naudas maksājumu sistēmu plašāku izmantošanu.
- Pastiprināt darba tiesību uzraudzību, samazinot neregistrētas nodarbinātības gadījumus
- Paplašināt valsts un pašvaldību ilgtspējīgā finansējuma instrumentu izmantošanu, tostarp zaļo obligāciju emisijas infrastruktūras, energoefektivitātes un klimata projektu finansēšanai.
- Veidot koordinētu sadarbību starp Latvijas Banku, Finanšu ministriju, LIAA, “Altum” un biržu Nasdaq Riga, lai nodrošinātu vienotu politiku kapitāla piesaistei.
- Attīstīt alternatīvus finansēšanas instrumentus – kolektīvo finansējumu, “peer-to-peer” platformas, obligāciju tirgu mazajiem un vidējiem uzņēmumiem.

- Izveidot regulatīvo “*sandbox*” vidi, kur jauni finanšu produkti tiek testēti sadarbībā ar uzraugiem.
- Padziļināt Baltijas valstu finanšu tirgus integrāciju, lai radītu vienotu un likvīdu kapitāla tirgu.
- Veicināt lielo valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību ieiešanu kapitāla tirgū, īpaši ar akciju sākotnējo publisko piedāvājumu.

Prioritāte "Kvalitatīva dzīves vide un teritoriju attīstība"

Rīcības virziens "Daba un vide – "Zaļais kurss""

Rīcības virziena mērķis ir sasniegt oglekļa mazietilpīgu tautsaimniecību, kas nozīmē mērķtiecīgu tautsaimniecības radītā piesārņojuma samazināšanu, lai sasniegtu nacionāli noteiktos klimata, enerģētikas un vides mērķus, kā arī uzlabotu ūdeņu stāvokli un īstenotu dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanu un pārvaldību.

Rīcības virziena mērķis bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas jomā paredz zinātniskajos pētījumos un datos balstītu nacionālo mērķvērtību noteikšanu, vienlaikus nodrošinot ekonomisko interešu un dabas vērtību aizsardzības līdzsvaru.

Rīcības virziena mērķis paredz sabiedrības paradumu maiņu, īstenojot vides, ilgtspējīgas dabas resursu apsaimniekošanas un enerģētikas politiku, kas balstīta uz taisnīgumu un savstarpējo uzticēšanos, sabiedrības atbalstu un izpratni par dabas un klimata aizsardzības pasākumiem, nosakot skaidrus un atklātus valsts un iedzīvotāju sadarbības modeļus un iesaistīšanos lēmumu pieņemšanā. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atspoguļots tabulā Nr.15.

Tabula Nr.15

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
(271) SEG emisiju intensitāte; t CO ² ekv /milj. euro	497 (2017)	351,5 (2022)	Samazinājums atbilstoši trajektorijai, virzoties uz 2030. gada mērķi (292)	Samazinājums atbilstoši trajektorijai, virzoties uz 2030. gada mērķi (292)	
(272) CO2 piesaiste un SEG emisiju attiecība noteiktās ZIZIMM sektora zemes uzskaites kategorijās; ktCO ² ekv.	Nav datu	Nav datu	Nav datu	Nav datu	N/A
(273)Gaisa piesārņojuma % samazinājums: slāpekļa oksīdi – NOx daļiņas – PM2,5 amonjaks – NH3	17 28 9 (2016)	-36 -46 +5 (2023)	-33 -27 -1	-34 -35 -1	
(274) Augstai un labai ekoloģiskai kvalitātei atbilstošu ūdensobjektu īpatsvars %	21 (2017)	34 (2022)	33	34	
(275) Sadzīves atkritumu pārstrādes līmenis %	~27 (2020)	50 (2023)	55	60	
(276) Radītais sadzīves atkritumu daudzums uz iedzīvotāju; kg	470 (2018)	487 (2023)	460	450	
(277) Radītais bīstamo atkritumu daudzums; tūkst. t	118 (2018)	85 (2023)	113	100	
(278) Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju platības īpatsvars %	18,2 (2018)	18,7 (2024)	18,2	18,2	
(279) Lauku putnu indekss g=2000 (2000)	100	85,97 (2024)	100>120	>120	
(280) Meža putnu indekss g=2005 (2005)	100	71,72 (2024)	100 >100	100 > 100	

Latvija ir kopta un ainaviski bagāta valsts, kur dabas daudzveidība, tīra vide un ilgtspējīga resursu izmantošana ir gan pamats kvalitatīvai dzīves videi un ekonomikas attīstībai, gan atbildība pret nākamajām paaudzēm. Sabiedrībai rūp uzņēmējdarbības radītā

ietekme uz vidi un cilvēka veselību, tāpat sabiedrība līdzdarbojas ilgtspējīga dzīvesveida attīstīšanā.

Lai veicinātu ilgtspējīgu attīstību un uzlabotu dzīves vides kvalitāti, joprojām nepieciešams būtisks darbs vides piesārņojuma un SEG emisiju mazināšanā, tāpat nepieciešama ir uzņēmējdarbības paradumu maiņa, lai nostiprinātu aprites ekonomikas principus katrā tautsaimniecības sektorā.

NAP uzdevums [281] paredz tautsaimniecības radīto siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanu, izmantojot jaunas, videi nekaitīgas tehnoloģijas, kā arī oglekļa dioksīda piesaistes palielināšanu, īstenojot ilgtspējīgu zemes un dabas resursu pārvaldību.

Par klimatneitrālas tautsaimniecības attīstības raksturojošu indikatoru ir izceļams SEG emisiju intensitātes indikators, kas mēra, cik daudz SEG emisiju tiek radīts uz vienu ekonomiskās izaugsmes vienību. Lai novērtētu klimata un enerģētikas politikas ietekmi uz kopējo emisiju samazināšanos tautsaimniecībā, vienlaikus saglabājot vai uzlabojot ekonomikas attīstību, minētā indikatora izmaiņas ir vērtējamas ilgtermiņā, tā mazinot ārēju faktoru ietekmi uz sasniegto rezultātu. Tāpat uzdevums paredz sasniegt progresu oglekļa dioksīda piesaistes indikatorā, kas raksturo zemes lietojuma veida spēju uzkrāt oglekli augsnē.

NAP īstenotie pasākumi ir sekmējuši SEG emisiju intensitātes samazināšanos, kas apliecina, ka atbalsts ražošanas modernizācijai, daudzveidīgiem infrastruktūras attīstības projektiem un zaļajām inovācijām, ir instrumenti pārejai uz oglekļa mazietilpīgu tautsaimniecību. Vienlaikus nav izdevies sasniegt būtisku uzlabojumu oglekļa dioksīda piesaistē, kas lielā mērā saistīts ar noteiktu sabiedrības interešu polarizāciju par dabas kapitāla apsaimniekošanu un vides un klimata mērķu sasniegšanu, tāpat apzinātu politiku fragmentāciju nacionāli noteikto klimata mērķu sasniegšanā. Turklāt mežizstrādes apjomu kāpumu meža zemēs ietekmēja arī ģeopolitiskā situācija – Krievijas īstenotā agresija pret Ukrainu, kas izmainīja līdzšinējās koksnes piegādes ķēdes un veicināja tirgus nestabilitāti. Šo apstākļu dēļ Latvijas koksnes resursiem nācās aizstāt nepieciešamo resursu piegādi no Krievijas un Baltkrievijas.

Visaptverošu Latvijas tautsaimniecības virzību uz klimatneitralitāti un tās sasniegšanā mērķvērtības dažādos sektoros nosaka [aktualizētais Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021. – 2030. gadam](#) (turpmāk – NEKP). NEKP apvieno visu nozaru plānotos un jau īstenojamus pasākumus SEG emisiju samazināšanā, energoefektivitātes uzlabošanā un pārejā uz atjaunīgajiem energoresursiem. NEKP tiek īstenots sadarbībā ar nozaru ekspertiem, zinātniskajām institūcijām, pašvaldībām, uzņēmumiem un sabiedrību kopumā, nodrošinot koordinētu un mērķtiecīgu pāreju uz klimatneitrālu ekonomiku.

Vēja enerģiju Latvijā saredz par vienu no galvenajiem atjaunīgās enerģijas attīstības virzieniem. Lai veicinātu vēja parku attīstību, ir ieviesti vienkāršoti teritoriju plānošanas risinājumi, kas samazina administratīvo slogu un paātrina projektu virzību. Grozījumi normatīvajos aktos sekmēs vēja elektrostacijas izvietot arī mežu teritorijās, ja tiek veikts ietekmes uz vidi novērtējums. Ir pilnveidota ietekmes uz vidi novērtējuma procedūra vēja elektrostaciju attīstībai, lai nodrošinātu skaidrus nosacījumus attīstītājiem.

Lai veicinātu iedzīvotāju iesaisti atjaunojamās enerģijas projektos, ir pieņemts energokopienų, neto uzskaites un neto norēķinu regulējums, kas iesaista mājsaimniecības elektroenerģijas ražošanā no atjaunīgiem avotiem pašu patēriņam. Šis regulējums veicina sabiedrības aktīvu līdzdalību enerģētikas pārkārtošanas procesos un sekmē vietējo atjaunojamās enerģijas ražotāju attīstību.

Nemot vērā, ka vietējo iedzīvotāju kopienų nostāja attiecībā uz vēja elektrostaciju klātbūtni savu īpašumu tuvumā ir visnotaļ negatīva, ir **ieviests vēja elektrostaciju maksājums vietējās kopienų attīstībai**. 2024. gada 27. augustā MK apstiprināja noteikumus, kas paredz finansiālu ieguldījumu vietējām kopienām vēja elektrostaciju tuvumā. Attīstītājiem jāveic maksājums 2500 *euro* gadā par katru uzstādītās jaudas megavatu, sadalot

to vienādās daļās starp pašvaldību un iedzīvotājiem, kuru īpašumi atrodas līdz 2 km attālumā no vēja elektrostacijas turbīnas. Šie līdzekļi nav apliekami ar iedzīvotāju ienākuma nodokli, un pašvaldības tos var izmantot sabiedrības labklājības un infrastruktūras uzlabošanai.

Elektroenerģijas uzkrāšanas sistēmas (turpmāk – BESS) ir priekšnoteikums atjaunīgās enerģijas integrācijai Latvijas energosistēmā, kas nodrošina iespēju lieko elektroenerģiju no vēja un saules avotiem uzkrāt un izmantot brīžos, kad ražošana samazinās vai pieprasījums pieaug. Pirmais liela mēroga BESS projekts Latvijā tiek īstenots Tārgalē, Ventspils novadā, ar 10 MW jaudu un 20 MWh uzkrāšanas ietilpību. Šādas sistēmas ļaus uzkrāt elektroenerģiju no vēja un saules avotiem, nodrošinot tās pieejamību laikā, kad elektroenerģijas ražošana nav iespējama.

Kā viens no veiksmīgiem piemēriem Latvijā izceļams pirmais hibrīdparks Priekulē, kurā apvienota vēja un saules enerģija, ļaujot maksimāli izmantot dabas resursus un uzkrāt tos BESS sistēmā, tādējādi vēl vairāk nostiprinot atjaunīgās enerģijas lomu pārejai uz klimatneitrālu enerģētiku un enerģētisko autonomiju.

Latvijas dzīvojamais fonds ir valsts infrastruktūras daļa, kas tieši ietekmē energoresursu patēriņu. Vairākums Latvijas dzīvojamā fonda ir būvēta pirms 1990. gada un neatbilst mūsdienu energoefektivitātes standartiem, kas rada augstus siltumenerģijas zudumus un ievērojamas izmaksas mājsaimniecībām. Tāpēc tiek īstenoti daudzveidīgi energoefektivitātes pasākumi dzīvojamā fonda ēkās – siltināšana, logu un durvju nomaiņa, apkures sistēmu modernizācija un atjaunojamo energoresursu risinājumu ieviešana, lai samazinātu enerģijas patēriņu.

Tāpat uzņēmējdarbības vides modernizēšanā tiek īstenoti energoefektivitātes pasākumi, piemēram, ražošanas procesu modernizācija un automatizācija, notiek pāreja uz atjaunojamiem energoresursiem un energoefektīvu tehnoloģiju ieviešana, kā arī emisiju uzskaites un pārvaldības sistēmu pilnveide.

Lai uzlabotu publiskā sektora kopējos energoefektivitātes sasniegumus, ar ES fondu finansējuma atbalstu tiek īstenoti projekti siltumnoturības (ēku siltināšana) un aukstumapgādes uzlabošanā, viedās pārvaldības un ventilācijas risinājumu ieviešanā, apkures sistēmu modernizācijā, kā arī pārejā uz atjaunojamo energoresursu tehnoloģiju izmantošanu.

Lai nodrošinātu plašāku SEG emisiju samazināšanu un pāreju uz atjaunīgo energoresursu tehnoloģiju izmantošanu, turpinās atbalsta sniegšana mājsaimniecībām siltumenerģijas vai elektroenerģijas ražošanas iekārtu iegādei, lai nodrošinātu siltumenerģijas vai elektroenerģijas ražošanu pašpatēriņa vajadzībām, kā arī mājsaimniecību pieslēgumu izveidošanai centralizētās siltumapgādes sistēmai. Izstrādāta jauna atbalsta programma, kas papildinās līdz šim aptverto atbalsta saņēmēju mērķgrupu, sniedzot iespēju uz atbalstu atjaunīgo energoresursu tehnoloģiju iegādei pretendēt arī dzīvokļu īpašniekiem, valsts tiešās pārvaldības iestādēm, to padotības iestādēm un citām valsts pārvaldes iestādēm, pašvaldībām, tostarp pašvaldību izveidotām iestādēm, pašvaldību kapitālsabiedrībām, valsts kapitālsabiedrībām vai publiski privātām kapitālsabiedrībām, kā arī, lai sekmētu plašāku sabiedrības iesaisti enerģijas ražošanā, – energokopienām. Tāpat nodrošināta arī citu atbalsta programmu īstenošana, piemēram, sniegts atbalsts SEG emisiju samazināšanai ar viedajām pilsētvides tehnoloģijām, SEG emisiju samazināšanai pašvaldību publisko teritoriju apgaismojuma infrastruktūrā, kā arī turpinās apstiprināto projektu īstenošanu, kuri vērsti uz SEG emisiju samazināšanu valsts nozīmes aizsargājamās arhitektūras pieminekļos, kā arī Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un pašvaldību policijas institūciju ēkās.

Lai nodrošinātu pāreju uz videi draudzīgāku transportu, atbalsta programmu ietvaros nodrošināts atbalsts bezemisiju un mazemisiju transportlīdzekļu iegādei. Privatpersonām sniegts atbalsts elektromobiļu un ārēji lādējamu hibrīdauto iegādei, paredzot īpašu atbalstu personām, kurām ir piešķirta Latvijas Goda ģimenes apliecība kā arī papildu atbalstu, ja programmas ietvaros tiek norakstīts līdz šim izmantotais transportlīdzeklis, savukārt pašvaldībām, valsts tiešās pārvaldes iestādēm un uzņēmumiem sniegts atbalsts elektromobiļu

iegādei un saistītās uzlādes infrastruktūras izveidei. Lai nodrošinātu ilgtspējīgāku valsts atbalstu videi draudzīgai mobilitātei ilgtermiņā, tiek vērtēta gan līdz šim noslēgušos atbalsta programmu efektivitāte, kas sekmēs pārdomātāku jauno iniciatīvu izstrādi, gan regulāri pārskatīti īstenošanā esošo atbalsta programmu nosacījumi.

Lai sekmētu Latvijas enerģētisko neatkarību un palielinātu atjaunojamo energoresursu īpatsvaru, izmantojot aprites ekonomikas pieeju, 2025. gadā tika apstiprināta atbalsta programma un uzsākta projektu atlase biometāna ražošanas un pārvades infrastruktūras izveidei ar kopējo finansējumu 21,5 milj. *euro*. Atbalsts paredzēts biometāna attīrīšanas un ražošanas iekārtu iegādei, biometāna transportēšanas komplektu iegādei, kā arī pārvades un uzpildes infrastruktūras izveidei. 2025. gadā Tukuma novada Džūkstē izveidots pirmais centralizētā biometāna ievades punkts. Projektu īsteno AS “Conexus Baltic Grid” ar Eiropas Savienības Atveseļošanas fonda līdzfinansējumu 1,5 milj. *euro* apmērā. Ievades punkts nodrošinās iespēju līdz 20 biometāna ražotājiem 50 – 60 km rādiusā piegādāt biometānu valsts gāzes pārvades sistēmai, nodrošinot kvalitātes kontroli, uzskaiti un brīvu apriti. 2026. gadā plānots izveidot vēl divus biometāna ievades punktus Rēzeknē un Raganā Projektus īsteno AS “Conexus Baltic Grid” ar Eiropas Savienības reģionālā attīstības fonda līdzfinansējumu 4 miljonu eiro apmērā.

Papildu ES LIFE programmas “Pārejā uz tīras enerģiju” apakšprogrammā kopš 2021. gada Latvijā tiek īstenoti 25 projekti ar piesaistīto ES finansējumu 5,3 milj. *euro* apmērā sniedzot ieguldījumu NEKP pasākumu īstenošanā attiecībā uz rīcībpolitiku izstrādi, profesionālo prasmju attīstību, jaunu pakalpojumu un biznesa modeļu veicināšanu, privātā finansējuma piesaisti, kā arī iedzīvotāju iesaisti pārejā uz tīru enerģiju.

Tāpat Kopējās lauksaimniecības politikas Stratēģiskais plāns 2023.–2027. gadam (turpmāk – KLP SP) paredz daudzveidīgus piesārņojuma mazināšanas un ilgtspējīgas lauksaimniecības prakses ieviešanas pasākumus, novirzot līdz pat 48% finansējuma klimata un vides mērķu sasniegšanā. Piemēram, sniegts atbalsts SEG un amonjaka emisiju mazinošu tehnoloģiju iegādei, tostarp uzlabotai kūtsmēsļu apsaimniekošanai, precīzo tehnoloģiju risinājumiem, ieguldījumiem dzīvnieku ēdināšanas uzlabošanā un videi draudzīgas lopkopības prakses nostiprināšanā, kā arī ieguldījumiem atjaunojamo energoresursu izmantošanai saimniecībās.

Šajā periodā viens no būtiskākajiem izaicinājumiem ir oglekļa piesaistes palielināšana zemes sektorā, kas tiek sekmēta ar šādiem pasākumiem – mitrāju atjaunošana, jaunaudžu retināšana un kopšana, neproduktīvo mežaudžu nomaiņa, ilgtspējīgu zālāju apsaimniekošana, tāpat neproduktīvas (zema augsnes auglība) lauksaimniecības zemes apmežošana.

Ieviestas ekoshēmas, kuru atbalsts aptver plašu lauksaimnieku loku un mērķēti uzlabo ieguldījumu videi draudzīgās lauksaimniecības praksēs, sasniedzot noteiktus rezultātus augsnes kvalitātes uzlabošanā, samazinātā pesticīdu lietošanā, bioloģisko platību īpatsvara palielināšanā, amonjaka emisiju samazināšanā, savvaļas apputeksnētāju saglabāšanā, kā arī nodrošina oglekļa uzglabāšanu zālāju platībās un lauksaimniecības zemes kūdrājos. Kopumā ekoshēmu pasākumiem laika periodā līdz 2027. gadam provizoriski tiks novirzīti vismaz 25% no tiešo maksājumu finansējuma.

SEG uzskaitē un tās izmantošana ilgtspējīgā ZIZIMM pārvaldībā ir ilgtermiņa process, kas prasa sistemātisku pieeju, datu kvalitāti un starpsektoru sadarbību. Turpinās pētnieciskais darbs un ir uzlabota datu pieejamība par augsnēm, īpaši par organiskajām augsnēm, kas ir būtiski SEG emisiju uzskaitē un klimata pārmaiņu mazināšanas pasākumu plānošanai. Papildus tiek veikta augšņu karšu precizēšana, notiek sadarbība ar zinātniskajām institūcijām un veidoti priekšnosacījumi vienotas digitālas datu platformas izveidei, lai nodrošinātu efektīvāku zemes resursu pārvaldību un atbalsta pasākumu mērķtiecīgu īstenošanu.

NAP uzdevums [282] paredz klimata pārmaiņu ietekmju mazināšanu, īstenojot pielāgošanās pasākumus un panākot materiāltehniskā un infrastruktūras

nodrošinājuma uzlabojumus (katastrofu draudu, t. sk. plūdu un krasta erozijas, novēršanas un to pārvaldīšanas pasākumu īstenošanu).

Uzdevuma mērķis ir izveidot klimatnoturīgu infrastruktūru un materiāltehnisko nodrošinājumu gadījumiem, kas saistīti ar katastrofu pārvaldīšanas pakalpojumu pieejamību un kvalitāti, kā arī uzlabot reaģēšanas spējas.

Latvijā, tāpat kā visā pasaulē, arvien biežāk novērojami ekstremāli laikapstākļi – sausuma periodi, ugunsgrēki, intensīvas lietusgāzes, plūdi un krasta erozija. Šie notikumi apdraud cilvēku drošību, infrastruktūru, ekonomikas noturību un bioloģisko daudzveidību.

Plūdu riska mazināšanai un krasta erozijas novēršanai Jēkabpils novadā ir pabeigta projekta īstenošana aizsardzībai pret plūdiem Daugavas piekrastes posmā, piemērojot "zaļās" vai "zilās" infrastruktūras paņēmienus, tā nodrošinot aizsardzību vismaz 4000 iedzīvotājiem. Arī citās Latvijas pilsētās uzsākti ES fondu finansējuma atbalstīti projekti, veidojot plūdu riska un krasta eroziju mazinošu infrastruktūru.

Pašvaldībās tiek izveidoti un atjaunoti zaļās un zilās infrastruktūras risinājumi, kā arī īstenoti pielāgošanās klimata pārmaiņām pasākumi, piemēram, dzeramā ūdens piekļuves vietu izveidošana, krasta erozijas mazināšana, pilsētu lietus ūdens noteces sistēmu uzlabošana, tā risinot noteiktas klimata pārmaiņu izraisītas vides problēmas.

Lai lauksaimniecības nozarē mazinātu ar klimatisko apstākļu iespējamo nelabvēlīgo ietekmi radītos zaudējumus, lauksaimniekiem KLP SP ietvaros ir nodrošināts atbalsts apdrošināšanas polišu iegādes segšanai. Latvijā aizvien vairāk izmanto apdrošināšanas pakalpojumu iespējas. 2024. gadā apdrošināti aptuveni 423 tūkst. ha, jeb 53% no graudkopības platībām.

Lai mudinātu lauksaimniekus ieguldīt klimatnoturīgos risinājumos un pārietu uz ilgtspējīgu lauksaimniecības praksi, sniegts atbalsts SEG un amonjaka emisijas samazinošiem pasākumiem, tāpat klimata pārmaiņu mazināšanas un pielāgošanās pasākumu īstenošanai, piemēram, zaļie ieguldījumi jeb jaunu tehnoloģiju un paņēmienu ieviešana lauku saimniecībās, t.i., precīzās tehnoloģijas laukkopībā, lopkopībā, dārzkopībā, ieguldījumi ūdens resursu efektīvā izmantošanā, t.sk. notekūdeņu attīrīšana.

Latvijas un Lietuvas glābšanas dienestu sadarbības rezultātā iegūtas praktiskās zināšanas reaģēšanas spējas un izspēlētas evakuācijas simulācijas plūdu gatavībai Zemgales un Klaipēdas reģionos, kas ir būtiski, saskaroties ar klimata pārmaiņu radītajiem riskiem. Nodrošināta speciālās tehnikas un aprīkojuma iegāde.

NAP uzdevums [283] paredz gaisa kvalitātes uzlabošanas blīvi apdzīvotās vietās un valstī kopumā, kas panākams ar energoefektivitātes kāpināšanu, oglekļa mazietilpīgu ražošanu un uzlabotām transporta sistēmām.

Gaisa piesārņojums ir viens no galvenajiem riska faktoriem elpceļu un sirds-asinsvadu slimību izplatībā, sevišķi ietekmējot bērnus, seniorus un cilvēkus ar hroniskām slimībām. Tīrs gaiss ir svarīgs, bet bieži nenovērtēts dzīves vides kvalitātes faktors, kas padara dzīves vidi pievilcīgu gan dzīvošanai, gan darbam, gan atpūtai.

Gaisu piesārņojošo vielu – NO_x un daļiņu PM^{2.5} emisijas Latvijā laika periodā no 2005. līdz 2024. gadam ir ievērojami samazinājušās. Piesārņojošo vielu samazināšanās tendenci galvenokārt virza tehnoloģiskais progress, tajā skaitā, energoefektīvāku ražošanas iekārtu, transporta un apkures sistēmu ieviešana, kā arī stingrāki vides aizsardzības normatīvi. Amonjaka emisijas joprojām ir nozīmīgs izaicinājums lauksaimniecības sektoram, kas ir saistīts ar intensīvāku lauksaimnieciskās ražošanas attīstību, kopējās produktivitātes kāpināšanu un plašāku minerālmēsļu un kūtsmēsļu izmantošanu.

Tiek īstenotas energoefektivitātes paaugstināšanai programmas valsts un dzīvojamās ēkās ar Eiropas Reģionālās attīstības fonda (ERAF) līdzfinansējumu. Valsts ēku energoefektivitātes paaugstināšana tiks nodrošināta, veicot ēku energosertifikāciju, nepieciešamos būvdarbus, inženiersistēmu sakārtošanu un ieviešot sistēmu automatizētās vadības sistēmas, lai sasniegtu ēku primārās enerģijas ietaupījumu 30 % apmērā un veicinātu

virzību uz nulles enerģijas ēkām. Atbalsts paredzēts arī atjaunojamo energoresursu tehnoloģiju iegādei un uzstādīšanai. Tāpat plānota arī publisko ēku pieslēgšana centralizētajai vai lokālajai siltumapgādei, lai samazinātu emisijas un enerģijas zudumus.

Rūpniecības sektorā tiek īstenota atsevišķa programma, kas paredz atbalstu uzņēmumiem energoefektivitātes paaugstināšanai, tostarp energoauditu veikšanai, tehnoloģiju modernizācijai un pārejai uz AER izmantošanu, tādējādi mērķtiecīgi sasniedzot konkrētu enerģijas patēriņa un siltumnīcefekta gāzu emisiju samazinājumu. Sniegts atbalsts gaisu piesārņojošo vielu emisiju attīrīšanas iekārtu, tai skaitā elektrostatisko filtru iegādei, uzstādīšanai vai nomaīnai, lai samazinātu emisijas no stacionāriem piesārņojuma avotiem, piemēram, katlumājām un rūpniecības iekārtām. Tāpat ES fondu finansējuma programmās veikti pasākumi gaisa piesārņojošo vielu emisiju samazināšanai pašvaldību siltumapgādē, sniedzot atbalstu esošo centralizētajā siltumapgādē izmantoto vidējas jaudas sadedzināšanas iekārtu pielāgošanai no 2025. gada izvirzītajām vides kvalitātes prasībām attiecībā uz putekļu emisijām, rezultātā uzlabojot gaisa kvalitāti tuvākajā apkārtnē. Lai samazinātu gaisa piesārņojumu no mājstāvvietu novecojušām apkures iekārtām, ES fondu finansējuma programmās sniegts atbalsts to nomaīnai pilsētās, lai samazinātu to radīto negatīvo ietekmi uz gaisa kvalitāti un sabiedrības veselību tai skaitā, pieslēgšanai centralizētajai siltumapgādes sistēmai, un atjaunīgo energoresursu siltumapgādes iekārtām, tāpat notikusi sabiedrības informēšana par individuālo apkures iekārtu pareizu ekspluatāciju. Kompleksi gaisa piesārņojuma mazinājoši pasākumi ar ES fondu finansējuma atbalstu tiek īstenoti arī Rīgā, Liepājā un Rēzeknē.

Transporta sektors ir viens no lielākajiem SEG emisiju avotiem Latvijā un tā ietekme uz sabiedrības veselību ir īpaši jūtama pilsētās, kur koncentrējas intensīva satiksme un iedzīvotāju blīvums. Turpinās darbs pie pasākumiem, kas veicina plašāku alternatīvo degvielu izmantošanu un elektrotransportlīdzekļu (turpmāk – ETL) īpatsvara pieaugumu. 2025. gadā ETL īpatsvars Latvijā sasniedzis 1 % atzīmi, un šī tendence turpina pieaugt, atspoguļojot sabiedrības un politikas virzību uz gaisa kvalitātes uzlabojumiem blīvi apdzīvotā pilsētvidē.

Atbilstoši valsts akciju sabiedrības "Ceļu satiksmes drošības direkcija" tīmekļvietnē publicētajai informācijai, uz 2025. gada 1. oktobri Latvijā ir reģistrēti 13 566 ETL (12 991 – vieglie, 401 – kravas un 174 – autobusi). ETL īpatsvars Latvijā sasniedzis 1,5 % atzīmi. Salīdzinot ar 2025. gada 1. janvāri reģistrēto ETL skaits ir palielinājies par 28 %, un šī tendence turpina pieaugt, atspoguļojot sabiedrības un politikas virzību uz gaisa kvalitātes uzlabojumiem blīvi apdzīvotā pilsētvidē.

Latvijā izveidots ETL uzlādes staciju pamattīkls, kas aptver TEN-T ceļu tīklu un ar tiem savienotos reģionālos autoceļus. Kopumā uzstādītas 139 ātrās uzlādes stacijas ar 50 kW līdzstrāvas jaudu, kas vienmērīgi izvietotas visā valstī, tostarp lielākajās pilsētās – Rīgā, Daugavpilī, Liepājā, Jelgavā, Ventspilī u.c. Šāds risinājums stiprina savienojamību ar Eiropas transporta tīklu un palīdz samazināt transporta radītās emisijas, tādējādi sekmējot gaisa kvalitātes uzlabošanu.

Vairākās lielākajās Latvijas pilsētās – tostarp Rīgā, Jūrmalā, Valmierā, Ventspilī, Daugavpilī, Jelgavā, Rēzeknē un Jēkabpilī – ieviesti elektriskie, hibrīda un alternatīvo degvielu autobusi, kā arī izbūvēta tiem nepieciešamā uzlādes infrastruktūra. Šie pasākumi veicina pāreju uz tīrāku sabiedrisko transportu un samazina transporta sektora radīto piesārņojumu.

Rail Baltica projekts ir stratēģisks ieguldījums klimatneitrālas transporta sistēmas attīstībai Baltijas reģionā. Latvijā jau ir noslēgti līgumi par vairāk nekā 230 km pamatstrāses izbūvi, aktīvi būvdarbi norisinās Rīgas Centrālajā stacijā, pie lidostas un Iecavas posmā. Projekts veicina pārorientēšanos no autotransporta uz elektrificētu dzelzceļu, kas samazinās emisiju intensitāti un kopējo gaisa pārrobežu piesārņojumu.

NAP uzdevums [284] paredz sasniegt augstas un labas kvalitātes virszemes un pazemes ūdensobjektu īpatsvara palielinājumu, kā arī iekšzemes ūdensobjektu un jūras vides stāvokļa uzlabošanu, kā arī rīcību notekūdeņu dūņu apstrādē.

Izvēlētais politikas indikators: Augstai un labai ekoloģiskai kvalitātei atbilstošu ūdensobjektu īpatsvars - raksturo ūdens kvalitātes stāvokli Latvijā un tiek izmantots, lai novērtētu vides politikas efektivitāti, īpaši saistībā ar ūdens resursu apsaimniekošanu. Latvija ir bagāta ar ūdensobjektiem – upēm, ezeriem un citiem saldūdens resursiem –, tomēr tikai nedaudz vairāk nekā trešdaļa (~33%) no tiem ir novērtēti kā atbilstoši labai ekoloģiskajai kvalitātei.

Ūdensobjektu kvalitātes uzlabošana ir cieši saistīta ar rūpniecības, lauksaimniecības un sabiedriskās infrastruktūras darbību, tostarp notekūdeņu attīrīšanas iekārtām, lietus ūdens novadīšanas sistēmām un pašvaldību apsaimniekotajām kanalizācijas sistēmām. Nepietiekams investīciju apjoms un regulāra monitoringa trūkums var būtiski palielināt piesārņojuma riskus un kavēt ūdensobjektu ekoloģiskā stāvokļa uzlabošanu.

Lai novērtētu stāvokli virszemes un pazemes ūdensobjektos, kuros izvirzīti pasākumi laba ūdens kvalitātes stāvokļa sasniegšanai, ir izstrādāti un apstiprināti upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas un plūdu riska pārvaldības plāni 2022. – 2027. gadam.

Lai sasniegtu uz jūras novērtējuma pamata noteiktos jūras vides mērķus un panāktu labu jūras vides stāvokli, izstrādāta **Pasākumu programma labas jūras vides stāvokļa panākšanai 2023.–2027. gadam**, kuras praktiskie sasniegumi tiks vērtēti 2028. gadā, piemēram, par samazinātu bīstamo vielu vai biogēnā piesārņojuma ieneses slodzes izmaiņām uz jūras vidi.

LIFE GoodWater IP projekta ietvaros, lai sasniegtu labu ekoloģisko stāvokli riska ūdensobjektos, tiek īstenoti pasākumi, kas noteikti Daugavas, Gaujas, Lielupes un Ventas upju baseinu apsaimniekošanas plānos, ieviešot dažādus **inovatīvus apsaimniekošanas un pārvaldības pasākumus**.

Sagatavots informatīvais ziņojums “Latvijas ūdeņu ilgtspējas ceļa karte” (24-TA-1814), kas ietver īstenojamās rīcības izcila un laba ūdens ekoloģiskā stāvokļa sasniegšanai līdz 2030. gadam. Iecerēti risinājumi šādās jomās – tiesiskā regulējuma pilnveidošana, ūdens ekosistēmu noturības veicināšana, zināšanu un izpratnes uzlabošana, kā arī iesaistīto pušu apzināšana un to iesaista ūdeņu ilgtspējas nodrošināšanā.

Apstiprināts Notekūdeņu dūņu apsaimniekošanas plāns 2024.-2027. gadam (22-TA-2945), lai samazinātu vides piesārņojuma riskus, uzlabotu ūdens kvalitāti un veicinātu ilgtspējīgu dūņu apsaimniekošanu atbilstoši nacionālajām vides prasībām.

Tāpat KLP SP ietvaros tiek īstenoti gan ekoshēmu, gan agrovīdes pasākumi, lai mazinātu lauksaimnieciskās darbības radīto piesārņojumu un uzlabotu ūdensobjektu ekoloģisko stāvokli. Atbalstot videi draudzīgas prakses, piemēram, buferjoslu izveidi gar ūdenstecēm, precīzu mēslojuma lietošanu, starpkultūru audzēšanu un zālāju saglabāšanu, tiek sekmēta ūdens resursu aizsardzība.

Lai uzlabotu ūdens kvalitāti un pielāgotos klimata pārmaiņām, **tiek īstenoti videi draudzīgas meliorācijas pasākumi**, kas vērsti uz ilgtspējīgu ūdens resursu apsaimniekošanu. Izstrādātas tehniskās rekomendācijas videi draudzīgu elementu integrēšanai meliorācijas sistēmās, tostarp sedimentācijas dīķiem, plūsmas kontroles dambjiem un buferjoslām. Tiek veicināta arī regulējama drenāžas sistēmu ieviešana, kas ļauj efektīvāk kontrolēt ūdens līmeni un samazināt barības vielu zudumus lauksaimniecības zemēs. Šie pasākumi tiek īstenoti saskaņā ar ES vides politiku un tiek atbalstīti gan KLP SP, gan LIFE GOODWATER IP projekta ietvaros.

Ar ES fondu finansējuma atbalstu tiek uzlabota notekūdeņu attīrīšanas iekārtu attīrīšanas efektivitāte un samazināts vidē nonākošais piesārņojums, kā arī izveidota infrastruktūra notekūdeņu dūņu apstrādei. Vides aizsardzības kontekstā nozīmīgs projekts tiek īstenots arī Rīgas aglomerācijā.

NAP uzdevums [285] paredz vietējo resursu efektīvāku izmantošanu (ekodizaina principu piemērošana un aprites ekonomikas ieviešana dažādos tautsaimniecības sektoros), jo īpaši sasniedzot augstāku standartu un inovāciju izmantošanu pārtikas aprītē un dzīvnieku veselībā saskaņā ar “vienas veselības” principu, kā arī veicinot bezatkritumu ražošanas tehnoloģiju un inovāciju ieviešanu tautsaimniecībā.

Lai veicinātu pāreju no lineāras uz aprites ekonomiku, kā arī patērētājiem par labu ilgtspējīgai un videi un cilvēka veselībai nekaitīgai produkcijai, būtiska nozīme ir visas sabiedrības iesaistei resursu taupīšanā, dzīvnieku veselības labturības un vides kvalitātes uzlabošanā. Aprites ekonomikas principu ieviešana prasa ne tikai tehnoloģiskus risinājumus, bet arī sabiedrības uzvedības maiņu, izglītošanu un sadarbību starp valsts, pašvaldību, uzņēmēju un iedzīvotāju līmeni.

Zināšanu ietilpīgas un konkurētspējīgas bioekonomikas attīstībai, integrējot zinātni, uzņēmējdarbību un valsts politiku vienotā attīstības virzienā, pārskatīta RIS3 zināšanu ietilpīgas bioekonomikas stratēģija un tās rīcības plāns ar fokusu uz zinātnē balstītām biotehnoloģijām (Bio DeepTech). Zinātnieku un uzņēmēju sadarbības rezultātā tiks radītas jaunas tehnoloģijas, kas ļaus pārstrādāt biomasu augstas pievienotās vērtības produktos, piemēram, biomateriālos, bioķīmikālijās, bioenerģijā.

Lai mazinātu pārtikas izšķērdēšanu un tās nonākšanu atkritumos, nodrošināta iespēja ziedot labdarības organizācijām dzīvnieku izcelsmes pārtiku, kā arī pārtiku, kurai beidzies minimālais derīguma termiņš “ieteicams līdz”. Panāktais ieguvums: pārtikas produkti var tikt novirzīti sociāli atbildīgai izmantošanai. Tāpat izstrādātas [pārtikas ziedošanas vadlīnijas](#), kuru mērķis ir veicināt normatīvo aktu izpratni un atvieglot to praktisko piemērošanu pārtikas aprites dalībniekiem. Vadlīnijas kalpo kā atbalsta instruments gan uzņēmumiem, gan organizācijām, kas iesaistītas pārtikas ziedošanā. Lai informētu sabiedrību par pārtikas derīguma termiņu nozīmi, sabiedrībai sniegta [skaidrojoša informācija](#) par atšķirībām starp marķējumiem “izlietot līdz” un “ieteicams līdz”. Šī informācija palīdz patērētājiem pieņemt informētus lēmumus par pārtikas lietošanu un samazina nevajadzīgu pārtikas izmešanu.

Turpinās darbs pie Nacionālās pārtikas kvalitātes shēmas (turpmāk – NPKS) attīstīšanas, kas sniedz iespēju ražotājiem marķēt savus produktus ar īpašu kvalitātes zīmi. Šī shēma apliecina, ka produkti atbilst noteiktiem papildu kvalitātes kritērijiem, kas pārsniedz vispārpieņemtos normatīvos standartus, tādējādi veicinot patērētāju uzticību un pieprasījumu pēc vietējiem, drošiem un ilgtspējīgi ražotiem pārtikas produktiem. 2025. gadā NPKS bija iekļauti jau aptuveni 1000 produkti, kas apliecina gan ražotāju ieinteresētību, gan sabiedrības pieprasījumu pēc augstākas kvalitātes pārtikas. Pozitīvā NPKS dinamika uzsver arī zaļā publiskā iepirkuma nozīmi vietējās produkcijas plašākā aprītē, veicinot ilgtspējīgas pārtikas sistēmas attīstību un stiprinot vietējo ekonomiku.

Lai mazinātu rezistentu mikroorganismu izplatību, uzlabotu dzīvnieku veselību un ilgtermiņā nodrošinātu sabiedrības veselības aizsardzību, tiek pilnveidotas antibiotiku lietošanas uzraudzības sistēmas. Attīstīta veterināro zāļu informācijas sistēma eVETIS, kas nodrošina precīzu uzskaiti un kontroli pār antimikrobiālo līdzekļu lietošanu dzīvnieku ārstēšanā. Šāda pieeja ļauj savlaicīgi identificēt riskus, veicina atbildīgu zāļu lietošanu un stiprina “vienas veselības” principa ieviešanu praksē.

Lauksaimnieku izglītošana un modernu tehnoloģiju izmantošana ir priekšnosacījumi, lai samazinātu augu aizsardzības līdzekļu (turpmāk – AAL) izmantošanu lauksaimnieciskajā ražošanā. Tāpēc KLP SP ietvaros sniegts atbalsts ražošanas modernizācijai, ekoshēmām videi draudzīgu lauksaimniecības prakses attīstīšanā, tāpat organizētas apmācības AAL lietotājiem, lai veicinātu drošu un atbildīgu līdzekļu izmantošanu.

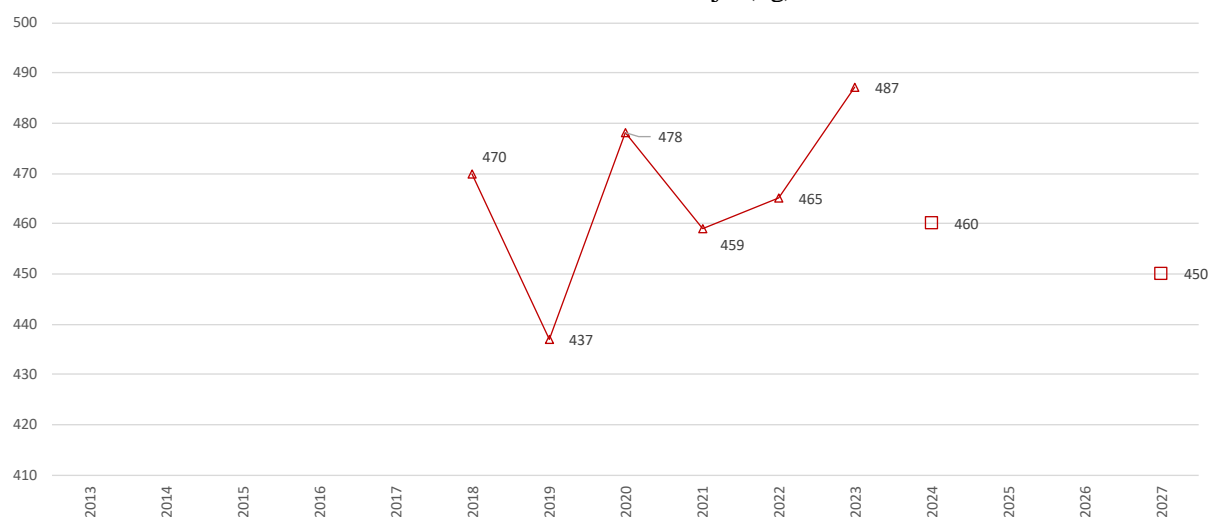
NAP uzdevums [286] paredz zemes dzīļu resursu apzināšanu, kā vietējo resursu ilgtspējīgu apsaimniekošanu un pārvaldīšanu

Nodrošināts rīcībpolitikas ietvars zemes dzīļu resursu ilgtspējīgai izmantošanai attiecībā uz kūdras resursiem⁹, lai saskaņotu kūdras resursu izmantošanas attīstību ar klimata politikas un dabas resursu ilgtspējīgas pārvaldības prasībām.

NAP uzdevums [287] paredz radīto atkritumu un apglabājamo atkritumu apjoma samazināšanu, kā arī augstāku atkritumu pārstrādes īpatsvaru.

Par raksturojošiem indikatoriem šī uzdevuma izpildes novērtēšanā norādāmi “Radītais sadzīves atkritumu daudzums uz iedzīvotāju” un “Sadzīves atkritumu pārstrādes līmenis”. Šie indikatori atspoguļo sabiedrības gatavību mainīt paradumus, kā arī infrastruktūras pieejamību aprites ekonomikas principu ieviešanā. Nozīmīgi ir uzsvērt sabiedrības vēlmi dzīvot tūrā un sakoptā vidē. Tomēr starp šo vēlmi un reālu rīcību tās īstenošanā bieži pastāv būtiska plaisa – cilvēki vēlas redzēt sakoptu vidi, taču ne vienmēr ir gatavi paši iesaistīties tās uzturēšanā vai mainīt savus paradumus. Radītais sadzīves atkritumu daudzums uz iedzīvotāju (skatīt 32.attēlu) uzrāda pieaugošu dinamiku, kas varētu būt saistīts gan ar paradumu maiņu – īpaši attālināto iepirkšanos Covid-19 pandēmijas laikā –, gan ar uzlabotu atkritumu uzskaites metodiku.

32.attēls Radītais sadzīves atkritumu daudzums uz iedzīvotāju (kg)

Datu avots: CSP, LVĢMC

Savukārt indikators – sadzīves atkritumu pārstrādes līmenis – ir sasniedzis 50% atzīmi un saglabājas stabils, kas var liecināt par nepietiekamām pārstrādes jaudām vai specializāciju noteiktu materiālu plūsmu apstrādē, kas ir ekonomiski pamatota. Uzdevuma ietvaros ir būtiski panākt ne tikai resursu efektīvu izmantošanu un samazināt vides piesārņojumu, bet arī samazināt atkarību no primārajām izejvielām un veicināt jaunu uzņēmējdarbības modeļu attīstību pārstrādes jomā. Pārorientējot atkritumu apsaimniekošanas sistēmu uz aprites ekonomikas principiem, Latvija ne tikai stiprina savu vides un ekonomisko noturību, bet arī nodrošina atbilstību ES vides prasībām un klimata mērķiem.

Apstiprināts Atkritumu apsaimniekošanas valsts plāns 2021 – 2028. gadam. Plāna mērķis ir samazināt sadzīves atkritumu apjomu, ievērojami palielināt pārstrādes un reģenerācijas īpatsvaru, kā arī samazināt apglabājamo atkritumu daudzumu poligonos, nosakot konkrētas sasniedzamās vērtības. Īpašs uzsvars likts uz bioloģiski noārdāmo atkritumu, pārtikas atkritumu un notekūdeņu dūņu apsaimniekošanas uzlabošanu, kā arī dalītās atkritumu savākšanas sistēmas paplašināšanu visā valstī. Plānā ietverta arī atkritumu rašanās novēršanas valsts programma, tostarp ziedošanas mehānismu

⁹ 24.11.2020. MK rīkojums Nr. 696 "Par Kūdras ilgtspējīgas izmantošanas pamatnostādņem 2020.–2030. gadam".

pilnveidošanas instrumenti. Paralēli tiek īstenotas sabiedrības informēšanas un izglītošanas kampaņas, lai veicinātu sabiedrības uzvedības maiņu un izpratni par atkritumu ietekmi uz vidi.

Īstenota atkritumu apsaimniekošanas reģionu reforma, pārejot no 10 uz 5 reģioniem, lai uzlabotu sistēmas efektivitāti un nodrošinātu mērķtiecīgu investīciju plānošanu un infrastruktūras attīstību. Attīstīti priekšnosacījumi pārstrādes kapacitātes palielināšanai, tostarp veicinot kompostēšanas, biogāzes ieguves un atkritumu reģenerācijas tehnoloģiju ieviešanu.

Ieviesta depoziņa sistēma, kas realizē vidi saudzējošu politiku, nodrošinot izlietotā dzērienu iepakojuma savākšanu, pārstrādi un atkārtotu lietošanu. Tās darbība balstās uz finansiālu stimulu – depoziņa maksu, ko iedzīvotāji saņem atpakaļ, nododot iepakojumu depoziņa punktos.

Lai uzlabotu atkritumu apsaimniekošanas sistēmu, tostarp šķirošanas infrastruktūras attīstību, otrreizējo izejvielu tirgus veidošanu un būvniecības materiālu atkārtotas izmantošanas risinājumus, notiek darbs pie LIFE integrētā projekta “Atkritumi kā resursi Latvijā – Reģionālās ilgtspējas un aprites veicināšana, ieviešot atkritumu kā resursu izmantošanas koncepciju”.

Lai samazinātu poligonos noglabājamo atkritumu apjomu, veicinātu otrreizējo izejvielu izmantošanu un attīstītu jaunas pārstrādes tehnoloģijas, LIFE projekta ietvaros tika pilotēta jaunas iekārtas un patentēta tehnoloģija, kas ļauj no atkritumiem iegūt kurināmo – sintēzes gāzi.

Ar ES fondu finansējuma atbalstu tiek īstenoti pasākumi atkritumu pārstrādes iekārtu un šķirošanas infrastruktūras attīstībai. Šie ieguldījumi ir vērsti uz sistēmas kapacitātes palielināšanu un tehnoloģisko modernizāciju, kas ļaus būtiski kāpināt un paplašināt šķiroti savākto un secīgi – arī pārstrādāto atkritumu apjomu. Atkritumu apsaimniekošanas reģionālajos centros top sabiedrības izglītības centri, lai veicinātu atbildīgu rīcību, vides apziņu un mudinātu radīt mazāk atkritumu.

Tiek īstenoti pasākumi atkritumu pārstrādes iekārtu un šķirošanas infrastruktūras attīstībai. Šie ieguldījumi ir vērsti uz sistēmas kapacitātes palielināšanu un tehnoloģisko modernizāciju, kas ļaus būtiski kāpināt un paplašināt šķiroti savākto atkritumu apjomu.

Tiek īstenoti arī vairāki Interreg programmas projekti, kas sniedz ieguldījumu vides politikas mērķu sasniegšanā. Viens no nozīmīgākajiem projektiem ir CLEAN Beach, kura mērķis ir uzlabot mikroplastmasas monitoringu un sabiedrības izpratni par plastmasas piesārņojuma ietekmi uz piekrastes vidi. Projekts veicina preventīvus pasākumus, kas palīdz samazināt atkritumu nonākšanu dabā, īpaši jūras un piekrastes ekosistēmās.

Lai sekmētu atkritumu pārstrādes kapacitātes pieaugumu un veicinātu sekundāro izejvielu izmantošanu, nepieciešama ciešāka sadarbība ar zinātnes sektoru inovatīvu un izmaksu ziņā efektīvu tehnoloģisko risinājumu izstrādē. Vienlaikus būtisks potenciāls ir ražotāju atbildības sistēmu pilnveidei, motivējot uzņēmumus izvēlēties videi draudzīgus materiālus preču un produktu ražošanā, tādējādi mazinot vides piesārņojumu un veicinot aprites ekonomikas principu ieviešanu.

NAP uzdevums [288] paredz vēsturiski piesārņoto teritoriju attīrīšanas un atjaunošanas darbus, lai uzlabotu vides kvalitāti — augsnes, gruntsūdeņu, pazemes un virszemes ūdeņu stāvokli.

Izvēlētais politikas rezultāta indikators: Augstai un labai ekoloģiskai kvalitātei atbilstošu ūdensobjektu īpatsvars – vērtējams sinerģijā ar radīto bīstamo atkritumu daudzumu. Ja šādi atkritumi netiek pienācīgi apsaimniekoti – piemēram, ja tie nonāk vidē caur noplūdēm vai nepietiekami attīrītiem notekūdeņiem – tie var piesārņot gruntsūdeņus, upes, ezerus un citus ūdensobjektus, apdraudot gan ekosistēmas, gan cilvēku veselību.

Latvijā ir veiksmīgi noslēdzies viens no vērienīgākajiem vides sanācijas projektiem – Inčukalna sērskābā gudrona dīķu attīrīšana. Projekts īstenots ar ERAF līdzfinansējumu, kopējām izmaksām pārsniedzot 29,7 miljonus *euro*. Sanācijas darbi

noslēdzās 2021. gadā, savukārt gudrona utilizācija tika pilnībā pabeigta 2023. gada nogalē. Vēsturiski piesārņoto Inčukalna sērskābā gudrona dīķu sanācijas rezultātā atjaunota zemes platība 5 hektāru (ha), kas aptver abu piesārņojuma avotu (dīķu) platību, kurā veikti sanācijas darbi, bet kopējā zemes platība, kas atgriezta saimnieciskajā aprītē, ir aptuveni 8,4 ha. Sanācijas pasākumi ietvēra piesārņojuma avotu likvidēšanu, pazemes ūdeņu attīrīšanu, augsnes rekultivāciju un bīstamo vielu utilizāciju.

Tāpat uzsākts darbs pie Latvijas un Šveices sadarbības 2019. – 2029. gada perioda programmas "Vēsturiski piesārņoto vietu sanācija". 2025. gada 10. jūlijā parakstīta KEM un Valsts vides dienesta vienošanās par projekta "Vēsturiski piesārņotās vietas sanācija Aizkrauklē" īstenošanu.

NAP uzdevums [289] paredz bioloģiskās daudzveidības aizsardzības sistēmas pilnveidošanu, izstrādājot zinātniski pamatotus bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas mērķus, rādītājus un īstenojot pasākumus labvēlīga ES un nacionālas nozīmes biotopu un sugu aizsardzības stāvokļa nodrošināšanai Latvijā.

Latvija bieži tiek dēvēta par vienu no "zaļākajām valstīm" Eiropā, pateicoties lielajam mežu īpatsvaram, salīdzinoši zemajai urbanizācijai un dabas daudzveidībai. Taču dati un vides indikatori pēdējos gados liecina, ka šis tēls neatbilst realitātei. Samazinās bioloģiskās daudzveidības vērtības un vairākas sugas un biotopi ir nonākuši apdraudētā stāvoklī.

Par bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas raksturojošiem indikatoriem ir noteikti lauku putnu indekss un meža putnu indekss, kas sniedz informāciju par putnu populāciju izmaiņām. Minēto indikatoru vērtības var ietekmēt gan saimnieciskās darbības pieaugošā intensitāte, gan citi vides faktori. Ikgadējie monitoringu dati liecina par esošās saimnieciskās darbības un attīstības ietekmi uz dabas vērtībām, turklāt iezīmē negatīvu tendenci. Šobrīd abos putnu indeksos ir novērojams mērens samazinājums salīdzinājumā ar bāzes vērtību.

Putnu populāciju samazināšanās tendences novērojamas arī ES – ilgtermiņa tendences liecina, ka starp 1990. un 2022. gadu putnu indekss ir samazinājies par 14 %¹⁰, kas liecina par ievērojamu bioloģiskās daudzveidības samazināšanos Eiropā. Ņemot vērā līdzšinējās tendences, lauku putnu indeksa (skatīt 33.attēlu) un meža putnu indeksa mērķa vērtība 2027. gadā visticamāk netiks sasniegta arī Latvijā.

33.attēls Lauku putnu indekss (%)

Datu avots: DAP

¹⁰ <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/common-bird-index-in-europe>

Lai iegūtu pilnīgu un detalizētu informāciju par Latvijas dabas vērtībām¹¹, kā arī tās efektīvi pārvaldītu un plānotu teritoriju saimniecisko darbību, ar ES fondu finansējuma atbalstu pirmo reizi Latvijā veikta vērienīga dabas vērtību apzināšana – ES nozīmes aizsargājamo biotopu kartēšana jeb Dabas skaitīšana¹². Dabas skaitīšanas mērķis bija inventarizēt Latvijā sastopamās dabas vērtības, nosakot to izplatību un kvalitāti, digitalizējot un padziļināti analizējot datus. Kopumā ES nozīmes biotopi konstatēti 670 481 ha platībā, t.i. 10.3 % valsts teritorijas. Dabas skaitīšanas laikā Latvijā atklātas 52 jaunas sugas. Daļa no jaunatklātajām sugām ir retas ne tikai Baltijas, bet arī Eiropas mērogā. Apsaimniekošanas un aizsardzības plānošanai Dabas skaitīšanas ietvaros izstrādāti 5 sugu un 25 īpaši aizsargājamo dabas teritoriju dabas aizsardzības plāni.

MK apstiprināts informatīvais ziņojums “Par aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas rezultātiem un tālāko rīcību aizsargājamo biotopu labvēlīgas aizsardzības stāvokļa nodrošināšanas un tautsaimniecības nozaru attīstības interešu sabalansēšanai” (24-TA-250). Turpmākie soļi dabas aizsardzības sistēmas attīstībai ir regulējuma pilnveide aizsardzības kvalitātes uzlabošanai, kā arī priekšlikumu izstrāde ES bioloģiskās daudzveidības stratēģijas mērķu izpildei – kā Latvijā līdz 30 % valsts teritorijas nodrošināt bioloģiskās daudzveidības aizsardzību, tostarp līdz 2030. gadam ietverot 10 % stingri aizsargātās platības.

Atbilstoši Dabas atjaunošanas regulai¹³ Latvijai jāizstrādā nacionālais dabas atjaunošanas plāns, paredzot dažādu pasākumu īstenošanu ar mērķi uzlabot un atjaunot dabas stāvokli.

Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas (turpmāk – ĪADT) ir noteiktas, lai aizsargātu dabas vērtības un saglabātu bioloģisko daudzveidību. Latvijā izveidotas 333 *Natura 2000* teritorijas un katrai no tām ir noteikti juridiski saistoši izveidošanas mērķi (sugu un biotopu uzskaitījums, kuru aizsardzībai ir izveidota katra *Natura 2000* teritorija). Lai nodrošinātu dabas vērtību aizsardzību atbilstoši ES prasībām, kā arī turpinot *Natura 2000* teritoriju tīkla pilnveidošanu, izveidoti 110 jauni dabas liegumi un paplašināti 10 esošie dabas liegumi, un izveidota jauna ĪADT – aizsargājamo ainavu apvidus “Koknese – Odziens”.

ES LIFE integrētā projekta “Natura 2000 aizsargājamo teritoriju pārvaldības un apsaimniekošanas optimizācija” (turpmāk – LIFE-IP “LatViaNature”) ietvaros pirmo reizi Latvijā dabas eksperti un zinātnieki izstrādājuši zinātniski pamatotus, izmērāmus, kvantitatīvus rādītājus – biotopu un sugu (izņemot putnu) aizsardzības mērķus. Aizsardzības mērķi noteikti, lai nodrošinātu biotopu un sugu labvēlīgu aizsardzības stāvokli, t.i., lai tie spētu pastāvēt ilgtermiņā. Tāpat aizsardzības mērķi izstrādāti *Natura 2000* teritoriju līmenī un valsts līmenī sešām biotopu jeb dzīvotņu grupām: Jūras piekrastes, smiltāju un virsāju biotopi; zālāju un krūmāju biotopi; atsegumi un alas; saldūdeņu biotopi; mežu biotopi; purvu un avotu biotopi un piecām sugu grupām: zīdītāji, abinieki un rāpuļi, augi, bezmugurkaulnieki, zivis (ietver 118 sugas).

LIFE-IP “LatViaNature” projekta ietvaros tiek īstenoti pasākumi biotopu un sugu dzīvotņu atjaunošanai, īpašu uzmanību pievēršot **invazīvo sugu profilaksei un pārvaldībai**, ietverot invazīvo sugu pārvaldības sistēmas pārskatīšanu un uzlabošanu un jaunu pieeju un metožu izstrādi invazīvo sugu ierobežošanā un iznīcināšanā.. Pasākumos ietverot invazīvo augu sugu, piemēram, Kanādas zeltgalvīte, puķu spriganes un krokainās rozes iznīcināšanu

¹¹ Dabas vērtības: dabas ainavas ar zālājiem, mežiem, purviem, jūras piekrasti un kāpām, upēm, ezeriem, iežu atsegumiem un sugu daudzveidību tajās.

¹² Eiropas Savienības nozīmes biotopu izplatības un kvalitātes apzināšana veikta, izmantojot 2014.–2020. gada plānošanas perioda darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” ietvaros atbilstīgo projektu “Priekšnosacījumu izveide labākai bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai un ekosistēmu aizsardzībai Latvijā”.

¹³ Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2024/1991(2024.gada 24.jūnijs) par dabas atjaunošanu un ar ko groza Regulu (ES) 2022/869 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202401991

vairāk nekā 110 ha platībā pilotteritorijās, uzlabojot bioloģiskās daudzveidības monitoringa sistēmu, kā arī metožu efektivitātes analīzi, būs iespējams 2027. gadā sagatavot zinātniski pamatotas vadlīnijas invazīvo sugu izskaušanai Latvijas mērogā¹⁴. Arī ar ES fondu atbalstu pašvaldībām tiek sniegts atbalsts invazīvo sugu ierobežošanai publiskajās teritorijās.

NAP uzdevums [290] paredz aizsargājamo biotopu un sugu aizsardzības stāvokļa uzlabošanas pasākumu realizēšanu saskaņā ar zinātniski pamatotiem sugu un biotopu aizsardzības un dabas aizsardzības plāniem.

Neskatoties uz to, ka ĪADT platību īpatsvars 2024. gadā ir sasniedzis 18,7% vērtību, zemes apsaimniekošanas politika ar lielāku intensitāti sniedz negatīvu ietekmi uz dabas vērtību saglabāšanu teritorijās, kas paredzētas aktīvai saimnieciskajai darbībai.

Īstenojot gan ES fondu, gan nacionālo finanšu instrumentu projektu aktivitātes, **veikta ES nozīmes biotopu un sugu dzīvotņu atjaunošana vai stāvokļa uzlabošana**, ieviešot sugu un biotopu aizsardzības plānos un īpaši aizsargājamo dabas teritoriju dabas aizsardzības plānos paredzētos pasākumus. Kā būtiskākais projekts norādāms ES Kohēzijas fonda projekts “Apsaimniekošanas pasākumu veikšana īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos biotopu un sugu aizsardzības stāvokļa uzlabošanai”, ko īstenoja Dabas aizsardzības pārvalde kā galvenais projekta ieviešējs ar partneri – akciju sabiedrību “Latvijas Valsts meži”, kā arī iesaistījās vietējās pašvaldības un akciju sabiedrība “Latvijas valsts ceļi”.

ES Kohēzijas fonda projekta “Apsaimniekošanas pasākumu veikšana īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos biotopu un sugu aizsardzības stāvokļa uzlabošanai” īstenošanas ietvaros¹⁵ veikti ES nozīmes biotopu un sugu dzīvotņu atjaunošanas pasākumi vismaz 1706 ha kopplatībā, nodrošinot, ka kopējā projekta īstenošanas rezultātā labvēlīgi ietekmētā ES nozīmes biotopu un sugu dzīvotņu kopplatība sasniedz vismaz 13 800 ha; sniegts ieguldījums labvēlīga aizsardzības statusa nodrošināšanā astoņu ES sugu dzīvotņu¹⁶ stāvokļa uzlabošanai. Sniegts ieguldījums labvēlīga aizsardzības statusa nodrošināšanā vismaz 20 ES nozīmes biotopiem. Veikta ES nozīmes biotopu un/vai sugu dzīvotņu atjaunošana 30 *Natura 2000* teritorijās¹⁷, kā arī veikta ES nozīmes sugu dzīvotņu atjaunošana 13 aizsargājamās alejās¹⁸. Ar jaunā ES fondu plānošanas perioda atbalstu tiek turpinātas investīcijas īpaši aizsargājamo dabas teritoriju dabas aizsardzības plānu izstrādei, kā arī veiktas darbības dabas aizsardzības un bioloģiskās daudzveidības uzlabošanai, īstenojot sauszemes, piekrastes un saldūdens ekosistēmu aizsardzības un apsaimniekošanas pasākumus *Natura 2000* teritorijās un tām piegulošajās teritorijās atbilstoši spēkā esošajiem sugu vai biotopu aizsardzības plāniem. Pasākumu īstenošanas rezultātā plānots nodrošināt aizsardzības un atjaunošanas pasākumus *Natura 2000* teritorijās vismaz 76 004 hektāru platībā, kā arī atjaunotas dabiski degradētas ekosistēmas vismaz 12 561 hektāru platībā, tai skaitā īpaši purvu un ar to saistīto ekosistēmu stāvokļa uzlabošanā, sniedzot ieguldījumu Dabas atjaunošanas regulas prasību izpildē.

¹⁴ [Dabas aizsardzības pārvaldes projekts LatViaNature īsteno vēsturiski lielāko pētījumu par invazīvo sugu ierobežošanu Latvijā | Dabas aizsardzības pārvalde](#)

¹⁵ <https://www.daba.gov.lv/lv/media/19674/download?attachment>

¹⁶ mednis *Tetrao urogallus*, lapkoku praulgrauzis *Osmoderma barnabita*, purva mātsakne *Angelica palustris*, smiltāja nelķe *Dianthus arenarius ssp. arenarius*, Igaunijas rūgtlape *Saussurea alpina ssp. esthonica*, Sibīrijas mēlziede *Ligularia sibirica*, meža silpurene *Pulsatilla patens*, Lēzela lipare *Liparis loeselii*

¹⁷ Krustkalnu dabas rezervātā, Teiču dabas rezervātā, Grīņu dabas rezervātā, Gaujas Nacionālajā parkā, Slīteres Nacionālajā parkā, Ķemeru Nacionālajā parkā, Rāznas Nacionālajā parkā, dabas liegumos: “Augstroze”, “Lielupes grīvas pļavas”, “Lielupes palienu pļavas”, “Lubāna mitrājs”, “Liepājas ezers”, “Ovīši”, “Posolnīca”, “Tosmare”, “Sakas grīni”, “Randu pļavas”, “Vecdaugava”, “Ventas ieleja”, “Zušu – Staiņu sēravoti”, “Ziemeļu purvi”, “Užava”, “Melturu sils”, “Ances purvi un meži”, “Kreiču purvs”, dabas parkos: “Abavas senleja”, “Engures ezers”, “Driksnas sils”, “Numernes valnis”, aizsargājamo ainavu apvidū “Ziemeļgauja”

¹⁸ Bukaišu aleja, Lielaucē ozolu aleja, Iecavas alejas, Vecmoku alejas, Jaunmoku aleja, Blankenfeldes muižas aleja, Lielplatonē muižas liepu aleja, Kalētu liepu aleja, Popes muižas alejas, Bēnes aleja, Elejas alejas, Raiskuma aleja, Lubānas-Meirānu aleja.

Ar Latvijas Vides aizsardzības fonda finansējuma atbalstu veikti sugu un biotopu stāvokļa uzlabošanas pasākumi, bioloģiski vērtīgo zālāju atjaunošanas pasākumi vismaz 360 ha kopplatībā.

ES LIFE programmas Dabas un bioloģiskās daudzveidības apakšprogrammā kopš 2021. gada Latvijā tiek īstenoti 3 projekti ar piesaistīto ES finansējumu aptuveni 11 miljonu *euro* apmērā, sniedzot ieguldījumu aizsargājamo biotopu un sugu aizsardzības pasākumu īstenošanā Latvijā, tostarp atjaunojot biotopus, uzlabojot sugu dzīvotņu kvalitāti, pilnveidojot zinātniski pamatotas apsaimniekošanas pieejas un stiprinot dabas aizsardzības politikas plānošanas procesus un praksi.

NAP uzdevums [291] paredz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas pasākumu integrēšanu tautsaimniecības nozarēs, jo īpaši lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības nozarēs, īstenojot ilgtspējīgu dabas resursu apsaimniekošanu un zaļās infrastruktūras izmantošanu, vienlaikus nodrošinot bioloģiskās un ainavu daudzveidības aizsardzību un vērtības celšanu.

Noslēdzoties Dabas skaitīšanai un atbilstoši MK apstiprinātajam informatīvajam ziņojumam “Par aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas rezultātiem un tālāko rīcību aizsargājamo biotopu labvēlīgas aizsardzības stāvokļa nodrošināšanas un tautsaimniecības nozaru attīstības interešu sabalansēšanai”, sagatavots izvērtējums par biotopu kartēšanas rezultātu ietekmi uz tautsaimniecību. Ziņojumā uzsvērts, ka biotopu aizsardzība ir būtiska ne tikai vides, bet arī ekonomiskās attīstības kontekstā, un nepieciešama līdzsvarota pieeja, kas vienlaikus nodrošina dabas vērtību saglabāšanu un saimnieciskās darbības iespējas.

Lai pilnveidotu esošo kompensāciju sistēmu par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, sagatavots informatīvais ziņojums ar risinājumiem, tai skaitā par iespējamajiem finanšu avotiem kompensāciju segšanai un priekšlikumiem tālākai rīcībai jaunu kompensācijas veidu noteikšanai. Turpinās darbs pie jauna kompensāciju veida noteikšanas, veicot grozījumus likumā “Par kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās”. Kā jauns kompensāciju veids tiek izvērtēts – zemes maiņa. Šis priekšlikums ir būtisks, lai nodrošinātu zemes īpašnieku motivāciju sadarboties dabas aizsardzības mērķu sasniegšanā un mazinātu sociālekonomiskās sekas.

Lai veicinātu bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, KLP SP ietvaros tiek sniegts ikgadējs platībatkarīgais atbalsts par ES nozīmes zālāju biotopu un putniem nozīmīgu dzīvotņu uzturēšanu. Papildu atbalsts tiek nodrošināts arī potenciāli ekoloģiski nozīmīgu zālāju saglabāšanai un to ekstensīvai apsaimniekošanai, veicinot ilgtspējīgu zemes izmantošanu un dabas vērtību saglabāšanu. Šī pieeja pozitīvi ietekmē biotopu aizsardzību, uzlabo dzīvotņu kvalitāti un veicina lauksaimnieku iesaisti dabas saglabāšanā, radot līdzsvaru starp vides mērķiem un saimniecisko darbību. Tāpat tiek sniegti platībatkarīgie maksājumi privātajiem mežu īpašniekiem par ierobežotu vai aizliegtu mežsaimniecisko darbību, kas vērsta uz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu.

Lauksaimniecības pielāgošana vides aizsardzības mērķiem kļūst arvien nozīmīgāka, īpaši ņemot vērā klimata pārmaiņu ietekmi un ūdens kvalitātes saglabāšanas nepieciešamību. Sniegts atbalsts tādu mitrāju izbūvei, kas spēj uztvert virszemes noteci no lauksaimniecībā izmantotajām platībām, samazinot ūdens piesārņojumu no barības vielām un citiem piesārņotājiem. Vienlaikus šie mitrāji kalpo kā nozīmīgas dzīvotnes ūdensputniem un niedrāju putniem, veicinot sugu daudzveidību. Zaļās infrastruktūras elementi tiek veidoti tā, lai nodrošinātu piemērotus apstākļus putnu ligzdošanai un to aizsardzībai, tādējādi integrējot dabas aizsardzības principus lauksaimniecības ainavā.

Arī zivsaimniecības politikā uzmanība tiek pievērsta Programmas zivsaimniecības attīstībai 2021. – 2027. gadam pasākumiem, kas veicina ar saimniecisko darbību līdzsvarotu ekosistēmu atjaunošanos un nodrošina nozares dzīvotspēju ilgtermiņā, kā arī ūdens bioloģisko

resursu atjaunošanu un saglabāšanu. Atbalsts 40,28 km² platībā veicinājis labu vides stāvokļa saglabāšanu, līdzsvarojot ilgtspējīgu saimniecisko darbību ar bioloģisko daudzveidību un ekosistēmu funkcionalitāti. Tāpat atbalsts tiek sniegts arī zivju migrācijas šķēršļu novēršanai ūdenstecēs. Kopumā atbalsts piešķirts 256 projektiem ar kopējo publisko finansējumu 26,5 milj *euro*.

Lai kompensētu cilvēka saimnieciskās darbības radīto negatīvo ietekmi uz zivju resursiem Latvijas iekšējos publiski pieejamajos ūdeņos, īstenots Zivju resursu mākslīgās atražošanas plāns 2021.–2024. gadam. Tā ietvaros publiski pieejamie ūdeņi papildināti ar vismaz 55 milj. gab. nēģu kāpuru, zivju mazuļu un smoltu ar mērķi kompensēt zivju resursu zaudējumus un nodrošināt to ilgtermiņa uzturēšanu izmantojamā līmenī un atjaunošanos.

NAP uzdevums [292] paredz sabiedrības uzvedības modeļu un paradumu maiņu un izpratnes veidošanu par vidi un ilgtspējīgu dabas resursu apsaimniekošanu.

Ilgspējīga un klimatnoturīga attīstība nav iespējama bez sabiedrības aktīvas līdzdalības un atbalsta. Informētība un izpratne par cilvēka radītā piesārņojuma ietekmi ir priekšnosacījums ilgtspējīgai rīcībai un sabiedrības iesaistei klimata pārmaiņu mazināšanā. Tāpēc politikas veidotājiem ir jāmeklē mērķtiecīgi sabiedrības izglītošanas un komunikācijas veidi par vides jautājumiem, pielāgojot to dažādām sabiedrības un vecuma grupām, izmantojot gan formālās, gan neformālās izglītības kanālus, kā arī digitālos rīkus un sabiedriskās kampaņas.

Lai veicinātu vidi draudzīgu dzīvesveidu, atbildīgu patēriņu un resursu taupīgu izmantošanu, nozaru ministrijas ir īstenojušas daudzveidīgus izglītojošu un informatīvu pasākumu - organizētas vides izglītības kampaņas skolās, sabiedriskās informēšanas aktivitātes par atkritumu šķirošanu, ūdens un enerģijas taupīšanu, kā arī bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un veselīga uztura paradumiem un dzīves veidu. Šīs aktivitātes bieži tiek īstenotas sadarbībā ar pašvaldībām, nevalstiskajām organizācijām, vides izglītības centriem un dažādām komunikācijas platformām.

Piemēram, ikgadējās “Meža dienas” visā Latvijā pulcē tūkstošiem dalībnieku, piedāvājot interaktīvas darbnīcas, pārgājienus un izzinošas aktivitātes, kas veicina izpratni par meža ekosistēmu nozīmi un ilgtspējīgas apsaimniekošanas principiem. Tāpat “Lauku dienas”, kuru mērķis ir veicināt zināšanu apmaiņu starp lauksaimniekiem, pētniekiem un politikas veidotājiem. Šie pasākumi notiek visā Latvijā un aptver dažādas tēmas, piemēram, emisiju samazināšana lopkopībā, bioloģiskās daudzveidības saglabāšana un kaitīgo organismu ierobežošana integrētajā augu aizsardzībā.

Papildus tam tiek organizēti izglītojoši pasākumi skolēniem, piemēram, “Meža ABC” un “Zaļā klase”, kuros bērni un jaunieši praktiski iepazīst dabas procesus, mežsaimniecību un vides aizsardzību. Valsts meža dienests sadarbojas ar izglītības iestādēm un pašvaldībām, organizējot spēles, viktorīnas un izglītojošas nodarbības, kas veicina sabiedrības izpratni par dabas vērtību saglabāšanu, ilgtspējīgu mežu apsaimniekošanu un vides aizsardzību.

Programma "Piens un augļi skolai" veicina veselīga uztura paradumu veidošanu bērnu vidū, nodrošinot regulāru augļu, dārzeņu un piena produktu piegādi izglītības iestādēs. 2025./2026. mācību gadā programmā piedalās vairāk nekā 270 tūkstoši bērnu 1335 skolās un pirmsskolās. Pētījumi liecina, ka bērnu augļu un dārzeņu patēriņš ir pieaudzis. Programmas efektivitāte ir cieši saistīta ar ģimenes iesaisti un papildinošām izglītojošām aktivitātēm skolās, kas kopā veido pamatu ilgtermiņa uzvedības maiņai uztura jomā.

Lai stiprinātu sabiedrības izpratni par vides aizsardzības nozīmi un veicinātu ilgtspējīgu attieksmi pret dabu jau agrīnā vecumā, pilnveidota nacionālas nozīmes vides informācijas un izglītības centru infrastruktūra, īstenojot trīs jaunu, mūsdienīgu un daudzfunkcionālu nacionālas nozīmes vides informācijas un izglītības centru izbūvi Latvijas Nacionālajā dabas muzejā, Nacionālajā botāniskajā dārzā Salaspilī un Rīgas Nacionālajā zooloģiskajā dārzā, lai veicinātu sabiedrības izpratni par bioloģiskās daudzveidības nozīmību un cilvēku un dabas mijiedarbību.

Dabas aizsardzības pārvalde ir izveidojusi un uztur 5 dabas centrus, kuros izvietotas dažādas izglītojošas ekspozīcijas par bioloģisko daudzveidību, aizsargājamām dabas teritorijām, sugām un biotopiem un tiek organizētas dabas izglītības nodarbības skolēniem, studentiem un pieaugušajiem. Ar ES fondu atbalstu uzsākta Gaujas Nacionālā parka un Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāta dabas un vides izglītības centru būvju un ar tiem saistītās infrastruktūras pārbūve un atjaunošana, kā arī Ķemeru Nacionālā parka dabas centra un ar to saistītās infrastruktūras jaunbūve. Īstenojot dabas un vides izglītības centru attīstības projektus, plānota arī iekštelpu un ārtelpas pastāvīgo ekspozīciju izveide un paplašināšana, tostarp izglītojoša un informatīva satura izstrāde.

Lai sekmētu dabas izglītības pieejamību, ar ES LIFE programmas finansiālu atbalstu ir izveidota Mobilā dabas klase – mikroautobuss, kas pielāgots un aprīkots izbraukumu nodarbībām, padarot dabas izziņu pieejamāku, kā arī uzskatāmi demonstrējot atjaunojamo (saules) enerģiju izmantošanu mobilu pakalpojumu nodrošināšanā. Ar ES LIFE programmas atbalstu īstenoti arī plaši sabiedrības informēšanas un iesaistes pasākumi par vidi un ilgtspējīgu dabas resursu izmantošanu, tostarp “Pļavas festivāls”, invazīvo sugu izskaušanas talkas, kā arī brīvprātīgo talkas Latvijas upju attīrīšanai.

Sadarbībā ar Pasaules dabas fondu tiek veiksmīgi īstenota talkošanas iniciatīva “Daru labu dabai”, veicinot brīvprātīgo iesaisti biotopu atjaunošanas un sakopšanas darbos, kas vienlaikus ir arī dabas izglītības pasākums. Galvenie veiktie darbi – invazīvo sugu ierobežošana, zālāju apsaimniekošana – siena un niedru pļaušana un novākšana, upju straujteču attīrīšana, dižkoku atēnošana, dabas tūrisma infrastruktūras atjaunošana u.c.

Secinājumi:

Latvijas ceļš uz klimatneitralitāti ir izaicinājumu pilns, tomēr jāsecina, ka pakāpeniska tehnoloģiskā progresa ietekme, energoefektivitātes risinājumi, kā arī ekonomikas atsaiste no fosilajiem resursiem notiek un tā ir sekmējusi **kopējā** tautsaimniecības **piesārņojuma samazināšanos**. Jānorāda gan, ka ne bioloģiskās daudzveidības atjaunošana, ne oglekļa piesaistes pieaugums nav panākams īstermiņā, jo šie procesi prasa ilgstošu ekosistēmu atjaunošanu, ilgtspējīgu zemes izmantošanu, tāpat arī visas sabiedrības iesaisti.

Uzņēmēji aktīvi izmanto ES fondu iespējas, lai attīstītu un modernizētu ražošanas procesus, veicinātu oglekļa mazietilpīgāku un aprītes ekonomikas ražošanu, kā arī pārietu uz atjaunīgo energoresursu izmantošanu. Tāpat arī valsts pārvalde iesaistās energoefektivitātes mērķu kāpināšanā un sabiedrības izglītošanā par videi draudzīgiem paradumiem, veicinot ilgtspējīgu valsts attīstību ilgtermiņā.

Rādītāji, kas ilustrē plānoto dabas daudzveidības saglabāšanas progresu, joprojām nav apmierinoši, kas norāda uz pastāvošiem izaicinājumiem bioekonomikas nozarē un zemes izmantošanas politikā. Nepietiekama ekosistēmu atjaunošana, intensīva lauksaimniecība un mežizstrāde apgrūtina bioloģiskās daudzveidības uzlabošanu, tādēļ nepieciešama **vienota** politiskā līderība un skaidri vēstījumi, lai līdzsvarotu ekonomisko attīstību ar dabas kapitāla saglabāšanu, kā arī noteiktu pietiekamas kompensācijas par dabas vērtību aizsardzību.

Kopumā rīcības virziena mērķrādītāji pamato **sabiedrības kopīgo vēlmi** dzīvot tīrā vidē, lepoties ar dabas pieejamību un tās daudzveidību, kā arī ar tīriem ūdeņiem, un patērēt vietēji ražotu pārtiku; šīs pamatvērtības sabiedrībā ir dziļi iesakņojušās un attiecas ne tikai uz lauku teritorijām, bet arī uz pilsētvidi, kur tīra gaisa, zaļo zonu un ilgtspējīgas infrastruktūras nodrošināšana ir pamats sabiedrības veselībai un dzīves vides kvalitātei, kā arī tās pievilcībai. Vienlaikus sabiedrībā joprojām ir novērojama polarizācija attiecībā uz Eiropas Zaļā kursa mērķu sasniegšanas **svaīgumu**, tāpēc izšķiroša loma ir vienotai un caurspīdīgai politiskai rīcībai, lai nodrošinātu taisnīgu pāreju un panāktu sabiedrības uzticību klimatneitralitātes un zaļā kursa politikai.

Priekšlikumi

- Plānoto vides, klimata, enerģētikas un dabas mērķvērtību sasniegšanā nepieciešams mērķtiecīgs atbalsts pasākumiem ar pierādītu efektivitāti. Būtiski ir nošķirt iniciatīvas, kuru ietekme uz šo mērķu sasniegšanu ir neitrāla vai nenosakām, tā mazinot zaļmaldināšanas riskus.
- Lai novērstu klimata politikas fragmentāciju, to plānoto mērķvērtību sasniegšanai nepieciešami starpnozaru pētījumi. Būtiski panākt, ka pētījumu rezultāti tiek apspriesti plašākā sabiedrības lokā, kas ir pamats informētībai par nākotnes attīstības scenārijiem un kvalitatīvām līdzdalības iespējām nākotnes politikas lēmumu pieņemšanas procesā. Turklāt klimata politikas jomā noteiktās mērķvērtības nebūtu grozāmas vidējā politikas plānošanas termiņā (7 gadu ciklā), lai nodrošinātu objektīvu plānoto un īstenoto pasākumu efektivitātes novērtējumu. Minētais nosacījums par klimata politikas noteiktību vidējā termiņā būtu jāņem vērā visām nozaru ministrijām, izstrādājot Latvijas Republikas nacionālo viedokli paušanai par jaunām ES politikas iniciatīvām.
- Vietējiem apstākļiem pielāgotas videi nekaitīgas tehnoloģiskās inovācijas, kā arī centieni integrēties globālajās vērtību ķēdēs, nav īstenojami un sasniedzami bez Latvijas zinātnieku aktīvas līdzdalības. Nepieciešama mērķtiecīga zinātnes resursu koncentrēšana Latvijas uzņēmējdarbības vajadzībām, veicinot praksē orientētu pētījumu attīstību un inovāciju ieviešanu, un ciešāku sadarbību starp zinātniekiem, uzņēmējiem un politikas veidotājiem.
- Prioritāri un būtiski palielināt finansējuma pieejamību projektiem, kas paredz ES Zaļā kursa mērķvērtību sasniegšanu un demonstrē izmērāmu ietekmi uz klimatneitralitāti, kritiskās infrastruktūras noturību, resursu efektivitāti/autonomiju un vides kvalitātes uzlabošanu, sasaistot atbalsta piešķiršanu ar pierādāmu atdevi.
- Nacionālos dabas aizsardzības mērķrādītājus ar konkrētiem termiņiem integrēt tajos nozaru politikas plānošanas dokumentos, kas ietekmē bioloģisko daudzveidību.
- Noteikt dabas kapitāla atjaunošanas projektus kā obligātu līdzsvara komponenti katram bioekonomikas attīstības projektam, tā nodrošinot, ka ekonomiskā izaugsme tiek īstenota saskaņā ar ekosistēmu saglabāšanu un bioloģiskās daudzveidības atjaunošanu.
- Sabiedrības izglītošanas un uzņēmēju atbildības veicināšanas pasākumiem jābūt gan plašākiem, gan mērķtiecīgāk orientētiem uz konkrētām mērķgrupām, lai paradumu maiņa un patēriņa izvēles notiktu motivēti un apzināti ar ilgtermiņa atbildību pret vidi un nākošajām paaudzēm.
- Vides un klimata politiku sadrumstalotība rada izaicinājumus uzņēmējdarbības attīstībai un noturībai. Ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanā loma ir proaktīvām un datos informētām prognozēm, kas pamato ilgtermiņa attīstības potenciālu, tā nošķirot politiskās ambīcijas no praktiski īstenojamiem risinājumiem, kas atbilst mazas ekonomikas kapacitātei un resursu iespējām. Valsts kancelejai sadarbībā ar nozaru ministrijām (datu turētāji) jāizstrādā proaktīvi valsts attīstības scenāriju prognozēšanas modeļi, kas savlaicīgi sniedz informāciju politikas plānotājiem un sabiedrībai par pārplūdes efektu riskiem vai labākajiem kompromisiem līdzsvarotas ilgtspējīgas attīstības sasniegšanā – vides, ekonomikas un sociālajā dimensijā (piem., politiku alternatīvu salīdzināšana / konkrētu sabiedrības mērķgrupu novērtēšana).
- Samazināt akcīzes nodokļu atvieglojumus fosilajai degvielai, pārskatot tos līdz 2030. gadam, ja konkrētās nozares politika nesniedz līdzsvarotu ieguldījumu klimata vai dabas daudzveidības mērķvērtību sasniegšanā.
- Noteikt zaļo budžetēšanu par obligātu valsts budžeta plānošanas principu, tā novēršot zaļmaldināšanas riskus valsts attīstības plānošanā un ieviešanā.

- Dabas daudzveidības saglabāšanai ir cena, kas taisnīgi un caurspīdīgi integrējama kompensāciju mehānismos, lai nodrošinātu zemes īpašnieku un uzņēmēju līdzdalību dabas vērtību aizsardzībā.
- Valsts kancelejai jānodrošina daudzveidīgi sabiedrības iesaistes mehānismi plašākās diskusijās par valsts progresu un izaicinājumiem ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanā, nodrošinot viegli uztveramu informāciju dažādām mērķgrupām un līdzdalību kopīgu risinājumu meklēšanā, tā veicinot izpratni par ilgtspējīgas attīstības politikas integritāti un lokālu risinājumu piemēriem (Latvijā vai citās ES dalībvalstīs), kas īstenojami indivīdu līmenī.

Rīcības virziens "Tehnoloģiskā vide un pakalpojumi"

Rīcības virziena mērķis transporta un sakaru jomā ir izveidot integrētu un ilgtspējīgu transporta sistēmu, kas nodrošina gan vietējo sasniedzamību, gan arī starptautisko savienojamību, nodrošināt ES savienojamības mērķiem atbilstošu platjoslas elektronisko sakaru infrastruktūru.

Rīcības virziena mērķis digitalizācijas jomā ir īstenot publiskās pārvaldes digitālo transformāciju, nodrošināt organizatorisko un tehnoloģisko ekosistēmu, kas kalpo kopīgas vērtības radīšanai, inovācijām un lietotājiem orientētai pieejai publisko pakalpojumu sniegšanā fiziskajā un digitālajā vidē.

Rīcības virziena mērķis enerģētikas jomā ir atbalstīt pieejamus, inovatīvus un energoefektīvus risinājumus energoapgādē, panākot lielāku pašnodrošinājumu un attīstot izkliedēto enerģijas ražošanu.

Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem sniegts tabulā Nr.16.

Tabula Nr.16.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[302] Transporta infrastruktūras indekss	52/57,3 (2019)	N/A	52/58	52/58,5	N/A
[303] Dzelzceļa pasažieru īpatsvars sabiedriskā transporta pārvadājumos, %	7,38 (2017)	10,2 (2024)	8	12	↑
[304] No AER saražotās enerģijas īpatsvars transportā, %	4,73 (2018)	8,78 (2024)	4,69	5,85	↑
[305] Nulles emisiju transportlīdzekļu īpatsvars visu transportlīdzekļu skaitā, %	0,05 (2017)	0,8 (2024)	0,5	2	↑
[306] Ceļu satiksmes negadījumos bojā gājušo skaita samazinājums, %	0 (2020)	20 (2024)	12	35	↑
[307] Digitālās ekonomikas un sabiedrības indekss (DESI), vieta	17 (2019)	N/A	15	13	N/A
[308] Enerģijas trilemmas indekss, vieta	22 (2019)	19 (2023)	20	18	↑
[309] No AER saražotās enerģijas īpatsvars kopējā enerģijas galapatēriņā, %	39,02 (2017)	45,54 (2024)	44,9	47,5	↑
[310] Uzkrātais (kumulatīvais) gala enerģijas ietaupījumu apjoms galapatēriņā, GWh	2409 (2021)	7053 (2023)	3722	10422	↑
[311] Kopējais primārās enerģijas patēriņš ne lielāks par, PJ	187 (2017)	178 (2024)	182	175	↑

Transporta nozare ir viena no stratēģiski nozīmīgākajām tautsaimniecības nozarēm, savukārt transporta infrastruktūra, kā arī transporta un loģistikas pakalpojumi atstāj tiešu iespaidu uz konkurētspēju un ekonomikas izaugsmi, radot priekšnosacījumus citu nozaru attīstībai un investīciju piesaistei.

NAP uzdevums [312] paredz, ka tiks izveidots multimodāls sabiedriskā transporta tīkls ar dzelzceļu kā sabiedriskā transporta "mugurkaulu", integrējot *Rail Baltica* esošajā valsts un pašvaldību transporta tīklā, veidojot multimodālus transporta un pasažieru pārsēšanās mezglus, veicinot reģionu sasniedzamību, iedzīvotāju mobilitāti un vides pieejamību, turpinot dzelzceļa elektrifikāciju, vienlaikus attīstot drošu autoceļu un ielu infrastruktūru un nodrošinot ērtus savienojumus starp vilcienu un autobusu reisiem, visās darbībās nodrošinot piekļūstamības prasības.

Par vienu no šā NAP2027 uzdevuma politikas rezultāta indikatoriem ir noteikts Transporta infrastruktūras indekss, kura aprēķini tika veikti Globālā Konkurētspējas indeksa ietvaros. Globālā Konkurētspējas indeksa publicēšana nav tikusi turpināta, līdz ar to šī indeksa skaitliskās vērtības kopš 2020. gada vairs nav pieejamas. Lai raksturotu transporta infrastruktūras stāvokli un tajā veiktos ieguldījumus, šo jomu iespējams raksturot ar vairākiem citiem rādītājiem, piemēram, tādiem kā Latvijas vieta Pasaules Bankas Loģistikas snieguma indeksā, autoceļu ar melno segumu īpatsvars no reģionālajiem un vietējiem valsts autoceļiem, vismaz apmierinošā stāvoklī esošu valsts autoceļu, kuri īpatsvars no visiem valsts autoceļiem, pasažierkilometri sabiedriskajā transportā.

Latvija 2023. gadā ieguvusi 3,5 punktus un trīsdesmit ceturto vietu Pasaules Bankas Loģistikas snieguma indeksā, kas ir būtisks uzlabojums, salīdzinot ar 2,81 punktiem un septiņdesmito vietu 2018. gadā.

2024. gada 31. decembrī no 19897 kilometriem valsts autoceļu 9894 kilometri autoceļu jeb tikai 49,7 % bija ar melno segumu. Pēc VSIA "Latvijas Valsts ceļi" datiem, no valsts reģionālajiem autoceļiem 87,3% bija ar melno segumu, bet no vietējiem valsts autoceļiem tikai 27% bija ar melno segumu. No pašvaldību autoceļiem 37 666 kilometru garumā ar melno segumu bija tikai 6700 kilometri jeb 17,8 % pašvaldību autoceļu. Tomēr jāņem vērā, ka ne visi valsts autoceļi ar melno segumu ir vismaz apmierinošā stāvoklī – no valsts galvenajiem autoceļiem vismaz apmierinošā stāvoklī ir 1585,6 kilometri jeb 95,5%, no valsts reģionālajiem autoceļiem tādu ir 3853,2 kilometri jeb 80,5%, bet no vietējiem valsts autoceļiem tādi ir tikai 2507 kilometri jeb 73,4%.

2023. gada 13. oktobrī atklāts Ķekavas apvedceļš, kas ir Baltijas valstīs pirmais vērienīgais publiskās un privātās partnerības (PPP) projekts ceļu būvniecībā, ES fondu 2014.-2020. gada plānošanas perioda ietvaros līdz 2023. gada beigām ir pārbūvēti 343,76 km valsts galveno autoceļu.

Par politikas rezultāta indikatoru sabiedriskā transporta jomā ir noteikts dzelzceļa pasažieru īpatsvars sabiedriskā transporta pārvadājumos. NAP2027 paredz sasniegt šo rādītāju 8 % apmērā 2024. gadā un 12% 2027. gadā. Šā rādītāja izmaiņu tendence atspoguļota 34.attēlā.

34.attēls Dzelzceļa pasažieru īpatsvars sabiedriskā transporta pārvadājumos (%).

Datu avots: CSP

Redzams, ka kopš 2018. gada dzelzceļa pasažieru īpatsvars kopumā ir pieaudzis, turklāt ievērojami apsteidzot 2024. gada plānoto apjomu. Šis pieaugums liecina par vilcienu pārvadājumu pakalpojumu uzlabošanu, jaunu maršrutu izveidošanas ietekmi un augsto sabiedriskā transporta izmantošanas ērtību un pieejamību. To ir sekmējusi jaunu elektrovilcienu ieviešana pasažieru pārvadājumos un ieguldījumi dzelzceļa pasažieru infrastruktūras modernizācijā, izmantojot ES fondu līdzfinansējumu. Ir palielināts vilcienu ātrums un pieskaņoti laiki autobusiem, kas pasažierus no dzelzceļa stacijas nogādā tālāk uz apdzīvotām vietām. Kopš 2021. gada vilcienu reisu skaits ir palielināts, atklājot arī jaunus maršrūtus uz Madonu un Gulbeni, kā arī pagarinot reisos līdz Krāslavai un Indrai. Kopš 2023. gada palielināts vilcienu reisu skaits no Rīgas uz Daugavpili un Liepāju, kā arī ik gadu pakāpeniski tiek palielināts piepilsētas vilcienu kustības biežums Pierīgā, tiecoties ieviest pilnvērtīgu intervāla grafiku. No 2025. gada decembra Rēzeknes ekspresvilciens pagarināts līdz Ludzai un kopumā pārskatīts vilcienu kustības grafiks Latgales virzienos. Kopš 2024. gada decembra AS “Pasažieru vilciens” ir uzsācis 32 jaunu elektrovilcienu ekspluatāciju. Latvijā ir 138 aktīvas pasažieru stacijas un pieturas punkti, no kuriem 2025. gadā pavisam 74 stacijās un pieturas punktos ir izbūvētas paaugstinātas PRM SITS prasībām atbilstošas 550 mm platformas, 16 stacijās un pieturas punktos ir izbūvētas pagaidu paaugstinātas pasažieru platformas, un 20 stacijās piekļuve nodrošināta ar mobilajiem pacēlājiem. Turpinās paaugstināto pasažieru platformu izbūvi, kā arī informatīvo un drošības sistēmu ierīkošana dzelzceļa stacijās un pieturas punktos, nodrošinot dzelzceļa ilgtspējīgu integrāciju sabiedriskā transporta sistēmā un veicinot apkārtējās vides piesārņojuma samazināšanu.

Viens no NAP2027 mērķiem ir ceļu satiksmes drošības paaugstināšana, tai skaitā veidojot drošu autoceļu un ielu infrastruktūru. Šī mērķa sasniegšanas progress tiek monitorēts, izmantojot kā politikas rezultātu ceļu satiksmes negadījumos bojā gājušo skaita izmaiņas. Lai gan 2024. gada mērķa vērtība ir tikusi sasniegta un kopumā ceļu satiksmes negadījumos bojā gājušo skaits samazinās, tomēr šī rādītāja vērtības ir ievērojami svārstījušās un 2021. gadā un 2023. gadā šis rādītājs, vērtējot pret bāzes gada vērtību, bija pat nedaudz pasliktinājies.

NAP2027 uzdevums [313] paredz starptautiskās savienojamības uzlabošanu, īstenojot Rail Baltica projektu, tālāk attīstot starptautisko lidostu “Rīga” un vienlaikus paaugstinot tranzīta pakalpojumu konkurētspēju un jaunu tirgu apguvi, veidojot Rīgu par nozīmīgu un modernu multimodālu transporta mezglu, tai skaitā uzlabojot

infrastruktūru, tādējādi palielinot Eiropas vienotā transporta tīkla produktivitāti un sekmējot vides mērķu ievērošanu.

MK 2024. gada 10. decembrī pieņēma konceptuālu lēmumu par Rail Baltica ieviešanas pirmās kārtas aktivitātēm¹⁹, tai skaitā pārrobežu savienojuma izveidi no Lietuvas/Latvijas robežas līdz Latvijas /Igaunijas robežai, būvdarbu pabeigšanu Rail Baltica pasažieru stacijā VAS “Starptautiskā lidosta “Rīga”” (Rīgas lidosta) teritorijā (RIX) un Rīgas Centrālās dzelzceļa stacijas (RCS) dienvidu daļā, jauna dzelzceļa savienojuma izveidi no Imantas stacijas uz Rīgas lidostu.

Pateicoties airBaltic uzņēmējdarbības modelim, kas balstīts uz tīkla pārvadājumiem, Rīgas lidosta ir kļuvusi par nozīmīgāko gaisa satiksmes mezglu Baltijas reģionā. Līdz 2019. gadam Rīgas lidostā tika nodrošināts stabils gaisa satiksmes pieaugums, pasažieru skaitam sasniedzot 7,8 miljonus gadā. Tomēr līdz ar Covid-19 pandēmijas straujo izplatību 2020. gadā visā pasaulē tika ieviesti stingri ceļošanas ierobežojumi, kas būtiski samazināja lidojumu un pārvadāto pasažieru skaitu, savukārt aviācijas nozare piedzīvoja vienu no smagākajām krīzēm tās vēsturē. Papildu būtisku negatīvu ietekmi uz apkalpoto pasažieru skaitu radīja 2022. gadā notikušais Krievijas pilna mēroga iebrukums Ukrainā un ar to saistītie gaisa satiksmes ierobežojumi. Saskaņā ar Eiropas Aeronavigācijas drošības organizācijas (Eurocontrol) aplēsēm vislielākā negatīvā ietekme uz aviācijas nozari novērojama tieši Baltijas valstīs, kā arī Dānijā, Norvēģijā, Moldovā un Polijā.

Neskatoties uz minētajiem izaicinājumiem, Latvijas aviācijas nozares uzņēmumi ir veiksmīgi spējuši pielāgoties mainīgajai ārējai videi. Rīgas lidosta ir pārvarējusi Covid-19 pandēmijas radītās sekas un sasniegusi pakāpenisku pasažieru skaita pieaugumu - 2024. gadā apkalpoti 7,1 milj. pasažieru²⁰. Vienlaikus Krievijas iebrukums Ukrainā joprojām rada būtiskus izaicinājumus, jo īpaši saistībā ar transfēra un tranzīta pasažieru, kā arī apkalpoto kravu apjoma samazināšanos.

Covid-19 pandēmija un Krievijas uzsāktais pilna mēroga iebrukums Ukrainā un tam sekojošās sankcijas pret Krieviju un Baltkrieviju ir radījuši sarežģītu situāciju loģistikas nozarē. Saskaņā ar SM apkopotajiem datiem Latvijas ostās 2025. gadā pārkrāva 34,3 miljonus tonnu kravu, kas ir par 4,8 % mazāk nekā 2024. gadā.

NAP2027 uzdevums [314] paredz transporta sistēmas pilnveidošanu, lai palielinātu velosipēdu un citu videi draudzīgu transportlīdzekļu lietošanu un AER izmantošanu, veidojot atbilstošu infrastruktūru un veicinot autoparka nomaiņu, vienlaikus panākot pieejamību dažādām sociālajām grupām. Tai skaitā plānots turpināt dzelzceļa elektrifikāciju, tādējādi padarot dzelzceļa pārvadājumus videi draudzīgākus un mazinot SEG emisiju izmešus. Atvēršanās un noturības mehānisma (ANM) finansējuma ietvaros tiek realizēts projekts *Dzelzceļa elektrificētā tīkla modernizācija un attīstība*²¹, kura īstenošanu plānots pabeigt 2026. gadā. Projekta ietvaros paredzēts uzlabot valsts bezemisiju publiskās lietošanas dzelzceļa infrastruktūru, modernizējot dzelzceļa elektrificēto tīklu līnijās Rīga – Zemītiņi un Rīga – Sloka un attīstot līniju Zasulauks – Bolderāja, lai veicinātu iedzīvotāju pārvietošanās paradumu maiņu un samazinātu sabiedriskā transporta negatīvo ietekmi uz vidi. Ieguldījumi atbilstošas infrastruktūras izveidē sekmē mikromobilitātes lietotāju skaita pieaugumu – 2024. gadā 7,7 % iedzīvotāji katru vai gandrīz katru dienu pārvietojās ar kādu mikromobilitātes līdzekli.

Lai veicinātu videi draudzīgu (mazemisiju un bezemisiju) transportlīdzekļu skaita palielināšanos, autoparka nomaiņu un sekmētu no atjaunīgajiem energoresursiem saražotās enerģijas īpatsvara pieaugumu transporta sektorā, KEM laika periodā no 2021. gada līdz 2025. gada izskaņai īstenoja atbalsta programmu, kuras ietvaros tika sniegts atbalsts elektromobiļu un ārēji lādējamu hibrīdauto iegādei un nomaī fiziskām personām, savukārt 2024. gadā šo

¹⁹ Ministru Kabineta sēdes Nr. 52 protokollēmums 102. § "Par Rail Baltica projekta ieviešanas scenāriju Latvijas teritorijā" (24-TA-2704)

²⁰ <https://www.riga-airport.com/lv/jaunumi/pasazieru-skaitis-rigas-lidosta-pern-audzis-par-7>

²¹ <https://www.ldz.lv/lv/dzelzcela-elekrificeta-tikla-modernizacija-un-attistiba>

atbalsta programmu papildināja atbalsta sniegšana elektromobiļu iegādei un uzlādes infrastruktūras izveidei pašvaldībām, valsts tiesās pārvaldes iestādēm un uzņēmumiem. Programmu īstenošanas rezultātā, jo īpaši privātpersonu segmentā, būtiski pieaudzis reģistrētais ar elektrodzinējiem aprīkoto transportlīdzekļu skaits – pēdējo gadu laikā līdz 1,5% no kopējā transportlīdzekļu skaita. Ņemot vērā sabiedrības interesi, tiek strādāts gan pie jaunu iniciatīvu izstrādes, gan esošo atbalsta programmu nosacījumu pārskatīšanas, lai veicinātu plašāku pāreju uz videi draudzīgu mobilitāti. Iepriekš minētie pasākumi ir vērsti uz NAP2027 izvirzītā mērķa - paaugstināt no atjaunojamiem energoresursiem saražotas enerģijas īpatsvars transportā - sasniegšanu, kas tiek monitorēts ar indikatoru – no atjaunojamiem energoresursiem saražotas enerģijas īpatsvars transportā. Lai gan no atjaunojamiem energoresursiem saražotas enerģijas īpatsvars transportā (%) 2022. gadā un 2023. gadā bija būtiski samazinājusies, tomēr 2024.gadā tas sasniedzis 8,78%, kas būtiski pārsniedz plānoto NAP2027 mērķa vērtību 2027.gadam.

NAP2027 uzdevums [315] paredz Eiropas Savienības savienojamības mērķiem atbilstoša platjoslas elektronisko sakaru tīkla izveidošana, attīstot “vidējās jūdzes” un “pēdējās jūdzes” elektronisko sakaru tīklu infrastruktūru un izveidojot platjoslas kartēšanu. 2023. gadā izstrādāts normatīvais regulējums²² un 2024. gadā atklātas projektu atlases rezultātā noslēgti pieci līgumi par ANM finansējumu 16 235 769 eiro apmērā (katrā plānošanas reģionā pa vienam projektam). Šobrīd tiek īstenoti projekti, ko plānots pabeigt līdz 2026. gada vidum un to rezultātā paredzēts 6200 mājsaimniecībām, uzņēmumiem, slimnīcām, izglītības iestādēm u.c. ierīkot ļoti augstas veiktspējas tīklu ar lejupeļādes ātrumu vismaz 300 Mbit/s. Līdz 2025. gada 3. decembrim) ir nodrošināta piekļuve 1261 mājsaimniecībai.

2023. gada decembrī noslēdzās valsts atbalsta programma “vidējās jūdzes” ātrgaitas elektronisko sakaru tīklu infrastruktūras izbūvei lauku teritorijās. Kopā izbūvēts optisko kabeļu tīkls 3 769 km garumā un izveidoti 459 optiskā tīkla piekļuves punkti. Izbūvēto “vidējās jūdzes” infrastruktūru izmanto 18 elektronisko sakaru komersanti.

Šā uzdevuma progresu NAP2027 tika paredzēts vērtēt, izmantojot indikatoru Digitālās ekonomikas un sabiedrības indekss (DESI), taču šā indeksa aprēķini netiek vairs turpināti, jo turpmāk tiek izmantoti ES lēmuma “Digitālā desmitgade 2030”²³ rādītāji. Viens no tiem ir Gigabitu savienojamība, ko mēra kā to mājsaimniecību procentu, kurām ir VHCN (ļoti augstas veiktspējas tīkls (ar datu pārraides ātrumu vismaz 100 Mbit/s) pārklājums, šis rādītājs Latvijā 2023. gadā bija 71,4%, bet mērķis ir sasniegt, ka 2030.gadā tas sasniedz 100%. Otrs “Digitālā desmitgade 2030” rādītājs ir 5G pārklājums. 2023. gadā – 53,11 % mājsaimniecībām Latvijā ir nodrošināts 5G un 2024. gadā – 71,1 %, kas abi ir zemāki par ES vidējiem 5G pārklājuma rādītājiem, kas attiecīgi ir 89,05 % un 94,35 %. Kopējā 5G pārklājuma pieauguma temps Latvijā no 2023. gada līdz 2024. gadam bija 33,9 %, kas ir augstāks nekā vidēji ES 6,0 %, kas ir vērtējams pozitīvi. Mājsaimniecībām reti apdzīvotās vietās Latvijā 5G pārklājums 2023. gadā bija 0 % un 2024. gadā – 15,04 %, kas ir ievērojami zemāks nekā vidēji ES attiecīgi 71,1 % un 79,57 %. 5G pārklājuma tīkla izvēršanas virzība uz mērķi kopumā vērtējama pozitīvi. Vienlaikus jāsecina, ka sasniegtais mērķis ir iespējami tuvu pilsētās dzīvojošo iedzīvotāju skaitam (~70 %), līdz ar to var secināt, ka tas tiek attīstīts vietās, kur tas ir komerciāli izdevīgi. Prognozējams, ka 5G izvēršana varētu sasniegt vēl daļu iedzīvotāju, kas dzīvo pilsētās un blīvi apdzīvotās teritorijas ar vismaz 500 iedzīvotājiem, kas ir ~80 % no kopējā iedzīvotāju skaita. Vienlaikus apdzīvotās vietās lauku teritorijās var nebūt

²² MK 12.12.2023. noteikumi Nr. 753 “Eiropas Savienības Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna 2.4. reformu un investīciju virziena “Digitālās infrastruktūras transformācija” 2.4.1.2.i. investīcijas “Platjoslas jeb ļoti augstas veiktspējas tīklu “pēdējās jūdzes” infrastruktūras attīstība” īstenošanas noteikumi”:
<https://likumi.lv/ta/id/348357-eiropas-savienibas-atveselosanas-un-noturibas-mehanismas-plana-2-4-reformu-un-investiciju-virziena-digitalas-infrastrukturas>

²³ Eiropas Parlamenta un Padomes 2022. gada 14. decembra lēmums (ES), ar ko izveido politikas programmu “Digitālās desmitgades ceļš” 2030. gadam

komerciāli izdevīgas un attiecīgi būtu nepieciešami valsts atbalsta pasākumi pieprasījuma gadījumā, kas nodrošinās pieejamību ļoti augstas veiktspējas tīklam.

Ar Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumenta atbalstu laikā no 2022. gada līdz 2025. gadam īstenots projekts “5G tehnoloģiju ieviešana Ziemeļeiropas transporta koridoros”, lai veidotu Rail Baltica un VIA Baltica 5G aktīvo infrastruktūru²⁴ par 15,5 milj. eiro, kā arī 2025. gadā uzsākts projekts “Nepārtraukts 5G pārklājums VIA Baltica koridorā”²⁵, lai veidotu optiskās šķiedras tīkla infrastruktūru “VIA Baltica” transporta koridorā Latvijā par 6,5 milj. eiro, ko plānots pabeigt 2027. gadā.

Lai nodrošinātu platjoslas interneta piekļuves pakalpojumu ģeogrāfiskās pieejamības apsekošanu, Satiksmes ministrija ir izveidojusi Platjoslas pieejamības ģeogrāfiskās informācijas sistēmu (PPĢIS) saskaņā ar MK 2025. gada 8. jūlija noteikumiem Nr. 424 “Platjoslas pieejamības ģeogrāfiskās informācijas sistēmas noteikumi”. Pēc PPĢIS izvietojanas Valsts elektronisko sakaru pakalpojumu centrā publiski būs pieejama tiešsaistes karte par publisko fiksēto un mobilo sakaru piekļuves pakalpojumu pieejamību.

NAP2027 uzdevums [316] paredz mūsdienu tehnoloģiju un racionālas, resursu efektīvas, lietotājoorientētas un atvērtas pārvaldības ieviešanu, lai kvalitatīvi nodrošinātu publiskos pakalpojumus, ievērojot “primāri digitāls”, proaktīvas pakalpojumu sniegšanas un vienreizes principu, t. sk. pārrobežu, kā arī veiktu valsts pārvaldes un pašvaldību IKT infrastruktūras un atbalsta procesu optimizāciju un centralizāciju.

VARAM ir izstrādājusi ES fondu kohēzijas politikas programmas 2021.-2027. gadam investīciju programmas, kas tieši vai netieši ietekmē prioritātes NAP2027 uzdevumus (316, 317) un mērķa indikatoru (307):

1) 1.3.1.1. pasākuma “IKT risinājumu un pakalpojumu attīstība un iespēju radīšana privātajam sektoram” (ERAF finansējums 134,59 milj. eiro) rezultātā plānots, ka līdz 2029. gada beigām tiks atbalstītas vismaz 20 publiskā sektora iestādes digitālo pakalpojumu, produktu un procesu izstrādei, savukārt saimnieciskās darbības veicējiem izstrādāto digitālo pakalpojumu, produktu un procesu vērtība būs vismaz 79 milj. eiro apmērā;

2) 3.2.1.3. pasākuma “IKT risinājumu un pakalpojumu kiberdrošības paaugstināšana” (ERAF finansējums 33,31 milj. eiro) rezultātā līdz 2029. gada beigām plānots nodrošināt vismaz septiņu IKT risinājumu kiberdrošības paaugstināšanu;

3) 4.2.4.3. pasākuma “Digitālo prasmju pilnveide” (ESF+ finansējums 3,68 milj. eiro) īstenošanas rezultātā līdz 2029. gada beigām plānots uzlabot digitālās pašapkalpošanās prasmes vismaz 13 600 iedzīvotājiem, kā arī pilnveidot digitālās prasmes vismaz 400 VPVKAC darbiniekiem.

NAP2027 uzdevums [317] paredz fiziskās un digitālās vides pieejamības un piekļūstamības palielināšanu valsts un pašvaldību infrastruktūrā, kā arī digitālo risinājumu izmantošanas veicināšanu, paaugstinot iedzīvotāju digitālās prasmes, pilnveidojot elektroniskās identifikācijas un drošas elektroniskās parakstīšanās sistēmu un nodrošinot vides pieejamību kvalitatīvai pakalpojumu sniegšanai.

Kopš 2021. gada VARAM ir īstenojusi virkni informatīvu un praktisku iniciatīvu. VARAM organizēja vairāk nekā 10 seminārus un apmācības vairāk nekā 1000 valsts un pašvaldību iestāžu darbiniekiem, lai veicinātu izpratni par digitālās piekļūstamības nozīmi. Tiek uzraudzīta visu publiskās pārvaldes tīmekļvietņu piekļūstamība. VARAM tīmekļvietnē izveidota digitālās piekļūstamības platforma²⁶. VARAM īstenoja programmu “Dari digitāli”, kuras laikā tika apmācīti "digitālie aģenti" – pašvaldību pārstāvji un nevalstisko organizāciju darbinieki, kas palīdz citiem izmantot elektroniskos risinājumus. Kopš programmas sākuma

²⁴ Vairāk informācijas šeit: <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/opportunities/projects-details/43251567/101094293/CEF2027?order=DESC&pageNumber=1&pageSize=100&sortBy=relevance&keywords=Corridor&isExactMatch=true>

²⁵ Vairāk informācijas šeit: <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/how-to-participate/org-details/887962736/project/101181148/program/43251567/details>

²⁶ Digitālās piekļūstamības platforma – <https://www.varam.gov.lv/lv/timeklvietnu-un-mobilo-lietotnu-pieklustamiba-0>

2018. gadā apmācīti 6000 digitālo aģentu. VARAM izstrādāja Digitālās akadēmijas programmu, kas paredz valsts un pašvaldību darbinieku digitālo prasmju pilnveidi laika periodā no 2023. gada līdz 2026. gadam. Programma ietver mācības tādās jomās kā datu analītika, mākslīgais intelekts, kiberdrošība un modernu tehnoloģiju pielietošana pārvaldē. Apmācīti 6000+ “digitālie aģenti” (programmas *Dari digitāli* ietvaros), kas ikdienā palīdz sabiedrībai izmantot digitālos pakalpojumus. Vairāk nekā 4000 iedzīvotāju līdz 2024. gadam izgājuši pamata digitālo prasmju apmācības reģionos. Digitālās akadēmijas ietvaros apmācīti jau >8000 publiskās pārvaldes darbinieku, mērķis līdz 2026. gadam – 62 900.

2023. gada 1. februārī stājās spēkā Fizisko personu elektroniskās identifikācijas likuma norma, kura nosaka, ka arī privāto e-pakalpojumu sniedzējiem jāintegrē nacionālais elektroniskās identifikācijas līdzeklis – eID karte un eParaksts mobile – savos e-pakalpojumos. Aktīvu eParaksts mobile lietotāju ir vairāk nekā 800 000 personu 2024. gada beigās, un 98% valsts portāla Latvija.lv pakalpojumu ir pieejami ar eID autentifikāciju un e-parakstu.

Šo iepriekš minēto pasākumu ieviešanas rezultātā ir būtiski uzlabota piekļuve valsts un pašvaldību pakalpojumiem, īpaši sociāli neaizsargātām grupām, nodrošinot efektīvāku, iekļaujošāku un drošāku publisko pārvaldi digitālajā laikmetā. Uzlabojusies iedzīvotāju iespēja izmantot valsts un pašvaldību e-pakalpojumus, neatkarīgi no viņu digitālajām prasmēm vai veselības stāvokļa. Elektroniskās identifikācijas un e-paraksta sistēmu pilnveide ir nostiprinājusi sabiedrības uzticību e-pārvaldei, jo nodrošina drošu un ērtu piekļuvi pakalpojumiem.

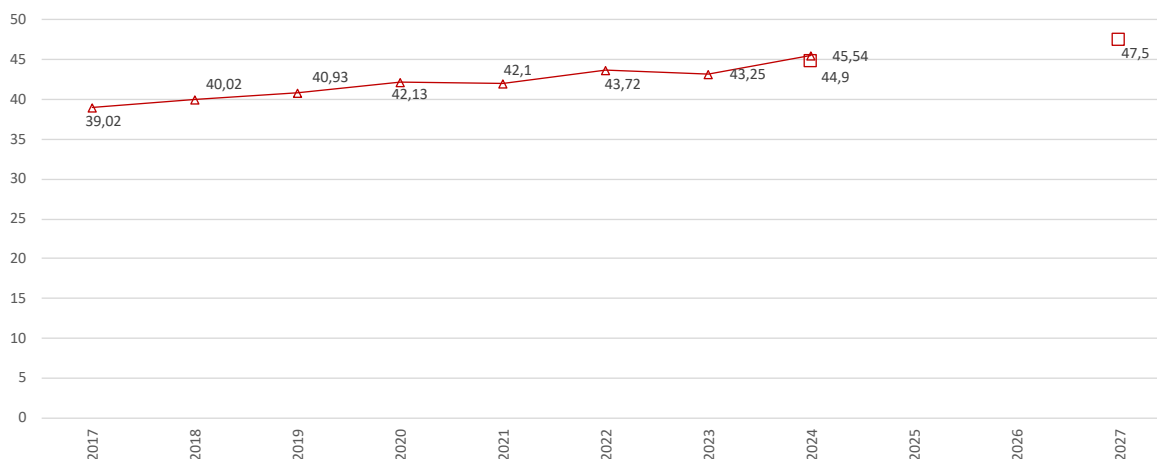
NAP2027 uzdevums [318] paredz enerģētiskās drošības un neatkarības palielināšanu un virzību uz pilnīgu enerģijas tirgu integrāciju, turpinot iesaisti Baltijas valstu elektrotīklu sinhronizācijā un gāzes vienotā tirgus izveidē, vienlaikus atbalstot civilās enerģētikas mikroprojektus, lai iesaistītu mājsaimniecības enerģijas ražošanā no atjaunojamiem avotiem pašu patēriņam un energotaupīgu ēku būvniecībā un atjaunošanā.

Viens no NAP2027 politikas rezultāta rādītājiem ir Enerģijas trilemmas indekss, kas veido valstu rangsarakstu pēc valsts snieguma, nodrošinot valsts spēju nodrošināt enerģijas pieprasījumu, enerģijas pieejamību mājsaimniecībām un uzņēmumiem par taisnīgām cenām, kā arī enerģijas ražošanas ietekmi uz vidi un klimata pārmaiņām. Latvijas pozīcija šajā valstu rangsarakstā pakāpeniski uzlabojas un 2024. gadam izvirzītā politikas rezultāta sasniedzamā vērtība 2023. gadā jau ir pat nedaudz pārsniegta.

Šā NAP rīcības uzdevuma izpildei ir apstiprināts aktualizētais Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.-2030. gadam, kas noteic rīcībpolitikas un pasākumus atjaunīgās enerģijas izmantošanas veicināšanai, energoefektivitātes uzlabošanai (tai skaitā ēku energoefektivitātes), enerģētiskās drošības un neatkarības palielināšanai un iekšējā enerģijas tirgus nosacījumiem. Atjaunīgās transporta enerģijas izmantošanas veicināšanai (pieprasījuma veicināšanai) ir izstrādāts likumprojekts “Transporta enerģijas likums” (660/Lp14), kas šobrīd ir izskatīšanā Saeimā. Pieņemts energokopieņu un neto uzskaites un neto norēķinu regulējums, kas iesaista mājsaimniecības elektroenerģijas ražošanā no atjaunīgiem avotiem pašu patēriņam.

Kā minēts iepriekš, viena no būtiskām enerģētikas dimensijām ir energoresursu ieguve un enerģijas ražošana videi draudzīgā veidā un ar pēc iespējas mazāku ietekmi uz klimata pārmaiņām. To raksturo NAP2027 plānotais politikas rezultāts - no atjaunīgajiem energoresursiem saražotās enerģijas īpatsvars kopējā enerģijas galapatēriņā, kura izmaiņas atspoguļotas 35.attēlā.

35.attēls No atjaunīgajiem energoresursiem saražotās enerģijas īpatsvars kopējā enerģijas galapatēriņā (%)

Datu avots: CSP

Var secināt, ka kopumā Latvijā ir pieaudzis no atjaunīgajiem energoresursiem saražotās enerģijas īpatsvars kopējā enerģijas galapatēriņā, tomēr 2023. gada dati uzrāda šī rādītāja negatīvu svārstību, ko noteicis no atjaunīgajiem energoresursiem saražotās enerģijas īpatsvara samazinājums transporta sektorā. Šim rādītājam ir iespējamās svārstības, jo tas atkarīgs no enerģijas no atjaunīgajiem resursiem ražošanas apjomiem un enerģijas patēriņa tautsaimniecības sektoros.

Vienlaikus jau pašlaik elektroenerģijas tīklā ir atsevišķi punkti, kuros pieejamā elektroenerģijas tīkla jauda ir izsmelta un nav iespējams pieslēgt jaunas atjaunīgo energoresursu jaudas, kas būtu nepieciešamas, lai virzītos uz klimatneitralitāti. Risinājums attiecībā uz iepriekš minēto problemātiku ir pievienot papildu jaudu esošajām elektroenerģijas apakšstacijām, izbūvēt jaunas apakšstacijas, kā arī stiprināt tīklu ar jaunu augstsprieguma līniju, tādēļ izstrādāta atbalsta programma, kura vērsta uz Latvijas elektroenerģijas tīkla jaudas pastiprināšanu.

Kā vēl viens NAP2027 politikas rezultāta rādītājs tiek izmantots uzkrātais (kumulatīvais) gala enerģijas ietaupījumu apjoms galapatēriņā, Gwh. Kumulatīvais enerģijas ietaupījums periodā līdz 2030. gadam veido 8439,10 GWh, kas ir 80,97% no NAP2027 izvirzītā mērķa 2027. gadam un 28,59% no valsts obligātā 2030. gada mērķa).

NAP2027 arī noteica mērķi panākt, ka kopējais primārās enerģijas patēriņš nav lielāks par 182 petadžouliem 2024. gadā un 175 petadžouliem 2027. gadā²⁷. Iepriekšējos gados svārstoties, 2023. gadā šī rādītāja vērtība sasniedza 183 petadžoulus, kas kopumā ļauj cerēt uz šī mērķa sasniegšanu. Vienlaikus ņemot vērā, ka ir stājušies spēkā citi nosacījumi primārās enerģijas patēriņa aprēķinam, Latvijā primārās enerģijas patēriņš 2024.gadā ir samazinājies līdz 178 petadžouliem.

Secinājumi

Joprojām izaicinājums ir valsts autoceļu stāvoklis valstī, liels īpatsvars valsts vietējo autoceļu un pašvaldību autoceļu nav ar melno segumu, kā arī augsts ir tādu autoceļu, kuri nav vismaz apmierinošā stāvoklī, īpatsvars, jo īpaši vietējie valsts autoceļi.

Joprojām satraucošas tendences vērojamas satiksmes drošības jomā, vērtējot pēc ceļu satiksmes negadījumos bojā gājušo skaita. Joprojām aktuāla ir drošība uz dzelzceļa un mikromobilitātes transportlīdzekļu izmantošanā. 2025. gada 10 mēnešos ceļu satiksmes negadījumos bojā gājušo skaits bija 97 personas, kas ir par 6 personām vairāk kā 2024. gadā šajā pašā periodā. Ceļu satiksmes negadījumos lielākais bojāgājušo skaits ir transportlīdzekļu

²⁷ aprēķinot atbilstoši direktīvā 2012/27/EK noteiktajai metodei

vadītāji (34 bojāgājušie), kā arī gājēji (29 bojāgājušie). Tāpat satraucošs ir bojāgājušo velosipēdistu (6 personas) un koplietošanas mikromobilitātes rīku lietotāju (3 personas) skaits.

Samazinoties dzelzceļa kravu pārvadājumiem, vienlaikus pieauguši pasažieru pārvadājumi pa dzelzceļu, ko pozitīvi ietekmējuši ieguldījumi dzelzceļa staciju un pieturas punktu infrastruktūrā, kā arī jaunie pasažieru elektrovilcieni, kas nodrošina ērtu un komfortablu mobilitāti. Būtisks izaicinājums dzelzceļa jomā ir starptautiskā dzelzceļa projekta Rail Baltica īstenošana, kas dažādu apstākļu dēļ, tai skaitā būtisku pieaugušu izmaksu un finansējuma trūkuma dēļ, ir būtiski aizkavējusies.

Lai arī, pateicoties valsts atbalstam, pat straujāk nekā plānots pieaug nulles emisiju transportlīdzekļu īpatsvars, tomēr atjaunīgo energoresursu patēriņš transportā līdz 2023. gada beigām kritās. Tas ietekmējis arī atjaunīgo energoresursu īpatsvaru enerģijas galapatēriņā valstī kopumā, kas līdz 2023. gadam samazinājās, bet 2024. gadā atkal pieauga gandrīz par 2 procentpunktiem. Sekmīgi notiek virzība uz energoefektivitātes mērķiem, nodrošinot gan kumulatīvā enerģijas ietaupījuma mērķa sasniegšanu, gan mazinot primāro enerģijas galapatēriņu. Tomēr joprojām valstī ir liels energoefektivitātes potenciāls, jo īpaši mājokļu ēku energoefektivitātes uzlabošanas jomā

Ievērojami uzlabota piekļuve valsts un pašvaldību pakalpojumiem, nodrošinot efektīvāku, iekļaujošāku un drošāku publisko pārvaldi digitālajā laikmetā. Uzlabojusies iedzīvotāju iespēja izmantot valsts un pašvaldību e-pakalpojumus, neatkarīgi no viņu digitālajām prasmēm vai veselības stāvokļa. Elektroniskās identifikācijas un e-paraksta sistēmu pilnveide ir nostiprinājusi sabiedrības uzticību e-pārvaldei, jo nodrošina drošu un ērtu piekļuvi pakalpojumiem.

Priekšlikumi:

Ņemot vērā ierobežoto finanšu resursu pieejamību un iedzīvotāju blīvuma ievērojamu samazināšanos valstī kopumā, jo īpaši ārpus valsts centrālās daļas, ilgāka termiņa perspektīvā jāvērtē, vai daļa pašreizējo reģionālo un vietējo autoceļu saglabājami šādā statusā un kādā apmērā veicama to turpmāka uzturēšana. Vienlaikus nepieciešams plānot veikt ieguldījumus noslogotos TEN-T ceļa posmos, kuros atbilstoši ES regulējumam būtu jānodrošina to pārbūve par autoceļiem ar atdalītām brauktuvēm un bez vienlīmeņa krustojumiem ar citiem autoceļiem, sliežu ceļiem un gājēju vai velosipēdu ceļiem.

Jāturpina sabiedriskā transporta pakalpojumu pieejamības savstarpēja saskaņošana, kā arī sabiedriskā transporta reisu salāgošanas ar dažādu pakalpojumu nodrošināšanas iespējām, liekot uzsvāru uz dzelzceļu kā transporta sistēmas mugurkaulu.

Steidzami jārisina virkne ar Rail Baltica projekta īstenošanu saistīto izaicinājumu, piemēram, projekta finansējuma nodrošināšana un iespējas optimizēt nepieciešamo investīciju apjomu, tehniskās projektēšanas pabeigšana, projekta ieviešanas kopējie termiņi, infrastruktūras pārvaldības modelis.

Ņemot vērā, ka Latvijas 2024. gada SEG inventarizācija²⁸ liecina, ka nav sasniegts plānotais SEG emisiju samazinājums transporta sektorā, kas rada riskus nesasnāgt Latvijai saistošos klimata un enerģijas mērķus transporta jomā, nepieciešams nodrošināt transporta nozares aktīvāku rīcību NEKP2030 īstenošanā, kā arī veikt efektīvus pasākumus un plānot attiecīgu finansējumu Eiropas Zaļā kursa ietvaros noteikto jauno gaisa kvalitātes mērķu sasniegšanai pilsētās ar gaisa kvalitātes problēmām.

Ceļu satiksmes drošības jomā, ņemot vērā 2025. gada tendences, nepieciešams turpināt darbu pie ceļu satiksmes dalībnieku paradumu maiņas, pastiprinātu uzmanību pievēršot drošības jostu lietošanai, atstarotāju lietošanai, ceļu satiksmei atbilstoša braukšanas ātruma izvēlei un drošu apdzīšanas manevru veikšanai, dalības ceļu satiksmē alkohola reibumā samazināšanai, tostarp attiecībā uz gājējiem, kā arī pie infrastruktūras un

²⁸ https://cdr.eionet.europa.eu/lv/eu/mmr/art07_inventory/ghg_inventory/envzfkvaa/

transportlīdzekļu drošības uzlabošanas. Jāturpina paplašināt vidējā ātruma kontroles posmu ieviešanu un tehnisko līdzekļu izmantošanu kopumā.

Nepieciešams meklēt risinājumus atjaunīgo energoresursu plašākai izmantošanai transporta jomā. Ņemot vērā sabiedrības maksātspēju, jāveido nodokļu politika, kas stimulē autoparka nomaiņu, stiprina "piesārņotājs maksā" principa piemērošanu un rada ekonomiskus stimulus izvēlēties videi draudzīgākus transportlīdzekļus.

Nepieciešams turpināt darbu pie ātrgaitas interneta pieejamības un 5G standarta tehnoloģijas ieviešanas, nodrošinot sabiedrībai labāku piekļuvi elektroniskajiem pakalpojumiem.

Rīcības virziens "Līdzsvarota reģionālā attīstība"

Rīcības virziena mērķis ir reģionu potenciāla attīstība un ekonomisko atšķirību mazināšana, stiprinot to iekšējo un ārējo konkurētspēju, kā arī nodrošinot teritoriju specifikai atbilstošus risinājumus apdzīvojuma un dzīves vides attīstībai. Mērķi plānots sasniegt līdz 2027. gadam samazinot ekonomiskās attīstības plaisu starp Rīgu/Pierīgu un pārējiem reģioniem.

Latvijā reģionālās attīstības jautājums ir saistīts ar vairākiem virzieniem – nepieciešamību veicināt valsts konkurētspēju, uzņēmējdarbības produktivitāti un sociālo atbildību, mazināt ienākumu un iespēju nevienlīdzību, vienlaikus nodrošinot labu dzīves kvalitāti iedzīvotājiem visos reģionos (nodarbinātība, pakalpojumi, publiskā vide, dabas bagātības un kultūras mantojums).

Mērķa sasniegšanu ietekmēja būtiska reforma - administratīvi teritoriālās reformas ietvaros tika samazināts pašvaldību skaits – iepriekšējo 119 pašvaldību vietā šobrīd ir 42 pašvaldības, un mainītas plānošanas reģionu robežas. Sākotnējais reformas rezultātu novērtējums, kas veikts 2022. gadā ir pozitīvs – pašvaldības ir ekonomiski spēcīgākas (pēc budžeta ieņēmumiem atšķirība starp novadu lielākajiem un mazākajiem kopējiem budžeta ieņēmumiem ir samazinājusies no 34 reizēm pirms reformas līdz 6 reizēm pēc reformas), notikusi administratīvo resursu koncentrācija (deputātu skaits samazinājies par 64%, deputātu atlīdzībai nepieciešamie līdzekļi laikposmā no 2021. gada jūlija līdz 2022. gada jūlijam ir samazinājušies par aptuveni 10 milj. eiro). Nākošais reformas novērtējums tiks veikts 2026.gadā.

Rīcības virziena noteiktie mērķa indikatori raksturo reģionālās atšķirības, tiecoties uz nevienlīdzības samazināšanu starp Rīgu un Pierīgu un 4 mazāk attīstītajiem plānošanas reģioniem (Kurzeme, Vidzeme, Zemgale, Latgale). Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atainots tabulā Nr.17.

Tabula Nr.17.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[328] Reģionālā IKP starpība – četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais IKP uz vienu iedzīvotāju līmenis pret augstāk attīstīto plānošanas reģionu, %	45 (2017)	48,9 (2023)	52	55	
[329] Pilsētas novērtējuma indekss, Rīga, punkti	19,1 (2017)	24,2 (2019)	25	30	N/A
[330] Privāto investīciju piesaiste plānošanas reģionos – četru mazāk attīstīto	33,4 (2017)	42,6 (2023)	37	45	

plānošanas reģionu vidējais līmenis pret augstāk attīstīto plānošanas reģionu, %					
[331] Darba algas plānošanas reģionos – četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais līmenis pret augstāk attīstīto plānošanas reģionu, %	73,9 (2018)	74,4 (2024)	80	89	

NAP uzdevums [332] paredz izveidot uzņēmējdarbību sekmējošu publisko infrastruktūru, balstoties uz teritoriju attīstības plānošanas dokumentos noteikto teritoriju specializāciju un aktuālo privāto investoru pieprasījumu, lai motivētu reģionos veidot jaunus produktus un pakalpojumus, paaugstināt produktivitāti, dažādot uzņēmējdarbību, izmantot inovācijas un kompetenču pārneses iespējas un piesaistīt kvalificētu darbaspēku.

ES kohēzijas politikas programmas 2021.-2027. gadam un ES Atveseļošanas un noturības mehānisma investīciju pasākumi sniedz iespēju pašvaldībām, to izveidotām iestādēm un pašvaldību kapitālsabiedrībām, kā arī valsts pārvaldes iestādēm, iesaistot arī komersantus, sagatavot projektus, lai risinātu aktuālos izaicinājumus un veicinātu reģionālo attīstību.

Uzņēmējdarbībai nepieciešamās publiskās infrastruktūras attīstībai pašvaldībās 2025. gada beigās ir noslēgtas vienošanās par projektu īstenošanu, izmantojot ES Atveseļošanas un noturības mehānisma finansējumu, vairāk kā 67,124 milj. eiro apmērā, kā rezultātā tiks piesaistītas privātās investīcijas vismaz 69 milj. eiro apmērā, kas dos iespēju radīt ar augstu pievienoto vērtību un uz eksportu orientētas jaunas darbavietas. Projektu īstenošanas rezultātā tiks izveidoti **četri nacionālas nozīmes industriālie parki:**

- **Valmierā** (Valmieras industriālajā parkā tiek veidots kombinēto kravu pārsūtīšanas punkts ar tiešu piekļuvi dzelzceļam, kas būs pirmais iekšzemes loģistikas centrs Latvijā, kas savienotu Rīgu, Igauniju un Lietuvu),
- **Jelgavā** (Zemgales industriālais parks orientēsies uz viedās specializācijas jomu attīstību: bioekonomika, viedā enerģētika, informācijas un komunikāciju tehnoloģijas, viedie materiāli, tehnoloģijas un inženiersistēmas),
- **Liepājā** (Liepājas industriālais parka darbība būs vērsta uz tehnoloģiski modernu, inovatīvu uzņēmumu piesaisti, kas sekmēs augstas pievienotās vērtības produktu ražošanu un aprites ekonomikas principus veicinošas industrializācijas attīstību) un
- **Daugavpilī** (Austrumlatvijas viedo tehnoloģiju un pētniecības centra (ALTOP) industriālais parks piesaistīs uzņēmumus industrijās ar augstu pievienoto vērtību: zināšanu ietilpīga bioekonomika, biomedicīna, medicīnas tehnoloģijas, farmācija, fotonika un viedie materiāli, tehnoloģijas un inženiersistēmas, viedā enerģētika un mobilitāte, informācijas un komunikāciju tehnoloģijas).

ES kohēzijas politikas programmas 2021.–2027. gadam ietvaros tiek veiktas investīcijas uzņēmējdarbībai nepieciešamās publiskās infrastruktūras attīstībai gandrīz 203 milj. eiro apjomā (no tiem 139,23 milj. eiro paredzēti no ERAF un 63,97 milj. eiro no Taisnīgās pārkātošanās fonda finansējuma). Investīciju mērķis ir **sakārtot un attīstīt uzņēmējdarbības publisko infrastruktūru**, t.sk. attīstot uzņēmējdarbībai nepieciešamās ēkas un laukumus un, uzlabojot satiksmes infrastruktūras un inženierkomunikāciju pieejamību, kā arī veicināt pāreju uz klimatneitrālu uzņēmējdarbības vidi, izmantojot energoefektīvus risinājumus un atjaunojamos resursus. Līdz 2025. gada beigām pašvaldībās ir noslēgti 72 līgumi par projektu īstenošanu 112,82 milj. eiro apmērā, un un atlikušais finansējums tiek novirzīts jaunām projektu iesniegumu atlasēm. Plānots, ka šie ieguldījumi kopumā ļaus piesaistīt vismaz 109,5 milj. eiro privāto investīciju, radīs 486 jaunas darbavietas un palielinās darba samaksas fondu par vairāk nekā 60,24 milj. eiro. Kopumā no šīs

infrastruktūras attīstības labumu gūs vismaz 79 uzņēmumi visos Latvijas reģionos, sekmējot līdzsvarotu ekonomisko izaugsmi ārpus Rīgas.

Uzņēmējdarbības vides attīstības dinamiku raksturo reģionālā IKP starpība – četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais IKP uz vienu iedzīvotāju līmenis pret augstāk attīstīto plānošanas reģionu [328] tiek aprēķināts, balstoties uz CSP datiem par IKP un iedzīvotāju skaitu plānošanas reģionos, un raksturo Latvijas reģionu ekonomiskās attīstības izlīdzināšanās tendenci. Ņemot vērā, ka nav pieejami CSP dati par IKP plānošanas reģionos tajā reģionu dalījumā, kāds tie bija uz NAP2027 izstrādes brīdi, precīzs šī indikatora mērķa sasniegšanas novērtējums šobrīd nav iespējams. Konstatējams, ka neskatoties uz ārējiem satricinājumiem (energoresursu krīze, inflācija, ģeopolitiskā nenoteiktība), reģionālā IKP starpība uzrāda pozitīvu dinamiku, kas gan nav pietiekama, lai sasniegtu 2027. gada plānoto mērķa vērtību.

Tāpat nelielu pozitīvu dinamiku uzrāda arī darba algas plānošanas reģionos [331] – četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais līmenis pret augstāk attīstīto plānošanas reģionu tiek aprēķināts, izmantojot CSP datus par vidējo mēneša bruto darba samaksu. Būtiska izlīdzināšanās starp reģioniem nav novērojama, un pastāv risks, ka plānotās mērķa vērtības netiks sasniegtas – 2024. gadā rādītājs ir 74,4%, kas ir tikai 0,5 procentpunktu pieaugums kopš 2018. gada. Jāatzīmē, ka 2024. gadā vidējā bruto darba samaksa pieauga visos reģionos, īpaši Latgalē (+10,9 %) un Vidzemē (+9,4 %), pārsniedzot Rīgas (+8,4 %) izaugsmi, bet lēnāk Kurzemē (+5,6 %). Rīgas reģionā saglabājās augstākais atalgojuma līmenis – 1 918 eiro, savukārt Latgalē – zemākais (1 263 eiro). Rīgas reģionā vidējā alga pārsniedza valsts līmeni par 9,7 %, bet citos reģionos sasniedza 71,9–84,7 % no valsts vidējā. Papildu faktors, kas ietekmēja darba samaksas pieaugumu, bija minimālās algas palielinājums 2024. gadā no 620 eiro līdz 700 eiro, kā arī algu kāpums sabiedriskajā sektorā, kas vairākos reģionos bijis straujāks nekā privātajā.

Ņemot vērā ģeopolitisko situāciju pēc Krievijas sāktā pilna apmēra agresijas kara pret Ukrainu un Austrumu pierobežas sociālekonomiskos izaicinājumus, kā arī to, ka Latgales reģions un Alūksnes novada pašvaldība ir arī ES un NATO ārējā robeža, kurai šī brīža ģeopolitiskajā situācijā jāpievērš daudz lielāka uzmanība, tika izstrādāts **Rīcības plāns Latvijas Austrumu pierobežas ekonomiskajai izaugsmei un drošības stiprināšanai 2025.–2027. gadam**. Plāns paredz 58 pasākumus ar kopējo finansējumu 644,6 miljonu eiro apmērā, no tiem 269,6 milj. eiro ir valsts budžeta līdzekļi un 375 milj. eiro – ES un cits ārvalstu finansējums. Plānā apvienoti drošības, ekonomikas un cilvēkresursu stiprināšanas pasākumi, lai Latgales un Alūksnes pierobežas teritorijas kļūtu drošākas, ekonomiski aktīvākas un pievilcīgākas dzīvei un darbam. Tiks izbūvēti 11 jauni katastrofu pārvaldības centri, modernizētas trīs robežšķērsošanas vietas un izveidoti 25 pretmobilitātes materiālu parki, nodrošinot vairāk nekā 100 darba vietas. Ekonomikas jomā plānotas investīcijas uzņēmējdarbības infrastruktūrā un industriālo parku attīstībā, lai piesaistītu vismaz 56,9 miljonus eiro privāto investīciju un radītu ap 1800 jaunu darba vietu (potenciālais bezdarbnieku skaita samazinājums ~20%). Papildus paredzēta 143 sociālo mājokļu atjaunošana, jaunu īres mājokļu būvniecība, reģionālo ceļu uzlabošana un Daugavpils Vienības tilta rekonstrukcija. Cilvēkkapitāla jomā plāns ietver Kadetu vidusskolas izveidi, augstākās izglītības stiprināšanu, veselības aprūpes pieejamības uzlabošanu un 31 jauna valsts un pašvaldību klientu apkalpošanas centra atvēršanu. Rezultātā pierobežā tiek kombinēti drošības, infrastruktūras, uzņēmējdarbības un sociālie ieguldījumi, lai vienlaikus stiprinātu pierobežas drošību, ekonomisko noturību un iedzīvotāju dzīves kvalitāti.

Latvijas Kopējās lauksaimniecības politikas stratēģiskā plāna 2023.–2027. gadam intervencē "Darbību īstenošana saskaņā ar sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģiju, tostarp sadarbības aktivitātes un to sagatavošana", kurā atbalsts tiek piešķirts saskaņā ar LEADER pieeju, nodrošināts 33 vietējo rīcības grupu (VRG) pārklājums un pastāvīga darbība visā lauku teritorijā. Intervences īstenošanai paredzēts finansējums 58,5 milj. eiro apmērā.

Atbalsts projektu īstenošanai pieejams uzņēmējdarbības uzsākšanai un attīstībai, tostarp izmantojot pašvaldību īpašumā esošu infrastruktūru, kā arī pašvaldībām un NVO sabiedriskā labuma projektu īstenošanai teritorijas sakārtošanai, lai uzlabotu pakalpojumu pieejamību, kvalitāti un sasniedzamību, un iedzīvotāju sociālās aktivitātes veicināšanai. Būtisks LEADER pieejas īstenošanas rezultāts ir jaunradītās darbavietas. Pēdējo piecu gadu laikā kopumā ar LEADER pieeju īstenotajos uzņēmējdarbības attīstības projektos radīta 1 581 jauna darbavieta.

Nodrošināta Programmas zivsaimniecības attīstībai 2021 - 2027.gadam (EJZAF) sabiedrības virzītās vietējās attīstības pasākumu īstenošana piekrastes teritorijā sniedzot atbalstu vietējās ekonomikas attīstības un transformācijas veicināšanai, vides resursu ilgtspējīgai izmantošanai un klimata pārmaiņu mazināšanai, zvejas vai jūras kultūras mantojuma izmantošanas veicināšanai, kā arī ostu infrastruktūras attīstības stiprināšanai – kopā piešķirts atbalsts 145 projektiem ar publisko finansējumu 14,1 milj. eiro apmērā.

NAP uzdevums [333] paredz koordinētas atbalsta sistēmas izveidošanu investīciju piesaistei un uzņēmējdarbības atbalstam reģionos un reģionālā izaugsmes fonda (reģionālo projektu programmas) izveidi mērķtiecīgiem ieguldījumiem.

Privāto investīciju piesaiste plānošanas reģionos – četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais līmenis pret augstāk attīstītā plānošanas reģiona līmeni [330] 2021. gadā uzrādīja netipiski augstu vērtību – 58,5 %, kas bija par 14,7 procentpunktiem vairāk nekā iepriekšējā gadā (skatīt 36.attēlu). Savukārt 2022. gadā rādītājs samazinājās līdz 43 %, bet 2023. gadā – līdz 42,6 %, kas tomēr pārsniedza 2024. gada mērķvērtības (37 %). Rādītāja straujais pieaugums 2021. gadā galvenokārt skaidrojams ar Covid-19 pandēmijas ietekmi uz investīciju struktūru – proti, kapitālieguldījumu kritumu Rīgā un vienlaicīgu investīciju aktivitātes pieaugumu reģionos, īpaši infrastruktūras un uzņēmējdarbības atbalsta projektos, kas tika īstenoti ar publisko līdzfinansējumu (t.sk. ES fondu un pašvaldību investīciju programmās). Turpmākajos gados privāto investīciju ģeogrāfiskā koncentrācija atgriezās ierastākā proporcijā, taču kopumā reģionu investīciju piesaistes līmenis saglabājās augstāks nekā pirmskrīzes periodā, liecinot par pakāpenisku investīciju telpiskās struktūras izlīdzināšanos.

36.attēls Privāto investīciju piesaiste plānošanas reģionos – četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais līmenis pret augstāk attīstītā plānošanas reģiona līmeni, %

Datu avots: CSP

Uzdevuma definēšanas brīdī tika identificēts, ka lielākā daļa attīstības projektu pašvaldībās tiek īstenoti, izmantojot ES fondu vai citu ārējo finanšu palīdzību. Rezultātā investīcijām veidojas pārrāvumi, jo finansējums nav pastāvīgs, nav iespējas ātri reaģēt uz izmaiņām vai reģionāli specifiskiem izaicinājumiem. Līdz ar to, kā problēmas risinājums tika saskatīts vidējā termiņa attīstības instrumenta – reģionālo projektu programmas izveide nacionālā līmenī, izvērtējot vairākus iepējamus finansējuma avotus. Uzdevuma izpildi būtiski ietekmēja *Covid-19* krīze un tās pārvarēšanas pasākumi, kuru ietvaros pašvaldībām bija **iespēja saņemt valsts aizdevumu**. Tika atbalstīta projektu īstenošana transporta infrastruktūras (tai skaitā tiltu) attīstībai, pašvaldības ēku energoefektivitātes paaugstināšana, pašvaldības pakalpojuma aizstāšanai ar jaunu bezkontakta vai autonomu risinājumu, iedzīvotāju nekustamā īpašuma pievienošanai centralizētajiem kanalizācijas un ūdensapgādes tīkliem, ēkas vai tās daļu pielāgošana pašvaldības pakalpojumu sniegšanai, īres dzīvokļu izveidošanai ārpus Rīgas plānošanas reģiona, pašvaldības meliorācijas sistēmas atjaunošanai, pārbūvei vai ierīkošanai, lielu investīciju būvprojektu izstrādei. 2021.gadā, finansējuma saņemšanai tika atbalstīti 303 pašvaldību investīciju projekti par kopējo summu 142,19 milj. eiro, un 2022. gadā tika atbalstīti 197 investīciju projekti par kopējo finansējumu 85 milj. eiro.

Nozīmīgs faktors, kas ietekmē reģionālo attīstību, ir tas, cik lielā mērā teritorijām ir iespēja izvirzīt savu attīstības stratēģiju un nodrošināt tās īstenošanu. Šādu iespēju pašvaldībām sniedz **atbalsta pasākumi, kas tiek ieviesti saskaņā ar teritoriālo pieeju**. Lai nodrošinātu līdzsvarotu investīciju piesaisti no ES kohēzijas politikas programmas 2021.-2027. gadam ņemot vērā reģionālās attīstības atšķirības, uzņēmējdarbības attīstības finansējums vairākos pasākumos tika sadalīts pēc IKP – plānošanas reģionam ar mazāko IKP uz vienu iedzīvotāju piešķirot lielāku finansējumu.

NAP uzdevums [334] paredz plānošanas reģionu, pašvaldību un citu teritorijas attīstībā iesaistīto pušu kapacitātes, zināšanu un administratīvo procesu uzlabošanu, lai palielinātu pašvaldību sadarbību un spēju nodrošināt iedzīvotāju mobilitāti, investīcijām labvēlīgu vidi un augstu pašvaldību sniegto pakalpojumu kvalitāti un izmaksu efektivitāti.

ES Kohēzijas politikas programmas 2021.–2027. gadam ietvaros plānotas investīcijas vairāk nekā 1,91 miljonu eiro apmērā, kas vērstas uz pašvaldību administratīvās spējas stiprināšanu, speciālistu prasmju pilnveidi, īpaši klimata pārmaiņu un teritorijas attīstības jomās. Plānots paaugstināt pašvaldību un plānošanas reģionu darbinieku kompetences, sekmējot kvalitatīvāku projektu sagatavošanu, efektīvāku pārvaldību un sadarbību starp reģioniem. Projektu rezultātā tiks pilnveidotas zināšanas un prasmes vismaz 190 pašvaldību un reģionu speciālistiem un uzlabota pašvaldību spēja īstenot investīciju un attīstības projektus. Šie ieguldījumi kopumā stiprina pašvaldību konkurētspēju, pakalpojumu kvalitāti un iedzīvotāju dzīves vides ilgtspēju.

Atvērto un noturības mehānisma plāna investīciju ietvaros VARAM sadarbībā ar plānošanas reģioniem īsteno projektu pašvaldību kapacitātes stiprināšanai, ar mērķi uzlabot pašvaldību darbības efektivitāti un kvalitāti administratīvi teritoriālās reformas kontekstā, lai pašvaldības spētu nodrošināt tām likumos noteikto autonomo funkciju izpildi salīdzināmā kvalitātē un pieejamībā. Projekta budžets ir vairāk kā 3 milj. eiro, projekta rezultātā tiks apmācīti 1300 apmācīti pašvaldību speciālisti.

NAP uzdevums [335] paredz vietējās mobilitātes nodrošināšanu nodarbinātībai un pakalpojumu saņemšanai, uzlabojot infrastruktūru, sniedzot atbalstu inovatīviem mikromobilitātes risinājumiem.

Administratīvi teritoriālās reformas veiksmīgai īstenošanai un reģionu attīstībai ir būtiski piesaistīt finansējumu valsts reģionālo un vietējo autoceļu būvniecībai, sekmējot pakalpojumu un darba vietu pieejamību jauno pašvaldību administratīvajos centros. Plānojot administratīvi teritoriālo reformu, valsts reģionālo un vietējo autoceļu pārbūves un atjaunošanas investīciju programma administratīvi teritoriālās reformas kontekstā sākotnēji

paredzēja indikatīvi 900 km valsts reģionālo un vietējo autoceļu atjaunošanu un pārbūvi. Rezultātā līdz 2025. gada 31. decembrim ir īstenoti būvdarbi uz 854 km valsts reģionālajiem un vietējiem autoceļiem, investējot turpat 177 milj. eiro²⁹. Vienlaikus plānots, ka 2026. gadā tiks pabeigti būvdarbi vēl uz aptuveni 55 km ceļu, tādējādi līdz 2026. gada beigām sasniedzot rezultātu – pārbūvēti vai atjaunoti vismaz 909 km autoceļu.

Mobilitātes nodrošināšanas jomā investīcijas paredzētas arī atbalsta sniegšanai pašvaldībām bezemisiju transportlīdzekļu (autobusu vai specializēto transportlīdzekļu) iegādei, veicinot pāreju uz klimatneitrālu ekonomiku. Ir noslēgti 12 līgumi par projektu īstenošanu, kuros plānots iegādāties 34 bezemisiju transportlīdzekļus un to darbības nodrošināšanai nepieciešamās uzlādes infrastruktūras attīstīšana pašvaldību autonomo funkciju īstenošanai. Iegādātos bezemisiju transportlīdzekļus pašvaldības varēs izmantot, lai nodrošinātu, izglītojamo nokļūšanu pašvaldības izglītības iestādēs, sociālo iestāžu vai sociālo pakalpojumu klientu nokļūšanu sociālo pakalpojumu sniegšanas vai saņemšanas vietās, pašvaldības amatiermākslas kolektīvu nokļūšanu kultūras pasākumu norises vietās, kā arī pacientu nokļūšanu uz un no ārstniecības iestādēm gadījumos, kad esošā sabiedriskā transporta sistēma nav tam piemērota vai nepieciešama nokļūšana no viena līmeņa slimnīcas uz citu. Papildus ir noslēgti līgumi ar 14 pašvaldībām par **19 bezemisiju skolēnu autobusu** iegādi.

2024. gadā 5 pašvaldības – Rīga, Ropaži, Ķekava, Mārupes un Ādaži – uzsākušas vienota veloceļu maršruta izveidi. Projekta ietvaros līdz 2026. gadam tiks izbūvēta un sakārtota **veloceļu infrastruktūra 52 kilometru garumā**, kopējais finansējums – 34,5 miljoni eiro. Šie ieguldījumi veicinās drošu un ērtu pārvietošanos ar velosipēdu, uzlabos savienojamību starp apdzīvotām vietām un sekmēs videi draudzīgas mobilitātes attīstību Rīgas metropoles areālā.

NAP uzdevums [336] paredz publisko pakalpojumu uzlabošanu atbilstoši iedzīvotāju skaita dinamikai, attīstot alternatīvus pakalpojumu modeļus un infrastruktūru, pašvaldību pakalpojumu ēku energoefektivitāti, kā arī publiskās ārtelpas kvalitāti.

Pašvaldībās tiek īstenotas plašas ES fondu un Atveseļošanas fonda investīcijas. Kopumā šajos virzienos plānots investēt vairāk nekā 124 milj. eiro, kas tiek ieguldīti publiskās ārtelpas, pirmsskolas infrastruktūras, energoefektivitātes un pārvaldības digitalizācijas attīstībā.

Publiskās ārtelpas uzlabošanai noslēgti līgumi par 48 projektu īstenošanu ar kopējo ES fondu finansējumu 26,47 milj. eiro, paredzēts sakārtot publisko telpu vairāk nekā 780 tūkstošu m² platībā, veicinot iedzīvotāju drošību, pieejamību un dzīves vides kvalitāti.

Pašvaldību pirmsskolas infrastruktūras un bērnu pieskatīšanas pakalpojumu pieejamības uzlabošanai tiek īstenoti 18 projekti ar kopējo finansējumu 50,1 milj. eiro, paredzot atbalstu 3 148 bērniem un veicinot darba un ģimenes dzīves līdzsvaru.

Pašvaldību ēku un ar tām tieši saistītās infrastruktūras energoefektivitātes paaugstināšanai un pārejai uz atjaunojamo energoresursu tehnoloģiju izmantošanu tiek īstenoti projekti vairāk kā 32 milj. eiro apmērā sasniedzot primārās enerģijas samazinājumu vairāk kā par 4,5 miljoniem kWh gadā. Kopumā plānots panākt enerģijas patēriņa samazinājumu par vismaz 30 %, pārejot uz atjaunojamo resursu izmantošanu un samazinot pašvaldību ēku uzturēšanas izmaksas.

Papildus notiek viedo risinājumu ieviešana pašvaldībās, kur noslēgti desmit līgumi par projektu īstenošanu 15,5 milj. eiro apmērā. Šie ieguldījumi uzlabo pašvaldību spēju efektīvāk

²⁹ Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna 3.1. reformas un investīciju virziena "Reģionālā politika" 3.1.1.r. reformas "Administratīvi teritoriālā reforma" 3.1.1.1.i. investīcija "Valsts reģionālo un vietējo autoceļu tīkla uzlabošana"

organizēt pārvaldes procesus, ieviest digitālus pakalpojumus un nodrošināt ērtāku saziņu ar iedzīvotājiem.

Pakalpojumu pieejamības uzlabošanai viens no nozīmīgākajiem soļiem ir Valsts un pašvaldību vienoto klientu apkalpošanas centru (VPVKAC) tīkla paplašināšana. Tas ir lielākais klientu apkalpošanas tīkls valstī ar kopā 279 centriem (t.sk. 128 centriem bibliotēkās) 35 pašvaldībās, kas nodrošina iedzīvotājiem ērtu piekļuvi valsts un pašvaldību pakalpojumiem neatkarīgi no dzīvesvietas. VPVKAC ir būtisks atbalsta punkts arī tiem, kuriem nepieciešama palīdzība digitālo pakalpojumu pieteikšanā un izmantošanā, sniedzot konsultācijas par e-pakalpojumiem un atbilstošākā risinājuma izvēli. Lai nodrošinātu vienlīdzīgu pakalpojumu pieejamību reģionos, plānots turpināt izveidot jaunus kontaktpunktus, tostarp Austrumu pierobežas teritorijās. Tādējādi tiks nostiprināta valsts un pašvaldību sadarbība klientu apkalpošanas jomā, samazināts digitālās plaisas risks un uzlabota iedzīvotāju dzīves kvalitāte, īpaši lauku un attālākos reģionos.

2024. gada aprīlī uzsākta valsts un pašvaldību īpašumā esošu pagrabstāvu apsekošana, lai novērtētu to piemērotību patvertņu ierīkošanai. 2025. gada 27. maijā apstiprināts Iekšlietu ministrijas sagatavotais Ministru kabineta rīkojums ar objektu sarakstu, kuri varēs pretendēt uz Eiropas Reģionālās attīstības fonda finansējumu III kategorijas patvertņu pielāgošanai un aprīkošanai. Sarakstā iekļauti 570 objekti (no kuriem 453 ir pašvaldību īpašumā un 117 valsts īpašumā), kuri varēs pretendēt uz Eiropas Reģionālās attīstības fonda finansējumu, lai tie tiktu aprīkoti atbilstoši III kategorijas patvertņu prasībām. Finansējums no Eiropas Reģionālās attīstības fonda plānots 22,2 miljonu eiro apmērā.

Rīcības virzienā tika plānots atsevišķs fokuss uz Rīgas attīstību – gan [334], gan [335], gan [336] uzdevumu ietvaros. Tā kā par mērķa indikatoru **[329] Pilsētas novērtējuma indekss** dati vairs nav pieejami, lai vērtētu Rīgas attīstību un dzīves kvalitātes dinamiku, ir jāizmanto citi rādītāji. Kā alternatīvu var izmantot Viedo pilsētu indeksu (*angl. International Institute for Management Development – IMD Smart City Index³⁰*), kas ir ikgadējs pētījums, kurā tiek vērtēts, cik līdzsvaroti pasaules pilsētas izmanto tehnoloģijas un pārvaldības risinājumus, lai uzlabotu iedzīvotāju dzīves kvalitāti, vides ilgtspēju un iekļaujošu attīstību (katru gadu tiek aptaujāti vairāk nekā 20 000 iedzīvotāju no vairāk nekā 140 pilsētām, un katras pilsētas vērtējums izteikts no 0 līdz 100 un tiek iedalīts piecos līmeņos (A–E)). Indekss apvieno gan ekonomiskos un tehnoloģiskos, gan “humānās dimensijas” aspektus — veselību, drošību, mājokļu pieejamību, pārvaldības kvalitāti un iedzīvotāju līdzdalību. 2025.gada ziņojumā Rīga ierindota 46. vietā no 146 pilsētām pasaulē, pilsētas kopējais vērtējums: “BBB” grupa, kas nozīmē labu līdzsvaru starp infrastruktūras kvalitāti un digitālo attīstību. Rīgas stiprās puses (pēc iedzīvotāju vērtējuma): publiskā drošība un medicīnas pakalpojumi tiek vērtēti kā apmierinoši., laba piekļuve sabiedriskajam transportam un digitāliem pakalpojumiem (piemēram, tiešsaistes biļešu pirkšana, ziņošana par pilsētas problēmām), augsta digitālās līdzdalības pakāpe — iedzīvotāji atzīst, ka tiešsaistes platformas palīdz uzlabot pilsētas dzīvi un samazināt korupciju. Rīga pēdējo gadu laikā būtiski uzlabojusi pozīciju – no 83.vietas 2023.gadā un 59. vietas 2024. gadā līdz 46. vietai 2025. gadā. Tas liecina, ka pilsēta kļūst arvien konkurētspējīgāka, efektīvāk izmantojot digitālās tehnoloģijas un sabiedrības līdzdalību, lai uzlabotu iedzīvotāju dzīves kvalitāti. **Rīgas iedzīvotāji 2025.gadā par galvenajām problēmām uzskata mājokļu pieejamību, nodarbinātību un pārvaldības caurspīdīgumu.** Salīdzinoši mazās svarīgums tiek piešķirts vides un pārstrādes jautājumiem, kas liecina par sabiedrības fokusu uz sociāli ekonomiskajām tēmām.

NAP uzdevums [337] paredz valsts iestāžu netiešo un atbalsta funkciju izvietojumu ārpus Rīgas reģiona.

Arī šī uzdevuma realizāciju ietekmēja Covid-19 laikā radītie risinājumi, tai skaitā izpratne par attālinātā darba veida plašākas pielietojšanas iespējām, kā rezultātā samazinājās

³⁰ <https://www.imd.org/smart-city-observatory/home/rankings/>

nepieciešamība pēc biroju telpām. Tika konstatēts, ka attālinātajam darbam kļūstot par ikdienas sastāvdaļu, ir nepieciešams atbilstoši pielāgot valsts pārvaldes darba vidi un infrastruktūru, kā arī kopstrādes darba telpas un iespēja strādāt iestāžu reģionālajās struktūrvienībās tika iezīmētas kā daļa no iespējam veidojot funkcijās balstīto un efektīvu valsts pārvaldi. 2022. gadā VAS "Valsts nekustamie īpašumi" izvērtēja valsts iestāžu nepieciešamību pēc biroja telpām un optimizācijas iespējas Rīgā.

Līdz ar Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras (LIAA) reorganizāciju 2024. gadā, pārveidojot biznesa inkubatoru darbu, tika izveidotas 20 reģionālās pārstāvniecības.

2025. gadā tika atvērts pirmais **reģionālais valsts kopstrādes birojs** Cēsīs, kurā darbu uzsāka Valsts zemes dienesta, Dabas aizsardzības pārvaldes, Tieslietu ministrijas, Valsts ieņēmumu dienesta un Prokuratūras darbinieki.

2025. gadā Jelgavā tika izveidota **Ekonomikas ministrijas pastāvīgā reģionālā pārstāvniecība**. Tās mērķis ir veicināt ciešāku sadarbību ar Zemgales reģiona uzņēmējiem, stiprināt reģionālo attīstību un sekmēt investīciju piesaisti.

Rēzeknē uzsāka darbu **Klimata un enerģētikas ministrijas Latgales pārstāvniecība**, kuras mērķis ir veicināt investīciju piesaisti Austrumu pierobežas reģionam, tādējādi sekmējot Latgales ekonomisko attīstību un nodrošinot ministrijas tuvāku klātesamību labākai reģiona vajadzību izpratnei. Pārstāvniecības darbības prioritātes ietver mobilitātes uzlabojumus, dzīvojamā fonda attīstību, sociālo pakalpojumu pieejamības veicināšanu, dūņu pārstrādes projektu attīstību.

Secinājumi

- Rīcības virziens „*Līdzsvarota reģionālā attīstība*” ir īstenots ar plašu investīciju apjomu uzņēmējdarbības atbalsta infrastruktūrā, publiskās infrastruktūras uzlabošanā un mobilitātes nodrošināšanā.
- ES Atveseļošanas fonda un Kohēzijas programmas ietvaros tiek veidota publiskā infrastruktūra uzņēmējdarbībai, izveidoti industriālie parki Valmierā, Jelgavā, Liepājā un Daugavpilī.
- Uzlabota vietējo un reģionālo ceļu infrastruktūra, iegādāti bezemisiju transportlīdzekļi un tiek veidots vienots veloceļu tīkls.
- Uzlabota valsts un pašvaldību pakalpojumu pieejamība: VPKAC tīkls paplašināts līdz 279 vietām 35 pašvaldībās.
- Privāto investīciju piesaiste mazāk attīstītajos reģionos **pārsniegusi plānoto mērķi** un saglabā pozitīvu tendenci (2023. gadā – 42,6 % pret augstāk attīstīto reģionu).
- IKP uz iedzīvotāju valstī kopumā **pieaudzis par 26 %** (laika periodā no 2021.–2024. gadam), kamēr attiecība starp Rīgu un reģionālo IKP ir samazinājusies 5 gadu laikā par 3,9% (indikators – četrus mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais IKP uz vienu iedzīvotāju līmenis pret augstāk attīstīto plānošanas reģionu).
- Alternatīvais rādītājs Rīgas attīstības novērtēšanai – **Smart City Index** – uzrāda pozitīvu dinamiku (Rīga no 83. vietas 2023. gadā uz 46. vietu 2025. gadā).
- Algu izlīdzināšanās starp reģioniem notiek **lēni** (pieaugums tikai par 0,5 procentpunktiem kopš 2018. gada), pastāv risks, ka 2027. gada mērķis netiks sasniegts.
- Administratīvi teritoriālās reformas pozitīvie efekti **vēl neatspoguļojas datos**, neskatoties uz strukturālajām pārmaiņām.
- Valsts iestāžu funkciju izvietošana reģionos virzās, **bet process nav aktīvs** un nav nodrošināta sistēmiska pieeja.

Priekšlikumi

- Izvērtēt iespējas izveidot pastāvīgu reģionālās izaugsmes investīciju fondu, kas nodrošina stabilu un nepārtrauktu investīciju plūsmu reģioniem neatkarīgi no ES fondu cikliem. Fonda mehānisms jāveido apvienojot subsīdijas ar izdevīgākiem kredīta nosacījumiem,

- privāto sektoru, ārvalstu investīcijām, attīstības shēmām un inovatīviem finanšu instrumentiem, t.sk. veidojot uz IIN pieaugumu balstītu modeli. Fonds būtu instruments, kur projektos tiek finansēta rezultāta sasniegšana, nevis process, piemēram, atbalsts projektiem tiek piešķirts, ja prognozētie nodokļi 3–5 gados pārsniedz investīciju apjomu.
- Palielināt ES finansējuma “ilgtermiņa pievienoto vērtību”, prioritizēt industriālo parku un uzņēmējdarbības infrastruktūras turpmāku attīstību, kas rada privāto investīciju piesaisti. Pašreizējā ES fondu finansējuma piešķiršanas dizains stimulē pašvaldības veidot industriālo infrastruktūru “*bez konkrēta investora*”, jo tas ļauj palielināt finansējuma atbalsta intensitāti. Projektiem ar pierādāmu privātā sektora pieprasījumu jābūt prioritāri atbalstāmiem, jo tie samazina risku veidot infrastruktūru bez efektīvas izmantošanas.
 - Palielināt pašvaldību stimulu ekonomiskās vides uzlabošanai un jāveicina pašvaldību sadarbība šajā jomā. Jāveido motivācijas mehānismi pašvaldībām privāto investīciju piesaistei, izstrādājot atbilstošu fiskālo un nodokļu vidi. Jāvērtē iespēja izveidot regulējumu starppašvaldību kopprojektiem, kas motivē kopīgi attīstīt industriālos parkus, koplietošanas infrastruktūru vai kopienu centrus. Tas mazinātu pašvaldību savstarpējo konkurenci par vieniem un tiem pašiem investoriem.
 - Mobilitāti definēt kā ekonomiskās izaugsmes priekšnosacījumu, nevis atsevišķu infrastruktūras projektu. Industriālo parku un citu nodarbinātību veicinošos attīstības projektos iekļaut sabiedriskā transporta un mikromobilitātes piekļuves kritēriju. Veidot integrētu mobilitātes pieejamības modeli (piekļuve darbavietām un pakalpojumiem).
 - Uzlabot pašvaldību institucionālo kapacitāti, tai skaitā izvērtējamās iespējas izveidot instrumentu, lai finansētu projektus, kas nav saistīti ar infrastruktūru un lielām investīcijām, bet gan veido inovatīvus problēmu risinājumus, piemēram “Pārvaldības *start-ups*”, kur katra pašvaldība 1 reizi gadā iesniedz eksperimentāla projekta pieteikumu ar mērķi ātri atrisināt lokālu problēmu, sasniedzot pierādāmu efektu jau gada laikā.
 - Jāizvērtē iespējas izveidot pašvaldību ekonomisko un sociālo sasniegumu rādītāju sistēmu, saskaņā ar kuru pašvaldībām tiktu plānoti ES fondu līdzekļi, valsts investīcijas un valsts budžeta dotācijas. Nepieciešams ieviest rezultātos balstītu rādītāju sistēmu (“*Results-based planning*” un “*Performance-based budgeting*” principi), kur mērķu rādītāji tiek sasaistīti ar konkrētiem ekonomiskajiem rezultātiem — radītām darbavietām, privāto investīciju apjomu, pieaugumu algu fondā un uzņēmumu noturību teritorijā, nevis ar infrastruktūras būvniecības procesu.
 - Izstrādāt lauku attīstības stratēģiju, kas nodrošina vienotu pieeju lauku teritoriju problēmu risināšanā un nosaka dažādu nozaru politiku koordināciju un atbildību. Ieviešot lauku attīstības stratēģiju būs iespēja mērķtiecīgāk izmantot ES fondu finansējumu, kā arī novērtēt un uzraudzīt lauku teritoriju problēmu risināšanu, kas pārsniedz vienas institūcijas kompetences robežas. Pielāgot lauku attīstības risinājumus konkrēto teritoriju specifikai, vajadzībām, resursiem un potenciālam, izmantojot LEADER jeb sabiedrības virzītas vietējās attīstības (SVVA) pieeju, kas balstās uz pieeju “no apakšas uz augšu” un vietējo kopienu, uzņēmēju un pašvaldību partnerību, veidojot vietējo rīcības grupu un sagatavojot vietējās attīstības stratēģiju. LEADER/SVVA pieeja sekmē inovatīvu risinājumu ieviešanu, atbalsta vietējās uzņēmējdarbības un pakalpojumu attīstību, sekmējot daudzveidīgas un noturīgas ekonomikas veidošanos, kā arī uzlabo lauku iedzīvotāju labbūtību un stiprina sociālo kapitālu, tādējādi radot priekšnoteikumus iedzīvotāju iespējai palikt laukos.
 - Definēt skaidru publisko pakalpojumu pieejamības standartu visā teritorijā. Jāturpina VPKAC tīkla paplašināšanu un digitālo pakalpojumu attīstību.

Rīcības virziens "Mājoklis"

Finansiāli pieejami, kvalitatīvi un energoefektīvi mājokļi ir būtisks priekšnosacījums iedzīvotāju labklājības, nodarbinātības, demogrāfijas un uzņēmējdarbības vides attīstībai visā Latvijas teritorijā. Nodrošinot piekļuvi mājokļiem pēc iespējas plašākam sabiedrības lokam, pozitīvi tiek ietekmēti ne tikai iedzīvotāju dzīves apstākļi, iespējas pilnvērtīgi iesaistīties darba tirgū un tautsaimniecībā kopumā, bet arī stiprināta iedzīvotāju drošības sajūta un veicināta piederība Latvijai.

Rīcības virziena mērķis ir nodrošināt to, ka Latvijā visām mājsaimniecībām ir pieejami mājokļi, esošais dzīvojamais fonds līdz 2050. gadam atbilst augstiem energoefektivitātes, būvniecības, drošības un labiekārtotības standartiem, kā arī tiesiskais regulējums veicina privātos un publiskos ieguldījumus dzīvojamā fonda izveidei. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumu atspoguļots 18.tabulā.

Tabula Nr.18.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums
[343] Personas, kas reģistrētas pašvaldības palīdzības reģistrā mājokļa jautājuma risināšanai, skaits	7215 (2018)	5716 (2024)	6700	5700	↑
[344] Mājsaimniecību īpatsvars, kurām kopējie ar mājokli saistītie izdevumi sagādā finansiālas grūtības (ļoti apgrūti noši/nedaudz apgrūti noši), %	75,6 (2018)	66,8 (2023)	73,2	69,2	↑
[345] Atjaunoto mājokļu daudzums no visiem mājokļiem gadā, %	N/A	0,07 (2024)	2	3	↓
[346] Mājsaimniecību īpatsvars, kuras norādīja uz neapmierinošiem mājokļa apstākļiem, %	31 (2018)	24,6 (2023)	25	22	↑
[347] Ekspluatācijā pieņemto jauno dzīvokļu skaits gadā	2 966 (2018)	4058 (2024)	7000	10 000	↗
[348] Mājokļu, t. sk. dzīvokļu īpašumu, skaits, kur uzlabota energoefektivitāte	16 363 (2019)	28478 (2024)	25 500	40 000	↑

Attiecībā uz politikas rezultātu sasniegšanas progresa novērtējumu jāatzīmē, ka vairumā gadījumu šī NAP2027 rīcības virziena mērķa indikatori uzrāda pozitīvas attīstības tendences. Strauji samazinājies personu skaits, kas reģistrētas pašvaldības palīdzības reģistrā mājokļa jautājuma risināšanai [343], 2024. gadā jau gandrīz sasniedzot 2027.gada mērķa vērtību. Tāpat ir samazinājies arī to mājsaimniecību īpatsvars, kurām kopējie ar mājokli saistītie izdevumi sagādā finansiālas grūtības [344] un mājsaimniecību īpatsvars, kuras norādīja uz neapmierinošiem mājokļa apstākļiem [346], sasniedzot 2024. gada mērķa vērtības un pārlicinoši virzoties uz 2027. gada mērķi. Arī attiecībā uz mājokļu, t. sk. dzīvokļu īpašumu, skaitu, kur uzlabota energoefektivitāte [348] var secināt, ka virzība uz 2027. gada

mērķi notiek straujāk, nekā tika plānots. Eksploatācijā pieņemto jauno dzīvokļu skaits [347] ir nepietiekams un 2024. gada mērķa vērtība ir sasniegta par aptuveni 58% no plānotā. Vissliktāk ir veicies ar mājokļu renovāciju - atjaunoto mājokļu daudzums [345] ir būtiski nepietiekams 2024.gada mērķa vērtības sasniegšanai (skat. 37.attēlu).

37.attēls Atjaunoto mājokļu daudzums no visiem mājokļiem gadā, %

Datu avots: Būvniecības informācijas sistēma

Mājokļu pieejamības nodrošināšanai īstenota mērķēta rīcībpolitika esošā dzīvojamā fonda uzlabošanai, investīciju sekmēšana jaunu mājokļu būvniecībā, kā arī risinājumi mājokļu pieejamība dažādu ienākumu līmeņu mājsaimniecībām, tostarp, mājsaimniecībām ar viszemākajiem ienākumiem.

NAP2027 uzdevums [349] vērsts uz sociālo mājokļu atjaunošanu un skaita palielināšanu, vienlaikus izveidojot instrumentu, kas sniedz mājokļu atbalstu maznodrošinātām personām dzīvesvietas maiņai, lai veicinātu iesaistīšanos darba tirgū.

Latvijā trūkst sociālo mājokļu, vairums ir sliktā stāvoklī un pašvaldībām nepietiek līdzekļu to atjaunošanai vai jaunu mājokļu būvniecībai. Tādēļ vismazāk aizsargātajām sociālajām grupām bieži vien ilgstoši jāgaida palīdzība mājokļa jautājumos. Lai šo situāciju risinātu, 2023. gada rudenī tika apstiprināta un šobrīd īstenota jauna ES struktūrfondu atbalsta programma ar kopējo plānoto finansējumu 82,65 milj. *eiro* sociālo mājokļu atjaunošanai un jaunu sociālo mājokļu būvniecībai, kas ļaus pašvaldībām uzlabot sociālo dzīvojamo fondu un samazināt rindas pašvaldībās uz īres un sociālajiem dzīvokļiem. Līdz 2029. gada 31.decembrim paredzēts uzbūvēt jaunus vai atjaunot vismaz 1952 sociālos mājokļus. Atbalsta programmas pirmās kārtas ietvaros šobrīd tiek īstenoti pašvaldību projekti, pēc kuru pabeigšanas samazināsies pašvaldībās pastāvošās rindas uz sociālajiem mājokļiem vismaz 900 mājsaimniecībām.

Kopumā secināms, ka atbalsta programmas īstenošanas rezultātā vēl vairāk samazināsies personu skaits, kas reģistrētas pašvaldības palīdzības reģistrā mājokļa jautājuma risināšanai, sasniedzot NAP2027 plānoto mērķvērtību 2027. gadam - 5700 (2024. gada fakts – 5716 personas), kā arī mazināsies mājsaimniecību, kuras norādīja uz neapmierinošiem mājokļa apstākļiem, īpatsvars.

NAP2027 uzdevums [350] paredz atbalstu ilgtspējīgu, zemu ekspluatācijas un būvniecības izmaksu mājokļiem primāri teritorijās ar jaunu darba vietu potenciālu, tai skaitā novēršot tirgus nepilnības, kas bremzē resursus maz patērējošu, energoefektīvu modulāro

būvniecību, nodrošinot energoefektivitāti, SEG emisiju samazinājumu, inovatīvu tehnoloģiju un gudrās mājas risinājumu un vietējo resursu izmantošanu.

Zemas īres maksas mājokļu būvniecības atbalsta programma tika uzsākta 2022. gada novembrī, sniedzot iespēju pašvaldībām sadarbojoties ar nekustamā īpašuma attīstītājiem zemas īres maksas mājokļu būvniecībā reģionos. Atbalsta programma piedāvā nekustamā īpašuma attīstītājiem aizdevumu īres mājokļu būvniecībai ar 30 gadu atmaksas termiņu un zemu aizdevuma procentu likmi (0.69% gadā). Lai nodrošinātu projekta finansiālu veiktspēju un nodrošinātu finansiāli pieejamu īres maksas mājsaimniecībām, pēc mājokļu izīrēšanas attīstītājam tiek piešķirta kapitāla atlaide līdz 30 % no izsniegtā aizdevuma pamatsummas. Ņemot vērā pieaugošo pašvaldību un nekustamā īpašuma attīstītāju aktivitāti, atbalsta programmas turpmākai īstenošanai ir nodrošināts un pieejams papildus Atveseļošanās fonda finansējums 59.9 milj. *euro* apmērā. Situācijā uz 2026. gada janvāri atbalsta programmā ir noslēgti 10 aizdevumu līgumi par 676 dzīvokļu būvniecību un iesniegti vērtēšanā vēl 9 projekti par 646 dzīvokļu būvniecību. Līgumi noslēgti par projektu īstenošanu Bauskā, Valmierā, Jelgavā, Tukumā, Ventpilī, Cēsīs, Alūksnē, Smiltēnē, Ādažos un Liepājā. Pēc mājokļu nodošanas ekspluatācijā, palielināsies ekspluatācijā pieņemto jauno dzīvokļu skaits, kā arī varētu vēl vairāk samazināties to mājsaimniecību īpatsvars, kurām mājokļa izdevumi rada finansiālas grūtības vai kuras norāda uz nepietiekamiem mājokļa apstākļiem. Arī salīdzinot datus reģionu griezumā, secināms, ka ir aktivizējies jaunu mājokļu būvniecība ārpus Rīgas statistiskā reģiona - 2021. gadā 13,3% no jaunajiem dzīvokļiem atradās ārpus Rīgas statistiskā reģiona, 2022. un 2023. gadā tie bija 18,3%, bet 2024. gadā – 24,9%.³¹

Vērtējot kopējās attīstības tendences, 2023. gadā būvniecības nozare strauji auga (+18,9 %), ko veicināja pasūtītāju aktivitātes pieaugums un zema salīdzinošā bāze pēc divu gadu recesijas. Ēku būvniecība palielinājās par 26,8 %, straujāk attīstoties nedzīvojamo ēku segmentam. 2024. gadā tendence mainījās – nozares izlaide samazinājās par 4,3 %. Galvenais krituma faktors bija ēku būvniecība (-19,7 %), īpaši dzīvojamo māju segmentā (divu un vairāku dzīvokļu ēkas), ko noteica augstās kredītēšanas izmaksas un vājāka pieprasījuma dinamika. Attiecīgi, jauno dzīvokļu skaita pieauguma temps ir nepietiekams NAP2027 izvirzīto mērķu sasniegšanai – 2024. gada mērķis (7000 dzīvokļi) nav sasniegts, un bez būtiskām pārmaiņām finansēšanā un resursu piesaistē nebūs iespējams sasniegt arī 2027. gada mērķi (10 000 dzīvokļi).

NAP2027 uzdevums [351] paredz mājokļu pieejamības uzlabošanu grūtībās nonākušiem un nelabvēlīgā situācijā esošiem iedzīvotājiem, izstrādājot mehānismu finansiāla atbalsta sniegšanai un novēršot faktorus, kas kavē izmantot īres mājokļu piedāvājumu.

Lai uzlabotu **mājokļu pieejamību ģimenēm ar bērniem un jauniešiem speciālistiem**, pēdējo gadu laikā atbalsta programmās ir ieviesti vairāki uzlabojumi – samazinātas izmaksas jauniešiem speciālistiem, paplašināts subsīdijas “Balsts” saņēmēju loks, palielinātas garantijas mājokļa iegādei ārpus Rīgas reģiona un maksimālais ienākumu sliekšnis uz vienu ģimenes locekli, kā arī paplašināts finansētāju loks.

Laika periodā no 2021. gada līdz 2024. gada beigām, ģimenēm ar bērniem ir izsniegtas 12 946 ar kopējo garantiju summu 120,9 milj. *eiro*. Šajā pašā laika periodā 3300 garantijas ir izsniegtas jauniešiem speciālistiem 30 milj. *eiro* apmērā.

Mājokļa garantiju pieejamība nodrošina atbalstu mājsaimniecībām ne tikai mājokļa iegādē, bet arī būvniecībā, tādējādi garantiju nodrošināšana ietekmē ekspluatācijā pieņemto jauno dzīvokļu skaitu, kas diemžēl aizvien ir nepietiekams. Mājokļa garantijas un subsīdija “Balsts” nodrošina, ka mājsaimniecībām tiek sniegts finansiāls atbalsts pārvākties uz

³¹ Ziņojums par Dzīvojamo telpu īres likuma mērķa īstenošanu un ietekmi uz mērķa grupām (Nr. MK VK 2024/12), 23.lpp.; <https://www.mk.gov.lv/lv/media/22980/download?attachment>

kvalitatīvāku dzīvojamo telpu, tādēļ šo atbalsta programmu pieejamība var mazināt mājsaimniecību īpatsvaru, kuras norādīja uz neapmierinošiem mājokļa apstākļiem, kā arī potenciāli mazināt mājsaimniecību īpatsvaru, kurām kopējie ar mājokli saistītie izdevumi sagādā finansiālas grūtības. Jāatzīmē, ka mājsaimniecību īpatsvars, kurām ar mājokli saistītie izdevumi rada finansiālas grūtības, 2020. gadā bija 67,6 %, tādējādi jau sasniedzot 2027. gadam noteikto mērķi. Savukārt mājsaimniecību īpatsvars, kas norādīja uz neapmierinošiem mājokļa apstākļiem, 2020. gadā bija 24,6 %, kas pārsniedza 2024. gada mērķa vērtību (25 %) un saglabājās līdzīgā līmenī arī 2023. gadā (24,7 %). Prognozes, kas tika izteiktas NAP2027 izstrādes laikā balstījās uz tobrīd pieejamo informāciju un tendencēm, jo aktuālākie dati vēl nebija publiskoti. Faktiskie 2020. gada rādītāji pārsniedza plānotās prognozes, tādēļ mērķi izrādījās mazāk ambiciozi nekā nepieciešams.

NAP2027 uzdevums [352] paredz izstrādāt mehānismu, lai privātpersonas var saņemt grantu mājokļa iegādei vai būvniecībai, kur piešķiramā granta apmērs tiek noteikts pēc bērnu skaita ģimenē.

Subsīdija “Balsts” sniedz vienreizēju valsts atbalstu daudz bērnu ģimenēm vai ģimenēm, kurās aug bērns ar invaliditāti (neatkarīgi no kopējā bērnu skaita ģimenē) mājokļa iegādei vai būvniecībai. Tā kopumā piešķirta 1770 ģimenēm, tostarp 65 ģimenēm ar bērnu ar invaliditāti, un tās apjoms pārsniedz 14,9 milj. *euro*. Subsīdijas apmērs atkarīgs no bērnu skaita ģimenē, energoefektivitātes prasībām

NAP2027 uzdevums [353] vērsts uz mājokļu kvalitātes paaugstināšanu, modernizējot un uzlabojot mājokļu energoefektivitāti un pieejamību, un nekustamā īpašuma pārvaldības kvalitātes uzlabošanu, lai mazinātu ēku ilgtermiņa uzturēšanas riskus.

Latvijā ir 1 063 939 mājokļi un atjaunoto mājokļu daudzums no visiem mājokļiem 2021. gadā bija 0,25% un 2022. gadā – 0,26%, 2023. gadā – 0,71% un 2024. gadā – 0,07%. Plānotā NAP2027 mērķvērtība 2024. gadam (2%) nav sasniegta, kas skaidrojams ar to, ka tikai 2022. gada vidū kļuva pieejams ES fondu un ES Atveseļošanās fonda finansējums un tika pieņemti Grozījumi Dzīvokļa īpašuma likumā, kas samazināja minimālo dzīvokļu īpašnieku pārstāvniecību lēmuma pieņemšanai par daudzdzīvokļu ēkas atjaunošanu un uzturēšanu, ja vairums dzīvokļu īpašnieku nepiedalās lēmumu pieņemšanā. Arī augošās izejmateriālu un enerģijas resursu cenas un vispārējā augstā inflācija negatīvi ietekmēja iedzīvotāju vēlmi uzņemties papildu saistības.

Pārskata periodā ir īstenotas un turpinās valsts atbalsta programmas energoefektivitātes paaugstināšanai privātmājās, daudzdzīvokļu mājās un valsts ēkās. Sniegtais atbalsts nodrošinājis progresu mājokļu energoefektivitātes uzlabošanā – 2024. gadā mājokļu, t. sk. dzīvokļu īpašumu, skaits, kur uzlabota energoefektivitāte, skaits sasniedzot 28 478 (NAP2027 plānotā mērķa vērtība 2024. gadā – 25 500 mājokļi).

Lai pilnveidotu daudzdzīvokļu dzīvojamo ēku pārvaldības procesus un lēmumu pieņemšanu, 2024. gadā Saeima pieņēma grozījumus Dzīvokļa īpašuma likumā, kas dod iespēju mājas īpašnieku mazākumam lemt par daudzdzīvokļu dzīvojamās ēkas uzturēšanu un atjaunošanu, ja sākotnēji sasauktā mājas kopsapulce kvoruma trūkuma dēļ nav lemttiesīga. Grozījumi dzīvokļa īpašuma likuma veicinās investīcijas daudzdzīvokļu dzīvojamā fonda energoefektivitātes uzlabošanā, ievērojot, ka dzīvokļu īpašnieku pasivitāte kopības lēmumu pieņemšanā bija viens no bremzējošajiem elementiem daudzdzīvokļu dzīvojamo māju energoefektivitātes uzlabošanā.

Tāpat no 2023. gada 1. marta mājas lieta ir kārtojama Būvniecības informācijas sistēmā (BIS) un tā ir brīvi pieejama ikvienam dzīvokļa īpašniekam elektroniskā veidā.

Lai nodrošinātu atbalstu mājokļu pielāgošanai personām ar invaliditāti, kurām ir kustību traucējumi, uzlabotu nodarbinātības iespējas un pieejamību pakalpojumiem, no 2023. gada 1. janvāra līdz 2026. gada 30. jūnijam tiek īstenoti **mājokļu vides fiziskās pieejamības pasākumi** un sniegts atbalsts aptuveni 250 personām ar invaliditāti.

NAP2027 uzdevums [354] paredz mājokļu īres tirgus funkcionēšanas uzlabošanu, izveidojot efektīvu īres tirgus tiesisko regulējumu un nodokļu/nodēvu piemērošanu un aktualizējot dzīvokļu tiesību regulējumu pārvaldīšanas, īpašumtiesību un būvniecības jomā.

2021. gada martā Saeima pieņēma jauno Dzīvojamo telpu īres likumu ar mērķi sekmēt kvalitatīvu un pieejamāku īres dzīvokļu izveidi, nodrošināt līdzsvaru starp īrnieku un izīrētāju tiesībām un pienākumiem, piedāvāt jaunu risinājumu līdzšinējiem garajiem tiesvedību procesiem, kā arī veicināt investīcijas īres namu sektorā un darbaspēka mobilitāti uz pilsētām un novadiem, kur veidojas labāk apmaksātas darbavietas.

Kopš Dzīvojamo telpu īres likuma pieņemšanas, būtisks ekspluatācijā pieņemto jauno dzīvokļu skaita pieaugums bija vērojams tikai 2024. gadā, kad ekspluatācija tika nodoti 4 058 jauni dzīvokļi (2021. gadā ekspluatācijā tika nodoti 2 853 jauni dzīvokļi, 2022. gadā – 3 140, 2023. gadā – 2 736 jauni dzīvokļi). Kā jau tika minēts iepriekš, tas nav pietiekami NAP2027 noteikto mērķa vērtību sasniegšanai. Vērtējot Dzīvojamo telpu īres likuma ietekmi uz investīciju pieaugumu īres māju būvniecībā, secināms, ka tā darbībai ir potenciāli pozitīva ietekme, jo likums pieņemts īsi pirms ES atbalstīto un valsts īstenoto atbalsta programmu zemas īres mājokļu būvniecībai īstenošanas uzsākšanas. Tādējādi Dzīvojamo telpu īres likuma pieņemšana, līdzsvarojot izīrētāja un īrnieka tiesības, ir radījusi labvēlīgāku tiesisko regulējumu, kas bija nepieciešams privāto investoru piesaistei gan valsts īstenotajai atbalsta programmai, gan arī jaunu īres namu būvniecībai kopumā³².

NAP2027 uzdevums [355] paredz vienkāršot būvniecības procedūras dzīvojamo māju būvniecībai.

Pārskata periodā veiktie grozījumi Ēku būvnoteikumos ievieš atvieglojumus rūpnieciski ražotu ēku būvniecībai, ļaujot izmantot tehnisko pasi projektēšanas vietā, samazinot projektēšanas izmaksas līdz 70 % un paātrinot saskaņošanas procesu, vienlaikus saglabājot nepieciešamību tikai pēc ģenerālplāna un pamatu risinājumiem, kas pielāgoti konkrētajai atrašanās vietai. Šie atvieglojumi mazina birokrātiju un veicina rūpnieciski ražotu ēku plašāku izmantošanu būvniecībā.

Lai veicinātu sērijveida daudzdzīvokļu dzīvojamo ēku atjaunošanu un energoefektivitātes paaugstināšanu, nodrošinot kvalitatīvus tipveida risinājumus pēc EM pasūtījuma, ir izstrādāts un 2024. gadā BIS ir publicēts tipveida projekts 103. sērijas daudzdzīvokļu dzīvojamās ēkas atjaunošanai un energoefektivitātes paaugstināšanai. 2025. gadā tika pabeigta tipveida projektu izstrāde 316. un 602. daudzdzīvokļu dzīvojamo ēku sērijām, sniedzot risinājumus ēkas siltināšanai, inženiersistēmu pārbūvei, ventilācijas sistēmas izbūvei, kā arī liftu nomaīņai 602. ēku sērijā.

Minētās aktivitātes sekmēs investīcijas dzīvojamā fonda būvniecībā, kā arī esošā dzīvojamā fonda attīstībā administratīvi un finansiāli pieejamākā veidā.

2026. gada 6. janvārī ir ieviests vienotais būves reģistrācijas pakalpojums, kas aptver gan informācijas sistēmu pilnveidi, gan datu apmaiņu starp Būvniecības informācijas sistēmu, Nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēmu un Valsts vienoto datorizēto zemesgrāmatu. Vienotais būves reģistrācijas pakalpojums nodrošina būvniecības un nekustamā īpašuma reģistrācijas nepārtrauktību no būvniecības ieceres ierosināšanas līdz būves ierakstīšanai zemesgrāmatā gadījumos, kad zemes īpašnieks būvē būvi (ēku vai inženierbūvi) uz sev piederošas zemes.

Vienotais būves reģistrācijas pakalpojums samazina birokrātiju, nodrošina automātisku datu apmaiņu starp sistēmām, atceļ būves apsekošanu apvidū, kā arī uzlabo būves

³² Ziņojums par Dzīvojamo telpu īres likuma mērķa īstenošanu un ietekmi uz mērķa grupām (Nr. MK_VK_2024/12), 25.lpp.; <https://www.mk.gov.lv/lv/media/22980/download?attachment>

reģistrācijas procesa caurspīdīgumu ar statusa uzraudzību, vienlaikus nodrošinot iedzīvotājiem un uzņēmējiem ēru vidi būves reģistrācijai.

2026. gadā un turpmākajos gados plānots attīstīt vienotā būves reģistrācijas pakalpojuma pieejamību visiem subjektiem attiecībā uz visiem īpašuma veidiem, integrējot būvniecību ar nekustamā īpašuma reģistrāciju no ieceres līdz zemesgrāmatas ierakstam.

Secinājumi

Pārskata periodā ir sasniegta vai pārsniegta lielākā daļa NAP2027 rādītāju mājokļu pieejamības un dzīvojamā fonda kvalitātes jomā, liecinot par progresu atbalsta pieejamības paplašināšanā dažādām ienākumu grupām. Strauji samazinājies personu skaits, kas reģistrētas pašvaldību palīdzības reģistrā, un mazinājies mājsaimniecību īpatsvars, kurām mājokļa izmaksas sagādā finansiālas grūtības. Būtiski paplašinātas ALTUM atbalsta programmas ģimenēm ar bērniem, jaunajiem speciālistiem un daudz bērnu ģimenēm, kā arī ieviesta jauna ES fondu programma sociālo mājokļu atjaunošanai un būvniecībai. Energoefektivitātes atbalsta instrumenti nodrošinājuši strauju progresu dzīvojamā fonda atjaunošanā, pārsniedzot 2024. gada mērķus. Turpinās arī zemas īres mājokļu attīstība reģionos, veicinot darbaspēka mobilitāti.

Neraugoties uz ieviestajiem pasākumiem, jaunu mājokļu būvniecības temps saglabājas nepietiekams un būtiski atpaliek no NAP2027 mērķiem, ko pastiprina augstās kreditēšanas izmaksas un vājāka privāto attīstītāju aktivitāte. Ēku energoefektivitātes uzlabošanas temps joprojām ir zems, nesasniedzot plānotos rādītājus. Pašvaldības mājokļu rindas samazinās lēni, bet kvalitatīvs pašvaldību dzīvojamais fonds joprojām ir nepietiekams, lai nosegtu pieprasījumu, īpaši mazaizsargātajām mājsaimniecībām. Atbalsts vidējo ienākumu grupām ir fragmentārs - šī iedzīvotāju daļa bieži "iekrīt starp sistēmām", nespējot ne kvalificēties pašvaldības atbalstam, ne pilnībā segt mājokļa īri vai iegādi tirgus apstākļos. Joprojām nepilnīgi izmantots potenciāls mājokļu politikas sasaistē ar reģionālo attīstību, demogrāfijas tendencēm un darba tirgus vajadzībām.

Priekšlikumi

- Paātrināt jaunu mājokļu būvniecību, ieviešot papildu atbalsta instrumentus pašvaldībām un attīstītājiem, paplašinot zemas īres mājokļu programmu un attīstot kapitāla līdzdalības modeļus.
- Diversificēt mājokļu finansēšanas mehānismus reģionos, prioritāti piešķirot teritorijām ar augstu nodarbinātības potenciālu un izteiktu īres mājokļu deficītu.
- Ieviest centralizētu ēku renovācijas vadības modeli, nodrošinot "vienas pieturas" principu projektu pārvaldībai un "nulles birokrātijas" renovācijas procesu.
- Paātrināt renovāciju, vienkāršojot administratīvas procedūras, palielinot atbalsta intensitāti zemas maksātspējas ēkām, dodot priekšrocības sliktā tehniskā stāvoklī esošām ēkām un turpinot ieviest tipveida projektus standartizētām ēku sērijām.
- Stiprināt sociālo mājokļu pieejamību, palielinot finansējumu un izveidojot pastāvīgu, nevis ES fondu ciklos balstītu investīciju modeli ar skaidri definētiem ikgadējiem rezultātiem.
- Izstrādāt risinājumus vidējo ienākumu mājsaimniecībām, paplašinot garantiju programmas un izveidojot mehānismus "pārejas posma" iedzīvotājiem, kuri neiekļaujas esošajās atbalsta sistēmās.

- Mērķtiecīgāk saskaņot mājokļu politiku ar reģionālo attīstību, stiprinot pašvaldību kapacitāti, pilnveidojot teritorijas plānošanu un veidojot mājokļu piedāvājumu vietās, kur attīstās uzņēmējdarbība un pieaug darbavietu skaits.
- Skatīt nodokļu politiku kā mājokļu pieejamības instrumentu, pārskatot NĪN un citus ar mājokļiem saistītos nodokļus, lai veicinātu dzīvojamā fonda atjaunošanu, energoefektivitāti un pieejamu īres segmentu.

Prioritāte "Kultūra un sports aktīvai un pilnvērtīgai dzīvei"

Rīcības virziens "Cilvēku līdzdalība kultūras un sporta aktivitātēs"

Mērķis "Kultūras un sporta devumam ilgtspējīgai sabiedrībai" ir mākslinieciski daudzveidīga un augstvērtīga kultūras, sporta un tūrisma pasākumu piedāvājuma radīšana, kas uzlabo Latvijas ekonomisko un sociālo izaugsmi. Tā rezultātā tiek stiprināts Latvijas tēls un starptautiskā atzinība, piesaistīti ārvalstu tūristi, kas nodrošina darba vietas. Izveidojas pieprasījums pēc Latvijas talantiem, un radošajām industrijām, kā rezultātā uzlabojas ārējās tirdzniecības bilance. Pati Latvija attīstās – Latvijā noturas radošums un talanti - iedzīvotāji var lepoties ar savu Latviju.

Pirmie prioritātes uzdevumi paredz atrisināt administratīvus jautājumus - kartēt un koordinēt esošo infrastruktūru un izveidot ekonomiski pamatotu jaunu infrastruktūru. Paredzēts arī pilnveidot finansēšanas sistēmas: sportā - īpaši augstākās izglītības iestādēs un attiecībā uz starptautiskiem sporta pasākumiem, kultūrā - izveidojot saprotamu radošo personu atalgojuma sistēmu, kā arī uzlabojot atbalsta sistēmas, kas veicina MVU attīstību un radošumu NVO sektorā.

Lai būtu ieguldījumu atdeve, uzsvars liekams uz eksporta apjoma palielināšanu un ārvalstu tūristu piesaistīšanu kultūras, sporta un aktīvā tūrisma jomā, kas nav iespējams bez stratēģijas un bez apzinātu jaunu, kā arī pieredzējušu un starptautiski atzinību guvušu talantu piesaistīšanu un noturēšanu.

Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atainots tabulā Nr.22.

Tabula Nr.22.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
(376) Eksporta daļa valsts kopējā kultūras preču apjomā ³³	1,2 (2017)	0,93 (2024)	1,6	2,1	
(377) Kultūras pasākumu apmeklējumu, skaits gadā uz 100 iedzīvotājiem	255 (2018)	230 (2024)	260	265	
(378) Ārvalstu vairākdienu ceļotāju kopējie izdevumi Latvijā, milj. EUR	517 (2018)	145 (2021)	530	540	N/A
(379) Latvijā sarīkoto starptautisko sporta sacensību, skaits/dalībnieku skaits gadā	137/231 22	168/42366 (2024)	150/24000	165/26000	

NAP2027 Rīcības virziena mērķa indikators [378] paredz uzskaitīt vairākdienu ārvalstu ceļotāju radīto eksporta apjomu, t.i., to kopējos izdevumus Latvijā. Kopējā Latvijas eksportā tūrisms 2024. gadā veidoja 4,8 %, savukārt pakalpojumu eksportā – 16 %. Gada laikā tūrisma nozares īpatsvars gan kopējā, gan pakalpojumu eksportā pieaudzis par 0,3 procentpunktiem. Pēc 2021. gada Latvijas Banka vairs neveic tūristu aptaujas uz valsts robežām, ārvalstu tūristu Latvijā kopējo izdevumu aprēķins tiek balstīts datos, kas tiek iegūti no Latvijas Bankas maksājumu bilances par ārvalstu karšu maksājumu datiem pozīcijā "Braucieni C 10820". Kaut arī 2024. gadā tūristu mītnēs joprojām vērojams ārvalstu viesu skaita samazinājums salīdzinājumā ar 2019. gadu, tūrisma eksports jeb ārvalstu ceļotāju izdevumi Latvijā 2024. gadā sasniedza 1239 milj. eiro, kas ir par 5 % vairāk, salīdzinot ar 2023. gadu, un par 36,6 % vairāk, salīdzinot ar laiku pirms pandēmijas – 2019. gadu, liecina CSP aprēķins³⁴.

³³ Nepareizi ierakstīts NAP oriģinālajā – tur Kultūras preču daļa valsts kopējā eksporta apjomā, %

³⁴ <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/noz/turisms/preses-relizes/26519-turisma-statistikas-aktualitates-2025>

NAP2027 uzdevums [380] paredz izveidot sistēmu, kas nodrošina koordinētu kultūras un sporta pakalpojumu un infrastruktūras pārvaldību. Risinot administratīvos jautājumus, kartējot un koordinējot esošās infrastruktūras izmantošanu, tiek radīti priekšnosacījumi jaunas infrastruktūras attīstībai un efektīvākai publisko resursu izmantošanai.

Sporta jomā, lai uzlabotu pakalpojumu un infrastruktūras pārvaldību, 2022. gadā tika apvienoti “Daugavas stadions”, “Bobsleja un kamaniņu trase “Sigulda””, “Tenisa centrs “Lielupe”” un “Sporta centrs “Mežaparks”” vienā uzņēmumā - “Latvijas Nacionālais sporta centrs”, kura vienīgais kapitāldaļu turētājs ir Izglītības un zinātnes ministrija. 2023. gadā tika pabeigta daudzfunkcionālās Daugavas stadiona vieglatlētikas manēžas būvniecība, savukārt 2024. gadā darbu uzsāka Komandu sporta spēļu halle (KSSH) ar vairāk nekā 2400 sēdvietām. Abi centri kalpo profesionālo sportistu, bērnu, jauniešu un paralimpisko sportistu vajadzībām.

Tomēr joprojām trūkst centralizētas un vienotas sporta datu uzskaites sistēmas. Līdz ar to sporta infrastruktūras pilns kartējums, kā arī objektu nozīmīguma un ietekmes novērtējums (uz 01.08.2025) nav veikts. Likumprojekta “*Sporta likums*” ietvaros plānots izveidot Sporta reģistru, to integrējot Valsts izglītības informācijas sistēmā (VIIS). Taču līdz šim sporta jomā nav izdevies nodrošināt pierādījumus balstītu un ekonomiski pamatotu infrastruktūras attīstības plānošanu.

Papildu izaicinājums ir finansējuma sadrumstalotība, kas apgrūtina vienotu politikas īstenošanu un efektivitātes izvērtējumu. Sporta infrastruktūras attīstība lielā mērā balstās uz atsevišķiem projektiem un iniciatīvām, bez kopēja ietekmes mērījuma uz sabiedrības veselību, līdzdalību un reģionālo attīstību.

Tāpat būtiska loma sporta dzīvē un nacionālo mērķu sasniegšanā ir privātajam sektoram. Piemēram, 2025. gada Eiropas čempionāts basketbolā (*EuroBasket 2025*) bija 42. [FIBA Europe](#) sadarbībā ar Latvijas Basketbola Savienību rīkotais [kontinenta vīriešu basketbola čempionāts](#), kas norisinājās no 2025. gada 27. augusta līdz 14. septembrim Rīgā, un tajā piedalījās 24 Eiropas nacionālās [basketbola](#) izlases. Latviju apmeklēja kopumā vairāk nekā 54 000 ārvalstu apmeklētāju un dalībnieku. Tas apliecina, ka publiskā un privātā sektora sadarbība ir būtisks priekšnoteikums sporta nozares attīstībai, nodrošinot arī pozitīvu ietekmi uz tautsaimniecības izaugsmi.

Kultūras jomā pārskata periodā būtiski uzlabota infrastruktūra, tostarp izmantojot finansējumu Covid-19 krīzes seku mazināšanai un ekonomikas atlabšanai. Pabeigta Latvijas Leļļu teātra, Jaunā Rīgas teātra un Valmieras drāmas teātra atjaunošana. Īstenota Rīgas cirka ēkas pārbūves 2. kārtā, Rīgas pils kastelas pārbūves un restaurācijas 2. kārtā, kā arī Mežaparka estrādes rekonstrukcijas 3. kārtā. Turpinās Lielās Ģildes pārbūves un atjaunošanas 2. posms, uzsākta Latvijas Nacionālās operas un baleta ēkas pārbūve, Dailes teātra infrastruktūras uzlabošana un izstāžu zāles “Arsenāls” atjaunošana. Tāpat tiek īstenots Daugavas gātes un Latvijas Nacionālā vēstures muzeja ekspozīcijas projekts.

Ir uzsākta valsts kultūras kapitālsabiedrību nekustamo īpašumu pārvaldības modeļa pilnveide, lai nodrošinātu efektīvāku publisko aktīvu pārvaldību un valsts dotāciju izmantošanu.

NAP2027 uzdevums [381] paredz pilnveidot sporta un kultūras nozares finansēšanas sistēmu, tostarp atbalstot starptautisku pasākumu organizēšanu un paaugstinot nozares konkurētspēju.

Sporta jomā Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) paspārnē esošā Latvijas Nacionālā sporta padome 2025. gadā plāno iesniegt jaunu sporta pārvaldības un finansēšanas modeli, kas noteiks jaunus finansēšanas nosacījumus sporta organizācijām un to atbildību par sasniedzamajiem rezultātiem. Ir izstrādāts Latvijas Sporta fonda likumprojekts, kura virzība plānota pēc Sporta likuma pieņemšanas. Vienlaikus notiek darbs pie noteikumiem par augstas klases sportistu sagatavošanas centriem, kā arī kārtības, kādā piešķiramas naudas balvas par izciliem sasniegumiem sportā un nosakāms šo balvu apmērs.

Tai pašā laikā sporta un kultūras nozarēs joprojām pastāv vairāki sistēmiski izaicinājumi. Finansējuma sadrumstalotība, nepietiekami skaidri rezultātu un ietekmes mērījumi, kā arī atšķirīga atbildības sadale starp institūcijām kavē efektīvu resursu izmantošanu. Jaunais finansēšanas modelis un likumprojekti ir būtisks solis uz pierādījumos balstītu, caurspīdīgu un ilgtspējīgu finansēšanas sistēmu, taču to praktiskā ieviešana prasīs saskaņotu rīcību starp valsts, pašvaldību un sporta organizācijām.

Savukārt kultūras jomā Valsts kontrole ir norādījusi uz nepieciešamību uzlabot Kultūras ministrijas (KM) uzraudzību pār tās kapitālsabiedrībām — īpaši attiecībā uz resursu izlietojumu, finanšu un nefinanšu informācijas pieejamību, pasākumu pieejamību dažādām mērķgrupām, kā arī darbinieku noslodzi un papildus nodarbinātību.

Reaģējot uz šiem ieteikumiem, Kultūras ministrija apņēmusies izveidot vienotu, automatizētu datu iegūšanas un apkopošanas sistēmu par profesionālās skatuves mākslas organizācijām. Tiks ieviesti arī vienoti principi atlaižu un brīvbiļešu piešķiršanā, lai nodrošinātu caurskatāmību un vienlīdzīgu pieejamību. Vēl nepieciešams pabeigt datu apkopošanas sistēmas izmēģinājuma projektu par profesionālajiem teātriem, kā arī Valsts Kultūrkapitāla fonda (VKKF) atbalstīto nevalstisko teātru statistikas datu apkopošanu.

Šie pasākumi veidos pamatu efektīvākai, datu un pierādījumu vadītai kultūras un sporta pārvaldībai, kas ļaus uzlabot publisko līdzekļu atdevi un veicinās ilgtspējīgu nozares attīstību.

NAP2027 uzdevums [382] paredz un pilnveidot **finanšu atbalsta instrumentus** profesionālajai mākslinieciskajai jaunradei un izveidot radošo personu atalgojuma sistēmu.

Kopš 2022. gada VKKF finansējums mākslinieciskai jaunradei tiek sasaistīts ar akcīzes nodokļa ieņēmumiem, aizstājot ziedojumus, piemēram, no "Latvijas Valsts mežiem". 2024. gadā VKKF saņēma 3% no plānotajiem valsts budžeta ieņēmumiem no akcīzes nodokļa alkoholiskajiem dzērieniem, no akcīzes nodokļa par tabakas izstrādājumiem, no izložu nodokļa un no azartspēļu nodokļa.

Savukārt, lai pilnveidotu radošo personu atalgojuma sistēmu:

- Radošo personu likumā ir precizēti radošo personu statuss un radošo personu un profesionālo radošo organizāciju atbalsta mehānismi.
- No 2022. gada nodrošināts vidējā atalgojuma palielinājums ap 4300 teātru, koncertorganizāciju, muzeju, bibliotēku, arhīvu u. c. institūciju darbiniekiem.
- Veidojot 2024. gada budžetu, panākts 6% atalgojuma pieaugums kultūras iestādēs strādājošajiem.
- Palielināts Vispārējo latviešu Dziesmu un deju svētku māksliniecisko kolektīvu vadītāju atalgojums un pašvaldībām noteikta jauna atskaitīšanās sistēma par tās izlietojumu. Mērķdotācijas divkāršotas 2024., 2025. un 2026. gadā, tās apjoms kopš 2015. gada līdz tam bijis nemainīgs.

Kultūras ministrijas darbs ar datu apkopošanu radīs iespēju efektīvāk un taisnīgāk plānot atbalstu radošo personu atalgojumu, jo būs iegūstams pārskats par darbinieku noslodzi un papildus nodarbinātību.

NAP2027 uzdevums [383] paredz atbalstu dzīvesstila uzņēmumiem un NVO kultūras, radošo industriju un aktīvās atpūtas jomā.

Atbalsts nodrošināts 68 uzņēmumiem Radošo industriju inkubatorā (LIAA struktūrvienība) gan Rīgā, gan reģionos līdz 2025. gadam ar ERAF un VB līdzfinansējumu. Rezultātā, piemēram "Gamechanger Audio" kļuvis par vienu no TOP 10 Latvijas eksportējošajiem uzņēmumiem. SIA "Ausma Media" ("Tutas lietas" zīmols) ir ievērojams nodokļu maksātājs. 72 % no Radošo industriju inkubatora uzņēmumiem nodarbojas ar eksportu, ierindojoties otrā vietā starp visiem reģionālajiem inkubatoriem, tomēr ne viss radošo industriju eksports tiek uzskaitīts Eiropas Savienības kultūras eksporta preču rādītājā.

NAP2027 uzdevums [384] paredz Latvijas tēla popularizēšanu, piesaistot kultūras un sporta pakalpojumu patērētājus un investīcijas.

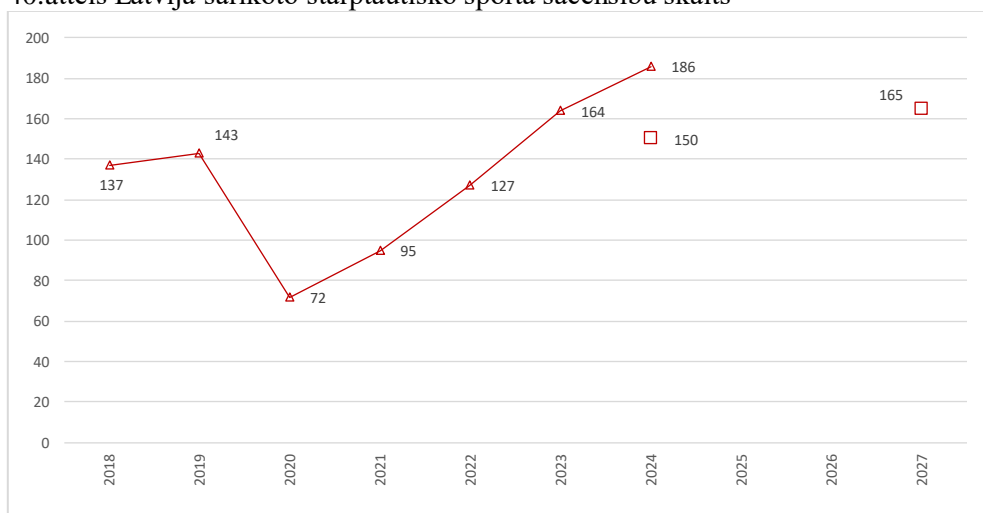
Pārskata periodā EM novirzījusi 42,1 milj. eiro Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras programmām kultūras, sporta un tūrisma eksporta palielināšanai. No tā, 28,9 milj. eiro tika paredzēti ārvalstu filmu uzņemšanai un nozīmīgu publisku “dižpasākumu” organizēšanai Latvijā.^{35,36} Lai radītu ekonomisko atdevi, pretendentiem jāpiesaista vismaz 5000 ārvalstu apmeklētāji un dalībnieki, kas Latvijas tūristu mītnēs vai īstermiņa īres mītnēs pavada vismaz divas nakts; filmu projektos filma pilnībā vai daļēji tiek uzņemta Latvijā, ārvalstu finansējums ir vismaz 50 % no kopējām filmas uzņemšanas izmaksām, u.tml.

2025. gada ietvaros ārvalstu filmu uzņemšanā Latvijā atbalstīti 14 projekti, kopējais plānotais nomaksāto nodokļu apjoms atbalstītajos projektos ir 2,97 milj. EUR. 2024. gada “dižpasākums” Pasaules rallija čempionāta (WRC) posma organizēšana Latvijā ienesa nodokļu ieņēmumus 131% apmērā no piešķirtā valsts finansējuma. FIBA EuroBasket 2025 grupas turnīra un finālposma organizēšanai Latvijā valsts līdzfinansējums bija ap 9,9 milj. EUR, prognozētie pievienotās vērtības nodokļa (PVN) ieņēmumi 12,1 milj. EUR.

Nodrošināts atbalsts 13,2 milj. EUR apmērā jaunu tūrisma produktu vai pakalpojumu ar augstāku pievienoto vērtību izstrādei.³⁷³⁸

2024.-2026. gados daļa EM/LIAA pieejamā finansējuma tiek izmantots arī valsts tēla popularizēšanai un stiprināšanai. Mārketinga kampaņā popularizēta Latvija kā piemērota filmēšanas vieta starptautiskajiem filmu industrijas projektiem, Latvijas dienām Hamburgā Vācijā, virknē eksportu veicinošu pasākumu. Tāpat 2025. gadā sadarbībā ar Lietuvu nodrošināts Baltijas paviljons Expo Osaka 2025 ar tēmu “We Are One”, kurā izcelta Baltijas valstu dabas, cilvēku un tehnoloģiju mijiedarbība, un kā norisei izvirzīti ambiciozi eksporta kāpuma un investīciju piesaistes mērķi. Visās biznesa aktivitātēs “EXPO 2025 Osaka” un īpaši tai izstrādātajā biznesa programmā Japānā kopā piedalījās vai tika reprezentēti vairāk nekā 200 Latvijas uzņēmumi. Biznesa programmas aktivitātes Japānā vēl turpinās un patiesie rezultāti būs mērāmi līdz 2028. gadam, taču jau šobrīd biznesa aktivitāšu rezultātā uzņēmumi noslēguši 34 sadarbības līgumus. Kopš 2021. gada konsekventi pieaudzis Latvijā sarīkoto starptautisko sporta sacensību un to dalībnieku skaits, pārsniedzot to mērķi, kas pie iecerēts 2027. gadam.

40.attēls Latvijā sarīkoto starptautisko sporta sacensību skaits

Datu avots: LSFP

³⁵ [Atbalsts ārvalstu filmu uzņemšanai Latvijā no 2022. – 2024. gadam](#)

³⁶ [Atbalsts nozīmīgu publisku pasākumu organizēšanai Latvijā](#)

³⁷ [ESF 2014-2020 periodā 3.2.1.1. pasākumā “Klasteru programma”](#)

³⁸ [AMM 5.1.1.2.i. investīcijas “Atbalsta instruments pētniecībai un internacionalizācijai” trešā kārtā](#)

2024. gadā Latvijā notikuši vairāki vērienīgi sporta pasākumi, kuri guvuši starptautisku rezonansi, tai skaitā Pasaules rallija čempionāts Kurzemē, trīs olimpisko spēļu kvalifikācijas spēles, ULEB Eirolīgas regulārā turnīra spēle, kā arī RFS dalība UEFA Eiropas līgas pamatturnīrā, uz Rīgu atvedot izcilas futbola komandas. 2024. gada vasaras olimpiskajās spēlēs Latvijas pārstāvji medaļas neizcīnīja, taču paraolimpiskajās spēlēs izcīnītas trīs zelta un viena sudraba medaļa.

Kultūras jomā Latvijas tēlu stiprināja XXVII Vispārējos latviešu dziesmu un XVII Deju svētku un filmas "Straume" panākumi. Atbalstīti filmas starptautiskā mārketinga pasākumi. Nākotnē tiks apsvērts atbalsts animācijas filmu veidošanai un augstākajai izglītībai šajā jomā. Nacionālā kino attīstības veicināšanai tiek izstrādāts regulējums, lai ieviestu straumēšanas vietņu nodevu Latvijā radīta audiovizuālā satura atbalstam.

Vērā ņemams Liepājas pašvaldības darbs pie Eiropas kultūras galvaspilsētas 2027 programmas izstrādes. Eurostat dati mūsdienas neļauj pārskatāmi un vienkopus vērtēt ne kultūras preču, ne pakalpojumu eksporta apjomu, tomēr dati par eksportētajām kultūras precēm norāda uz Latvijas izdevniecību un poligrāfijas uzņēmumu rosību. Grāmatu eksports kopš 2021.gada pieaudzis, veidojot 72% no visām reģistrētajām kultūras eksporta precēm 2024.gadā, sasniedzot 99 milj. eiro.

Latvijas Tūrisma un pasākumu nozares eksporta veicināšanas stratēģiju līdz 2027. gadam izstrādāta 2024. gadā, nosakot vienotu un mērķtiecīgu pieeju Latvijas tūrisma nozares starptautiskajai komunikācijai, zīmolvedībai un mārketingam, vienlaikus stiprinot Latvijas tūrisma un pasākumu produktu konkurētspēju ārvalstu tirgos, veicinot to atpazīstamību, pievienoto vērtību un ilgtspējīgu izaugsmi.

NAP2027 uzdevums [385] paredz jauno talantu apzināšanu kultūrā un sportā, pieredzējušo un starptautisku atzinību guvušo iesaisti kultūras un sporta nozaru attīstībā. Pārskata periodā nav izveidota vienota sistēma uzdevuma īstenošanai. Talantu apzināšana un iesaiste pārsvarā notiek personiskajā līmenī, izglītības iestāžu, asociāciju vai organizācijas ietvaros. Kā izcils piemērs minams vijolnieks Gidons Krēmers, kurš 1997. gadā nodibināja kamerorķestri Kremerata Baltica, lai atbalstītu talantīgus mūziķus no trim Baltijas valstīm. Cita labā prakse ir Latvijas Kultūras akadēmijas Mentoringa programma, kuras ietvaros no vairāk nekā 70 mentoriem, regulāri tiek iesaistīti un ar metodiskajām materiāliem atbalstīti 15-20 personās.³⁹ Kā papildus atbalsts jaunajiem talantiem izglītības iestādēs ir absolventu asociācijas un karjeras konsultācijas.

Secinājumi

- Rīcības virziens "Kultūras un sporta devumam ilgtspējīgai sabiedrībai" kopumā uzrāda pozitīvu attīstības trajektoriju. Īpaši tas attiecas uz starptautisko sporta pasākumu norisi, kultūras infrastruktūras atjaunošanu, ārvalstu tūristu piesaisti un valsts tēla stiprināšanu, kur vairāki rādītāji jau pārsniedz NAP2027 noteiktos mērķus. EM un LIAA izstrādātie atbalsta kritēriji iestāžu un lielo starptautisko sporta pasākumu organizēšanai ir devuši izmērāmu ieguldījumu gan sacensību un dalībnieku skaita pieaugumā, gan ārvalstu tūristu plūsmā un to uzturēšanās ilgumā Latvijā.
- Pozitīva ietekme uz valsts tēlu un fiskālo ieņēmumu bāzi vērojama arī filmu industrijā, kur starptautisko filmu uzņemšanas atbalsta nosacījumi un Latvijas projektu atpazīstamība ārvalstīs stiprina nozares konkurētspēju. Kultūras jomā panākts būtisks progress infrastruktūras atjaunošanā, tostarp ar Covid-19 seku mazināšanai paredzētā finansējuma palīdzību, kā arī radošo personu atalgojuma stabilizācijā. Lai gan uz laiku

³⁹ <https://www.lka.edu.lv/lv/prakse-un-karjeras-atbalsts/mentoru-programma/>

iesaldēts 2025.gada līmenī, VKKF finansēšanas modelis, piesaistot daļu akcīzes nodokļa ieņēmumu, nodrošinās fonda finansiālo stabilitāti ilgtermiņā.

- Sporta jomā publiskā un privātā sektora sadarbība demonstrē augstu ekonomisko atdevi, savukārt Latvijas Nacionālā sporta centra izveide ir veicinājusi centralizētāku sporta infrastruktūras un pakalpojumu pārvaldību. Vienlaikus saglabājas strukturāli izaicinājumi, tostarp sadrumstalota finansēšana, nepilnīga datu un ietekmes mērīšanas sistēma, kā arī fragmentēta talantu attīstības pieeja. Atsevišķi NAP2027 izmantotie rādītāji, īpaši radošo industriju jomā, neatspoguļo faktisko ekonomisko sniegumu un eksporta potenciālu.

Priekšlikumi

- Ieviest vienotu, pierādījumos balstītu pārvaldības un datu arhitektūru kultūras un sporta jomā, kas aptver infrastruktūras kartējumu, noslodzi, izmaksas un ietekmi, sasaistot publisko finansējumu ar skaidri definētiem un izmērāmiem indikatoriem. Šāda pieeja īpaši nepieciešama sportā, kur pašlaik ietekmes mērījumi tiek veikti fragmentāri vai netiek veikti vispār.
- Stiprināt Latvijas kultūras starptautisko reprezentāciju, tostarp ieviešot vienotu, starpinstitucionāli koordinētu pieeju Latvijas pārstāvniecībai ārvalstīs, kas aptver valsts tēla veidošanu, kultūras diplomātiju, eksporta un investīciju piesaisti, tūrisma un starptautisku pasākumu norisi, kā arī īstenojot Eiropas kultūras galvaspilsētas programmas īstenošanu.
- Turpināt attīstīt Latvijas Nacionālo sporta centru kā centrālu pārvaldības instrumentu, vienlaikus mērķtiecīgi strādājot pie 2027. gadam izvirzīto uzdevumu pilnīgas sasniegšanas. Paralēli izveidot valsts mēroga talantu attīstības un noturēšanas sistēmu ar skaidru un konsekventu atbalsta ceļu no agrīnas identificēšanas līdz starptautiskai aprītei un atgriešanās mehānismiem.
- Izvērtēt iespēju pārorientēt atbalsta instrumentus uz eksporta un ārvalstu pieprasījuma loģiku, nosakot vienotus ieguldījumu atdeves kritērijus kultūrā un sportā. Tas ietver arī NAP rādītāju pārskatīšanu, aizstājot nemērāmus vai novecojušus indikatorus ar operacionāliem datiem, kas atspoguļo reālo ekonomisko un fiskālo piensūnu.
- Pabeigt, valsts kultūras kapitālsabiedrību nekustamo īpašumu pārvaldības modeļa pilnveidi un stiprināt Kultūras ministrijas uzraudzību pār resursu izlietojumu.

Prioritāte "Vienota, droša un atvērta sabiedrība"

Rīcības virziens "Saliedētība"

Rīcības virziena mērķis ir stiprināt iedzīvotāju piederības sajūtu Latvijas sabiedrībai, latviskai un eiropeiskai kultūrtelpai. Palielinot sadarbību starp dažādām iedzīvotāju grupām, samazinās spriedze, un cilvēki saredz sabiedrības daudzveidību kā vērtīgu resursu. Cilvēki spēj saprasties un cienīt vienu otru. Iedzīvotāji vairāk lieto latviešu valodu, kā arī gūst izpratni par Latviju demokrātiskajā informatīvajā telpā.

Pārskata periodā pastiprinājies sabiedrības polarizācija. Covid-19 mājsēde samazināja iedzīvotāju klātienēs saskarsmi, palielināja sociālo tīklojumu un iemīļoto mediju lomu saziņā. Informācija elektroniskajā vidē algoritmiski nonāca līdz cilvēkiem. Krievijas izraisītā kara apstākļos, apzinātas dezinformācijas kāpuma rezultātā, aktualizējās nepieciešamība paplašināt latviešu valodas lietojumu, demokrātisko mediju telpu un medijpratību. Šīs tendences nav unikālas Latvijai.

Rīcības virzienu īstenošanas rezultātā tika paredzēts, ka uzlabojas lepnums par piederību Latvijai un iedzīvotāju savstarpējais atbalsts. Cilvēki vairāk savstarpēji sadarbojas (tostarp sabiedriskajās organizācijās), aug uzticēšanās nevalstiskajām organizācijām un arodbiedrībām. Cilvēki neizjūt diskrimināciju tik lielā mērā, cik iepriekš. Palielinās latviešu valodas pratēju īpatsvars, un cilvēki biežāk pārbauda, ar ko dalās sociālajos medijos un vismaz cenšas pārliecināties par informācijas avotu uzticamību. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atspoguļots tabulā Nr.23.

Tabula Nr.23.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[399] Lepnums par piederību Latvijai, %	75 (2017)	75,2 (2024)	92	95	
[400] Iedzīvotāju savstarpējais atbalsts, skala 0–10	4,77 (2015)	4,82 (2024)	4,9	5,5	
[401] Iesaistīšanās sabiedriskajās organizācijās, respondenti, kuri atbild "nekur", %	71,5 (2019)	74,7 (2024)	70	68	
[402] Iedzīvotāju pilsoniskā uzticēšanās – nevalstiskajām organizācijām/ arodbiedrībām (pilnībā uzticas vai drīzāk uzticas), %	37,6/37,1 (2018)	36,5/34,8 (2024)	39,3/43,3	42,2/ 45,8	
[403] Subjektīvā diskriminācijas pieredze, %	7,4 (2015)	22,7 (2024)	7,2	7	
[404] Pieaugušo iedzīvotāju īpatsvars, kuri prot latviešu valodu un kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda (25–64 g. v.), %	81,5 (2016)	89,3 (2022)	82,5	84	
[405] Medijpratības pieredze (pārbauda, ar ko dalās sociālajos medijos / pārliecinās par informācijas avotu uzticamību) ⁴⁰ , %	36,1/33,3 (2019)	45,4/40,9 (2024)	15	20	N/A

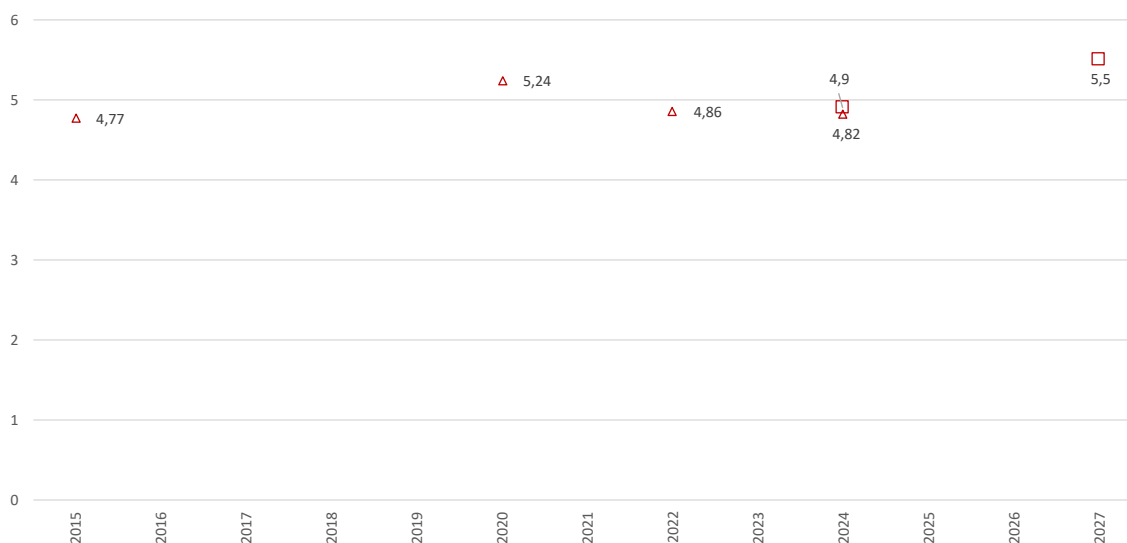
Saliedētību mēra ar **uztveres rādītājiem**, un atbildes ir atkarīgas no tā, kā un kad uzdod šos jautājumus. Tāpēc tā jāvērtē pēc rādītājiem no dažādiem avotiem. NAP vajadzībām

⁴⁰ Bāzes vērtība noteikta no RSU medijpratības pētījuma rezultātiem, tāpēc nav vērtējama. Pēc tam izmantoti SKDS dati.

izmantotas ikgadējas aptaujas, kuras veic pētījumu centrs SKDS (turpmāk – SKDS), kā arī LU Eiropas Sociālais pētījums (turpmāk – ESS), kas īstenoti katru otru gadu. Lai uz salīdzināmību varētu paskatīties plašāk un salīdzināt Latvijas situāciju ar Baltijas un ES līmeni, kopš 2023. gada SIF īsteno Sabiedrības salīdzināmības radara pētījumus. 17 indikatoros atspoguļoti aspekti, kas ir būtiski valsts drošības un ekonomiskās labklājības attīstībai: identitāte un piederība, sociālās attiecības un ekonomiskā solidaritāte. Pētījums tiks atkārtots pilnā apmērā 2026. gadā⁴¹.

Rādītājs iedzīvotāju savstarpējam atbalstam, jeb izpalīdzībai (ESS) ir viens no NAP stratēģiskā virsmērķa – sociālās uzticēšanās – elementiem⁴². Tas turpina pieaugt, bet vēl nav sasniedzis 2024. gadā iecerēto (skatīt 42.attēlu).

41.attēls Iedzīvotāju savstarpējais atbalsts

Datu avots: ESS

Reģionālās atšķirības ir būtiskas: izpalīdzības novērtējums ir augstāks Vidzemē un Latgalē, bet zemāks Rīgā un Kurzemē. Jāņem vērā, ka sociālo kontaktu intensitāte ir lielāka strādājošiem cilvēkiem un tiem ar augstāko izglītību. Jaunākajās grupās kontakti ir ļoti bieži, taču senioriem to biežums sarūk. Par 75 gadiem vecāku respondentu grupā gandrīz trešdaļa norāda, ka viņiem nav neviena uzticama sarunbiedra, kas nozīmē augstu vientulības risku.

NAP uzdevums [406] paredz Nacionālās identitātes apziņas stiprināšanu dažādām iedzīvotāju grupām caur saliedējošiem pasākumiem šādās dimensijās: kultūra, valoda, teritorija, vēsturiskā atmiņa, politiskā saikne ar valsti un kopīgā ekonomika.

Lepnums par piederību Latvijai pakāpeniski pieaug pēc krituma 2022. gadā (70,6 %), sasniedzot 78,3% 2025. gadā. Tas ir tālu no iecerētās vērtības – 95% 2027. gadā, kas gan varējis būt pārāk ambiciozs mērķis.

Eiropas Sociālais pētījumā apsekojumā analizēti cilvēku uzskati 2024. gadā par piederības sajūtu latviskai un eiropēiskai kultūrtelpai.⁴³ Emocionālā saistība ar Latviju (skalā no 1-10) ir zemāka jaunākām grupām (vidēji 6,7 cilvēkiem vecumā no 15-24 gadiem un 25-34 gadiem), augstākā 75+ vecuma grupā – 9,0. Mājās latviski runājošiem (8,2) krieviski runājošiem (7,6) un tiem, kas mājās runā latviešu un krievu valodā (7,2). Emocionālā saistība

⁴¹ <https://www.sif.gov.lv/lv/sabiedribas-saliedetibas-radars>

⁴² ESS sociālo uzticēšanos mēra, izzinot citu cilvēku uzticamību, godīgumu un izpalīdzību. Jo lielāka viena dimensija, jo lielāka varbūtība, ka augstāk vērtē arī pārējās. Citu cilvēku godīguma uztvere ir pozitīvāka, cerīgāka, nekā uzticamības un izpalīdzības novērtējums.

⁴³ Nikišins, J. "Eiropas Sociālā pētījumu (ESS) datu analīze NAP2027 vidusposma izvērtējuma un Latvija 2050 izstrādes vajadzībām" (2025).

ar Eiropu ir visvājākā (zem 4 ballēm no 10) krieviski runājošiem 45–54 un 75+ vecuma grupās; visspēcīgākā (virs 6) tā ir 15–24 latviski runājošo un 25–34 krieviski runājošo vecuma grupās. Dzīvošana Pierīgā/Vidzemē saistās ar pozitīvāku skatījumu uz tālāku ES integrāciju, vidējā vecumā attieksme pret to ir piesardzīgāka. Par izstāšanos no ES balsotu 9–10% iedzīvotāju. Secināms, ka par Latvijai svarīgāko ģeopolitiskās piederības jautājumu Latvijas sabiedrībā sasniegts pārliecinošs konsenss.

Lai gan nacionālo identitāti pakāpeniski stiprina kopējā valsts attīstība un 5.prioritātē īstenotais kultūras un sporta jomā, šī uzdevuma veikšanai izcelti šādi darbi.

ĀM koordinē diasporas saliedētības iniciatīvas, atbilstoši Diasporas likumā paredzēto un ar saturisku atbalstu no Diasporas konsultatīvās padomes (DKP), kurā sadarbojas valsts iestādes, pašvaldības un diasporas organizācijas. Starp ievērojamākām iniciatīvām ir ĀM diasporas grantu projektu konkursi, kuru rezultātā ar vidēji aptuveni 150 000 eiro gadā, ik gadu latvietību stiprinājušas ap 50 diasporas organizācijas gandrīz 30 pasaules valstīs.

Diasporas latviskās piederības apzināšanās un latviešu valodas apguve palīdz stiprināt saites ar Latviju. Pasākumi, kas to veicina, ir saistīti ar Dziesmu un deju svētku tradīcijas uzturēšanu arī diasporas mītnes zemēs, bērnu, jauniešu un ģimeņu iesaisti vismaz nedēļu ilgās nometnēs, mākslas un dokumentārā mantojama saglabāšanu un izpēti, latviešu valodas apguvi un valodas eksāmenu kārtošānu.

Nacionālās identitātes ekonomikas dimensiju uzlabo kontakti Pasaules latviešu ekonomikas un inovāciju forumos. Laika posmā no 2018. gada līdz 2024. gadam VARAM un plānošanas reģioni, ieviešot vietni www.paps.lv un reģionālu remigrācijas koordinātoru atbalstu, palīdzēja 5308 cilvēkiem atgriezties Latvijā.

Teritorijas dimensiju stiprinājis Latvijas Valsts prezidenta Egila Levita virzītais "Latviešu vēsturisko zemju likums", kas stājas spēkā 2021. gada 1. jūlijā un sniedz iespējas attīstīt Vidzemes, Latgales, Kurzemes, Zemgales un Sēlijas iedzīvotāju kopējo apziņu.

Sociālo atmiņu veicinošus pasākumus īstenojuši vēsturnieki un dažādas biedrības.⁴⁴ Medijos publicēti raksti par vēsturi un Radio NABA īstenojusi ciklu "Kas tad bija?". Organizēti vēstures kolokviji, vēstures pedagogu semināri reģionos, diskusijas vietējās kopienās, publicēti atmiņu maršruti, kā arī organizēts konkurss "Pretošanās parlaments" skolēniem. Cēsu ekspozīcija "Sirdsapziņas ugunskurs" saņēma ES "Europa Nostra" speciālo kultūras mantojuma balvu par autentisko padomju okupācijas laika milicijas īslaicīgās aizturēšanas izolatoru, kurā skaidrota Latvijas okupācijas vēsture no 1939. līdz 1957. gadam un nacionālā pretošanās kādreizējā Cēsu aprīņķī.

Vienas pieturas aģentūra jaunpieņacējiem kopš 2023. gada sniedz konsultācijas un citus pakalpojumus trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības saņēmējiem, kuri likumīgi uzturas Latvijā. SIF izveidotā vietne (www.livelatvia.lv) nodrošina pamatinformāciju par dzīvošanu, strādāšanu un studēšanu Latvijā, latviešu valodas apgušanas, u.c. sadzīves jautājumiem, tās informācija var būt noderīga arī plašākam cilvēku lokam.

Papildus, ministrijas savos ikdienas darbos sekmē iekļaujošu sabiedrību. Piemēram, lai veidotu izpratni par veselību kā daļu no valsts kopīgām vērtībām, VM īsteno veselības veicināšanas un profilakses aktivitātes mazākumtautību, reģionu un sociāli mazāk aizsargāto kopienu vidū.

NAP uzdevums [407] paredz sabiedrības pašorganizēšanās, sadarbības un līdzdarbības prasmju un iespēju paplašināšanu, stiprinot iedzīvotāju līdzdalību NVO, jauniešu pilsonisko izglītību, brīvprātīgo darbu, un valsts NVO fondu.

NAP noteiktais rādītājs, kas attiecas uz šo uzdevumu mēra iedzīvotāju uzticēšanos NVO un arodbiedrībām, kā arī iesaisti tajās. Nevalstiskajām organizācijām tā ir pārsniegusi iecerēto mērķi 2024. gadam – tām uzticas 43% iedzīvotāju. Aptuveni tikpat, 41%, uzticas

⁴⁴ tostarp Latvijas okupācijas muzeja biedrība, Biedrība "Romu Kultūras centrs", Biedrība "ŠAMIR" Rīgas geto un Latvijas holokausta muzejs, Skautu un gaidu vienības, festivāls LAMPA, "Sirdsapziņas ugunskurs" atbalsta fonds

arodbiedrībām, taču uzticēšanās pieaugums laikposmā NVO sektoram bijis ievērojami lielāks. (SKDS, 2025)

Lai gan uzticēšanās NVO un arodbiedrībām pieaug, iesaiste sabiedriskajās organizācijās kopumā nepieaug. Kāpj iedzīvotāju īpatsvars, kas apgalvo, ka nepiedalās nekādās sabiedriskajās organizācijās, tādu 2025. gadā bija 73,4%. No dažāda veida organizācijām populārākie joprojām ir māksliniecišķās pašdarbības kolektīvi (7%), ko ietekmē arī Latvijas Dziesmu un deju svētku fenomens. Sporta un atpūtas organizācijās vai klubos piedalās 6%. 5% aptaujāto saka, ka piedalās reliģiskajās, vai baznīcu organizācijās, vai arodbiedrībās. Tikai 0,5%-2% aptaujāto min iesaisti dažāda veida NVO. No tām populārākās ir vietējo problēmu risināšanā iesaistītas NVO, bet arī tās atzīmēja tikai 2% no aptaujātajiem. (SKDS, 2025) Jāatzīmē, ka iedzīvotāji var nebūt biedri kādā NVO un tomēr individuāli vai ģimenes līmenī gūt no iesaistes to aktivitātēs. (SKDS, 2025).

Lai samazinātu nepieciešamību Latvijas NVO paļauties uz ārvalstu donoriem, stabilizēta NVO fonda darbība. Latvijas valsts budžeta finansētās programmas “NVO fonds” ietvaros konkursa kārtībā piešķir grantus, lai stiprinātu NVO darbību, interešu aizstāvību, NVO un iedzīvotāju sadarbību Latvijas, ES un pasaules līmenī. Kopš 2021. gada piešķirti vairāk nekā 330 granti mikro un makro līmeņos. Papildus tam, SIF administrē NVO līdzfinansējuma programmu. KM no 2022.gada līdz 2025.gadam īstenoja Reģionu NVO programmu un Mazākumtautību NVO līdzdalības veicināšanas programmu, nodrošinot pastāvīgu atbalstu pilsoniskās sabiedrības attīstībai reģionos, stiprinot reģionu NVO kapacitāti, sniedzot konsultatīvu un materiāltehnisku atbalstu mazākumtautību NVO.

Lai nodrošinātu pilsoniskās sabiedrības aktivitāšu neatkarību no valsts pārvaldes un biznesa sektora ietekmes, sešas Latvijas pieredzējušas organizācijas izveidoja apvienību un uzvarēja konkursā Eiropas Ekonomikas zonas (EEZ) un Norvēģijas finansētā Aktīvo iedzīvotāju fonda programmas administrēšanai.⁴⁵ Laika posmā no 2020. gada līdz 2024. gada beigām atbalstīti 187 projekti 136 organizācijās pilsoniskās sabiedrības un iedzīvotāju līdzdalības stiprināšanai un mazaizsargāto iedzīvotāju grupu spēju vairošanai.⁴⁶

NAP uzdevums [408] paredz stiprināt starpgrupu un starpkultūru komunikācijas prasmes, saziņas intensitāti, kā arī attīstīt dažādības vadību un diskriminācijas mazināšanu.

ESS respondentu īpatsvars, kas uzskata, ka viņi tiek diskriminēti uz piederības pamata kādai grupai, ir trīskāršojies 10 gadu laikā, sasniedzot 20% 2024. gadā, izrādot pretēju tendenci no paredzētā samazinājuma (skatīt 43.attēlu). No tiem, sabiedrības novecošanās apstākļos, diskrimināciju visvairāk 7,1%, izjūt attiecība uz vecumu, savukārt 3,2% izjūt diskrimināciju valodas dēļ, 2,9% tautības dēļ, 1,8% nenosauca iemeslu, 1,7% dzimuma dēļ, 1,3% invaliditātes dēļ, 1% etniskās piederības dēļ. Lielāku diskrimināciju izjūt cilvēki, kuru mājas valoda nav latviešu valoda un kuri nestrādā algotu darbu.

⁴⁵ [AIF - NVO apvienība](#)

⁴⁶ <https://www.activecitizensfund.lv/lv/atbalstiti.html>

42.attēls Subjektīvā diskriminācijas pieredze

Datu avots: ESS

Pieauguma vērtējums ir neviennozīmīgs. Tas var būt saistīts ar pieaugošu afektīvo polarizāciju sabiedrībā, kurā indivīdu jūtas un emocijas pret savas grupas pārstāvjiem kļūst pozitīvākas, savukārt jūtas pret pretējās grupas pārstāvjiem kļūst negatīvākas. No otras puses, paaugstināta uztvere var būt saistīta ar diskriminācijas atpazīšanu apstākļos, kad par to vairāk runā.

LM sadarbojas ar Tieslietu ministriju (TM), lai nodrošinātu, ka Eiropas Savienības (ES) fondu izmantošanā 2021.–2027. gada periodā tiek ievērots princips "Vienlīdzība, iekļaušana, nediskriminācija un pamattiesību ievērošana". LM ir mācījusi augstskolām un koledžām, kā studiju vidi un procesu pielāgot cilvēkiem ar invaliditāti. Organizācija "SUSTENTO" sniedza 100 konsultācijas par vides piekļūstamību 55 ES fondu projektu vietās. Tika konstatēts, ka 33% objektu nepieciešami būtiski uzlabojumi. Biedrība "Apeirons" izveidoja 12 video par diskriminācijas aizliegumu. Kopš 2025. gada jūlija LM regulāri publicē ziņu apkopojumu – "(NE) diskriminācijas biļetens."

KM, sadarbībā ar nevalstiskajām organizācijām, kas pārstāv cilvēku ar dažādiem funkcionāliem traucējumiem kopienas (tostarp "Sustento", "Apeirons", "Latvijas Nedzirdīgo savienība" u. c.), īsteno seminārus par kultūras piekļūstamību. Latviešu vēsturisko zemju un kultūrtelpu popularizēšanas pasākumi rada savstarpējo izpratni starp grupām un kultūrām. Latgaliešu un lībiešu identitātes un valodas atbalsts mazina nevienlīdzības un diskriminācijas riskus. Vēl, KM sadarbībā ar mērķgrupu pārstāvošajām organizācijām koordinē plānus romu aktīvākai integrācijai 2022./2023.gadā, kā arī no 2024 līdz 2027. gadam. Izvērtējumus par aktivitātēm ir apgrūtināti, jo netiek apkopoti dati atbilstoši tautībai, kas pats par sevi būtu privātuma pārkāpums un var stiprināt diskrimināciju. Vislielāko ieguldījumu romu situācijas uzlabošanā nākotnē spēj sniegt izglītības jomā. LM piedāvātajam atbalsta pasākumiem nodarbinātības jomā romiem nebija atsaučības. Par pozitīvāko iniciatīvu atzīta romu mediatoru sistēma, ieteikts pašvaldībām finansēt mediatorus. Plāna rasisma un antisemitisma mazināšanai 2023. gadam izvērtējums rāda, ka nepieciešams uzmanīgāk sekot līdzi naida runas izplatībai.

SIF uzlabojuši darba devēju izpratni par dažādības vadību. Īstenotas vairākas mācību programmas darba devējiem un darbiniekiem, piemēram, "Skatu punkti" (kurā piedalījās 712 dalībnieki), Dažādības mentoru programma darba devējiem, u.c. Tāpat uzsākts izglītojošo pasākumu cikls "Solis pretī" jauniešiem un pedagogiem par neiecietību. Tiesībsargājošo iestāžu pārstāvji iepazīstināti ar tiesu praksi naida noziegumu jomā.

Organizētas informatīvas kampaņas kā "Atvērtība ir vērtība" un "Izstāstīt saliedētību", un izveidota tīmekļa vietne www.dazadiba.lv, ko gada laikā apmeklējuši vairāk nekā 15 000

unikālo lietotāju. SIF īstenoja 211 darba devēju novērtējumus “Dažādībā ir spēks” un piedalījās ISO standarta “Dažādība un iekļaušana” izstrādē.

Starpkultūras komunikācijas stiprināšanai īstenoti 78 kultūrorientācijas kursi 56 168 Ukrainas civiliedzīvotājiem par 3,8 milj. eiro. Vienas pieturas aģentūras jaunpieņacējiem ietvaros 135 atbalsta personām no 16 organizācijām noorganizēti 7 semināri par starpkultūru komunikāciju un 73 patvēruma meklētājiem nodrošinātas izglītojošas atbalsta grupas.

NAP uzdevums [409] paredz latviešu valodas lietojuma palielināšanu ikdienas saziņā, tostarp digitālajā un sabiedrisko mediju vidē, paplašinot valodas apguves pieejamību un uzlabojot tās kvalitāti.

Latviešu valodas aģentūras pētījuma “Valodas situācija Latvijā” sabiedrības aptaujas (2023) rezultāti (LVA, 2024) rāda, ka latviešu valodas prasme sabiedrībā ir stabili pieaugoša. 95,9 % aptaujāto respondentu uzskata, ka latviešu valodu prot kopumā, vislabāk to prot jaunieši vecumā no 18 līdz 34 gadiem, kā arī cilvēki ar augstāko izglītību. Visbiežāk latviešu valoda tiek lietota formālās situācijās valsts un pašvaldību iestādēs, mācību iestādēs, veselības aprūpes iestādēs, darbā, taču arī neformālajā saziņā uz ielas, saziņā ģimenē un ar draugiem latviešu valoda tiek lietota visbiežāk. Kopumā darbā latviešu valodu visbiežāk lieto 73,1 % respondentu. Gadījumos, kad saziņas situācijās tiek lietotas arī citas valodas, visbiežāk tā ir krievu valoda, vienlaikus pieaug angļu valodas lietojums. 17,3 % respondentu uzskata, ka latviešu valoda tiek lietota ievērojami biežāk nekā pirms 5–6 gadiem, 27,6 % – biežāk, 45,3 % – tikpat bieži un 5,6 % – nedaudz retāk vai ievērojami retāk. Pēc respondentu domām, latviešu valodas lietojumu veicinoši faktori ir: valodas lietošana un saziņa latviski ikdienā – 29,1 %; pozitīva lingvistiskā attieksme un personīgā motivācija – 12,4 %; piederības sajūta valstij, dzīvošana Latvijā, cieņa pret valodu – 9,5 % u. c. Respondenti nelatvieši par nozīmīgākajiem faktoriem, kas kavē latviešu valodas lietojumu, uzskata: personīgās grūtības valodas apgūvē, slinkumu, bailes – 18,8 %; intereses, motivācijas trūkumu – 14,9 %; nav nekādu kavēkļu – 14,3 %; citu valodu vidi, cittautiešu, imigrantu klātbūtni – 13,2 %; valodas politiku, novēlotus lēmumus, piespiedu mācības – 11,1 %, u.c. Svarīgi ir arī NEPLP secinājumi pētījumos par latviešu valodu elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos un interneta vietnēs.

Lai palielinātu latviešu valodas lietojumu ikdienas saziņā, Latvijā ir radītas lielākas iespējas izmantot latviešu valodu formālajā vidē, paplašināta valodas apguves pieejamība pieaugušajiem, bērniem Latvijā un diasporā, kā arī uzlabota gan pedagogu prasmes, metodika un materiāli latviešu valodas pasniegšanai.

2025. gada 1. septembrī pabeigta trīs gadu periodā īstenota pāreja uz izglītības procesu latviešu valodā pirmsskolas izglītībā un pamatzglītības pakāpē. Izglītības kvalitātes valsts dienests turpina uzraudzību un atbalstu, lai rezultāts būtu kvalitatīvs. Noteikta atteikšanās no krievu kā otrās svešvalodas apguves pamatzglītībā. Mainīts regulējums, lai darba devēji vairs nedrīkstētu nepamatoti pieprasīt darbiniekiem svešvalodu, īpaši krievu valodas, prasmes.

Latvijas mediju politikas pamatnostādnes 2024.-2027. gadam nosaka latviešu valodas lietojuma stiprināšanu mediju saturā, tostarp ar Mediju atbalsta fonda (MAF) atbalstu. Atbilstoši Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likumam, sabiedriskais elektroniskais plašsaziņas līdzeklis savu programmu veido valstī valodā. Ja sabiedriskais medijs veido vairākas programmas, tad vienu radio un vienu televīzijas programmu vai daļu vienas radio un vienas televīzijas programmas raidlaika var atvēlēt raidījumiem svešvalodās. Apmaksāta priekšvēlēšanu aģitācija plašsaziņas līdzekļos u.c. veicama valstī valodā (t.sk. latgaliešu rakstu valodā) vai libiešu valodā. Pirms Eiropas Parlamenta un pašvaldību domju vēlēšanām priekšvēlēšanu aģitācija var tikt nodrošināta ar tulkojumu Eiropas Savienības dalībvalstu oficiālajās valodās.

Mediju vidē sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļi drīkst raidīt svešvalodu raidījumiem tikai vienā radio un vienā televīzijas programmā (vai daļā). Apmaksāta priekšvēlēšanu aģitācija publiskajos plašsaziņas līdzekļos veicama valstī valodā (t.sk.

latgaliešu rakstu valodā) vai lībiešu valodā. Nacionālajiem un komerciālajiem elektroniskās plašsaziņas līdzekļiem tiek paplašināts latviešu valodas lietojums.

No 2020. līdz 2022. gadam valsts valodas prasmes pārbaudēs piedalījušos skaits pieauga no 2024 līdz 5315 personām. Pārsvars saglabājas Rīgas reģionam, bet ievērojami audzis ārvalstnieku īpatsvars – no 46 līdz 66 procentiem, galvenokārt no Krievijas, Ukrainas un Baltkrievijas. Galvenais pārbaudījumu mērķis joprojām ir darba pienākumu veikšana, tomēr pieaug interese par valodu uzturēšanās atļaujas un ES iedzīvotāja statusa iegūšanai. Samazinās strādājošo un augstāko līmeņu (B un C) kārtotāju daļa, toties aug pamata līmeņa un sociāli mazāk nodrošināto pretendentu īpatsvars. Lai gan galvenā problēma ir augstāko līmeņu motivācijas kritums, kopējā sekmība uzlabojas un pārbaudi nenokārtojušo skaits sarucis līdz 14 procentiem, īpaši lasīšanas un klausīšanās prasmēs.

Valsts valodas prasmes pārbaudēs piedalījušos personu skaits kopš atskaites gada (2021) ir bijis mainīgs, ko noteikuši divi būtiski faktori. Pirmkārt, Covid-19 pandēmijas ietekmē 2021. gadā pārbaudes kārtotāju skaits bija mazāks nekā iepriekšējos gados. Otrkārt, būtisks kāpums novērojams no 2023. gada, kad saskaņā ar Imigrācijas likuma grozījumiem pārbaudi kārtoja vairāk nekā 11 tūkstoši Krievijas Federācijas pilsoņi; šī tendence saglabājas arī 2024. un 2025. gadā.

Salīdzinot vidējos rādītājus, redzams, ka pārbaudes kārtotāju skaits kopumā ir pieaudzis par aptuveni 4000: līdz 2021. gadam vidēji tie bija ap 4500 kārtotāju gadā, savukārt 2024. un 2025. gadā – ap 8500.

Izvērtējot kārtotāju valstisko piederību, redzams, ka pēdējos gados ārzemnieku īpatsvars ir pieaudzis līdz gandrīz 85% no kopējā kārtotāju skaita (salīdzinājumā ar aptuveni 65% 2021. gadā). No ārzemniekiem lielāko grupu veido Krievijas Federācijas pilsoņi (47%), ko nosaka normatīvo aktu prasības, kā arī Ukrainas civiliedzīvotāji (25%), ko ietekmējusi ģeopolitiskā situācija.

Lielākais kārtotāju skaits ir valodas prasmes pamata līmeņa 2. pakāpē (A2) – 64%. To nosaka fakts, ka A2 ir minimālais valodas prasmes līmenis, lai persona varētu pretendēt uz Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu vai pastāvīgās uzturēšanās atļauju. Līdzīgs īpatsvars raksturo pamata līmeņa 1. pakāpes (A1) kārtotājus (12%) un vidējā līmeņa 1. pakāpes (B1) kārtotājus (13%).

No pilsētām, kur regulāri tiek organizētas pārbaudes (Rīga, Daugavpils, Rēzekne, Liepāja, Ventspils), lielākais kārtotāju īpatsvars ir Rīgā – 68%.

Latviešu valodas apguvei attālināti vai klātienē ir plašs iespēju spektrs valsts, pašvaldību, izglītības iestāžu vai privātajā sektorā. Liela daļa oficiāli reģistrētās latviešu valodas apmācības pieaugušajiem (kas nav skolēni) notiek valsts finansētu programmu un projektu ietvaros, kas bieži ir bezmaksas konkrētām mērķgrupām.

- Latviešu valodas aģentūra vietnē <https://valoda.lv/> NAP uzdevuma īstenošanai piedāvā mācību materiālus sadaļa “Māci un mācies latviešu valodu”, latviešu valodas pedagogiem pilnveides kursus un par latviešu valodas apguvi Latvijas diasporas bērniem un jauniešiem.

- NVA piedāvā 120 stundu latviešu valodas kursus saviem klientiem.

- Kopš 2022. gada KM sadarbībā ar Sabiedrības integrācijas fondu (SIF) nodrošina bezmaksas valsts valodas apguvi Ukrainas civiliedzīvotājiem. 2023.–2024. gadā mācības apmeklējuši 12 163 Ukrainas civiliedzīvotāji, tās sekmīgi pabeigusi 9 181 persona. 2025. gadā latviešu valodas apguves nodrošināšanai ir paredzēti divi projektu pieteikumu konkursi – pieaugušajiem un bērniem līdz 6375 Ukrainas civiliedzīvotājiem; medicīnas personālam no Ukrainas pēc trīs gadiem jāapliecina valsts valodas prasme vismaz B1 līmenī.

- SIF izveidotajā Vienas pieturas aģentūras jaunpienācēju vietnē <https://livelatvia.lv/lv/dzivot-latvija/apgusti-latviesu-valodu/> piedāvāta visaptveroša informācija par valodas apguves iespējām Latvijā. Valodas apguves procesā tiek izmantoti daudzveidīgi LVA izstrādāti mācību materiāli, kas tapuši atbilstoši „Eiropas kopīgajās

pamatnostādnēs” noteiktajiem valodas prasmju līmeņiem (A1, A2, B1, B2, C1, C2). Latviešu valodu var apgūt arī digitālajā vidē, izmantojot Latviešu valodas aģentūras tiešsaistes platformas, piemēram: <https://elaipa.lv/Home/A1>; <http://maciunmacies.valoda.lv/>; <http://valodasrokasgramata.lv/>

- 60 diasporas latviešu skolās izglītoti vairāk nekā 1800 bērnu un jauniešu. LVA nodrošina latviešu valodas apguvi tiešsaistē vairāk nekā 300 diasporas skolēniem no 40 valstīm. LU izstrādāta un ieviesta tālmācības programma diasporas skolotājiem “Latviešu valodas kā svešvalodas skolotājs”.

Pašvaldības, īpaši Rīga, sniedz būtisku ieguldījumu latviešu valodas apguvei saviem iedzīvotājiem. Rīgā iespējas pieejamas vietnē-<https://apkaimes.lv/integracija/latviesu-valodas-kursi/>, komerciālie kursi nodrošina apmācību tiem, kas izvēlas un var atļauties maksāt par privātajiem pakalpojumiem,

NAP uzdevums paredz uzlabot arī latviešu valodas mācību kvalitāti. Latviešu valodas aģentūra vietnē <https://valoda.lv/> atrodama informācija par pilnveides kursus latviešu valodas pedagogiem un par latviešu valodas apguvi ārzemēs. 2024. gadā pastiprināta uzmanība uz metodisko atbalstu pedagogiem, lai nodrošinātu sekmīgu pāreju uz mācībām latviešu valodā visās pirmsskolas izglītības iestādēs, kā arī vispārizglītojošās pamatizglītības programmās. Izglītības kvalitātes valsts dienesta (IKVD) vērtējumā par 2024./2025. mācību gadu secināts, ka divas trešdaļas izglītības iestāžu pāreju īsteno atbilstoši plānam, savukārt aptuveni viena trešdaļa saskaras ar būtiskām grūtībām un sarežģījumiem. Problēmas pārsvarā saistītas ar nepietiekamu izglītības iestāžu vadības kapacitāti pārmaiņu ieviešanā, pedagogu zināšanu trūkumu darbam lingvistiski daudzveidīgā vidē un kopumā vājo kompetenču pieejas ieviešanu. IKVD uzsver, ka izglītības kvalitāti būtiski ietekmē pedagogu valodas prasmes un metodiskā pārlicība, jo 80% pedagogu joprojām izmanto tulkošanu kā galveno atbalsta paņēmieni, kas kavē latviešu valodas apguvi. IKVD ieskatā nepieciešami mērķtiecīgi pasākumi pedagogu profesionālās kompetences pilnveidei tieši mācībās lingvistiski nevienmērīgā vidē, īpaši latviešu valodā, literatūrā, vēsturē un sociālajās zinībās. Lai gan vairāk nekā 90% aptaujāto 8. klašu skolēnu norādīja, ka viņu latviešu valodas zināšanas ir uzlabojušās kopš pārejas sākuma, tomēr ap 40% 9. klašu skolēnu valsts pārbaudes darbos uzrāda zemākus rezultātus nekā gada vērtējums. Pēc IKVD ierosinājuma plānots izstrādāt ieteikumus latviskas lingvistiskās vides nodrošināšanai izglītības iestādēs (LVA, VIAA). IKVD arī rosina ieviest mērķprogrammas neformālās izglītības metožu izmantošanai latviešu valodas apguves stiprināšanā. Turklāt pieaugot pirmreizējās termiņuzturēšanās atļauju (TUA) pieprasījumu skaitam cilvēkiem no dažādām valstīm (Ukraina, Indija, Uzbekistāna, u.c.), īpaši svarīgas kļūst pedagogu prasmes mācīt grupās, kurās nav kopīgas starpvalodas. Tādēļ, piemēram, no 2024. līdz 2028. gadam LU nodrošinās jaunu studiju programmu, kurā tiks sagatavoti 80 latviešu valodas kā svešvalodas skolotāji. 2025. gadā LVA izstrādāja jaunus latviešu valodas kā svešvalodas mācību programmu paraugus pieaugušajiem visiem valodas apguves līmeņiem (A0, A1, A2, B1, B2, C1, C2), kā arī organizēja semināru ciklu latviešu valodas kā svešvalodas skolotājiem par šo programmu ieviešanu un metodiskajiem jautājumiem.

2025. gada martā Saeima uzdeva MK reizi divos gados līdz 15. septembrim iesniegt Saeimai ziņojumu par paveikto un iecerēto darbību valsts valodas saglabāšanai, aizsardzībai, attīstīšanai un ietekmes palielināšanai. Pirmais ziņojums “Par valsts valodas politikā paveikto un iecerēto” jau iesniegts un satur papildu informāciju par šī NAP uzdevuma īstenošanu.

Atbilstoši valsts valodas likumam Latvijai ir viena valsts valoda, latgaliešu rakstu valoda ir vēsturisks latviešu valodas paveids, savukārt lībiešu valoda ir valsts aizsargāta pirmiedzīvotāju valoda, kas nav ne valsts valoda, ne svešvaloda. Valsts valodas centra vietnē ir atjaunota un papildināta latgaliešu rakstu valodas konsultāciju lapa un latgaliešu rakstu valodas avotu un materiālu lapa. Latvijas Universitātes Lībiešu institūts ik gadu organizē

lībiešu valodas vasaras skolu, un 2024. gadā sākts regulārs valodas apguves kurss lībiešu bērniem un jauniešiem hibrīda formātā.

NAP uzdevums [410] paredz Sabiedrisko mediju patstāvību, atbalsta pasākumus nacionālās informatīvās telpas daudzveidībai, kvalitatīvu mediju satura ražošanu, un pieejamību reģionos, pierobežā un cilvēkiem ar funkcionālajiem traucējumiem.

2021. gada augustā sāka strādāt SEPLP, kas no NEPLP pārņēma sabiedrisko mediju – VSIA “Latvijas Radio” (LR) un VSIA “Latvijas Televīzija” (LTV) - kapitāldaļu turētāja un augstākās lēmējinstiūcijas funkcijas.

Atbilstoši “Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likumā noteiktajam, SEPLP izstrādāja koncepciju par vienota sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa izveidošanu un otru koncepciju par tās finansēšanas modeļa maiņu. Valsts budžeta dotācija sabiedriskajiem medijiem pieauga no 40,4 milj. eiro 2023. gadā līdz 61,4 miljoniem eiro 2026. gadā.

Lai straujāk attīstītu sabiedriskā medija digitālo saturu un tam nepieciešamo tehnoloģiju un infrastruktūru, apvienojot SIA “Latvijas Televīzija” un SIA “Latvijas Radio”, 2025. gadā darbu sāka VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” (LSM). Tuvākajā laikā tiks izveidota jauna LSM multimedialā studija Daugavpilī, lai palielinātu saturu Latgales reģiona mērķauditorijai, kā arī saturu par Latgali auditorijai visā Latvijā.

2025. gadā LSM vismaz reizi nedēļā lietoja 76% Latvijas iedzīvotāju. Latvijas iedzīvotāju uzticēšanās sabiedriskajam medijam ir pieaugusi līdz 48% 2025. gadā. Strauji pieaudzis sabiedrisko mediju satura kvalitātes vērtējums – ja 2021. gadā saskaņā ar sabiedriskā labuma aptauju 43% iedzīvotāju pozitīvi novērtēja sabiedrisko mediju piedāvāto satura kvalitāti, tad 2025. gadā šis rādītājs bija sasniedzis 53%.

Pārskata periodā SIF administrētas valsts budžeta Mediju atbalsta fonda (MAF) programmu ietvaros noslēgti vairāk nekā 420 līgumi ar komerciālajiem un nekomerciālajiem medijiem par kopējo summu 19,1 milj. eiro par:

- sabiedriski nozīmīga satura veidošanu un nacionālās kultūrtelpas stiprināšanu latviešu valodā (gan nacionālā, gan reģionālā līmenī).
- reģionālo, vietējo un diasporas mediju atbalstu (tostarp savstarpējai sadarbībai, kā arī Latgales reģionā).
- novadu ziņu un novada televīzijas sižetu veidošanu.
- specifiskām mērķa grupām (diaspora, personas ar invaliditāti) un mediju kritikas jomai.
- vēlēšanu diskusiju nodrošināšanu elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos, u.c.

NAP uzdevums [411] paredz cilvēku medijpratības stiprināšanu formālajā un neformālajā izglītībā, sekmējot viltus ziņu un dezinformācijas atpazīšanu sabiedrībā, kā arī kritisko domāšanu.

Cilvēku pašvērtējums par savu medijpratību ir kāpis kopš 2019. gada. 2025.gadā 49% no aptaujātajiem, kuri izmanto sociālos tīklus saka, ka informāciju pārbauda, pirms ar to dalās sociālajos medijos. Savukārt 38,1% no visiem aptaujātajiem apgalvo, ka pārliecinās par informācijas avotu uzticamību. NEPLP pasūtītais pētījums “Par Latvijas iedzīvotāju medijpratību” norāda, ka augsta medijpratība ir tikai 17% no Latvijas sabiedrības, vēl 35% ir augstas tehnoloģiskās prasmes, bet zemas prasmes izvērtēt informācijas saturu. Pārējiem 48% ir gan zemas tehnoloģiskās, gan informācijas satura prasmes. (SIA “Civitta Latvija”, 2024).

Latvijas mediju politikas pamatnostādnēs 2024.–2027. gadam noteikts, ka par medijpratību atbild KM, IZM, NEPLP, bet līdzdarbojas LNB, NVO, VK un citas puses. Piemēram, 2024. gadā LU organizējusi medijpratības nodarbībās 54 skolās, vairāk nekā 3700 skolēniem. KM sadarbībā ar “Zemgales NVO Centrs” īstenotas 37 medijpratības nodarbības 846 senioriem visos Latvijas reģionos. LNB bijusi īpaši aktīva, piemēram īstenotas 5 "Medijpratības meistari" darbnīcas 100 personām. YouTube straumēti vairāki tiešsaistes

semināri, piem. "Mākslīgais intelekts un medijpratība - piedalījās 433 un "Medijpratība skolās – kā mācīt un mācīties?" – piedalījās 306 dalībnieki.

Pārskata periodā NEPLP organizējusi 9 tiešsaistes apmācības mediju profesionāļiem par tādām tēmām kā dezinformācijas veidi Latvijā, manipulācijas ar attēliem un video, datu pratība, dezinformācijas kampaņas, mediji un uzticēšanās, medijpratība un drošība, kognitīvā karadarbība, hibrīdkara tehnikas, mākslīgais intelekts un mediji u.c. 2023. gadā tā atklāja Latvijas Medijpratības datubāzi.⁴⁷

Ik gadu UNESCO Latvijas Nacionālā komisija (LNK) Latvijā koordinē Pasaules medijpratības un informācijpratības nedēļas pasākumus.

Secinājumi

- Pārskata periodā piedzīvoti negaidīti pārbaudījumi sabiedrības saliedētībai – COVID-19, Krievijas karš Ukrainā (tostarp hibrīduzbrukumi), sociālo tīklu dinamiskā attīstība, inflācija, izmaiņas globālajā vidē attiecībā uz demokrātiju, informācijas pārbagātība un dezinformācija. Aktualizējies jautājums par "afektīvo polarizāciju".
- Piesardzīgi pozitīvi vērtējams tas, ka rīcības virziena "Saliedētība" rādītāji kopumā uzlabojas vai stāv uz vietas. Saliedētību mēra ar subjektīviem uztveres jeb attieksmes rādītājiem, kurus ietekmē vecums, personīgā pieredzei, u.c. faktori. Svarīgi stiprināt saliedētību tur, kur pastāv vislielākie riski.
- Lepnums par piederību Latvijai pieaudzis. Lepnumu lielā mērā uzlabo Latvijas starptautiskie panākumi sportā un kultūrā (skat. 5.prioritāti), kā arī piederības teritoriālā dimensija. Sabiedrībā ir teju vienprātība, ka Latvijas vieta ir Eiropas Savienībā.
- Cilvēku savstarpējā uzticēšanās un uztvere, ka cilvēki savstarpēji cits citu atbalsta lēnām attīstītas. Tomēr, sabiedrībai novecojoties un mainoties apdzīvotībai reģionos, palielinās vientulība, kas saistīta ar daudziem psihiskiem riskiem – no depresijas, līdz atkarībām, tāpēc svarīga ir autentiska savstarpējā saskarsme.
- Sabiedrības pašorganizēšanās pastiprinājās pandēmijas laikā, Ukrainas atbalstam, kā arī, lai stiprinātu sabiedrības noturību.
- Ir palielinājusies uzticēšanās NVO, taču indivīdu līdzdalība (iesaiste kā biedrs) NVO nav ievērojami pieaugusi, jo cilvēki var iesaistīties pasākumos, nekļūstot par biedriem. Jārēķinās ar to, ka arī nākotnē biedru īpatsvars varētu nepieaugt.
- NVO fonds pārskata periodā nostabilizējies. Tas sniedzis atbalstu iedzīvotāju iesaistīšanai sabiedrisko organizāciju aktivitātēs. Kultūras ministrija atbalstījusi reģionālos nevalstisko organizāciju atbalsta centrus, mazākumtautību organizācijas, arī ārvalstu finansējums (piemēram, Norvēģijas u.c. EEZ finansējums) joprojām ieguldīts iedzīvotāju aktivizēšanai. Svarīga atbalsta daudzveidība, tostarp arī pašvaldību atbalsts, biedru naudas, ziedojumi, brīvprātīgais darbs, u.c.
- Sabiedrisko mediju patstāvība ir nodrošināta, ir palielināts finansējums mērķu sasniegšanai. Informatīvās telpas daudzveidība tiek nodrošināta ar atbalstu grantu projektu veidā dažādiem medijiem. LSM multimedija studija Daugavpilī palielinās saturu Latgales reģionam, taču medijiem latviešu valodā nav pietiekams pārklājums, īpaši pierobežā.
- Lai gan cilvēku pašvērtējums par medijpratību ir augsts, padziļināta analīze rāda, ka lielam iedzīvotāju īpatsvaram ir zemas informācijas pratības prasmes, bet arī zemas tehnoloģiskās zināšanas. Šo jautājumu risināšanā iesaistītas vairākas puses. Ar mākslīgā intelekta lietošanas pieaugumu, palielināsies darbs ar šo kritisko domāšanas jomu.

Priekšlikumi

⁴⁷ <https://medijpratiba.neplp.lv/>

- Turpināms darbs piederības un nacionālās identitātes dimensijām dažādām grupām, piemēram, diasporai, Latvijas mazākumtautībām un jaunpieņacējiem.
- Palielināmi saliedējoši pasākumi, lai uzlabotu valsts valodas prasmes un, lai stiprinātu sociālo atmiņu, īpaši tiem, kuri pavada laiku krievu valodas informatīvajā telpā. Iesaiste Latvijas ekonomikā ir nepietiekami attīstīta nacionālās identitātes dimensija, to var stiprināt darba devēji. Vienlaikus nepieciešama pietiekama sākotnēja informācija mātes valodā, lai radītu izredzes uzzināt vairāk latviski.
- Saliedētības aktivitātēs iekļaujami cilvēki no grupām, kuras visvairāk izjūt diskrimināciju, t.i., gados veci cilvēki (īpaši tie, kuri ir vientuļi), cilvēki, kuru mājas valoda nav latviešu valoda un kuri nestrādā algotu darbu.
- Ņemot vērā demogrāfiskos un sociāli-ekonomiskos izaicinājumus, kā arī brīvo pārvietošanos ES ietvaros un Latvijas pienākumus patvēruma meklētāju uzņemšanā, izveidojama strukturēta imigrācijas politika, kurai būtu noteikti kritēriji integrācijas veikspējai, kas nodrošina latviešu valodas lietojumu sabiedrībā un nacionālās identitātes noturību. Šāda politika būtu ieviešama no nākamā plānošanas periodā.
- Politikas sekmīgai īstenošanai nepieciešama Vienas pieturas aģentūras koordinējošās lomas stiprināšana trešo valstu pilsoņu integrācijai Latvijas sabiedrībā, t.sk. sekmējot trešo valstu pilsoņu līdzdalību un latviešu valodas apguvi. Latviešu valodas mācību organizēšanā, veidojot vienotu valsts valodas apguves sistēmu, būtiski nodrošināt pedagogu profesionālās kompetences pilnveidi darbam lingvistiski daudzveidīgā vidē.
- Medijiem latviešu valodā nodrošināms pietiekams pārklājums, īpaši pierobežā.
- Turpināms darbs pie cilvēku informācijas pratības paaugstināšanas un tehniskajām zināšanām digitālajā vidē, kā arī ar informētību par mākslīgā intelekta lietošanu.

Rīcības virziens "Tiesiskums un pārvaldība"

Rīcības virziena mērķis ir panākt to, ka Latvija ir demokrātiska valsts, kuras iedzīvotāji mijiedarbībā cits ar citu un ar publiskām institūcijām veido labāku sabiedrību un pārvaldību, un īsteno savas tiesiskās intereses.

Uzdevumi ir vērsti uz tiesiskuma un demokrātiskas valsts apziņas stiprināšanu, izmaiņām strīdu risināšanas kultūrā, valsts pārvaldes modernizāciju un tiesībsardzības sistēmas pieejamības uzlabošanu, kā arī koordinētu rīcību bērnu tiesību aizsardzībā. Rezultātā ikviens jutīs, ka valsts strādā iedzīvotāju labā (ir atsaucīga iedzīvotāju vajadzībām un novērtē to iesaisti), un, ka cilvēki paši līdzdarbojas politikas veidošanā (jūt, ka spēj atsevišķi vai kopā ar citiem ietekmēt politiku).

Uz atsevišķiem uzdevumiem attiecas divi rīcības virziena mērķa rādītāji – apmierinātība ar saņemtajiem valsts pakalpojumiem un iedzīvotāju uzticēšanās tiesību aizsardzības sistēmai un lietu izskatīšanas ilgums tiesās. Pārējie rādītāji iedarbojas kompleksī, jo īstenojot visu uzdevumu kopumu, pieaugs apmierinātība ar to, kā strādā demokrātija un pilsoniskā līdzdalība demokrātiskajos procesos. Cilvēki uzskatīs, ka var ietekmēt rīcībpolitiku un dažādu institūciju darbu. Uzlabosies uzticēšanās publiskajai pārvaldībai institūcijām visos līmeņos - no pašvaldībām līdz ANO, un samazināsies korupcijas riska uztvere. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem sniegts tabulā Nr.24.

Tabula Nr.24.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[416] Apmierinātība ar to, kā darbojas demokrātija (pilnīgi apmierināts, drīzāk apmierināts)	36 (2019)	38,8 (2024)	43	45	

[417]	Iedzīvotāju pilsoniskās līdzdalības indekss	10 (2015)	9,64 (2024)	25	30	
[418]	Iedzīvotāju uztvere par iespēju ietekmēt rīcībpolitiku	1,51 (2015)	N/A	2,8	3,5	N/A
[419]	Iedzīvotāju uztvere par iespēju ietekmēt Saeimas un valdības darbu (pilnībā piekrīt, drīzāk piekrīt)	21% (2019)	18,6 (2024)	19	17	
[420]	Iedzīvotāju politiskās uzticēšanās indekss (Saeima/tiesībaizsardzības sistēma/polīcija/politiskās partijas/Eiropas parlaments/ANO)	3,3 (2015)	3,72 (2024)	3,5	4,1	
[421]	Iedzīvotāju politiskās uzticēšanās indekss:					
	Saeima	18,2 (2018)	25,4 (2024)	23,1	25,0	
	Ministru kabinets	21,4 (2018)	37,9 (2024)	25,5	28,0	
	jūsu novada/pilsētas pašvaldība	56,3 (2018)	51,1 (2024)	59,6	62,2	
	politiskās partijas	10,8 (2018)	12,9 (2024)	13,8	15,4	
[422]	Uzticēšanās tiesībaizsardzības sistēmai:					
	tiesas	43,5 (2018)	42,7 (2024)	45,5	46,9	
	prokuratūra	43,9 (2018)	43,6 (2024)	45,8	47,1	
	polīcija	60,2 (2018)	57,8 (2024)	62	64	
[423]	Korupcijas uztvere, punkti	58 (2018)	59 (2024)	64	67	
[424]	Iedzīvotāju informētība, pieredze un apmierinātība ar saņemtajiem valsts pakalpojumiem, skalā no 0 līdz 10	8	N/A	8	9	N/A
[425]	Lietu izskatīšanas ilgums rajona (pilsētu) tiesās 1. instancē, mēneši:					
	administratīvajās lietās	8,2 (2018)	7 (2024)	5,9	4,7	
	administratīvo pārkāpumu lietās	1,7 (2018)	3,5 (2024)	1,5	1,4	
	civillietās	9 (2018)	6,8 (2024)	8,7	8,6	
	krimināllietās	5,75 (2018)	6,8 (2024)	5,1	4,5	

NAP2027 indikatoru dati par iedzīvotāju uzskatiem ņemti gan no pētījuma centra SKDS ikgadējām aptaujām, gan arī no Eiropas Sociālā pētījuma (ESS), kura īstenota ik pa diviem gadiem. Informācija papildināta ar 2024. gada ESS datu analīzi, kurā skatītas atšķirības starp dažādām iedzīvotāju grupām.

NAP uzdevums [426] paredz tiesiskuma un demokrātiskas valsts apziņas stiprināšanu sabiedrībā, īstenojot sabiedrības pilsonisko izglītību, nodrošinot Latvijas tiesību sistēmas sabalansētu attīstību (tostarp cilvēktiesību ievērošanu iepretī inovācijām un tehnoloģiju radītajām izmaiņām), mazinot birokrātiju un uzlabojot normatīvo aktu kvalitāti un pieejamību.

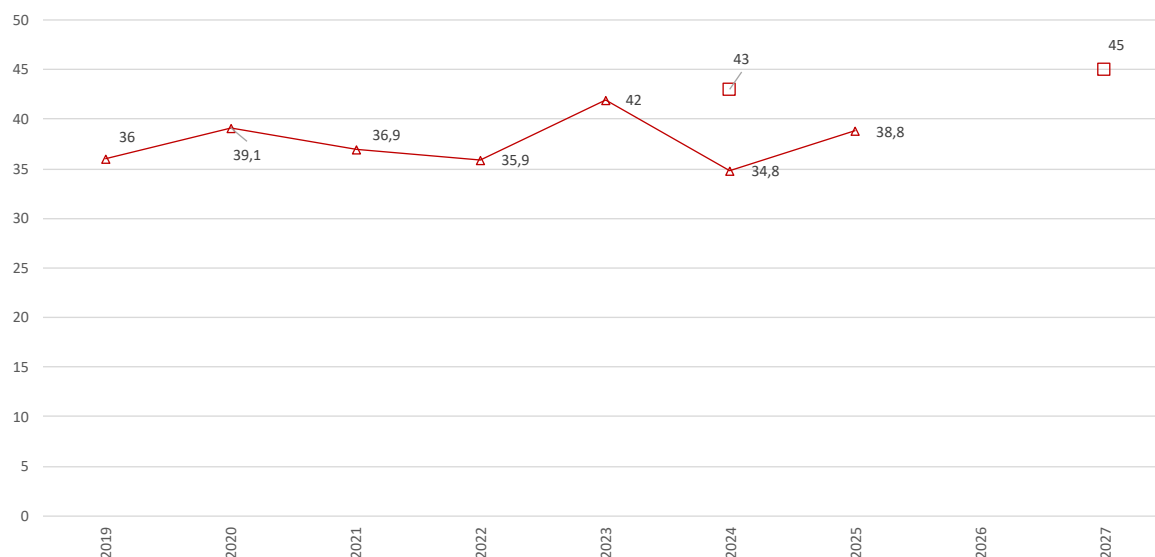
Pilsonisko izglītību aktīvi īstenojušas nevalstiskās organizācijas, KM un Valsts kanceleja. Katru gadu no 1. līdz 9. maijam par tradīciju kļuvusi – Demokrātijas nedēļa. Šo atvērto iniciatīvu koordinē Latvijas Pilsoniskā alianse (LPA). Latvijas lauku forums 2022.-2023. gadā koordinēja “Demokrātijas akadēmijas” aktivitātes un izstrādāja 72 stundu akreditētu mācību programmu.⁴⁸

KM nodrošinājusi trīs deliberatīvās demokrātijas metodes pasākumus:

- “Ko darīt, lai Latgales iedzīvotāji vairāk izmantotu Latvijas žurnālistu veidotu saturu?” (Providus, 2022.)
- “Kā Latvijas sabiedrībai kļūt saliedētākai un pilsoniski aktīvākai?”, iesaistot cilvēkus, kas pēc dzīves vietas, ģimenes valodas un daļēji pēc vecuma statistiski korelē ar Latvijas sabiedrības daudzveidību (Providus, 2022.)
- “Kā iesaistīt jaunienācējus Latvijas sabiedrībā pilsoniskajā sabiedrībā un pilsoniskajās aktivitātēs?” (Latvijas lauku forums, 2024.)

Viens no svarīgākajiem šā rīcības virziena indikatoriem ir apmierinātība ar to, kā darbojas demokrātija jeb iedzīvotāju īpatsvars, kuri ir drīzāk apmierināti un pilnībā apmierināti ar to, kā darbojas demokrātija (skatīt 44.attēlu).

43.attēls Apmierinātība ar to, kā darbojas demokrātija

Datu avots: SKDS

Četru gadu periodā kopš uzsākta NAP2027 īstenošana, apmierinātība ar to, kā darbojas demokrātija, bijusi svārstīga mazā amplitūdā (SKDS). 2023. gadā, kad pandēmija bija beigusies un valsts aktīvi reaģēja uz karu Ukrainā, tā sasniedza augstāko punktu (42% apmierināti vai pilnīgi apmierināti), kas jau bija tuvu 2024. gada mērķim - 43%). Nākamajā gadā apmierinātība bija rekordzemā līmenī (34,8%), bet 2025. gadā, atkal pieauga (38,8%). Nelielās svārstības daļēji skaidrojamas ar to, ka cilvēki situatīvi reaģē uz nesējām izmaiņām ikdienas dzīvē un politiskajā vidē.

⁴⁸ <https://laukuforums.lv/project/demokratijas-akademija/>

Arī ESS dati par 2024. gadu rāda, ka Latvijas iedzīvotāju apmierinātība ar to, kā darbojas demokrātiskā sistēma, ir vidēji zema (4–5 līmenī skalā no 0 līdz 10), tomēr tā pārskata periodā pieaugusi. Tā ir augstāka jauniešiem un strādājošiem ar augstāko izglītību. Jo dominējošāka ir latviešu valodas lietošana mājāsaimniecībās, jo pozitīvāks ir viedoklis par demokrātijas funkcionēšanu Latvijā. Reģionu vidū pozitīvi izceļas Vidzeme.⁴⁹ ESS datu analīze atklāj spēcīgu korelāciju ar politisko uzticēšanos.

Lai uzlabotu tiesiskuma apziņu, “Latvijas Vēstnesis” sagatavoja filmas un publikācijas par demokrātiskas valsts funkcionēšanas mehānismiem, cilvēka pamattiesību aizsargāšanu, kā arī skaidrojumus par Latvijas Satversmi. Tieslietu ministrija sadarbībā ar Izglītības un zinātnes ministriju 2022. gadā rīkoja kampaņu par godu simtajai gadadienai kopš Satversmes pieņemšanas. Turklāt vairāk nekā 13000 skolēni no 219 Latvijas skolām tikās ar kādu no 138 Satversmes vēstnešiem, kuru uzdevums bija iepazīstināt un skaidrot valsts pamatlikumu. Papildus tam vairāk nekā 20 000 9. klašu absolventi saņēma “Latvijas Vēstneša” sagatavoto izdevumu skolu jaunatnei “Satversme kabatā”, kurā sniegts ieskats Satversmes tapšanas vēsturē un skaidrojums par katras valsts konstitūcijas nodaļas būtību.

Tiesībsargs un arī citas institūcijas informē iedzīvotājus par tiesiskuma un cilvēktiesību principu ievērošanu, piemēram, VM attiecībā uz pacientu tiesībām, piekļuvi veselības aprūpei un datu aizsardzību.

Nemot vērā, ka apmierinātība ar to, kā strādā demokrātija ir augstāka jauniešiem un strādājošiem ar augstāko izglītību, kā arī tiem, kuri latviešu valodas lieto mājāsaimniecībās, turpmāk apsverams mērķētāks darbs ar cilvēkiem, kuriem attieksme par demokrātiju un līdzdalību ir zemāka.

NAP uzdevums [427] paredz strīdu risināšanas kultūras attīstību un alternatīvo strīdu risināšanas veidu ieviešanu Latvijā, t. sk. palielinot mediācijas nozīmi sabiedrībā un pārvaldībā. Šādi samazināsies slodze uz tiesām, atbrīvojot resursus lietu izskatīšanai.

TM sadarbībā ar Sertificētu mediatoru padomi turpina īstenot “Mediācija ģimenes strīdos” programmu, sniedzot 5-7 stundu bezmaksas atbalstu ģimenēm strīdu gadījumos, kas skar bērnu intereses, tādējādi veicinot mediācijas pieejamību sabiedrībā. 2025. gadā programmas ietvaros uzsākti 346 mediācijas procesi, 130 procesi izbeigti ar pilnīgu vienošanos vai izlīgumu, bet 22 izbeigti ar daļēju vienošanos, savukārt 102 procesi turpinās. .

ESF+ projekta „Pieeja tiesiskumam” ietvaros tiek īstenotas mērķtiecīgas apmācības juridiskās palīdzības sniedzējiem un citām personām, kuru profesionālā darbība ir saistīta ar mazāk aizsargātu personu atbalstu, tostarp sociālās jomas darbiniekiem, tiesu sistēmas pārstāvjiem un tiesībaizsardzības iestāžu nodarbinātajiem. Apmācību mērķis ir stiprināt izpratni par mediācijas iespējām un tās praktisku izmantošanu, kā arī veicināt efektīvu sadarbību gadījumos, kad personām nepieciešama valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība vai valsts kompensācija cietušajiem. 2025. gadā notikušas divas nozīmīgas mācību programmas – „Valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība civillietās, administratīvajās lietās un Satversmes tiesas procesā. Mediācijas iespējas. Efektīvas sadarbības izaicinājumi”, kurās apmācītas 155 personas, kā arī „Mediācija juridiskā atbalsta pakalpojumu nodrošināšanā iesaistītajām personām”, kurās piedalījušās 129 personas. Mācībās piedalījās dažādu nozaru profesionāļi, tostarp juridiskās palīdzības sniedzēji, sertificēti mediatori, tiesu sistēmas un tiesībaizsardzības iestāžu pārstāvji, kā arī citas personas, kuru ikdienas darbs saistīts ar bērniem, ģimenēm un sociāli mazaizsargātām personām. 2026. gadā paredzēts turpināt mācību ciklu, paplašinot iesaistīto personu loku un stiprinot starpinstitucionālo sadarbību.

Vienlaikus projekta ietvaros paredzēts veikt arī izvērtējumu par mediācijas integrēšanas iespējām valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sistēmā, lai ilgtermiņā veicinātu efektīvāku strīdu risināšanu un uzlabotu pakalpojumu pieejamību. Papildus institucionālajiem pasākumiem mediācijas atpazīstamību sabiedrībā sekmē arī Sertificētu

⁴⁹Nikišins, J. “Eiropas Sociālā pētījumu (ESS) datu analīze NAP2027 vidusposma izvērtējuma un Latvija 2050 izstrādes vajadzībām” (2025).

mediatoru padomes ikgadēji pavasarī rīkotās Mediācijas dienas, kas kalpo kā nozīmīga platforma mediācijas popularizēšanai.

NAP uzdevums [428] paredz efektīvas un atvērtas pārvaldības īstenošanu visos publiskās pārvaldes procesos, īstenojot pierādījumos balstītus risinājumus un starpnozaru koordinētu sadarbību, izmantojot jaunas metodes un digitālās iespējas, pārvaldei sniedzot saprotamu un pieejamu informāciju, nodrošinot iespējas cilvēkiem līdzdarboties politikas veidošanā un panākot līdzsvarotu sabiedrisko grupu pārstāvību.

Uzdevums saistīts ar rīcības virzienu “Tehnoloģiskā vide un pakalpojumi” [316] uzdevumu, kuras ietvaros VARAM nodrošina pāreju uz digitālajiem valsts un pašvaldību vienotiem klientu apkalpošanas pakalpojumiem (tādu 2025.gadā ir ap 600), nodrošina digitālās pamatprasmes iedzīvotājiem, un IKT risinājumus pārvaldības sistēmām.⁵⁰

[428] uzdevuma īstenošanu ietekmējušas straujais tehnoloģiju progress, sabiedrības pieprasījums Latvija un Eiropā birokrātijas mazināšanai, kā arī mākslīgā intelekta risinājumu izplatība. Valsts kancelejas Valsts pārvaldes modernizācijas plānā 2023.–2027. gadam sīkāk izvērstas vairums darbību. Tā rezultātā ikviens jūt, ka valsts strādā iedzīvotāju labā, tā vairojot apmierinātību ar pakalpojumiem un uzticēšanos valsts pārvaldei.

Pilsoniskā līdzdalība ir iedzīvotāju, to grupu un organizāciju piedalīšanās sabiedrībai svarīgu jautājumu risināšanā - kopienās, sociāli atbildīgajā uzņēmējdarbībā, brīvprātīgajā darbā⁵¹, vai politikas veidošanā un pārvaldībā. Rīcības virziena pilsoniskās līdzdalības indekss (ESS) attiecas tikai uz līdzdalību politikas veidošanā un pārvaldībā, ne līdzdalību plašākā kontekstā. Atbilstoši NAP rādītājam, cilvēks uzskatāms par “pilsoniski aktīvu”, ja īsteno vismaz trīs no deviņām aptaujā nosauktajām aktivitātēm gadā, piemēram, piedalās demonstrācijā, ievieto tiešsaistē informāciju par politiku, kontaktējas ar politiķi.⁵² Šādu aktīvu pilsoņu Latvijā turas stabili ap 10%, tālu no 2024. gada mērķu vērtības – 25%. To veicina augstākā izglītība, nodarbinātība, latviešu valodas vide, dzīvošana Rīgā vai Pierīgā. Vīrieši biežāk uzrāda visaugstāko aktivitātes līmeni. Tomēr 2024. gadā gandrīz 60% aptaujāto saka, ka nepiedalās nevienā ārpus vēlēšanu pilsoniskajā aktivitātē. Jāņem vērā, ka gan pašvaldībās, gan arī nacionālajā līmenī Latvijā ir raksturīgi arī citi, tiešāki, līdzdalības veidi politikas veidošanā un pārvaldībā, piemēram, līdzdalība sabiedriskajās apspriedēs, konsultatīvajās padomēs, u. c. par kuru aptaujā netiek prasīts.

ESS datu salīdzinājums rāda, ka pilsoniski aktīviem iedzīvotājiem ir biežāk vērojama zema uzticēšanās politiskajām institūcijām. Kopumā cilvēki līdzdarbojas, ievēlējot savus pārstāvjus un aktivizējas tad, kad izjūt nepieciešamību reaģēt uz problēmām, par kurām atbildība, vismaz iedzīvotāju skatījumā, būtu jāuzņemas šīm institūcijām.

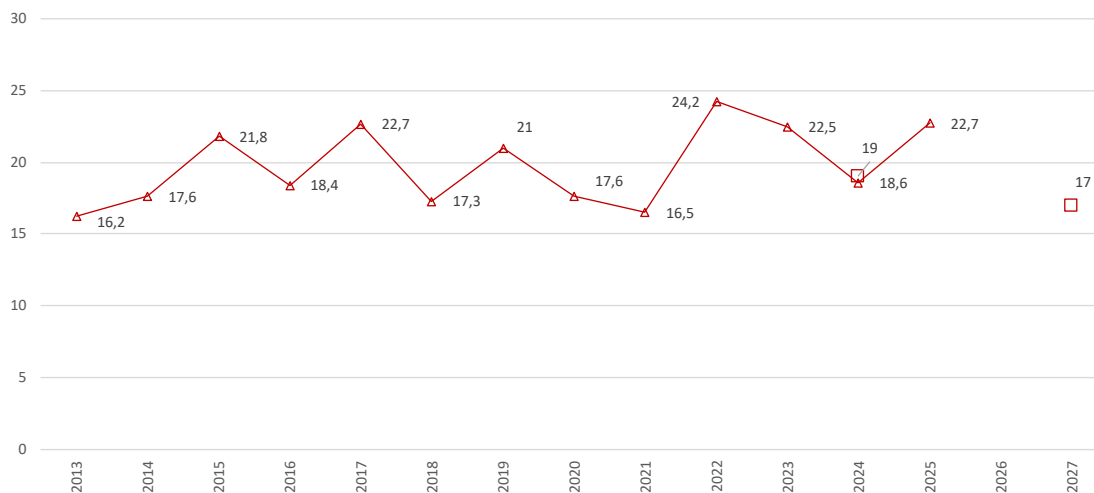
Iedzīvotāju uztvere par iespēju ietekmēt Saeimas un valdības darbu kopumā (SKDS) ir samērā nemainīga, lai gan ar pieaugošu tendenci, salīdzinot ar iepriekšējo plānošanas periodu. 2021. gadā tā bija rekordzema (16,4%), droši vien COVID pandēmijas nosacījumu ietekmē, savukārt ietekmējamība sasniedza augstāko punktu (24,2%) 2022. gadā, kad ierobežojumus atcēla. 2025. gadā 22,7% uzskata, ka var ietekmēt šīs institūcijas.

⁵⁰ Mūsdienu tehnoloģiju un racionālas, resursu efektīvas, lietotāji orientētas un atvērtas pārvaldības ieviešana

⁵¹ To ietekmē arī “Saliedētības” rīcības virziena uzdevumi, piem. 407. uzdevums - sabiedrības pašorganizēšanās veicināšana.

⁵² kontaktējies ar politiķi, amatpersonu, darbojies politiskā partijā, darbojies citā organizācijā, nēsājis kampanjas piespraudī, uzlīmi, parakstījis petīciju, piedalījies sankcionētā demonstrācijā, boikotējis noteiktus produktus/preces un izvietojis tiešsaistē kaut ko par politiku, piemēram, blogā, e-pastā vai sociālajos medijos, piemēram, Facebook vai Twitter.

44.attēls Iedzīvotāju uztvere par iespēju ietekmēt Saeimas un valdības darbu (pilnībā piekrīt, drīzāk piekrīt).

Avots: SKDS

Iedzīvotāju uztvere par iespēju “tādiem kā jūs” ietekmēt rīcībpolitiku (ESS) pakāpeniski pieaug, 2024. gadā sasniedzot 30,28% un ir saistīts ar uztveri par iespēju ietekmēt valdības darbu. Abos gadījumos personas ar augstāko izglītību un jaunieši uzskata, ka politiskā sistēma ir atsaucīga mēģinājumiem to ietekmēt. Līdz ar vecumu, lineāri palielinās iedzīvotāju neticība tam. Attieksmei nav sakara ar dzimumu vai mājās lietoto valodu. Viedoklis par iespēju ietekmēt politikas veidošanu un pārvaldību var izrietēt no diviem skatupunktiem - no priekšstata *par pašu spējām* ietekmēt lēmumus, vai par *politiskās sistēmas atsaucību* iniciatīvai.

ESS 2024. gada rādītāji par subjektīvās politiskās kompetences jautājumiem (*Cik lielā mērā jūs spējat aktīvi līdzdarboties grupā, kas nodarbojas ar politiskiem jautājumiem? ...piedalīties politikā?*) ir zemi (1,5–1,9 no 5 punktiem). Izglītība visspēcīgāk ietekmē cilvēku politisko kompetenci vidējā un pirmspensijas vecumā, bet vismazāk jaunībā un vecumdienās. Praktiski tas nozīmē, ka mērķētās darbības politiskās līdzdalības prasmju uzlabošanai tieši vidējā vecuma iedzīvotājiem, sevišķi tiem, kuriem nav augstākās izglītības, stiprinās cilvēku pārliecību, ka spēj ietekmēt politiskos lēmumus. (ESS datu analīze. 2025.)

Savukārt ESS rādītāji par politiskās sistēmas atsaucību (*Cik lielā mērā politiskā sistēma Latvijā ļauj tādiem cilvēkiem kā jūs iespaidot to, ko dara valdība?.... ietekmēt politiku?*). Te kopumā secināms, ka pārliecība par valsts varas institūciju atsaucību ir visai zema (piemēram, cilvēkiem bez augstākās izglītības (1,8 no 5 punktiem). Spēcīgāks tas ir Rīgā (2,1), zemākais Kurzemē (1,6), citur vidēji 1,9). Tas ir nopietns brīdinājuma signāls, sevišķi vērojot populistu nākšanu vai atgriešanos pie varas tādās valstīs, kā ASV, Čehija, Izraēla, Ungārija un Slovākija. Spēcīgs efekts vērojams politiskās uzticēšanās ietekmei. (ESS datu analīze. 2025.)

ESS indeksa vērtība (3,77 skalā no 1-10) pārsniedz 2024. mērķa vērtību (3,5). Dati rāda, ka kopumā ņemot, Latvijas iedzīvotāji joprojām salīdzinoši vairāk uzticas starptautiskā līmeņa institūcijām – EP un ANO, un mazāk – Saeimai, politiķiem un politiskajām partijām. Augstāka uzticēšanās biežāk vērojama Vidzemē un Latgalē; zemāka – Rīgā un Kurzemē. Krievu valodas grupā ir zemāka uzticēšanās EP. Savukārt SKDS indekss (% aptaujāto), rāda, ka uzticēšanās Saeimai, MK, un politiskajām partijām pārsniedz mērķu vērtības. Novadu un

pilsētu pašvaldībām uzticēšanās ir kritusi, iespējams sakarā ar administratīvi teritoriālu reformu.

Uzdevuma veikspējas mērīšanai Valsts kanceleja 2024. gadā sāka izmantot *Iedzīvotāju apmierinātību ar valsts pārvaldi* indeksu, kas balstīts uz garā laika periodā ilgstoši veiktajiem Valsts pārvaldes klientu apmierinātības pētījumiem⁵³. 2024. gadā sabiedrības attieksme pret Latvijas valsts pārvaldi kopumā ir kļuvusi pozitīvāka (45,6%) nekā tā bija 2022. gadā (41,5%). Lielākā daļa uzskata, ka darbinieki ir zinoši, profesionāli (87%) un laipni pret klientiem (82%). Augsti novērtēta ir arī darbinieku spēja komunicēt saprotami (85%).

2023. gada septembrī Ministru prezidente noteica birokrātijas mazināšanu kā vienu no četrām valdības prioritātēm. Valsts kanceleja Latvijā ilgstoši koordinē darbību rezultātu sasniegšanai, iesaistot dažādas puses. Lai straujāk nonāktu pie sabiedrībai un tās uzņēmējiem nepieciešamajiem risinājumiem, sākot no 2025. gada oktobra, Rīcības grupas birokrātijas mazināšanai vadību pārņēma Jānis Endziņš no LTRK. Iekšējo auditu vienības 2024. g. sniegušas vairāk nekā 900 ieteikumus ministriju un iestāžu darbības uzlabošanai, no tiem 63% vērsta uz dažādu efektivitātes aspektu veicināšanu.

Lai stiprinātu pierādījumus balstītus risinājumus, Valsts kancelejā kopš 2024. gada darbojās Analītiskais dienests, kas ir sniedzis atbalstu VM, Latvijas Antidopinga birojam un IUB, u.c. Tiek izstrādāts valsts pārvaldes darbības un politiku rezultātu vienotais informatīvais portāls, lai lēmumus var pieņemt, operatīvāk reaģējot uz izmaiņām pieejamos datos.

Starpnozaru sadarbībai stratēģiski nozīmīgu jautājumu risināšanai Valsts kancelejā izveidots Krīžu vadības centrs. Papildus esošiem koordinēšanas mehānismiem (valsts sekretāru sanāksmes, darba grupas, horizontāli politikas dokumenti, u.tml.), izstrādāts prototips starpinstitucionālo projektu komandas darbam horizontālo jautājumu risināšanai. Paredzēti pieci izmēģinājuma projekti – pirmais noris 2025. gadā. Papildus, 2025. gadā noteiktas 5 auditējamās jomās, kurās veidotas starpresoru valsts pārvaldes iekšējā audita komandas, piemēram, informācijas un komunikāciju tehnoloģiju drošības pārvaldībā.

Valsts kancelejas Inovāciju laboratorija palīdzējusi valsts pārvaldes iestādēm ar eksperimentālajām pieejām rast risinājumus sarežģītām problēmām, kas prasa sadarbību. Šim nolūkam pārskata periodā izveidots ekspertu tīkls un mācības apguvuši 629 cilvēki uz 07.2025. Īstenoti inovāciju sprinti (intensīvi dizaina darbnīcu cikli), piemēram par: birokrātijas mazināšanu Uzņēmumu reģistrā, klimata pārmaiņu informācijas paneļa⁵⁴ izveidi datiem, brīvprātīgā darba informācijas sistēmas izveidi, Latvijas pirmā bio-reģiona izveidi Vidzemē, Tukuma pilsētas atjaunošanu.⁵⁵

NAP uzdevums [429] paredz efektīvu, ērtu, savlaicīgu, sabiedrībai saprotamu un **pieejamu tiesībaizsardzības sistēmu**, nostiprinot tiesībaizsardzības iestāžu kapacitāti, savstarpēju sadarbību un vienotu izpratni juridisko procesu vienkāršošanai (savstarpēji papildinoši un pieejami digitālie risinājumi, kopējās sadarbības platformas un mācības, vienotas prakses, pētniecības un ekspertīzes), ieviešot inovatīvus, uz rezultātu vērstus un ekonomiskus risinājumus visās pirmstiesas izmeklēšanas iestādēs, tiesās un ārpusstiesas strīdu izskatīšanas institūcijās, t. sk. īstenojot mazaizsargāto un cietušo personu atbalsta un aizsardzības sistēmu.

Korupcijas riska indeksā (KUI), kuru sagatavo starptautiskās pretkorupcijas organizācijas "Transparency International" (TI) centrālais birojs, vērtība svārstās ap bāzes vērtību. 10 gadu laikā šis uztveres rādītājs svārstījies robežās no 55 līdz 60 punktiem. 2024.

⁵³ Aptaujāto respondentu īpatsvars, kas vidēji "drīzāk" vai "pilnīgi" piekrīt pieciem apgalvojumiem: vairumam valsts pārvaldē strādājošiem var uzticēt darbošanos valsts labā; Latvijas valsts pārvaldē strādājošie kopumā godprātīgi veic pienākumus; pēdējos trīs gados pakalpojumu sniegšana ir vienkāršota; iestādes vairāk sākušas sadarboties savā starpā, mazāk prasot datus, kas jau ir valsts iestāžu rīcībā; pēdējos trīs gados valsts pārvalde arvien vairāk cenšas palīdzēt, skaidrot, konsultēt, nevis sodīt.

⁵⁴ <https://tools.stat.gov.lv/climate/lv/main>

⁵⁵ <https://inovacija.mk.gov.lv/lv/inovācijas-sprinti/>

gadā, salīdzinot ar 2023. gadu, ir kritis no 60 punktiem uz 59, atkāpjoties no paredzētās mērķa vērtības 64 punkti. KNAB norāda, ka NAP2027 ir uzstādīts ambiciozs mērķis, ņemot vērā tā brīža tendences, jo no 2013. līdz 2017. gadam rādītājs katru gadu pieauga par 1-2 punktiem. Tāpat rezultātus ietekmē sociālekonomiskie faktori – pēdējos gados tā ir COVID-19 krīze un Krievijas Federācijas uzsāktais karš Ukrainā, kas veicinājis inflācijas pieaugumu un sabiedrības sašķelšanos. “Sabiedrība par atklātību – Delna” kura kā TI Latvijas nodaļa veicina izpratni par rādītāju un sagatavo ieteikumus, norāda, ka Latvijā iztrūkst sistēmisks darbs cīņā ar korupciju. Piemēram, 2023. gada 1. janvārī stājas spēkā *Interesešu pārstāvības atklātības likums*, taču vēl jāpieņem lēmums par atbildīgu uzraudzības iestādi, un jānodrošina interesešu pārstāvības reģistra un interesešu pārstāvības deklarēšanās sistēmas izveidi. Lai virzītos uz NAP2027 mērķi, KNAB ieskatā Latvijai aktīvāk jāiesaista privātais sektors korupcijas mazināšanā, tai pašā laikā jāstiprina publiskā sektora pārstāvju godprātība.

Par vienu no šā NAP2027 uzdevuma politikas rezultāta indikatoriem ir noteikta uzticēšanās tiesībsardzības sistēmai. Visos trīs apakšindikatoros (uzticība gan tiesām, gan prokuratūrai, gan policijai) virzība uz mērķi nenotiek, indikatora virzībai svārstoties ap bāzes vērtību. Būtisks iemesls šādam rezultātam tiesībsardzības procesa [kopumā] ilgums,.

Vienlaikus, 2024. gada Eiropas Komisijas ziņojums (Justice Scoreboard) liecina, ka Latvijā vidējais termiņš strīdīgo civillietu un komerclietu izskatīšanā pirmajā instancē ir 200 dienas, kas ierindo Latviju 11. vietā starp 22 Eiropas Savienības valstīm. Administratīvo lietu izskatīšanā pirmajā tiesu instancē Latvija ierindojas augstajā 8. vietā, strīdīgo civillietu un komerclietu izskatīšanā 8. vietā, bet administratīvo lietu izskatīšanā 5. vietā. Tāpat, salīdzinot ar 2023. gada Eiropas Komisijas ziņojumu, Latvijā ir vērojams lietu izskatīšanas termiņu samazinājums. Būtiska loma uzticēšanās tiesām, tiesiskumam, birokrātijas mazināšanā un lietu izskatīšanas termiņu saīsināšanā ir E-lietas attīstībai, kas nostiprina Latvijas kā digitālās līderes Eiropas Savienībā pozīcijas. Ir izveidots vienota, droša un efektīva digitālā vide, kas aptver visu procesu – no izmeklēšanas līdz nolēmumu izpildei, un ir instruments gan iedzīvotājiem, gan tieslietu profesionāļiem: 2024. gadā E-lietas portāls apmeklēts 1,9 miljonu reižu, savukārt 2025. gada vienpadsmit mēnešos – 2,4 miljonus reižu. Tāpat palielinājies arī portāla unikālo apmeklētāju skaits, kas vienpadsmit mēnešos bija līdzvērtīgs visa pagājušā gada apjomam jeb sasniedza 905,6 tūkstošus apmeklētāju.

Jānorāda, ka vairāki paveiktie darbi tiesībsardzības digitalizācijā turpina veicināt labāku virzību uz noteikto mērķi līdz NAP2027 noslēgumam. Ieslodzījuma vietu pārvalde ir paveikusi datu migrāciju no vecās uz jauno informācijas sistēmu, uzlabojot elektronisko dokumentu apmaiņu, kā arī pilnveidojusi ieslodzīto uzraudzības un resocializācijas procesus. Valsts probācijas dienests ir izstrādājis mobilo lietotni probācijas klientiem operatīvai informācijas apmaiņai, kā arī pilnveido probācijas sistēmas integrāciju, ieskaitot datu apmaiņu ar Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūru, lai uzlabotu un paātrinātu lēmumu pieņemšanu.

Jāatzīmē arī Iekšlietu ministrijas paveiktais, kam ir labvēlīga ietekme uz uzdevuma sasniegšanu. Tostarp ir paaugstināta atbildība IeM sistēmas iestāžu, IeVP amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm (amatpersonas), kā arī VID Nodokļu un muitas policijas pārvaldē nodarbinātajiem. Tiesībsardzības iestāžu kapacitāte ir stiprināta, iegādājoties vismodernāko informācijas un datu izgūšanas un analīzes programmatūru licences, kā arī izmeklēšanas specifikai atbilstošus tehniskos līdzekļus (piemēram, bezpilota gaisa kuģus), kuri spēj nodrošināt vairāku pasākumu sekmīgu norisi vienlaicīgi. Papildus tam, IDB ir nodrošinājis informatīvi izglītojošus pasākumus vairāk nekā 800 Iekšlietu nozares amatpersonām, gan par amatpersonu vienotu izpratni par vardarbīgiem noziegumiem, to nepieļaušanu un stiprinot sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām, gan arī par noziedzīgu nodarījumu tautsaimniecībā novēršanu un jauniešu tiesiskās apziņas veidošanu.

Par otru no šā NAP2027 uzdevuma politikas rezultāta indikatoru ir noteikts lietu izskatīšanas ilgums rajona (pilsētu) tiesās 1. instancē. Šajā indikatorā virzība uz mērķi ir neviennozīmīga, uzrādot gan pozitīvu virzību (civillietās un administratīvajās lietās), gan

negatīvu virzību (krimināllietās un administratīvo pārkāpumu lietās). Būtiskākais šķērslis indikatora rezultāta turpmākai uzlabošanai ir izskatāmo lietu sarežģītība un lielais dalībnieku skaits.

Starp iemesliem, kas veicinājuši virzību uz mērķa sasniegšanu, jāmin VP amatpersonu profesionālās izglītības pilnveide 2022.-2024. g. pirmstiesas izmeklēšanas kvalitātes celšanai, kā arī panāktie būtiskie uzlabojumi tiesu tehniskajā nodrošinājumā (jaunas iekārtas un bezvadu interneta piekļuves punkti), kā arī uzsāktais pilotprojekts, lai uzlabotu tiesas sēžu zāļu audioiekārtas, kas ļaus nodrošināt augstāku audioierakstu kvalitāti un atvieglot to pārveidošanu drukātā tekstā.

NAP uzdevums [430] paredz bērnu tiesību aizsardzības sistēmas pilnveidošanu un iesaistīto institūciju sadarbības nodrošināšanu, izvērtējot valsts un pašvaldību institūciju funkcijas, tostarp bāriņtiesu, un reformējot likumpārkāpumu prevencijas sistēmu.

Arī par šā NAP2027 uzdevuma politikas rezultāta indikatoru ir noteikta uzticēšanās tiesībaizsardzības sistēmai. Kā norādīts iepriekš, virzība uz mērķi nenotiek, indikatora virzībai svārstoties ap bāzes vērtību. Uzdevuma izpildei Tieslietu ministrija no sava budžeta līdzekļiem ir izveidojusi jaunu grupas pakalpojumu augsta riska bērniem, kas balstīts “Bērnu un jauniešu drošās mājas” konceptā, ko paredzēts nodrošināt pārejas periodā līdz norādītās drošās mājas izveidei. Tālāb 2024. gadā tika noslēgts deleģēšanas līgums ar Valsts probācijas dienestu un nodibinājumu “Allažu bērnu un ģimenes atbalsta centrs”, paredzot pakalpojumu nodrošināt līdz 2027. gada beigām. 2025. gada martā pakalpojumā tika uzņemts pirmais bērns, un līdz 2025. gada beigām plānots pakāpeniski palielināt bērnu skaitu līdz pieciem.

Lai novērstu bērnu retraumatizāciju ģimenes strīdos, Saeimā pieņemti Tieslietu ministrijas sagatavotie grozījumi Civilprocesa un Notariāta likumos. Jaunā kārtība paredz, ka izšķirot vecāku laulību pie zvērināta notāra, vienošanās par bērna aizgādību, saskarsmes tiesībām un uzturlīdzekļiem būs tieši izpildāma kā tiesas nolēmums. Tādējādi bērni netiks atkārtoti iesaistīti garos un emocionāli smagos tiesas procesos no jauna, lai izšķirtu vecāku strīdus, kas jāatrisina jau laulības šķiršanas procesa ietvaros.

Papildus tam svarīgs ir arī Iekšlietu ministrijas paveiktais nepilngadīgo cietušo interešu aizsardzības uzlabošanā. Ar 2024. gada 1. jūliju VP ir uzsākts projekts “*Noziedzīgos nodarījumos cietušo personu - īpaši aizsargājamo cietušo (jo īpaši bērnu) atbalsta veicināšana kriminālprocesa ietvaros*”. Projekta ietvaros paredzēta noziedzīgos nodarījumos cietušo nepilngadīgo un īpaši aizsargājamo personu pratināšanas telpu aprīkošana ar tehniskajiem līdzekļiem skaņas un attēla ieraksta nodrošināšanai. Turklāt paredzēta pārvietojamo skaņas un attēla ieraksta tehnisko līdzekļu iegāde VP reģionu pārvaldēm/iecirkņiem, kuros nav iespējams izveidot speciālas noziedzīgos nodarījumos cietušo nepilngadīgo un īpaši aizsargājamo personu pratināšanas telpas.

Secinājumi

- Lai gan apmierinātību ar to, kā darbojas demokrātija ir uzlabojusies, tā nav ļoti augsta. Īstenotās aktivitātes vērstas uz jauniešiem vai aktīvajiem iedzīvotājiem, kuriem šī apmierinātība jau ir augstāka. Lietderīgas tādas metodes, kurās tiek iesaistīti ļoti dažādi Latvijas iedzīvotāji.
- Mediācijas pakalpojumu skaits vērtējams kā stabils. Programma “Mediācija ģimenes strīdos” veicina mediācijas pieejamību sabiedrībā pieejamā budžeta ietvaros.
- Pilsoniskā līdzdalība politikas veidošanā un tās pārvaldībā ir stabili zema, un 60% aptaujāto saka, ka nepiedalās nevienā ārpus vēlēšanu pilsoniskajā aktivitātē.
- Līdzdalība notiek, ja cilvēks to uzskata par vajadzību (nav apmierināts ar institūcijas rīcību), vai, ja ir resursi (laiks, nauda) līdzdarbībai. Svarīgi saprast, vai cilvēka priekšstati izriet no uzskatiem par savām prasmēm līdzdarboties, vai arī uzskata, ka institūcijas ir vai

nav atsaucīgas centieniem tos ietekmēt. Dati rāda, ka prasmju uzlabošanai tieši vidējā vecuma iedzīvotājiem, sevišķi tiem, kuriem nav augstākās izglītības, stiprinās Latvijas iedzīvotāju kopējo pārliecību, ka spēj ietekmēt politiskos lēmumus. Esošā periodā, mācības pārsvarā ir vērstas uz jaunākajām paaudzēm.

- Pārliecība par valsts varas institūciju atsauktību ir visai zema, tomēr tā pieaug gandrīz visos gadījumos. Izņēmums ir uzticēšanās pašvaldībām, kurām tas vienmēr bijis visaugstākais (54,1%), bet kuras ietekmējušas administratīvi teritoriālās reformas. Uzticēšanās politiskajām partijām pieaugusi no 10,8% 2018. g. līdz 14,9% 2024. gadā), pārsniedzot gaidīto.
- Sabiedrības attieksme pret Latvijas valsts pārvaldi pārskata periodā kopumā ir kļuvusi pozitīvāka. Lai gan mazāk nekā puse iedzīvotāju pauž apmierinātību ar valsts pārvaldi, lielākā daļa uzskata ka pārvaldē strādājošie ir zinoši, laipni un spēj komunicēt saprotamā veidā.

Priekšlikumi

- Apstākļos, kad uzticēšanās politiskajām partijām ir ļoti zema, svarīga ir to atbildīga uzvedība visu pilsoņu acīs. Te progress iespējams, ja pašas partijas izveido stratēģiju uzticēšanās stiprināšanai partiju sistēmai kā pārstāvēnieciskās demokrātijas neatņemamam pamatam.
- Politiskās līdzdalības prasmju uzlabošana vidējā vecuma iedzīvotājiem (sevišķi tiem, kuriem nav augstākās izglītības) stiprinās Latvijas iedzīvotāju kopējo pārliecību par spēju ietekmēt politiskos lēmumus.
- Sabiedrība gaida birokrātijas mazināšanu, ko var uzlabot labi izveidota digitālā pārvaldība, kā arī atvērta un cilvēciska valsts pārvalde.

Rīcības virziens "Drošība"

Rīcības virziena mērķis drošības jomā ir Latvijā radīt drošu iekšējo vidi iedzīvotājiem un uzņēmējiem, ceļot visas sabiedrības gatavību pārvarēt jebkuru apdraudējumu. Mērķis ir sasniedzams, paaugstinot cilvēku pašaušanos uz valsts dienestiem, kas aizsargā tiesības un drošību. Mērķis ir sasniedzams, arī palielinot cilvēku skaitu, kas zina, kā novērst riskus un rīkoties apdraudējuma situācijās gan sadarbojoties savstarpēji, gan ar atbildīgajiem valsts dienestiem. Lai mērķi sasniegtu, valsts uztur drošu vidi, veidojot iedzīvotāju izpratni par riskiem un to novēršanu, kā arī attīstot sabiedriskās drošības personāla profesionalitāti. Turklāt, lai mērķi sasniegtu, valsts aizsardzība tiek veidota visaptveroša un balstās uz iedzīvotāju un valsts institūciju savstarpējo uzticēšanos. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atainots tabulā Nr.25.

Tabula Nr.25.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[434] Mirušo skaits no ārējiem nāves cēloņiem uz 100 000 iedzīvotājiem, skaits	82,2 (2018)	77,3 (2024)	75	72	
[435] Valsts aizsardzība ir visas sabiedrības atbildība, respondentu īpatsvars, kas piekrīt, %	76% (2018)	ND	78	80	N/A
[436] Noziedzīgu nodarījumu skaits uz 10 000 iedzīvotājiem, skaits	225,3 (2018)	192,7 (2024)	212,5	204,5	

[437] Iedzīvotāju īpatsvars, kas zina, kā reaģēt, dzirdot trauksmes sirēnas vai saņēmot informāciju elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos (radio, televīzija)/saņēmot apziņošanas informāciju mobilajos tālruņos (īsziņas vai šūnas apraides risinājums, vai cits sakaru pakalpojumu sniedzēju risinājums), %	60 (2013)	77,3 (2024)	64	68	
Pilnu brīvības atņemšanas sodu izcietušu personu recidīva līmenis no notiesātajiem (2 gadus pēc soda izciešanas beigām izdarīts jauns noziedzīgs nodarījums, par kuru ierosināts kriminālprocess, vai persona notiesāta), %	51 (2012)	37,13 (2024)	51	50,5	

NAP uzdevums [439] paredz stiprināt **cilvēku rīcībspēju apdraudējuma gadījumos**, sadarbojoties ar atbildīgajiem valsts dienestiem, iesaistoties brīvprātīgās organizācijās, kā arī uzlabojot iesaisti un atbildīgu rīcību noziegumu atpazīšanā un novēršanā, civilajā aizsardzībā un visaptverošajā valsts aizsardzībā.

Par vienu no šā NAP2027 uzdevuma politikas rezultāta indikatoriem ir noteikts iedzīvotāju īpatsvars, kas zina, kā reaģēt, dzirdot trauksmes sirēnas vai saņēmot informāciju elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos vai saņēmot apziņošanas informāciju mobilajos tālruņos. Ņemot vērā rādītāja vērtību, kas pārsniegusi gan 2024., gan 2027. g. sasniedzamo vērtību, attiecīgie pasākumi var tikt uzskatīti par veiksmīgi izvēlētiem un īstenotiem.

Lai sasniegtu politikas rezultātu, VUGD rīkoja apmācības civilās aizsardzības komisijām, regulāri informēja sabiedrību par potenciālajiem apdraudējumiem, izmantojot lietotni “112 Latvija” un sociālos tīklus. Atbildes uz biežāk uzdotajiem jautājumiem par šūnu apraides sistēmas ieviešanu un patvertnēm tika izplatītas plašsaziņas līdzekļos, VUGD un 112 tīmekļvietnēs, kā arī VUGD sociālo tīklu kontos. VRS pastiprināja sadarbību ar pierobežas pašvaldībām un iedzīvotājiem, lai sekmīgāk ierobežotu iespējamu apdraudējumu vai noziedzīgas darbības, kas saistītas ar nelikumīgu robežas šķērsošanu, tostarp migrantu instrumentalizācijas rezultātā. Būtiskāko pasākumu klāstā ietilpa arī bezpilota gaisa kuģu izmantošana sabiedriskajai drošībai pasākumu laikā, bezpilota gaisa kuģu satiksmes uzraudzības reidi, VUGD Vienotā kontaktu centra pārvaldes ieviešana operatīvo dienestu sadarbības uzlabošanai, kā arī VP reaģēšanas spēju uzlabošana.

2025. gada 1. jūlijā Latvijā tika ieviesta šūnu apraides sistēma – efektīvs un mūsdienīgs risinājums sabiedrības brīdināšanai ārkārtas situācijās, kas ļauj saņemt iedzīvotājiem paziņojumu par iespējamu apdraudējumu vai notikušu katastrofu uz savu mobilo tālruni, ja tie atrodas ģeogrāfiskā apgabalā, kur pastāv apdraudējums. Šūnu apraide papildina jau esošos informēšanas kanālus un kalpo kā vēl viens agrīnās brīdināšanas instruments.

Papildus tam, par šā NAP2027 uzdevuma politikas rezultāta kontekstuāliem indikatoriem var tikt izmantoti dalībnieku skaits Jaunsardzē un Zemessardzē. Dienests Zemessardzē un Jaunsargu interešu izglītības programma turpina darbību, kas atbalsta sabiedrības līdzdalību visaptverošajā valsts aizsardzībā un veicina jauniešu izpratni par valsts aizsardzību un nepieciešamo krīzes situāciju pārvarēšanai. 2024. gada beigās Zemessardzē dienēja 9820, savukārt Jaunsargu interešu izglītības programmā piedalījās 8981 personas, uzturot un papildinot cilvēku rīcībspēju apdraudējuma gadījumos, kā arī uzlabojot iesaisti civilajā un visaptverošajā aizsardzībā.

Vienlaikus jāvērs uzmanība, ka Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta aptauja “Latvijas sabiedrības izpratne par sagatavotību un rīcību ārkārtas gadījumos un katastrofas vai

to draudu situācijās” liecina, ka 38% respondentu savu gatavību dažādiem krīzes/ārkārtas gadījumiem vērtē kā vidēju. 2024. gadā šis rādītājs ir samazinājies, salīdzinot ar 2023. gadu.⁵⁶

Tāpēc svarīgi ir ne tikai sadarbība ar valsts dienestiem, bet arī tas, ka organizētā pilsoniskā sabiedrība un uzņēmēji demonstrē savu rīcībspēju, veidojot pastāvīgo praksi sabiedrību drošības un noturības jomā, iedzīvotājiem iesaistoties brīvprātīgajās organizācijās, civilajā aizsardzībā un visaptverošajā valsts aizsardzībā.

2025. gadā vairāk nekā 50 NVO apvienojās biedrības “LAPAS” koordinētajā Latvijas Pilsoniskās alianses darba grupā “NVO civilajā aizsardzībā”. 2025. gadā pirmo reizi, sadarbībā ar IEM un VUGD, notika Civilās aizsardzības nedēļa. Reģionālās organizācijas, piemēram, Kurzemes NVO centrs, Liepājas Brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrība, kā arī Austrumu pierobežā Alūksnes lauku partnerība, Krāslavas rajona partnerība, uzņemas iniciatīvu sabiedrības informēšanā un iesaistīšanā civilās aizsardzības tēmās. NVO iesaistās arī nacionālā līmenī, piemēram, Latvijas Samariešu apvienība, Latvijas Sarkanais Krusts.

Lai veicinātu civilās aizsardzības sistēmas attīstību, Iekšlietu ministrija ir izstrādājusi vadlīnijas pašvaldībām sabiedrības līdzdalības pilnveidošanai civilās aizsardzības sistēmā. Vadlīnijas paredzētas kā palīgs pašvaldībām apzināt un izmantot plašāku resursu apjomu, sekmēt ātrāku un precīzāku reakciju krīzes un apdraudējuma situācijās, kā arī nodrošināt iekļaujošu un labu pārvaldību.

Viena no visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas prioritātēm ir sadarbības sekmēšana starp privāto un publisko sektoru aizsardzības jomā, tādējādi Aizsardzības ministrija turpina ciešākas sadarbības veicināšanu ar valsts institūcijām, nevalstiskajām organizācijām un privātā sektora pārstāvjiem, lai organizētu mācības un pilnveidotu to zināšanas par nepieciešamo rīcību krīzes un kara gadījumā. 2025. gadā tika turpināta sadarbības stiprināšana ar nevalstiskajām organizācijām, piemēram, Aizsardzības ministrija turpina aktīvi sadarboties ar Latvijas mednieku savienību, tostarp īstenojot tādus pasākumus kā tālšaušanas sacensības “Vienoti Valstij”, kas notika gan 2024., gan 2025. gadā. Visaptverošas valsts aizsardzības ieviešanas ietvaros Aizsardzības ministrija aktīvi līdzdarbojas pašvaldību sadarbības teritoriju civilās aizsardzības komisiju mācībās “Pilskalns”.

Lai turpinātu veicināt pētniecību un sabiedrības iesaisti aizsardzības jautājumos, vienlaikus veicinot sadarbību ar Latvijas nevalstiskajām organizācijām, 2025. gadā tika izsludināts konkurss sadarbībai ar Latvijas domnīcām. Nevalstiskās organizācijas tika aicinātas izstrādāt un iesniegt projektus, kas veicinātu pētniecību vai Latvijas pilsoniskās sabiedrības aktīvu iesaisti noturības veicināšanā. Aizsardzības ministrija domnīcu projektu konkursa ietvaros saņēma 21 projekta pieteikumus, pēc kuru izskatīšanas un izvērtēšanas tika pieņemts lēmums atbalstīt piecus projektus. Realizējot projektus, Latvijas pilsoniskā sabiedrība tiks iesaistīta noturības veicināšanā, sabiedrībai tiks nodoti ar aizsardzības nozari saistīti vēstījumi, tostarp par valsts aizsardzības aktualitātēm, par iespējām iesaistīties visaptverošā valsts aizsardzībā, par personisko atbildību valsts aizsardzības nodrošināšanā.

NAP uzdevums [440] paredz stiprināt sabiedrības drošības un tiesībaizsardzības iestāžu reaģēšanas spējas, nodrošinot centrālās valsts pārvaldes un pašvaldību koordinētu rīcību apdraudējuma gadījumos, uzturot tiesībaizsardzības, drošības un robežkontroles dienestu infrastruktūru un kapacitāti (fiziskā sagatavotība, noziedzības apkarošana, kopējas apmācības un mūsdienu sabiedrības vajadzībām atbilstoša personāla kompetenču pilnveide, moderno tehnoloģiju izmantošana, civilmilitārā sadarbība un sadarbība visaptverošai valsts aizsardzībai).

Par vienu no šā NAP2027 uzdevuma politikas rezultāta indikatoriem ir noteikts noziedzīgu nodarījumu skaits uz 10 000 iedzīvotājiem. Ņemot vērā to, ka rādītāja vērtība jau ir pārsniegusi gan 2024., gan 2027. g. sasniedzamo vērtību, var secināt, ka īstenotie pasākumi

⁵⁶ https://ppdb.mk.gov.lv/wp-content/uploads/2025/01/VUGD_sab-domas-aptauja2024.pdf.

preventīvajā darbībā, sabiedrības izglītošanā un tiesībaizsardzības iestāžu kapacitātes stiprināšanā ir efektīvi veicinājuši noziedzības samazināšanos.

Indikatora sasniegšanai palīdzēja EK Strukturālo reformu atbalsta programmas projektu "Iekšlietu nozares iestāžu darbības efektivitātes paaugstināšana Latvijā" pirmā posma (SRAP1) rekomendāciju ieviešana. Tādējādi strukturāli reformētas VP struktūrvienībās, lai novērstu funkciju dublēšanos un palielinātu reaģējošo norikojumu skaitu. Savukārt VUGD izvērtēts optimāli nepieciešamais personāla skaits un, izmantojot risku novērtēšanas instrumenta datu analīzi, noteiktas profesionālās prasības ugunsdzēsības un glābšanas dienestiem (brīvprātīgajiem ugunsdzēsējiem).

Uzdevuma izpildi ir veicinājuši 15 ekspluatācijā nodotie katastrofu pārvaldības centri (Iecavā, Priekulē, Rūjienā, Saulkrastos, Kandavā, Aizputē, Dagdā, Ilūkstē, Daugavpilī, Līvānos, Madonā, Liepājā, Viļānos, Salacgrīvā un Alsungā), kā arī civilās aizsardzības mācības ar uzsvaru uz sadarbību starp dažādām iestādēm (Civilās aizsardzības operacionālās vadības centrs, NBS, pašvaldības). Pienesumu uzdevuma izpildei rada arī sniegtais psiholoģiskais atbalsts VP, VRS, VUGD, IeVP un NMPD amatpersonām, kā arī citi VUGD kapacitātes stiprināšanas pasākumi (neformālās izglītības programmas, civilās aizsardzības apmācības un papildu materiāltehniskais nodrošinājums).

NAP uzdevums [441] paredz efektīvāku soda izpildi un sodīto personu reintegrāciju sabiedrībā, uzlabojot resocializācijas darbu, palielinot personāla pieejamību un nodrošinot adekvātu infrastruktūru, kā arī nostiprinot pašvaldību un NVO lomu.

Par vienu no šā NAP2027 uzdevuma politikas rezultāta indikatoriem ir noteikts pilnu brīvības atņemšanas sodu izcietušu personu recidīva līmenis no notiesātajiem. Izvēlētajam rādītājam ir tendence samazināties, jau patlaban pārsniedzot NAP2027 gala sasniedzamo vērtību.

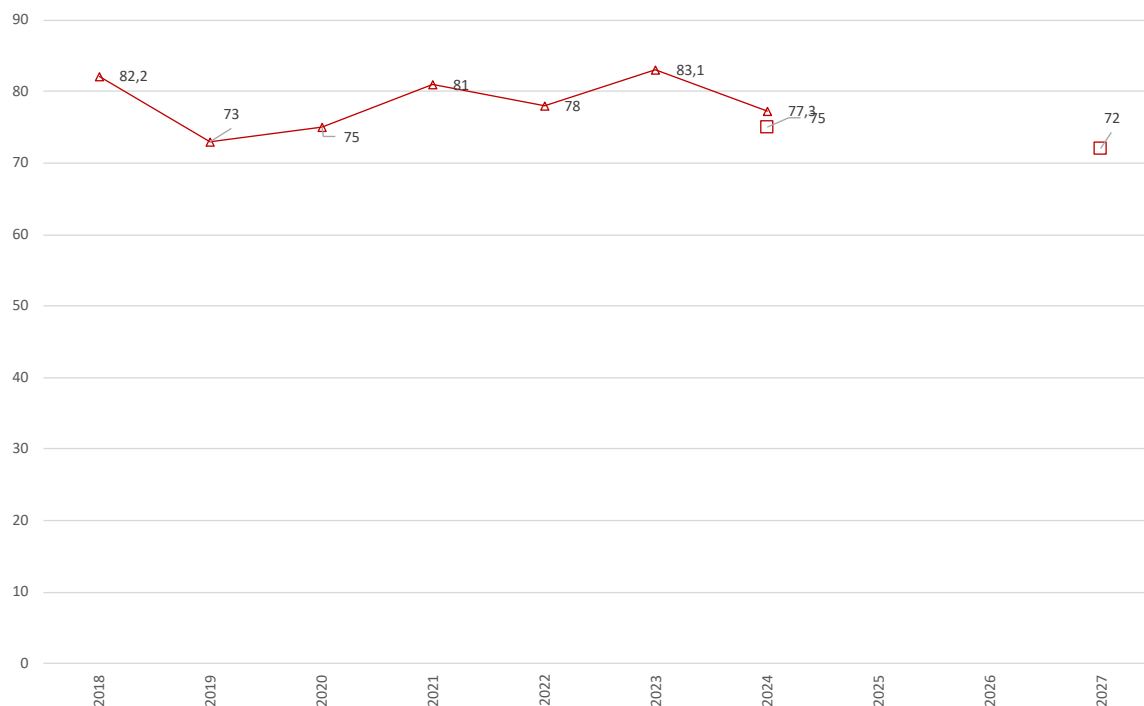
Uzdevuma izpildi ir veicinājuši resocializācijas pilnveide, tostarp veiktie kriminālsodu izpildes efektivitātes pētījumi un jauni atbalsta pasākumi ieslodzītajiem, probācijas klientiem, viņu ģimenes locekļiem un atbalsta personām. Nozīmīgi faktori ir bijuši IeVP un VPD darbinieku kvalifikācijas un profesionālās noturības veicināšana, kā arī elektronisko risinājumu ieviešana IeVP un VPD darba efektivizācijai (t.sk. iepriekšminētais E-lietas projekts). Būtiska loma ir IeVP Mācību centra darbības uzsākšanai jaunā un piemērotā infrastruktūrā un jaunu mācību programmu īstenošana, kas kopā nodrošina nepieciešamo mācību jaudu un personāla kvalifikācijas paaugstināšanu.

Nozīmīgs pagrieziena punkts ir jaunā Liepājas cietuma infrastruktūras būvniecības pabeigšana 2025. gadā, kas paver pavisam cita līmeņa soda izpildes procesa (t.sk. resocializācijas) organizēšanas iespējas. Jāatzīmē arī pasākumi sabiedrības gatavības uzņemt personu pēc soda izciešanas un personas aktīvu iekļaušanos sabiedrības procesos veicināšanai, tostarp izglītojoši pasākumi dažādu sabiedrības sektoru pārstāvjiem, kā arī regulāras ikgadējas apmācības pašvaldību un citu institūciju darbiniekiem par personu noziedzīgās uzvedības riskiem, notiesātā personības īpatnībām, par kriminālsoda izpildes laikā veicamo resocializācijas darbu un starpinstitucionālo sadarbības lomu jauna likumpārkāpuma novēršanā.

NAP uzdevums [442] paredz mazināt mirstību no ārējiem nāves cēloņiem, nodrošinot atbilstošu uzraudzību, kontroles pasākumu ieviešanu un īstenošanu, sabiedrības izglītošanu, kā arī citu preventīvo pasākumu īstenošanu.

Mirušo skaits no ārējiem nāves cēloņiem (ANC ilgstošā periodā pakāpeniski uzlabojas, taču piecos gados (starp 2020. un 2025. gadu) tendence svārstās ap rādītāja bāzi (skatīt 45.attēlu).

45.attēls Mirušo skaits no ārējiem nāves cēloņiem uz 100 000 iedzīvotājiem

Datu avots: SPKC

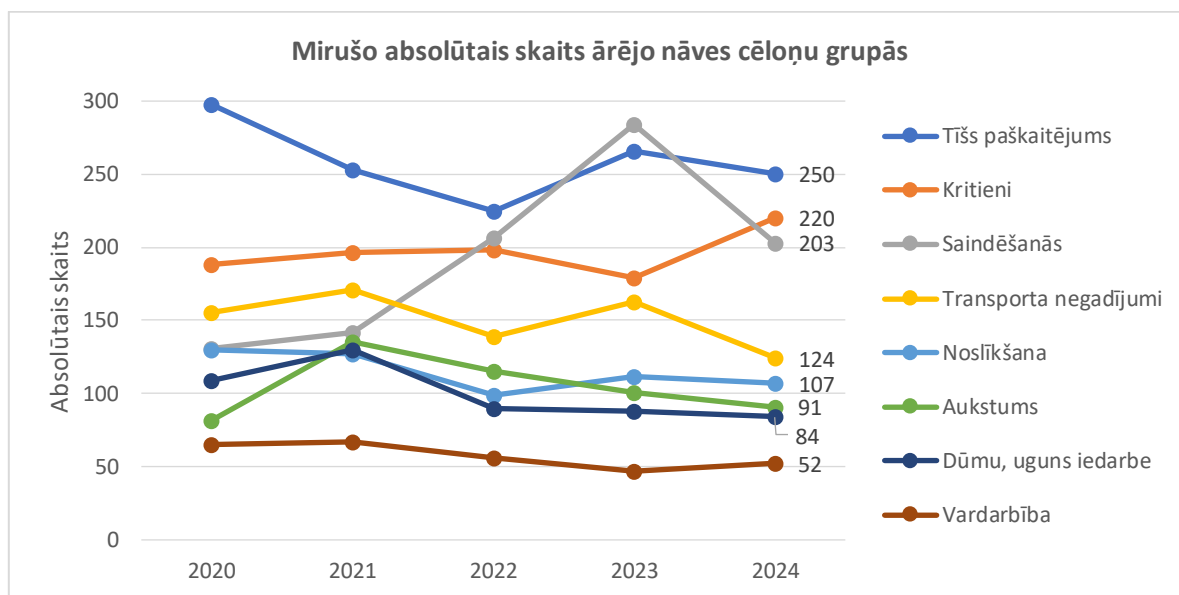
Latvija ir starp valstīm ar augstāko mirstību ārējo nāves cēloņu dēļ, visās cēloņu grupās lielākais pārsvars ir vīriešiem. Latvijā vīriešiem tā ir 3 reizes augstāka nekā sievietēm un 2 reizes augstāka nekā ES vidējais rādītājs vīriešiem. Visvairāk cilvēki miruši (dilstošā secībā) no tīša paškaitējuma (pašnāvībām), kritieniem, saindēšanās, t.sk. ar alkoholu un/vai narkotikām, transporta negadījumiem, noslīkšanas, aukstuma jeb nosalšanas, dūmiem un uguns, un vardarbības (skatīt attēlu Nr.48). 50,5% gadījumu ir konstatēta saistība ar alkohola un/vai citu psihoaktīvo vielu lietošanu.

Būtiskākais mirstības pieaugums pārskata periodā bija no saindēšanās, galvenokārt narkotisko un halucinogēno vielu grupā, . Dienestu operatīvas rīcības rezultātā tas samazinājies 2024. gadā. Otrais lielākais pieaugums 2024. gadā bijis nāvējošiem kritieniem (2.vieta), kas pārsvarā varētu būt saistīts ar sabiedrības novecošanos (kritienu risks pieaug ar vecumu) .

Pašnāvības ilgstoši ierindojušās 1.vietā. Vidēji gadā (2020.-2024.gadu periodā) pašnāvības rezultātā miruši 214 vīrieši un 44 sievietes. Ievērojami zemāka mirstība ir Rīgas statistiskajā reģionā.

Saindēšanās (3. vieta), īpaši ar alkoholu , ir kompleksa problēma. Turklāt alkohola lietošanas ietekme *gandrīz katrā ĀNC grupā* ir būtisks riska faktors. Svarīga loma uzdevuma izpildē ir Veselības ministrijas sadarbībā ar citām institūcijām, lai ierobežotu alkoholu un citu apreibinošu vielu lietošanu.

46.attēls Mirušo absolūtais skaits ārējo nāves cēloņu grupās

Avots: SPKC

Bojā gājušo skaits transporta negadījumos (4.vieta) pakāpeniski mazinās. Nozīmīgi samazinājumam ir bijusi operatīvai uzraudzībai, kā arī citi pasākumi ceļu satiksmes drošības veicināšanai, piemēram, VP rīcībā esošo VAS “Ceļu satiksmes drošības direkcija” un VSIA “Latvijas Valsts ceļi” uzstādīto tehnisko līdzekļu izmantošana pārkāpumu fiksēšanai, neapturot transportlīdzekli.

Noslīkušo skaits (5.vieta) svārstās ar pavisam nelieliem uzlabojumiem. Noslīkst nepieskatīti bērni, visa vecuma cilvēki, kas nav apmācīti peldēšanā un drošībā uz ūdens, kā arī tādi, kas lietojuši alkoholu un citas apreibinošas vielas. Vidēji gadā noslīkst 88 vīrieši un 27 sievietes. No tiem 70% vīriešu un 54% sieviešu noslīkšana bija saistīta ar alkohola lietošanu. Visaugstākais ar alkohola un citu psihoaktīvo vielu lietošanu saistīto noslīkušo īpatsvars ir Latgalē (77%) un Zemgalē (76%). Diemžēl ik gadus starp noslīkušajiem vidēji ir 6 bērni (no 2 līdz 13 gadījumiem gadā pārskata periodā). Plašs institūciju spektrs sadarbojas ar biedrību “Peldēt droši” un Latvijas Peldēšanas federāciju slīkšanas risku mazināšanai, lai nodrošinātu peldēt mācības, kampaņas, informācija sociālajos tīklos un presē atbilstoši sezonai. Patruļas peldvietās uzlabo rezultātus, mazāka uzmanība pievērsta alkohola ietekmei.

Vairums Latvijā mirušo no aukstuma (6.vieta) piecu gadu periodā bijuši vīrieši vecumā no 40 līdz 70 gadiem. Mirstība no aukstuma dinamikā ir bez būtiskām izmaiņām, izņemot Latgalē, kur novērojams stabils samazinājums. Ugunsgrēkos (7. vieta) vidēji gadā mirst 65 vīrieši un 36 sievietes, arī 1–4 bērni ir miruši ugunsgrēkos (izņemot 2021. un 2024. gadu). Ilggadīgs, sistemātisks VUGD preventīvais darbs, vidēji gadā veicot aptuveni 6000 ugunsdrošības pārbaudes, kā arī par ugunsdrošību un rīcību ārkārtas gadījumos informējot vidēji 183 206 cilvēkus gadā, turpina radīt rezultātus.

Ņemot vērā daudzos pārriseros faktorus, jāturpina savlaicīgi un koordinēti reaģēt uz izmaiņām rādītājos. Lai virzītos uz mērķi, līdz 2027. gadam starpresoru darba grupa ārējo nāves cēloņu mazināšanā strādās pie vīriešu riskantās uzvedības mazināšanas. Lielāka uzmanība pievēršama psihiskajai veselībai, atkarību mazināšanai, mērķtiecīgai preventīvai.

Attiecībā uz transporta negadījumiem, noslīkšanu un ugunsnelaimēm, plānoto pasākumu (vidējā braukšanas ātruma mērīšanas sistēmu ieviešana, visaptveroša preventīvā darba metodika, kvalitatīvas drošības uz ūdens un peldēšanas mācības un mācības par veselīgu dzīvesveidu ikkatram bērnam) īstenošana 2026.- 2027. gados būs svarīga, lai nodrošinātu pozitīvu tendenci ilgtermiņā.

Secinājumi

- Ar drošību saistītie uzdevumi ir kopumā veiksmīgi izpildīti, ievērojot sasniedzamo rezultātu ambīcijas atbilstoši apstākļiem NAP2021-2027 izstrādes laikā 2020. gadā. Jānorāda, ka uzdevumu ātrākai izpildei ir palīdzējuši gan papildu politiskā un sabiedriskā uzmanība, gan arī resursi, kas piešķirti kopš 2022. gada.
- Iedzīvotāju izpratne par to, kā reaģēt uz apziņošanu par draudiem nav tieši proporcionāla iedzīvotāju gatavībai rīkoties draudu situācijā, īpaši ņemot vērā jaunus un mainīgos draudus.
- Mirstība no ārējiem nāves cēloņiem ilgstošā periodā pakāpeniski uzlabojas, taču pēdējos gados īpaši nemainās. Pieaugusi arī mirstība no kritieniem, galvenokārt sabiedrības novecošanās apstākļos. Trīs ceturtdaļas no visiem mirušajiem no ārējiem nāves cēloņiem ir vīrieši. 50,5% gadījumu ir konstatēta saistība ar pārsvarā alkohola, bet arī citu psihoaktīvo vielu lietošanu. Visi iesaistītie dienesti strādā savu nozaru attiecīgo jautājumu risināšanā.

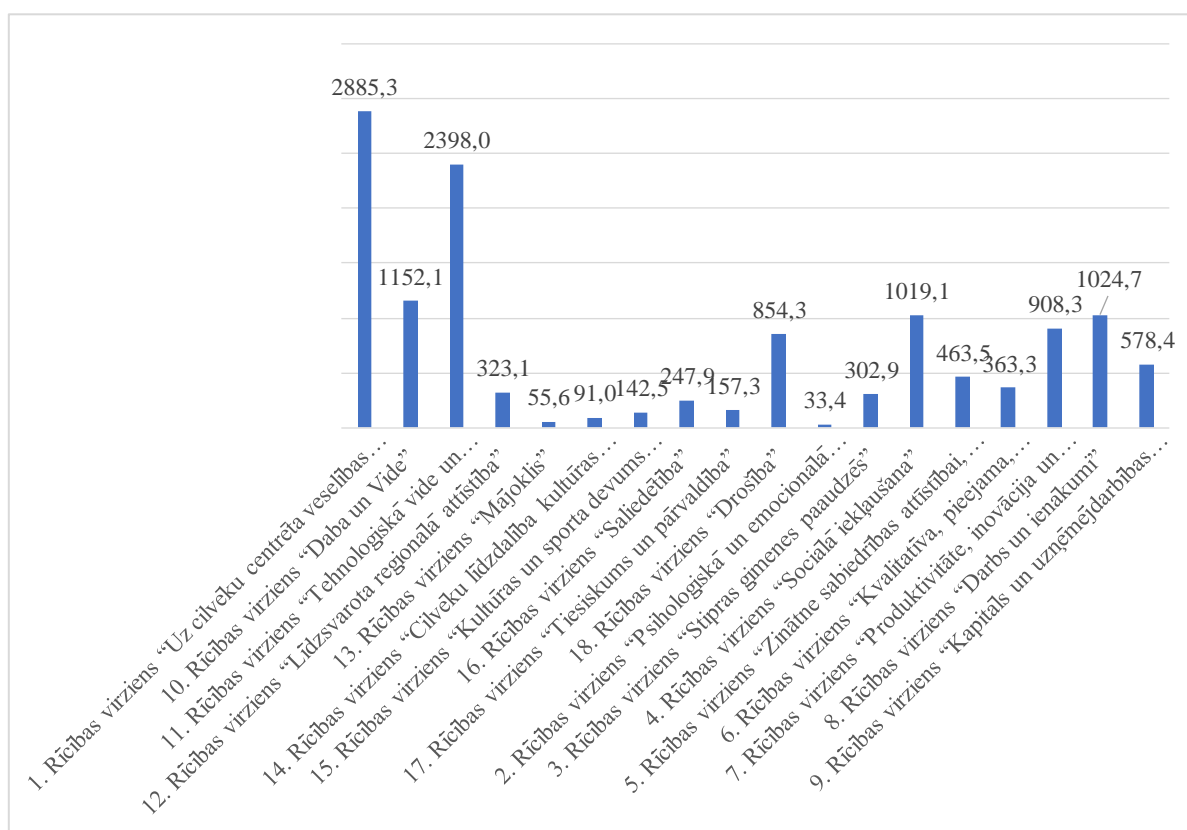
Priekšlikumi

- Izstrādājot nākamā NAP drošības virzienu, jāņem vērā ārējo draudu neparedzamais raksturs un ilgums, palielinot vēlamo sasniedzamo rezultātu rādītāju vērtības un iekļaujot jaunus un daudzveidīgākus rezultātus (vienkāršus un starpdisciplinārus).
- Plānojot jaunus uzdevumus gan ārējās, gan iekšējās drošības stiprināšanai, jāuztur un jāpalielina sabiedrības iesaiste piemērotāko metožu izvēlē un atgriezeniskās saites nodrošināšanā. Tādējādi iespējams uzlabot gan sabiedrības informētību par noteiktajiem uzdevumiem, gan arī uzticību izvēlēto pasākumu lietderīgumam.
- Lai panāktu būtisku uzlabojumu, mazinot mirstību no ārējiem nāves cēloņiem, jāpievērš lielāka uzmanība mirstības no ārējiem nāves cēloņiem mazināšanai vīriešiem (kuriem tā ir trīs reizes augstāka nekā sievietēm), kā arī vides pieejamības un drošības faktoriem, kas saistīti ar sabiedrības novecošanos.

NAP2027 finanšu resursu ieguldījumi

Periodā no 2021.-2024. gadam tika konstatēta atbilstība NAP2027 kopumā 2013 atbalstītajiem unikālajiem investīciju pasākumiem ar kopējo finansējumu 13,87 mljrd. eiro. Būtiski ir atzīmēt, ka minētais sevī ietver ne tikai NAP2027 ietvaros plānotos attīstības finanšu resursus, bet arī citus, kas pēc būtības ietekmēja NAP2027 mērķu sasniegšanu.

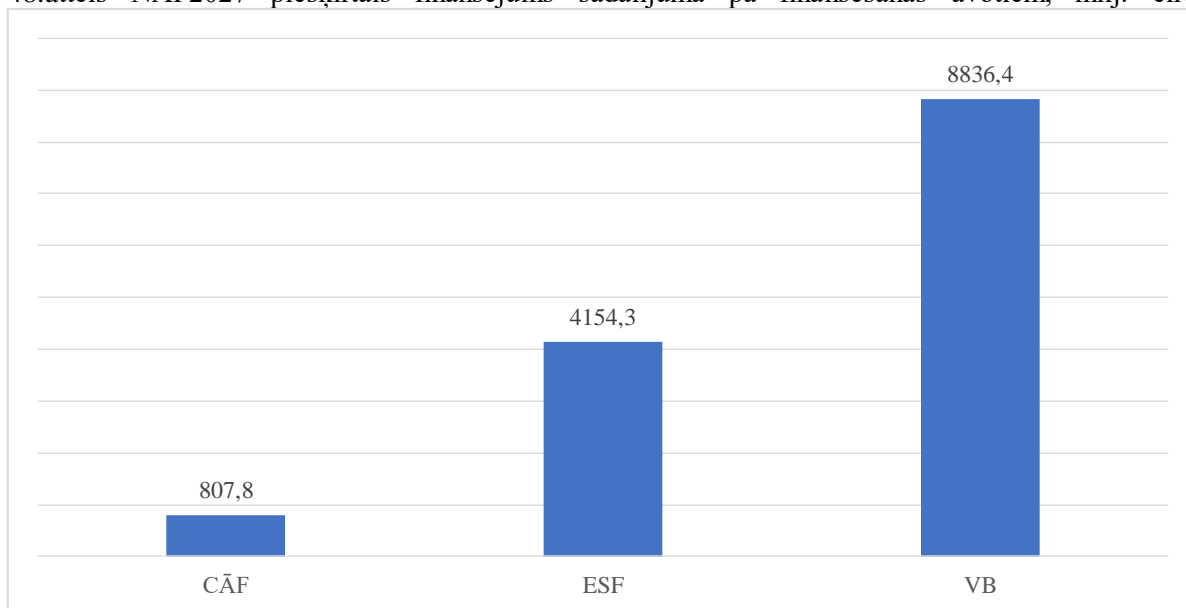
47.attēls NAP2027 piešķirtais finansējums sadalījumā pa rīcības virzieniem milj. eiro

Datu avots: Valsts kanceleja

Lielākais finansējums apmērs ir attiecināms uz rīcības virzienu "Uz cilvēku centrēta veselības aprūpe" – 2777 milj. eiro, rīcības virzienu "Tehnoloģiskā vide un pakalpojumi" – 2066,1 milj. eiro un rīcības virzienu "Darbs un ienākumi" – 1007,3 milj. eiro. Vērtējot NAP2027 finansējumu rīcības virzienu griezumā ir secināms, ka būtisku lomu kopējā finansējumā veidoja līdzekļi, kas piešķirti veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības un kvalitātes uzlabošanai, ārstniecības personu darba samaksas pieauguma nodrošināšanai, energoapgādes drošuma rezervju iegādei, atbalstam minimālo ienākumu palielināšanai, pedagogu darba samaksas pieauguma grafika īstenošanai un Covid-19 pandēmijas izraisīto seku mazināšanai.

48.attēls NAP2027 piešķirtais finansējums sadalījumā pa finansēšanas avotiem, milj. eiro

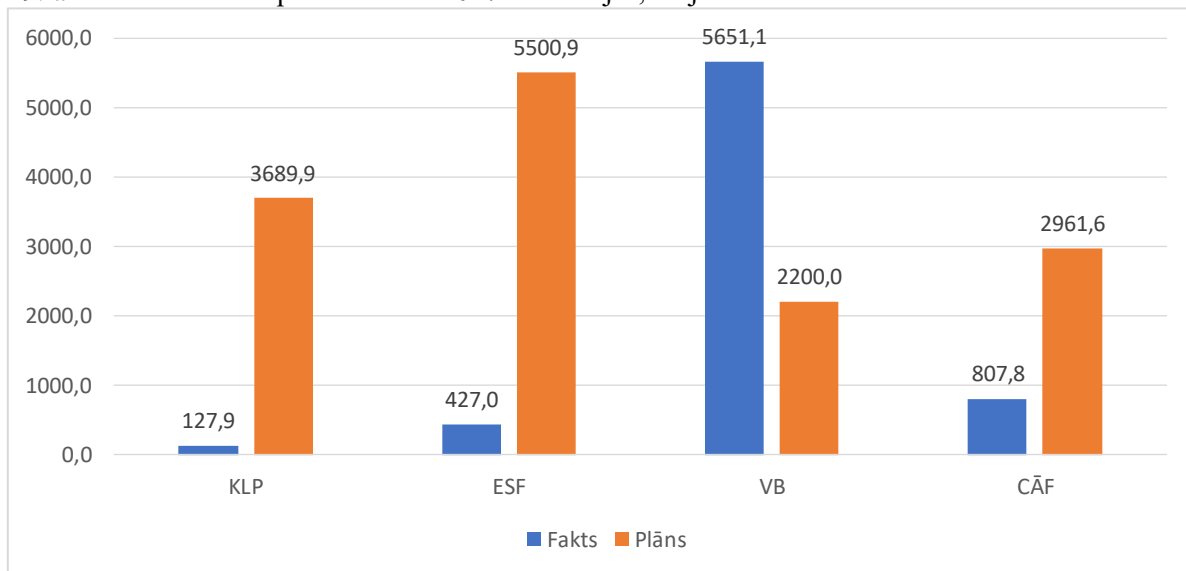

Datu avots: Valsts kanceleja

Vērtējot NAP2027 finansējumu sadalījumā pa tā avotiem, ir secināms, ka absolūti lielāko daļu veido valsts budžeta finansējums, kas sastādīja 8836,4 milj. eiro, kā arī ES fondu finansējums, kas veidoja 4154,3 milj. eiro, vienlaikus ir būtiski atzīmēt, ka attiecībā uz ES fondu finansējumu, minētos līdzekļus primāri veido iepriekšējā plānošanas perioda finansējums.

Vienlaikus ne visas uz NAP2027 attiecināmās investīcijas tika plānotas NAP2027 izstrādes procesā. No plānotajiem avotiem NAP2027 ir investēti 7013,9 milj. eiro.

49. attēls Faktiskās un plānotās NAP2027 investīcijas, milj. Euro.

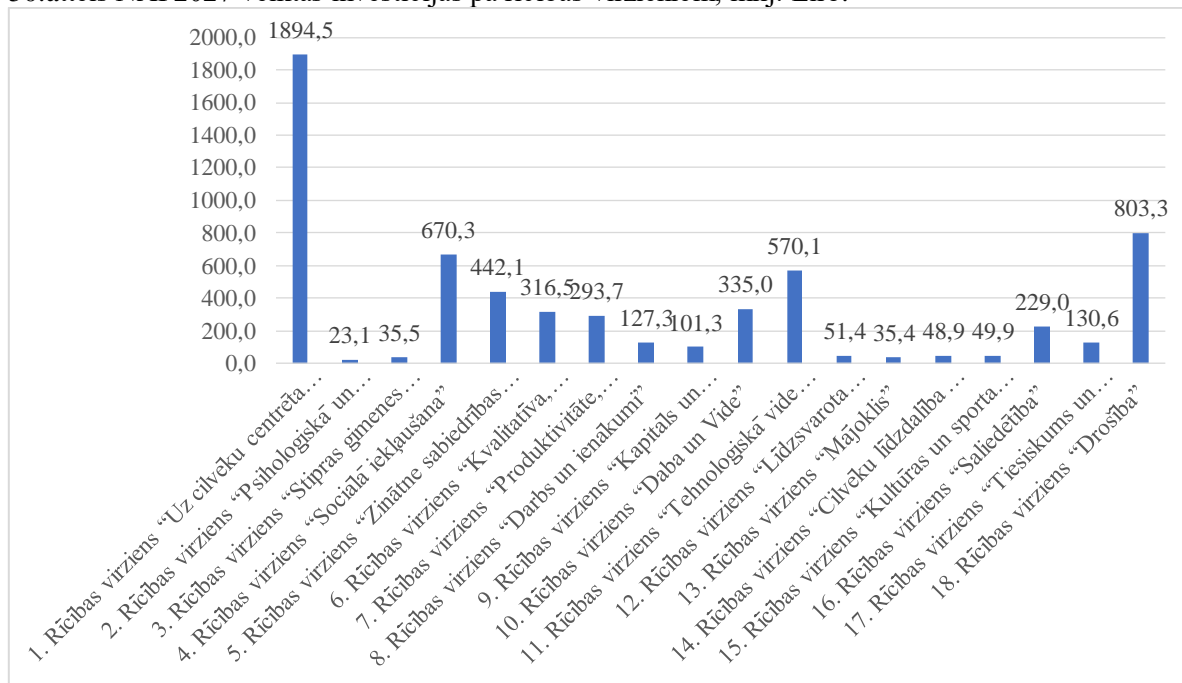

Datu avots: Valsts kanceleja

No avotiem, kas netika plānoti NAP2027 ietvaros, būtiskākās investīcijas mērķu sasniegšanai ir veiktas no iepriekšējā perioda ES fondiem un Kopējās lauksaimniecības politikas, valsts budžeta līdzekļiem neparedzētiem gadījumiem un instrumentiem, kas radās pēc NAP2027 izstrādes, piemēram, Atveseļošanās fonda.

Kopumā uz 2024. gada 31. decembri ir secināms, ka 2021.-2027. plānošanas perioda ES fondu un Kopējās lauksaimniecības politikas investīcijas būtiski atpaliek no plānotā, kamēr valsts budžeta investīcijas ir vairāk nekā divas reizes pārsniegušas visam plānošanas periodam plānotās investīcijas.

50.attēls NAP2027 veiktās investīcijas pa rīcības virzieniem, milj. Euro.

Datu avots: Valsts kanceleja

Analizējot NAP2027 investīcijas pa rīcības virzieniem, ir secināms, ka lielākās investīcijas ir veiktas veselības aprūpē, sociālajā iekļaušanā, drošībā, transporta infrastruktūrā un digitalizācijā. Būtiski ir atzīmēt, ka lielas investīcijas ir veiktas arī publisko pakalpojumu sniedzēju atlīdzībā - 856,1 milj. eiro, kur lielākās investīcijas ir novirzītas pedagogu, iekšlietu sistēmā nodarbināto un ārstniecības personu darba samaksas pieaugumam.

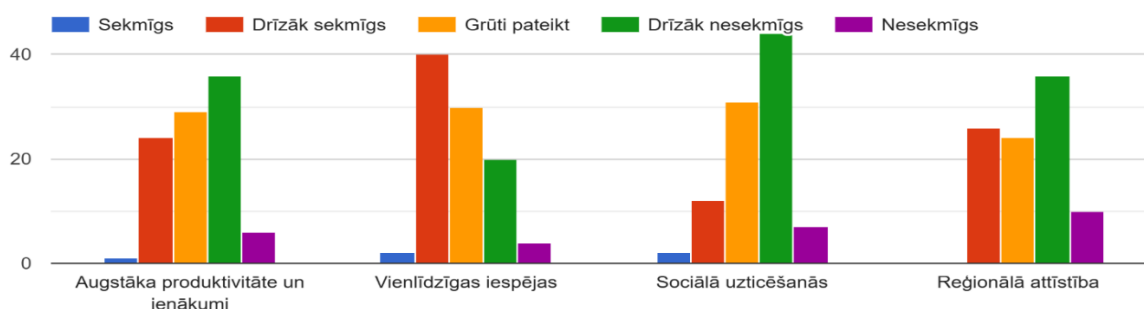
Vienlaikus ir norādāms, ka 3,9% jeb četros no uzdevumiem, kuros NAP2027 ietvaros tika plānoti papildus finanšu līdzekļi, šobrīd nav veikti finanšu ietilpīgi rīcībpolitikas pasākumi, kas vērsti NAP2027 mērķu sasniegšanu.

Progresa vērtējums

Lielākā daļa ekspertu, kas piedalījās aptaujā uzskata, ka NAP27 uzstādīto mērķu īstenošanā progress ir nesekmīgs vai **drīzāk nesekmīgs**:

Mērķis	Dominējošais vērtējums	Trūkumi	Uzlabojumi
Sociālā uzticēšanās	Drīzāk nesekmīgs – <i>negatīvākais progresā vērtējums</i>	sabiedrības uzticība valsts institūcijām ir zema, bieži minēta caurspīdības un konsekvences trūkuma dēļ skandāli; nekonsekvence; vāja komunikācija; dezinformācija	Sabiedrības saliedētība Ukrainas atbalstā; labāka institucionālā komunikācija
Reģionālā attīstība	Jaukts (<i>valstspilsētām drīzāk sekmīga; attālām teritorijām drīzāk nesekmīga</i>)	Mājokļu nepieejamība; infrastruktūras deficīts; vāja mērķteritoriju politika; kredītpieejamība	Industriālo zonu attīstība; atsevišķas pašvaldību iniciatīvas; reģionālie parki
Augstāka produktivitāte un ienākumi	Drīzāk nesekmīgs	Pārmērīga birokrātija; zems finansējums; prasmju un darbaspēka trūkums; lēna lēmumu pieņemšana; inflācijas spiediens	Digitalizācijas attīstība; atsevišķi inovatīvi projekti; ES fondu instrumenti
Vienlīdzīga iespējas	Jaukts, bieži drīzāk nesekmīgs	Nevienlīdzīga pakalpojumu pieejamība; sadrumstaloti atbalsti; diskriminācijas gadījumi; vāja iekļaujoša prakse	Bērnu un ģimeņu atbalsts; daļa sociālo programmu

2. Kā Jūs vērtējat progresu NAP2027 nosprausto stratēģisko mērķu sasniegšanā? Vai tas, Jūsaprāt, ir sekmīgs, drīzāk sekmīgs, drīzāk nesekmīgs vai nesekmīgs?

Faktori, kas sekmējuši virzību uz NAP2027 stratēģisko mērķu sasniegšanu

Augstāka produktivitāte un ienākumi – Eksperti uzsver, ka progress produktivitātes un ienākumu jomā, galvenokārt, saistīts ar ārējiem resursiem (ES fondi), sistēmiski uzlabojumi (piemēram, prasmju attīstība, finansējums) tiek minēti retāk, kas norāda ka strukturālas pārmaiņas vēl nav pilnībā nostiprinājušās.

- Digitalizācijas attīstība – jaunu tehnoloģiju ieviešana un digitālo risinājumu pieejamība uzņēmējdarbībā.
- ES fondu un valsts līdzfinansējuma piesaiste – īpaši uzņēmējdarbības veicināšanai un infrastruktūras uzlabošanai.
- Uzņēmējdarbības atbalsts – dažādas programmas, kas ļāvušas piesaistīt finansējumu un veicināt inovācijas.

- Normatīvo aktu izstrāde – tiesību aktu pieņemšana, kas radījusi pamatu strukturālām reformām.
- Sabiedrības un sociālo partneru iesaiste – aktīvākā sabiedrības daļa un partneri piedalījušies plānošanas dokumentu izstrādē.

Vienlīdzīgas iespējas - progress saistīts ar konkrētiem atbalsta instrumentiem, taču respondenti uzsver, ka nevienlīdzība pakalpojumu pieejamībā un diskriminācijas riski joprojām ir būtiski. Pozitīvi piemēri bieži saistās ar vietējo kopienu pašvaldību darbu.

- **Ģimeņu atbalsta politika** – pabalstu palielināšana, ģimenes kartes, atbalsts daudz bērnu ģimenēm.
- **Izglītības pieejamība** – iespēja saņemt vidējo izglītību pašvaldībās, pieaugušo izglītības programmas.
- **Sociālās politikas uzlabojumi** – veselības aprūpes pieejamības paplašināšana, sociālās integrācijas projekti.

Sociālā uzticēšanās - progress tiek vērtēts kā vājš un nevienmērīgs. Lai gan ir pozitīvi piemēri sabiedrības solidaritātē, kopējā uzticība valsts institūcijām ir zema. Respondenti uzsver, ka caurspīdīga pārvaldība un konsekventa komunikācija ir kritiski nepieciešama, lai stiprinātu uzticēšanos.

- **Sabiedrības saliedētība krīžu laikā** – īpaši atbalsts Ukrainai un solidaritāte ārējo draudu kontekstā.
- **Pilsoniskās sabiedrības stiprināšana** – NVO aktivitātes, sabiedrības iesaiste politikas veidošanā.
- **Uzlabojumi komunikācijā** – daļa institūciju uzlabojušas informācijas pieejamību un caurspīdīgumu.

Reģionālā attīstība - progress tiek vērtēts kā nevienmērīgs – valstspilsētās un aktīvākajās pašvaldībās ir pozitīvi piemēri, bet attālākos reģionos saglabājas vāja infrastruktūra, mājokļu nepieejamība un demogrāfiskā lejupslīde. Respondenti uzsver, ka nepieciešama mērķēta reģionālo teritoriju atbalsta politika un lielāks valsts atbalsts reģioniem.

- **Pašvaldību iniciatīvas** – industriālo zonu attīstība, infrastruktūras projekti, ES fondu piesaiste.
- **Uzņēmējdarbības atbalsts reģionos** – inkubatori, atbalsts vietējiem uzņēmumiem, investīciju piesaiste.
- **Izglītības un veselības pieejamība** – daļēji saglabāta pieejamība reģionos, lai gan ar ierobežojumiem.

Faktori, kas kavējuši virzību uz NAP2027 stratēģisko mērķu sasniegšanu

Visos mērķos kavējošie faktori ir strukturāli – birokrātija, nepietiekams finansējums, demogrāfija un nevienlīdzība. Tas apliecina, ka, lai sasniegtu NAP2027 mērķus, nepieciešamas ne tikai atsevišķas iniciatīvas, bet **sistēmiska pārvaldības un resursu pieejamības reforma**.

Augstāka produktivitāte un ienākumi - progress balstās uz ārējiem resursiem un atsevišķiem projektiem, bet strukturālas reformas kavējas.

- **Birokrātija un administratīvais slogs** – pārmērīgi sarežģītas procedūras, kas kavē uzņēmējdarbību un investīcijas.
- **Nepietiekams finansējums** – zems ieguldījums pētniecībā un inovācijās, kas ierobežo produktivitātes pieaugumu.
- **Prasmju un darbaspēka trūkums** – kvalificētu speciālistu nepietiekamība, īpaši eksportspējīgās nozarēs.
- **Inflācijas un izmaksu pieaugums** – elektrības, degvielas un darbaspēka izmaksas samazina konkurētspēju.

Vienlīdzīgas iespējas - ir konkrēti uzlabojumi, bet sistēmiski nevienlīdzības un diskriminācijas jautājumi joprojām pastāv.

- **Nevienlīdzīga pakalpojumu pieejamība** – īpaši veselības aprūpē un izglītībā reģionos.
- **Sadrumstaloti atbalsta instrumenti** – daudz iniciatīvu, bet bez koordinācijas un pietiekamas ietekmes.
- **Diskriminācijas un nevienlīdzības riski** – sociālās grupas joprojām izjūt atšķirīgu attieksmi un iespēju trūkumu.
- **Nepietiekama komunikācija** – sabiedrība bieži neizprot pieejamos atbalsta mehānismus.

Sociālā uzticēšanās - sabiedrības solidaritāte ir samērā stipra, bet uzticība valsts institūcijām ir zema; nepieciešama caurspīdīga pārvaldība un konsekventa komunikācija.

- **Zema caurspīdība un nekonsekvence** – valdības lēmumi bieži tiek uztverti kā nepietiekami skaidroti vai sasteigti.
- **Politiskie skandāli un populisms** – grauj sabiedrības uzticību institūcijām.
- **Dezinformācija un sabiedrības polarizācija** – informācijas kvalitātes problēmas, kas ietekmē uzticēšanos.
- **Nepietiekama sabiedrības iesaiste** – iedzīvotāji nejūtas līdzdalīgi lēmumu pieņemšanā.

Reģionālā attīstība - pozitīvi piemēri ir valstspilsētās un aktīvākajās pašvaldībās, bet attālākos reģionos saglabājas strukturālas problēmas.

- **Infrastrukturais deficīts** – ceļu, transporta un mājokļu nepieejamība reģionos.
- **Nepietiekams finansējums pašvaldībām** – jaunas funkcijas piešķirtas bez atbilstoša budžeta.
- **Demogrāfiskā lejupslīde** – iedzīvotāju skaita samazināšanās un migrācija uz Rīgu vai ārzemēm.
- **Vāja reģionālā politika** – trūkst īpašu programmu Latgalei, pierobežai un mazāk attīstītiem reģioniem.

Nepieciešamā politikas izmaiņas NAP2027 stratēģisko mērķu sasniegšanai

Lai NAP2027 stratēģiskie mērķi tiktu sasniegti vai virzība uz tiem būtu sekmīgāk, ekspertu ieskatā politikas izmaiņām jābūt sistēmiskām un uz rezultātu vērstām, nevis tikai deklaratīvām. Tas nozīmē – skaidri rādītāji, budžeta sasaistīšana ar mērķiem, caurspīdīga pārvaldība un reģionu politika, kas mazinātu nevienlīdzību un stiprinātu sabiedrības uzticēšanos.

Pārvaldība un koordinācija -

- Uz rezultātu vērsti budžets: katram stratēģiskajam mērķim jābūt sasaistītam ar konkrētiem rādītājiem un finansējumu.
- Caurspīdīga uzraudzība: regulāri publiski ziņojumi par progresu, izmantojot skaidrus indikatorus.
- Starppresoriskā sadarbība: ministriju un pašvaldību koordinācijas stiprināšana, lai izvairītos no sadrumstalotības.

Ekonomikas un produktivitātes politika

- Investīcijas pētniecībā un attīstībā - palielināt finansējumu inovācijām, digitalizācijai un eksportspējīgiem uzņēmumiem.
- Birokrātijas mazināšana: vienkāršot administratīvās procedūras uzņēmējdarbībā.
- Prasmju attīstība: mūžizglītības programmas, digitālās un tehniskās kompetences darba tirgum.

Sociālās politikas uzlabojumi

- Vienlīdzīga pakalpojumu pieejamība: veselības aprūpe, izglītība un sociālie pakalpojumi jānodrošina visos reģionos.
- Diskriminācijas novēršana: stiprināt uzraudzības mehānismus darba tirgū un sabiedrībā.
- Ģimeņu atbalsts: palielināt pabalstus un pakalpojumus, kas veicina demogrāfisko stabilitāti.

Sociālās uzticēšanās stiprināšana

- Caurspīdīga komunikācija: valdības lēmumi jāizskaidro sabiedrībai skaidri un konsekventi.
- Sabiedrības iesaiste: plašāka NVO un pilsonisko iniciatīvu integrācija politikas veidošanā.
- Dezinformācijas ierobežošana: medijpratības programmas un uzticamu informācijas avotu stiprināšana.

Reģionālā politika

- Mērķteritoriju pieeja: īpašas programmas Latgalei, pierobežai un mazāk attīstītiem reģioniem.
- Infrastruktūras attīstība: ceļi, transports, mājokļi un digitālā pieejamība kā pamats reģionu izaugsmei.
- Pašvaldību finansējuma palielināšana: sasaistot to ar konkrētiem attīstības rezultātiem.

Ieguldījumu apjoms

Respondenti tika aicināti sadalīt simbolisku budžetu starp četriem stratēģiskajiem mērķiem, kas ļauj novērtēt sabiedrības prioritātes un uztverto nozīmīgumu. Ja sabiedrībai būtu iespēja sadalīt budžetu, tā visvairāk investētu ekonomikas izaugsmei, bet vienlaikus saglabātu līdzsvaru starp sociālo politiku un reģionālo attīstību. Tas parāda, ka NAP2027 īstenošanai nepieciešama **integrēta pieeja**, kur ekonomikas izaugsme tiek sasaistīta ar vienlīdzību un reģionu atbalstu. Vislielākais uzsvars tika likts uz ekonomiku (*produktivitāte un ienākumi*), bet vienlaikus ir skaidrs, ka **vienlīdzība un reģionālā attīstība** tiek uztvertas kā kritiski svarīgas, lai nodrošinātu sabiedrības saliedētību. Sociālā uzticēšanās saņem mazāku daļu, kas norāda uz to, ka sabiedrība vairāk fokusējas uz faktiskiem un racionāliem rezultātiem (ienākumi, pakalpojumi, infrastruktūra), bet mazāk uz sabiedriskām vērtībām.

Augstāka produktivitāte un ienākumi - visbiežāk piešķirta lielākā daļa vienību (30–40 no 100). tādejādi redzams, ka respondentu ieskatā ekonomikas izaugsme un ienākumu palielināšana ir pamats citu mērķu īstenošanai. Uzsvars uz inovācijām, digitalizāciju un eksportspēju.

Otrā vietā ir **vienlīdzīgas iespējas ar piešķirtajām 20–25 vienībām**. Sabiedrība uzsver sociālās politikas nozīmi, īpaši veselības aprūpes un izglītības pieejamību. Atbalsts ģimenēm un diskriminācijas novēršana tiek uzskatīti par būtiskiem ilgtermiņa ieguldījumiem.

Līdzīgu ieguldījumu saņēma arī **reģionālā attīstība - piešķirtas 20–25 vienības**. Liela daļa uzsver reģionu nevienlīdzību un nepieciešamību investēt infrastruktūrā, mājokļos un pakalpojumu pieejamībā. Latgale un pierobeža bieži minētas kā prioritāras teritorijas.

Sociālā uzticēšanās - piešķirtas 15–20 vienības. Uzticēšanās institūcijām tiek vērtēta kā svarīga, bet bieži vien sekundāra salīdzinājumā ar ekonomiku un sociālo politiku. Respondenti uzsver caurspīdīgu pārvaldību un sabiedrības iesaisti kā priekšnoteikumu.

Attieksme pret NAP2027

Vērtējot respondentu attieksmes pret NAP2027, redzams, ka kopumā tas tiek vērtēts **svaigis, bet nepietiekami efektīvs instruments**. Par galvenajām problēmām tiek uzskatītas sadrumstalotība, deklarativitāte, budžeta nesasaistīšana, necaurspīdīgums un nepietiekama integrācija valdības darbā. Pie iespējamajiem risinājumiem respondenti norāda – nepieciešamību fokusēties uz prioritātēm, regulāru plāna aktualizāciju, un nepieciešamību sasaistīt ar uz rezultātu vērstu budžetu, kam nodrošināta uzraudzība.

- **NAP2027 ir vairāk ES fondu apguves plāns, nevis valsts stratēģija** - daļa respondentu uzskata, ka plāns tiek uztverts galvenokārt kā mehānisms ES finansējuma izmantošanai, kas rada risku, ka stratēģiskie mērķi tiek formulēti, lai atbilstu fondu nosacījumiem, nevis valsts ilgtermiņa vajadzībām. Būtu nepieciešams stiprināt plāna sasaisti ar nacionālo un valsts dienaskārtību, kā arī iekļauties Latvijas ilgtermiņa attīstības vīziju.
- **NAP2027 ir pārāk plašs un sadrumstalots** - respondenti kritizē mērķu un uzdevumu pārāk lielo skaitu, plāna plašais tvērums apgrūtina prioritāšu noteikšanu un resursu koncentrēšanu. Ieteikums plānu veidot fokusētāku, ar skaidri definētām prioritātēm.
- **NAP2027 mērķi ir deklaratīvi un nepietiekami sasaistīti ar reālu politiku** - bieži tiek minēts, ka mērķi paliek uz papīra, bet netiek integrēti valdības darba kārtībā, kas samazina sabiedrības uzticēšanos un kavē reālu progresu. Nepieciešama mērķu sasaistīšana ar konkrētām politikas iniciatīvām un budžeta programmām.
- **NAP2027 mērķi regulāri jāaktualizē atbilstoši situācijai** - lielākā daļa ekspertu piekrīt, ka stratēģija jāpielāgo mainīgajai ekonomiskajai, demogrāfiskajai un drošības situācijai. Elastība ir būtiska, lai plāns nezaudētu aktualitāti, tāpēc izskan ieteikums ieviest regulārus mērķu pārskatīšanas mehānismus (piemēram, ik pēc 2–3 gadiem).
- **NAP2027 nav pietiekami sasaistīts ar budžetu** - respondenti uzsver, ka stratēģiskie mērķi bieži vien nav tieši saistīti ar finansējuma sadali, kas kavē mērķu īstenošanu, jo nav skaidrs, kā resursi tiek novirzīti. Nepieciešama ciešāka sasaiste ar uz rezultātu vērstu budžetu, kur katram mērķim ir iezīmēts konkrēts finansējums.
- **NAP2027 īstenošanas uzraudzība nav pietiekami caurspīdīga** - sabiedrība uzskata, ka trūkst regulāru un saprotamu ziņojumu par progresu, šāda caurspīdīguma trūkums grauj uzticēšanos un apgrūtina sabiedrības iesaisti. Ieteicams ieviest publiski pieejamus rādītājus un regulāri ziņojumi par mērķu sasniegšanu.
- **NAP2027 nav pietiekami integrēts valdības darba kārtībā** - respondenti uzskata, ka plāns bieži tiek atstāts “fonā” un netiek izmantots kā galvenais politikas instruments, kas mazina plāna efektivitāti un padara to par formālu dokumentu. NAP2027 jābūt centrālajam dokumentam, kas nosaka valdības prioritātes un politikas virzienus.

Apgalvojums	Respondentu vērtējums	Analīze	Secinājums
NAP2027 ir vairāk ES fondu apguves plāns, nevis valsts stratēģija	Daļa piekrīt, uzsverot fondu ietekmi	Stratēģija bieži pielāgota fondu nosacījumiem, nevis nacionālajām vajadzībām	Jāstiprina nacionālais raksturs un ilgtermiņa vīzija
NAP2027 ir pārāk plašs un sadrumstalots	Kritika par mērķu un uzdevumu pārāk lielo skaitu	Apgrūtina prioritāšu noteikšanu un resursu koncentrēšanu	Jāfokusējas uz skaidrām prioritātēm

Mērķi ir deklaratīvi un nepietiekami sasaistīti ar reālu politiku	Bieži minēts, ka paliek uz papīra	Samazina uzticēšanos un kavē progresu	Jāsasaista ar konkrētām iniciatīvām un budžetu
Mērķi regulāri jāaktualizē atbilstoši situācijai	Lielākā daļa piekrīt	Elastība ir būtiska mainīgā vidē	Jāievieš regulārs pārskatīšanas mehānisms
NAP2027 nav pietiekami sasaistīts ar budžetu	Respondenti uzsver finansējuma neskaidrību	Kavē īstenošanu, jo nav skaidrs resursu sadalījums	Nepieciešams uz rezultātu vērsts budžets
Īstenošanas uzraudzība nav pietiekami caurspīdīga	Kritika par ziņojumu trūkumu	Caurspīdības trūkums grauj uzticēšanos	Jāievieš publiski rādītāji un regulāri ziņojumi
NAP2027 nav pietiekami integrēts valdības darba kārtībā	Uzskata, ka plāns bieži paliek “fonā”	Samazina efektivitāti, padara dokumentu formālu	Jāpadara par centrālo valdības politikas instrumentu

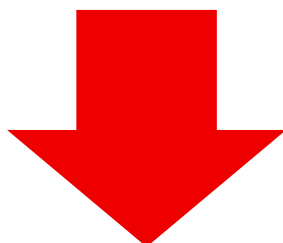
Prioritātes “Stipras ģimenes, veseli un aktīvi cilvēki” īstenošanas progress

Prioritātes progress balstīts uz konkrētiem atbalsta instrumentiem un vietējām pašvaldību iniciatīvām, bet kopumā sistēmiski uzlabojumi vēl nepietiekami. Būtiskākie kavējošie faktori ir strukturāli – nepietiekams finansējums, nevienlīdzība un sistēmas sadrumstalotība. Respondentu ieskatā ārējie ekonomiskie apstākļi un demogrāfiskās tendences būtiski pasliktināja īstenošanas progresu.

Sekmē:

- Ģimeņu atbalsta politika:** pabalstu palielināšana, ģimenes kartes, daudzbērnu ģimeņu atbalsts.
- Veselības aprūpes pieejamība:** daļēji uzlabota pakalpojumu pieejamība, īpaši profilakses un vakcinācijas jomā.
- Sabiedrības aktivitātes:** sporta un veselīga dzīvesveida popularizēšana, pašvaldību iniciatīvas.

Kavē:

- Nevienlīdzīga pakalpojumu pieejamība:** veselības aprūpe un sociālie pakalpojumi reģionos ir ierobežoti.
- Finansējuma trūkums:** pašvaldībām piešķirtas jaunas funkcijas bez atbilstoša budžeta.
- Izglītības un veselības sistēmas problēmas:** lauku skolu slēgšana, garie ceļi bērniem uz skolām, rindas pie ārstiem.

Vērtējot negatīvo ietekmi uz prioritātes sasniegšanas progressa respondenti min demogrāfisko lejupslīdi- iedzīvotāju skaita samazināšanos un emigrāciju; nevienlīdzību pensiju un sociālajā sistēmā: pie vienāda darba stāža pensiju apmēri atšķiras; inflācija un izmaksu pieaugumu: sadzīves izmaksas palielina slogu ģimenēm.

Domājot par iespējamajām, turpmāk nepieciešamajām, rīcībām respondenti uzsver nepieciešamību pēc koordinētas sociālās politikas ar uzsvaru uz pakalpojumu pieejamību, ģimeņu atbalstu un veselības profilaksi:

- Vienlīdzīga pakalpojumu pieejamība: veselības aprūpe un izglītība visos reģionos.
- Ģimeņu atbalsta stiprināšana: palielināt pabalstus, nodrošināt pieejamus pakalpojumus bērniem.
- Diskriminācijas novēršana: stiprināt uzraudzības mehānismus darba tirgū un sabiedrībā.
- Sabiedrības aktivitātes: veicināt veselīgu dzīvesveidu, sportu un kultūras pieejamību.

Piedāvājot savu skatījumu par resursu sadalījums (*100 nosacītas vienības*), sabiedrība visvairāk ir gatavi investēt ģimenēs un veselībā, bet saglabāt līdzsvaru ar izglītību un aktīvu dzīvesveidu.

- Ģimenes un sociālais atbalsts: ~30–35 vienības.
- Veselības aprūpe: ~30 vienības.
- Izglītība un bērnu iespējas: ~20–25 vienības.
- Sabiedrības aktivitātes un veselīgs dzīvesveids: ~15–20 vienības.

Prioritātes “Zināšanas un prasmes personības un valsts izaugsmei” īstenošanas progress

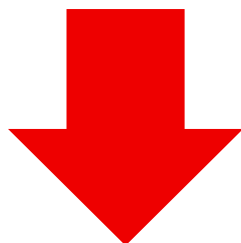
Zināšanu, prasmju pārvaldības un cilvēkkapitāla politika Latvijā ilgtermiņā sastopas ar būtiskiem izaicinājumiem nodrošināt sistēmas noturību, kvalitāti un konkurētspēju, jo dominē fragmentēti risinājumi, nepietiekama atalgojuma loģika un vāja sasaiste starp finansējumu, kvalitāti un darba tirgus pieprasījumu. To centušās risināt dažādas pārvaldības, satura un programmu reformas, kas šī ziņojuma tvēruma ir tikušas vai tiek īstenotas; papildus tam vērojami pozitīvi starptautiskās integrācijas rādītāji.

Sekmē:

- ☐ **Pārvaldības un satura reformas:** izglītības iestāžu autonomijas stiprināšana, mācību satura atjaunošana, kvalitātes vērtēšanas strukturēšana.
- ☐ **Starptautiskā integrācija:** publikāciju kvalitātes kāpums, dalība starptautiskos projektos, zināšanu pārneses mehānismu attīstība.
- ☐ **Programmu attīstība:** doktorantūras finansējuma pieaugums, pēcdoktorantūras programmas, starptautiskā mobilitāte.

Kavē:

- ☐ **Cilvēkresursu noturības trūkums:** zems atalgojums, neskaidri karjeras modeļi, augsts administratīvais slogs.
- ☐ **Sistēmas sadrumstalotība:** nepietiekama koordinācija starp institūcijām, fragmentēti finansējuma un pasūtītājmehānismi.
- ☐ **Demogrāfiskie un darba tirgus faktori:** iedzīvotāju skaita samazināšanās, STEM speciālistu deficīts, reģionālā nevienlīdzība.

Respondentu vērtējumā būtiskākie kavējošie faktori ir strukturāli un ilgstoši. Zema zinātnes un pedagogu karjeras pievilcība, nepietiekami konkurētspējīgs atalgojums un augsts administratīvais slogs veido sistēmisku barjeru jaunu speciālistu piesaistei un esošo noturēšanai. Situāciju pastiprina sadrumstalota pārvaldība un finansēšanas mehānismi, kas nav konsekventi balstīti kvalitātes rādītājos un rezultātu izvērtējumā. Papildu negatīvu ietekmi rada nelabvēlīgas demogrāfiskās tendences, reģionālā nevienlīdzība un pieaugošs darba tirgus

spiediens, īpaši STEM nozarēs, kā arī ārējie makroekonomiskie faktori, tostarp inflācija un izmaksu kāpums, kas saasina cilvēkresursu noturības riskus visos izglītības līmeņos.

Attiecībā uz turpmākajām rīcībām viedokļu līderi konsekventi uzsver sistēmiskas un koordinētas pieejas nepieciešamību. Tas paredz mērķtiecīgu cilvēkresursu politikas stiprināšanu zinātnē un izglītībā, balstoties uz skaidri definētiem, prognozējamiem un ilgtspējīgiem karjeras modeļiem. Šiem modeļiem jābūt tieši sasaistītiem ar motivējošu atalgojumu, snieguma kritērijiem un kvalitātes prasībām. Paralēli ir būtiski mazināt administratīvo slogu un stiprināt institucionālo kapacitāti, lai publiskais sektors spētu ne tikai reaģēt, bet proaktīvi definēt pētniecības un izglītības attīstības vajadzības. Izglītības jomā respondenti akcentē integrētas pieejas nozīmi, kur strukturālās reformas, kvalitātes uzlabošana un sociālais atbalsts tiek īstenoti vienlaikus, īpašu uzmanību veltot pedagogu profesionālajai kapacitātei, iekļaujošas un drošas vides nodrošināšanai, kā arī reālai sasaistei ar darba tirgus vajadzībām.

Piedāvājot savu skatījumu par resursu sadalījums (100 nosacītas vienības), respondenti fokusējas uz resursu pieejamības izaicinājumiem un izglītības sistēmas ilgtspēju un kvalitāti, vienlaikus saglabājot līdzsvaru starp zinātnes kapacitāti, izglītības rezultātiem un drošu, iekļaujošu vidi.

- Lielāks pētniecības finansējums: ~25 vienības.
- Kvalitatīva vispārējā un profesionālā vidējā izglītība: ~15 vienības.
- Pētniecības cilvēkresursu kapacitātes pieaugums: ~15 vienības.
- Augstāka drošība un vardarbības mazināšana skolas vidē: ~10 vienības.
- Labākas skolēnu sekmes un absolventu sagatavotība darba tirgum: ~10 vienības.
- Augstāka izglītības sistēmas efektivitāte kvalitātes un izmaksu attiecībā: ~10 vienības.
- Iekļaujošāka un vienlīdzīgāka skolas vide: ~5 vienības.
- Lielāks publikāciju skaits un augstāka citējamība: ~5 vienības.
- Augstākas iedzīvotāju digitālās prasmes: ~5 vienības.

Tādējādi var secināt, ka respondentu skatījums nepārprotami norāda uz nepieciešamību pāriet no fragmentētiem uz sistēmiskiem risinājumiem, kur prioritāte ir cilvēkresursu noturība, kvalitāte un ilgtermiņa prognozējamība. Bez strukturāli sakārtotas pārvaldības, skaidras atbildības un konsekventas resursu sasaistes ar kvalitātes rezultātiem jebkuri papildu ieguldījumi radīs tikai īstermiņa efektu, bieži sastopoties ar iztrūkstošas vai neviennozīmīgas komunikācijas izraisītu pretestību.

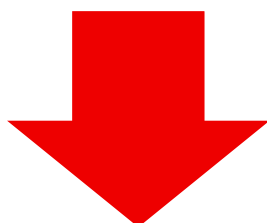
Prioritātes “Uzņēmumu konkurētspēja un materiālā labklājība” īstenošanas progress

Prioritātes “Uzņēmumu konkurētspēja un materiālā labklājība” īstenošanas progress kopumā vērtējams kā nevienmērīgs. Atsevišķos rīcības virzienos ir vērojami uzlabojumi un pozitīvas iniciatīvas, tomēr sistēmiskā līmenī progress bieži ir fragmentārs un nepietiekams, īpaši ārpus nacionālas un reģionālas nozīmes attīstības centriem. Respondentu ieskatā prioritātes īstenošanu būtiski ietekmējuši gan strukturāli iekšējie faktori, gan ārējie satricinājumi -COVID-19 pandēmija, Krievijas iebrukums Ukrainā un ģeopolitiskā nenoteiktība.

Sekmē:

- Uzņēmumu elastība un spēja pielāgoties pārmaiņām** (īpaši eksporta tirgos): galvenais noturības balsts krīzēs
- ES fondu un valsts atbalsta instrumenti**
- Digitalizācija, IT un MI risinājumu pieejamība:** augsts potenciāls, bet šobrīd vairāk kā iespēja nevis pilnībā izmantota ietekmes svira

Kavē:

- Sadrumstalota politika un institucionālā koordinācija:** caurvij visus mēķus (P&A, eksports, digitalizācija, kapitāla tirgus) un pat ar finansējumu progress daudzviet ir fragmentārs
- Nepietiekams finansējums un zema kapitāla pieejamība:** īpaši kritiski inovācijām, augstas pievienotās vērtības eksportam un uzņēmumu mērogošanai
- Darbspēka trūkums un prasmju neatbilstība :** ierobežo produktivitāti un izaugsmi

Vērtējot negatīvo ietekmi uz prioritātes sasniegšanas progresu, respondenti norāda uz zemo politisko prioritāti ieguldījumiem pētniecībā un attīstībā, vājo sadarbību un sinerģijas trūkumu starp pētniecības institūcijām un uzņēmējdarbību, zemo kapitāla pieejamību. Strādājošo nabadzības mazināšanu kavē reģionālās atšķirības, jo uzlabojumi koncentrējas lielākajos centros, bet lauku teritorijās izmaiņas ir minimālas. Situāciju pasliktina zemais atalgojums, īpaši reģionos, ēnu ekonomika un straujā inflācija. Apskatot faktorus, kas kavē kapitāla tirgus attīstību un plašāku tā iespēju izmantošanu, kā galvenie tiek minēti nepietiekams lielo un vidējo uzņēmumu skaits, kas potenciāli varētu tikt kotēti biržā, pastāvošie birokrātiskie šķēršļi, zema popularitāte un izglītības trūkums sabiedrībā par kapitāla tirgus iespējām un kapitālu tirgu neatbalstoša nodokļu politika.

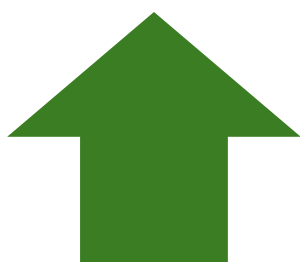
Eksporta attīstība kopumā tiek vērtēta kā salīdzinoši noturīga, ņemot vērā globālos izaicinājumus, tomēr respondenti uzsver nepieciešamību pārorientēties uz augstākas pievienotās vērtības produktu un pakalpojumu eksportu. IT un digitalizācijas jomā progress ir nevienmērīgs – uzņēmumi arvien vairāk apzinās digitalizācijas nozīmi, taču attīstību kavē zināšanu trūkums, augstas izmaksas, nepietiekama datu apmaiņa starp iestādēm un vāja institucionālā kapacitāte. Atsevišķās nozarēs un reģionos pozitīvu ietekmi devusi mērķtiecīga pašvaldību rīcība un investīcijas uzņēmējdarbības infrastruktūrā.

Domājot par turpmākajām rīcībām, respondenti uzsver nepieciešamību pēc mērķtiecīgākas koordinētākas valsts politikas. Prioritāri akcentēta nepieciešamība būtiski palielināt ieguldījumus pētniecībā un inovācijās, stiprināt pētniecības un uzņēmējdarbības sadarbības mehānismus, uzlabot darbaspēka piesaistes un prasmju attīstības politiku, kā arī veicināt reģionālo uzņēmējdarbību. Tāpat būtiski ir attīstīt kapitāla tirgu, mazināt birokrātiskos šķēršļus investīcijām un nodrošināt efektīvāku digitalizāciju un datu atkārtotu izmantošanu gan valsts pārvaldē, gan uzņēmējdarbībā.

Resursu sadales skatījumā (*100 nosacītas naudas vienības*) respondenti vislielāko ieguldījumu būtu gatavi novirzīt eksporta pieauguma veicināšanai (aptuveni 25%), uzsverot eksporta nozīmi uzņēmumu konkurētspējas celšanā un tautsaimniecības noturībā. Nākamie lielākie ieguldījumi tiktu paredzēti plašākai pētniecības un uzņēmējdarbības sadarbībai (aptuveni 20%), informācijas tehnoloģiju lomas stiprināšanai tautsaimniecībā (aptuveni 15%) un nodarbinātības veicināšanai (aptuveni 15%).

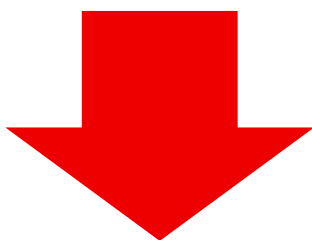
Prioritātes “Kvalitatīva dzīves vide un teritoriju attīstība” īstenošanas progress

Prioritātes progress balstās uz Latvijas apņemšanos sasniegt klimatneitralitāti, kas kalpo kā katalizators ierasto paradumu maiņai ilgtspējīgas attīstības virzienā, neskatoties uz nozaru politikas sadrumstalotību un nepietiekamu investīciju atbalstu. Spēcīgu pašvaldību iespējas piesaistīt ES fondu līdzekļus ir ievērojami lielākas, pateicoties to finansiālajai un administratīvajai kapacitātei. Respondentu ieskatā IT tehnoloģiju pieejamība ir apmierinoša, vienlaikus pastāv izaicinājumi to efektīvā izmantošanā, īpaši digitālo prasmju trūkuma, nepietiekamas integrācijas pašvaldību pakalpojumos un datu drošības nodrošināšanas jomā. Reģionālā specializācija un mobilitāte tiek minēta kā priekšnoteikums līdzsvarotai reģionu attīstībai, kas attīstīs ekonomisko sadarbību, investīciju piesaisti un iedzīvotāju piekļuvi pakalpojumiem un darba vietām.

Sekmē:

- Celākarte klimatneitralitātes jomā:** definētie rādītāji sniedz informāciju gan sabiedrībai, gan uzņēmējiem par videi nekaitīgas ekonomikas attīstību
- IT un sakaru tehnoloģiju pieejamība** tehnoloģiju jomā
- Ieguldījumi videi draudzīgā transportā**
- Pašvaldību kapacitāte un līderi** reģionu attīstības jomā
- Nekustamā tirgus attīstība** mājokļu jomā

Kavē:

- Nepietiekams līdzsvars starp vides un ekonomikas aspektiem:** riski bioloģiskajai daudzveidībai
- Nevienlīdzīga pašvaldību kapacitāte,** investīciju pieejamība
- Cilvēkkapitāla migrācija** un nepietiekams dzīvojamais fonds, kreditēšanas iespējas, nav vienotas reģionālās politikas
- Augstas būvniecības/energoefektivitātes izmaksas un ierobežots investīciju piedāvājums**

Vērtējot negatīvo ietekmi uz prioritātes sasniegšanas progresu, respondenti norāda uz augstām tehnoloģiju izmaksām un nepietiekamu tautsaimniecībai nepieciešamo inovāciju attīstību, kas pielāgotas vietējiem apstākļiem, lai nodrošinātu *zaļā kursa* mērķvērtību sasniegšanu. Tāpat satiksmes infrastruktūras un satiksmes drošības jomā progress ir nevienmērīgs, ko apliecina augstas svārstības ceļu satiksmes negadījumos bojāgājušo skaita rādītājā un nepietiekama ceļu kvalitāte — apmierinošā stāvoklī ir tikai aptuveni trīs ceturtdaļas valsts reģionālo autoceļu un aptuveni puse vietējo autoceļu. Savukārt par reģionālās attīstības kavējošiem faktoriem norādīti: demogrāfiskā lejupslīde un iedzīvotāju migrācija uz Rīgu vai ārvalstīm, nepietiekama pašvaldību finansiālā un administratīvā kapacitāte, politikas sadrumstalotība un centralizēta lēmumu pieņemšana, kā arī sadarbības trūkums starp pašvaldībām. Situāciju pasliktina nepietiekama mobilitātes infrastruktūra, birokrātiski šķēršļi uzņēmējdarbībai un investīcijām, ierobežots dzīvojamais fonds un kreditēšanas iespējas reģionos, kā arī nesaskaņotība starp lauksaimniecības un vides politiku. Investīcijas bieži ir īstermiņa un nesasaistītas vienotā stratēģiskā virzienā, savukārt sabiedrības uzticības un piederības deficīts kavē kopīgu attīstības virzību. Par mājokļu politikas rīcības virziena kavējošiem faktoriem respondenti min augstās būvniecības izmaksas, ierobežotu piekļuvi

finansējumam, birokrātisko slogu un nepietiekamu sabiedrības izpratni par energoefektivitātes ieguvumiem.

Vērtējot reģionālās attīstības nākotnes iespējas, respondenti norāda šādus risinājumus:

- Uzņēmējdarbības inkubatoru un industriālo parku attīstība;
- Mobilitātes uzlabošana (ceļi, sabiedriskais transports);
- Pašvaldību kapacitātes stiprināšana plānošanā un inovācijās;
- Skaidra teritoriālās specializācijas politika un pašvaldību sadarbība;
- Pieejami finanšu instrumenti un kreditēšana reģionos;
- Mērķēta Dzīvojamā fonda attīstība un pakalpojumu pieejamības uzlabošana.

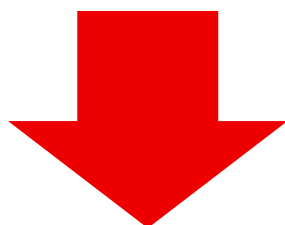
Prioritātes “Kultūra un sports aktīvai un pilnvērtīgai dzīvei” īstenošanas progress

Eksperti kopumā vērtējuši prioritātes īstenošanas progresu kā drīzāk sekmīgu. Stratēģiski virzīts un stabils atbalsts tradīcijām, atklātiem konkursiem un mērķprogrammām, publiski pieejama infrastruktūra - stiprina iedzīvotāju pašāvēību, ka sports un kultūra būs pieejami. Eksperti īpaši novērtēja ieguldījumu tūrisma piesaistei, filmu ražošanā, starptautiskajos sporta un kultūras pasākumos tepat Latvijā. Latvijas talantu veiksmes abās jomās pastiprināja Latvijas tēlu starptautiskajā vidē un ir liels faktors pasākumu īstenošanai mūsu zemē.

Sekmē:

- Atbalsts:** Dziesmu un deju svētkiem, Valsts kultūrkapitāla fondam, tūristu piesaistei, filmu ražošanai, starptautiskajiem sporta pasākumiem.
- Jaunas iespējas:** plašs kultūras notikumu piedāvājums, apkaimju iniciatīvas, infrastruktūras pieejamība, piem. sporta laukumi.
- Sabiedrības aktivitātes:** sporta un veselīga dzīvesveida popularizēšana, pašvaldību iniciatīvas.
- Latvijas veiksmes:** Straume, panākumi lielā sportā.

Kavē:

- Līdzekļu trūkums:** cilvēkiem nepietiek naudas, lai iesaistītos kultūras un sporta pasākumos.
- Ierobežota pieejamība laukos:** pasākumi atrodas tālu, nav tik liela izvēle, cik būtu pilsētās.

Būtiskākais kavējošais faktors ir nevienādas iespējas – cilvēkiem bez pietiekamiem ienākumiem un laukos.

Domājot par nākotni, respondenti uzsver nepieciešamību uzlabot Latvijas starptautisko dimensiju:

- Aktīvāk veicināt starptautisko sporta notikumu norisi Latvijā.
- Radīt iedzīvotājiem lielākas iespējas aktīvi apmeklēt kultūras aktivitātes.
- Palielināt tūristu skaitu un kultūras patēriņu.

Respondentu ieskati dalījās attiecībā uz to vai COVID-19 pandēmija nostiprināja paradumus uzturēties “ekrānos” vai arī radīja izjūstu vajadzību socializēties klātienē.

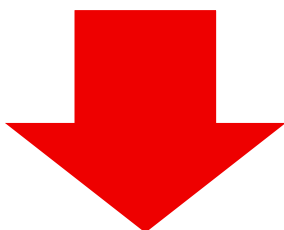
Prioritātes “Vienota, droša un atvērta sabiedrība” īstenošanas progress

Eksperti atzīst prioritātes īstenošanu kā sekmīgu, lielākos panākumus saredzot drošības virzienā, savukārt salīdzinoši mazākus panākumus saredzot saliedētības, tiesiskuma un pārvaldības virzienos. Kā svarīgu saliedētības izaicinājumu eksperti norāda bažas, ka Latvijā vairāk pievērš uzmanību latviešu valodas lomai iebraucēju, nevis te jau dzīvojošo vidū. Uzticēšanos valsts varai un demokrātijai kavē sajūta, ka politiskā ietekme ir ierobežota. Būtiskākie kavējošie faktori ir neuzticēšanās valsts pārvaldei, gan paužot nepieciešamību pēc papildu informācijas un saziņas, gan arī norādot neuzticību medijiem.

Sekmē:

- Saliedētība:** valsts starptautiskie sasniegumi, ziedošana līdzcīlvēkiem, latviešu valodas lomas palielināšanās
- Atgriezeniskā saite:** valsts dialogs ar nevalstiskajām organizācijām, jauni līdzdalības veidi un saziņa vieglajā valodā.
- Apmierinātība ar sabiedriskajiem pakalpojumiem:** proaktīva iestāžu saziņa ar sabiedrību un spēja atzīt pieļautās kļūdas.

Kavē:

- Neuzticēšanās:** šaubas par līdzekļu izlietojumu valsts projektos un pasūtījumos un risinājumu kvalitāti, neuzticēšanās medijiem.
- Ārējā ietekme:** svešvalodu spiediens, dezinformācija
- Ierobežotie resursi:** zems atalgojums un darbaspēka trūkums būtisku sabiedrisku pakalpojumu sniegšanai.

Kā neatņemamu risinājumu visu prioritātes virzienu sekmēšanai eksperti sagaida labāku valsts saziņu ar sabiedrību (gan apjomā, gan kvalitātē), kā arī plašāku sabiedrības līdzdalību, tostarp, lai pārliecinātos, ka izvēlētās metodes prioritātes mērķu sasniegšanai ir vispiemērotākās. Domājot par prioritātes virzienu papildināšanu, eksperti uzskata, ka NAP varēja iekļaut pasākumus starppaaudžu sadarbības, taisnīguma, atbildīguma un iecietības stiprināšanai sabiedrībā.

Secinājumi

2025. gada novembrī ir pagājuši vairāk nekā pieci gadi, kopš Saeima ir apstiprinājusi NAP2027, un aizvadīti gandrīz četri gadi no tā darbības termiņa. Šo gadu laikā Latvija ir pārdzīvojusi Covid-19 pandēmiju, kas būtiski ietekmēja valsts attīstību, sabiedrības labklājību un arī virzību pretī daudziem NAP2027 izvirzītajiem mērķiem. Tomēr kopš Covid-19 pandēmijas beigām 2022.gadā pasauli un Eiropu satricināja jauni negaidīti notikumi - 2022. gada 24. februārī Krievijas Federācija uzsāka neizprovocētu uzbrukuma karu pret Ukrainu. Šis Krievijas Federācijas uzsāktais karš, kurš nu jau turpinās gandrīz četrus gadus, ir radījis jaunu ģeopolitisko situāciju un reālu plašu karadarbību Eiropā, no kuras cieš Ukraina, un kas būtiski ietekmē arī Latviju, ņemot vērā Krievijas valsts pārstāvju naidīgo retoriku pret Baltijas valstīm, Eiropas Savienību un Rietumu pasauli. Tas būtiski ietekmē Latvijas sabiedrības noskaņojumu, ekonomikas aktivitāti un ārējos ekonomiskos sakarus. Tādēļ NAP2027 mērķu īstenošanas progress nav vērtējams tikai matemātiski, bet jāņem vērā, ka virzību uz to sasniegšanu būtiski ietekmējuši un turpinās ietekmēt ārējie faktori.

Tāpat jāatzīmē, ka virknei noteikto NAP2027 mērķu indikatoru to aktuālās vērtības pašlaik dažādu iemeslu dēļ nav/ nebūs turpmāk pieejamas vai to vērtības nav objektīvi salīdzināmas ar plānotajām mērķu vērtībām, jo mainījusies datu ieguves metodoloģija vai datu avots. Dažos no šiem gadījumiem ir izmantoti līdzīgi kontekstuāli indikatori, kuri palīdz izprast noteiktā mērķa kontekstu un attīstības tendences, taču tie kalpo tikai attiecīgās jomas izpratnes veidošanai, bet tie netiek izmantoti attiecīgā mērķa sasniegšanas progressa novērtējumam (tiek norādīts N/A, ka netiek vērtēts).

Apkopojums par NAP2027 mērķu sasniegšanu sadalījumā pa prioritātēm un rīcības virzieniem atspoguļots tabulā Nr.26.

Tabula Nr.26. Apkopojums par NAP2027 mērķu sasniegšanu.

Mērķi/ novērtējumi						N/A
NAP2027 stratēģiskie mērķi	1	4	0	2	0	0
Prioritāte “Stipras ģimenes, veseli un aktīvi cilvēki”						
Rīcības virziens "Uz cilvēku centrēta veselības aprūpe"	5	2	0	0	4	0
Rīcības virziens "Psiholoģiskā un emocionālā labklājība"	4	0	0	0	2	0
Rīcības virziens "Stipras ģimenes paaudzēs"	2	0	0	0	3	0
Rīcības virziens "Sociālā iekļaušana"	5	0	0	0	2	0
Prioritāte “Zināšanas un prasmes personības un valsts izaugsmei”						
Rīcības virziens "Zinātne sabiedrības attīstībai, tautsaimniecības izaugsmei un drošībai"	2	4	0	0	0	0
Rīcības virziens "Kvalitatīva, pieejama, iekļaujoša izglītība"	1	0	1	1	1	0
Prioritāte Uzņēmumu konkurētspēja un materiālā labklājība						
Rīcības virziens "Produktivitāte, inovācija un eksports"	0	1	0	0	0	4
Rīcības virziens "Darbs un ienākumi"	1	5	0	0	1	1
Rīcības virziens "Kapitāls un uzņēmējdarbības vide"	0	0	0	0	5	2
Prioritāte “Kvalitatīva dzīves vide un teritoriju attīstība”						
Rīcības virziens "Daba un vide – “Zaļais kurss”"	5	2	0	3	1	1
Rīcības virziens "Tehnoloģiskā vide un pakalpojumi"	8	0	0	0	0	2

Rīcības virziens "Līdzsvarota reģionālā attīstība"	1	2	0	0	0	1
Rīcības virziens "Mājoklis"	4	1	0	0	1	0
Prioritāte "Kultūra un sports aktīvai un pilnvērtīgai dzīvei"						
Rīcības virziens "Cilvēku līdzdalība kultūras un sporta aktivitātēs"	1	0	0	0	1	2
Rīcības virziens "Kultūras un sporta devums ilgtspējīgai sabiedrībai"	2	0	0	0	2	1
Prioritāte "Vienota, droša un atvērta sabiedrība"						
Rīcības virziens "Saliedētība"	1	0	2	2	2	1
Rīcības virziens "Tiesiskums un pārvaldība"	3	3	3	3	3	2
Rīcības virziens "Drošība"	3	1	0	0	0	1
Kopā= 137	49	25	6	11	28	18
Kopā=100 %	35,8%	18,3%	4,4%	8,0%	20,4%	13,1%

No tabulas Nr.26 secināms, ka kopumā vairāk nekā puse (54,1%) no NAP2027 mērķiem tiek sasniegti vai virzība uz to sasniegšanu ir pozitīva. Vienlaikus 4,4 % gadījumu attīstības tendences ir stagnējošas, 8 % gadījumu tās ir negatīvas, bet attiecībā uz 20,4 % no mērķiem attīstības tendence ir pilnībā pretēja noteiktajam mērķim. Attiecībā uz 18 mērķiem, par kuriem pašlaik dažādu iemeslu dēļ nav pieejami dati vai datu aprēķina/ieguves metodoloģija ir mainījies, nepieciešams izmantot alternatīvus kontekstuālos indikatorus, kuri ļauj vismaz daļēji novērtēt mērķu sasniegšanu attiecīgajā jomā pēc mērķim atbilstošā politikas rezultāta jēgas. Spriežot pēc mērķu indikatoru tendencēm, būtiska uzmanība turpmāk jāpievērš izvirzītajiem mērķiem un to sasniegšanai rīcības virzienos "Uz cilvēku centrēta veselības aprūpe", "Stipras ģimenes paaudzēs", "Kvalitatīva, pieejama, iekļaujoša izglītība", "Kapitāls un uzņēmējdarbības vide", "Daba un vide – zaļais kurss", "Saliedētība" un "Tiesiskums un pārvaldība", kuros ir lielākais negatīvo attīstības tendenču īpatsvars. Viskritiskāk vērtējamas tendences attiecībā uz rīcības virzieniem "Stipras ģimenes paaudzēs", un "Kapitāls un uzņēmējdarbības vide", kuros lielākā daļa mērķu vērtējama kā tādi, kuru plānotos rezultātus būs ļoti grūti vai neiespējami sasniegt bez efektīvām rīcībpolitikas izmaiņām. Esošajā ģeopolitiskajā situācijā visaugstākā prioritāte būtu piešķirama rīcības virzieniem "Saliedētība" un "Tiesiskums un pārvaldība", jo mērķu sasniegšanā šajos rīcības virzienos redzama virkne būtisku izaicinājumu, tāpat arī visaugstākā prioritāte būtu piešķirama rīcības virzienam "Drošība", ņemot vērā neviennozīmīgu attieksmi daļā sabiedrības pret Krievijas uzbrukumu Ukrainai un Latvijas valstij naidīgas informācijas izplatīšanu sociālajos medijos un Krievijas propagandas kanālos.